

POSEBNA POLETNA ŠTEVILKA – 15 NOVIH INTERVJUJEV

MLADINA

INTERVJU 2014

Janez Stanovnik

Ivan Štuhec

Angelika Mlinar

Matevž Krivic

Alenka Zupančič Žerdin

Marcel Štefančič, jr.

Slavenka Drakulić

Emil Tedeschi

Ranko Bugarski

Tone Partljič

Uršula Cetinski

Vito Taufer

Boštjan Gorenc - Pižama

Alenka Berlot Košiček

Goran Dragić

1. JULIJ 2014
3,99 € // 39 HRK
www.mladina.si



9 770350 934027

LUMAR PASIV, NAJBOLJSI V SLOVENIJI, PREPOZNAVAN TUDI V SVETU!

LUMAR V SODELOVANJU Z UNIVERZO PRINCETON DEL 14. MEDNARODNE RAZSTAVE ARHITEKTURE V BENETKAH



Vse večje zanimanje za pasivno tehnologijo in energetske učinkovite tehnike gradnje postaja pomemben sodoben trend. V pripravah na razstavo smo na Univerzi Princeton iskali dobre prakse sodobne pasivne in okolju prijazne gradnje. Verjeli smo, da bomo prav v Evropi našli najboljše primere pasivne gradnje prihodnosti. Na podjetje Lumar smo se obrnili, ker smo ga prepoznali kot tehnološko naprednega in strokovnega proizvajalca, ter enega redkih s toliko ključnimi certifikati za gradnjo pasivnih objektov. V podjetju prav tako razpolagajo s širokim naborom odlično izvedenih in izdelanih pasivnih hiš ter konstrukcijskih sistemov. Konstrukcijski sistem Lumar Pasiv Eko je odličen primer kakovostne pasivne gradnje, ki na eleganten in večplasten način prikazuje trend sodobne izoliranosti ovoja stavbe.



Jeffrey S. Anderson,

Oddelek za arhitekturo Univerze Princeton

PRINCETON



T: 02 421 67 50 I: www.lumar.si

A COMPANY OF THE GREEN BUILDING GROUP



Lumar

Živeti najbolj!



BREZSKRBNA KOMUNIKACIJA DOMA IN V TUJINI.

Paket Mobitel EU neomejeni vam prinaša **neomejeno minut, neomejeno sporočil SMS/MMS in kar 3 GB prenosa podatkov.** Z zakupljenimi enotami lahko brezskrbno komunicirate **v slovenskem omrežju**, v vseh **državah Evropske unije** pa plačate **po porabi oziroma največ 2,90 EUR/dan.***

23 €
NA MESEC*

**V DRŽAVAH EU
NAJVEČ
2,90 €**
NA DAN*

Zgodbe, ki jih je vredno deliti.

www.telekom.si

TelekomSlovenije

*Naročniško razmerje s paketom EU neomejeni lahko v promocijskem obdobju od 12. 6. do 31. 8. 2014 sklene novi ali obstoječi naročnik storitev Mobitel, ki je zasebni ali poslovni uporabnik. Vključene količine storitev za pogovore v vsa slovenska omrežja, pošiljanje SMS-/MMS-ov in paketni prenos podatkov ter mesečna naročnina navedenega paketa je razvidna iz besedila na oglasu. Količine veljajo za storitve, opravljene v mobilnem omrežju Telekoma Slovenije v okviru enega obračunskega obdobja. Neporabljene količine se ne prenašajo v naslednje obračunske obdobje. Naročniku se v času gostovanja v državah EU območja obračuna dejanska uporaba storitev po veljavnem ceniku izbranega operaterja, vendar ne več kot 2,90 EUR na dan. Po dosegu omenjenega zneska je nadaljnja uporaba storitev brezplačna do 23:59 ure tisti dan po slovenskem časovnem pasu in namenjena običajni rabi storitev. Uporaba storitev, ki bi kakorkoli škodovala mobilnemu omrežju npr. namerna preobremenitev omrežja; onemogočanje normalne uporabe omrežja drugim uporabnikom; uporaba storitve v komercialne namene; preprodaja storitve tretjim osebam; uporaba storitev s sistemi za samodejno klicanje oz. pošiljanje sporočil SMS brez človekovega posredovanja ipd. niso dovoljeni. V primeru, da Telekom Slovenije oceni, da je naročnikova uporaba storitev v nasprotju s temi pogoji, si pridržuje pravico naročnika opozoriti in/ali mu onemogočiti uporabo storitev s takšnimi klici oz. sporočili SMS. Nadaljnja uporaba prenosa podatkov vsebuje omejitve dnevne uporabe v višini 1GB, torej do 23:59 ure tisti dan po slovenskem časovnem pasu. V primeru, da bo naročnik dosegel količino 1GB, bo Telekom Slovenije naročnika obvestil o doseženi količini in mu zmanjšal hitrost uporabe prenosa podatkov na 64 kb/s. Z naslednjim dnem se vzpostavi začetno stanje. Neomejeni pogovori v vsa slovenska omrežja in neomejena sporočila SMS/MMS so namenjeni običajni rabi storitve. Uporaba storitve, ki bi kakorkoli škodovala mobilnemu omrežju Telekoma Slovenije, npr. namerna preobremenitev omrežja, onemogočanje normalne uporabe omrežja drugim uporabnikom; uporaba storitve v komercialne namene; preprodaja storitve tretjim osebam; uporaba storitev s sistemi za samodejno klicanje oz. pošiljanje sporočil SMS/MMS brez človekovega posredovanja ipd. niso dovoljeni. V primeru, da Telekom Slovenije oceni, da je naročnikova uporaba storitve v nasprotju s temi pogoji, si pridržuje pravico naročnika opozoriti in/ali mu onemogočiti uporabo storitev s takšnimi klici oz. sporočili SMS/MMS. Za obračun odhodnih klicev, ki so opravljeni iz omrežij držav EU-območja in v Slovenijo, velja začetni 30-sekundni interval, ki mu sledi sekundni interval (30/1). Za ostale odhodne klice velja 60-sekundni interval (60/60). Klici na komercialne in premijske številke v tujini se zaračunavajo po ceni 6,10 EUR/minuto. Odhodni video klici se zaračunavajo po enakih cenah kot odhodni govorni klici v tujini. Storitve, ki jih naročnik navedenega paketa opravi v tujini izven območja EU, se zaračunajo po Ceniku gostovanja v tujini. S sklenitvijo novega naročniškega razmerja se naročniku zaračuna priključna taksa v višini 12,07 EUR, v primeru spremembe obstoječega naročniškega paketa za storitve Mobitel v naveden paket pa se zaračuna enkratni znesek v višini 20 EUR. Cene so v EUR in vključujejo DDV. Za več informacij o ponudbi, omejitvah vklopa storitev in ceniku drugih storitev obiščite www.telekom.si, Telekomov center, pooblaščen prodajno mesto ali pokličite 041 700 700 oz. 080 8000.

**Naj vaši cilji
ne ostanejo
le sanje.
Pohitite, da
vas življenje
ne prehití.**



Pri nas svoje varčevalne cilje
uresničuje več kot 70.000
vlagateljev. Že 20 let.

☎ 080 10 19 | www.triglavskladi.si

Z VAMI DO CILJA

skladi



triglav

TRIGLAV SKLADI, d.o.o.

**POSEBNA IZDAJA TEDNIKA MLADINA
INTERVJU**

ODGOVORNI UREDNIK

GREGA REPOVŽ

KREATIVNI DIREKTOR

ROBERT BOTTERI

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ IN IVIAN KAN MUJEZINOVIC

DTP

INSIST D.O.O.

IZDAJA

MLADINA ČASOPISNO PODJETJE D.D.

DUNAJSKA CESTA 51, 1000 LJUBLJANA

PREDSEDNICA UPRAVE

DENIS TAVČAR

TISK

DELO-TČR D.D.

NATISNILI SMO 16.400 IZVODOV

CENA 3,99 €, 39 HRK

NAROČNIKI (FIZIČNE OSEBE) IMAJO POPUST ZA

IZBRANO NAROČNIŠKO OBDOBJE: 10%

(TROMESEČJE), 15% (POLLETJE), 20% (LETO).

ŠTUDENTI, DIJAKI, UPOKOJENCI IN BREZPOSELNI

LAHKO UVELJAVLJAJO 15% POPUST PRI

TROMESEČJU. NAROČNINA VELJA OD TEKOČE

ŠTEVILKE DO PISNEGA PREKLICA, ODPOVEDI PA

VELJAJO OD ZAČETKA NASLEDNJEGA

OBRAČUNSKEGA OBDOBJA. NAROČNINA ZA TUJINO

ZNAŠA 265 EUR LETNO, Z LETALSKO DOSTAVO PA

325 EUR.

UREDNIŠTVO

DUNAJSKA 51, SI-1001 LJUBLJANA,

PR 2700

TEL 01 230-65-00

DEŽURNI GSM 041 321 763

FAX 01 230-65-10

E-MAIL DESK@MLADINA.SI

[HTTP://WWW.MLADINA.SI](http://WWW.MLADINA.SI)

NAROČNINE IN REKLAMACIJE

TEL 01 230-65-30

E-MAIL NAROCNINE@MLADINA.SI



RAČUNOVODSTVO

TEL 01 230-65-53

PRODAJA IN DISTRIBUCIJA

TEL 01 230-65-30

E-MAIL PRODAJA@MLADINA.SI

OGLASNO TRŽENJE

TEL 01 230-65-20 IN 01 230-65-12

FAX 01 230-65-10

E-MAIL OGLASI@MLADINA.SI

TRANSAKCIJSKI RAČUN

06000-0063490582, BANKA CELJE D.D.

ISSN 0350-9346

VSE PRAVICE PRIDRŽANE. PONATIS CELOTE

ALI POSAMEZNIH DELOV JE DOVOLJEN LE

S PISNIM PRIVOLJENJEM.

NASLOVNICA

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ



004
**Janez
Stanovnik**



030
**Matevž
Krivic**



058
**Slavenka
Drakulić**



080
**Uršula
Cetinski**



102
**Alenka Berlot
Košiček**



014
**Ivan
Štuhec**



038
**Alenka
Zupančič Žerdin**



066
**Emil
Tedeschi**



088
**Vito
Taufer**



108
**Tone
Partljič**



022
**Angelika
Mlinar**



048
**Marcel
Stefančič, jr.**



074
**Ranko
Bugarski**



094
**Boštjan Gorenc
- Pižama**



116
**Goran
Dragič**



Dr. Janez Stanovnik

Janez Stanovnik je bivši predsednik predsedstva Slovenije, oče naroda, ekonomist, partizan, krščanski socialist, kasneje komunist, pa tudi bivši predsednik Zveze združenja borcev za vrednote NOB v Sloveniji, danes pa upokojenec, ki živi v trnovskem centru starejših in še vedno spremlja vse, kar se dogaja okoli njega. In veliko razmišlja.

Jure Trampuš, foto Uroš Abram

Janez Stanovnik je natančen, o njegovem življenju smo se pogovarjali dvakrat, skupno slabe štiri ure, nato je poslal še več na pisalni stroj napisanih pojasnil, sugestij, pri avtorizaciji pogovora pa je preverjal vsako besedo posebej. *»Veste, ne zamerite mi, velja izgovorjena beseda, ampak rad bi pred objavo še enkrat prebral, čeprav vam popolnoma zaupam,«* je dejal vljudno. Intervju je potekal nekaj dni pred slovesnostjo ob 70. obletnici izkrcaja zavezniških sil v Normandiji. Slovenski partizani so bili prvič vabljeni v Francijo. Stanovnik je bil tam. Ponosen. *»To je bilo nekaj veličastnega, to, da je Hollande v govoru omenil Slovenijo in partizane, veste, kako velikega pomena je vse to,«* nam je rekel kasneje. *»Zavezniki niso pozabili, da smo bili mi, partizani, na njihovi strani, na strani zaveznikov.«* A čas, ki ga živimo, tem spominom ni naklonjen. V intervjuju Stanovnik pojasnjuje svoj pogled na »viharno stoletje«, na čas pred vojno in na tragedijo po njej. Pa tudi svoj pogled na osamosvojitve in mite o njej.

Zapustili ste mesto predsednika borčevske organizacije. Ste se zavestno umaknili?

► Zavedam se, da v visoki starosti 92 let in ob hendikepiranosti, ki jo spremlja, ne morem več voditi organizacije. Prosil sem glavni odbor, da me razreši. Še vedno spremljam razmere, se razburjam, berem, berem, berem in razmišljam. Morda vas bo presenetilo, a sem nepopravljiv optimist. To me je morda pripeljalo v tole visoko starost. O pesimističnem scenariju za Slovenijo in Evropo niti ne razmišljam. Nasprotno, vidim veliko pozitivnih elementov, imamo zdravo mladino, še vedno imamo javno šolstvo, edino, kar bi si želeli, je, da bi se mladi bolj zavedali pomena našega odpora pred 70 leti in z isto samozavestnostjo vzeli v roke usodo domovine.

So bili mladi izobraženci v času vaše mladosti politično bolj angažirani?

► Ideološko smo bili na različnih bregovih, nasprotja v družbi niso bila tako ostra, kot so danes. Če prebirate časopise iz tistega časa, lahko vidite, da so se klerikalci in liberalci obkladali z istimi zmerljivkami kot danes, toda takega sovražstva kot danes ni bilo. Niti leta 1941. Rodilo se je leta 1942. Sam sem pripadal akademskemu društvu Zarja, bili smo krščanski socialisti. Takrat beseda socializem ni pomenila psovke. Janez Evangelist Krek je že pred 150 leti napisal knjigo Socializem, podaril mi jo je moj stari oče, imam jo na knjižni polici. V njej opisuje ideje Marxa, Engelsa in papeža Leona XIII. Za Kreka je stric moje mame škof Jeglič v svoj dnevnik

zapisal, da je za slovenski narod naredil veliko, a bolj malo za slovensko cerkev.

Ostaniva pri katoliškem taboru. Bili sta dve struji, ena bolj leva, druga usmerjena v klerikalizem. Kako se je kazala razlika?

► Šlo je za vprašanje odnosa do dela in paktiranja s kapitalom. Moj oče dr. Ivan Stanovnik je bil leta 1920 načelnik ljubljanskega dela Slovenske ljudske stranke, vendar ne dolgo, ker so se v stranki sprli glede vprašanja finančnega kapitala. Zadržne hranilnice so bile spreminjene v banko, ta se je spustila v bančne špekulacije. Tako sem svojo mladost preživel v odpadniški katoliški družini.

Kako je vaša družina, vsi ste bili verni, gledala na to, da ste se začeli zanimati za marksistične ideje in komunizem?

► Komunizem v naši družini ni bil prepovedan. Moj oče je bil advokat. V Beogradu je zagovarjal komuniste, med njimi tudi Toneta Tomšiča, na tedanjem sodišču za zaščito države. V naši družini se je na komunizem in na komuniste gledalo kot na žrtve režima.

Pa ni del cerkve, posledično tudi vernikov, na komunizem gledal kot na sovražnika? Tudi papeška enciklika je bila takšna.

► Imate prav, ko sem kot mlad človek hodil v cerkev, se dobro spominjam, da se je maša vedno končala z latinskimi besedami »Ite missa est«, potem pa je duhovnik dodal »Odrešenik sveta, reši Ukrajino«, mi pa smo za njim ponavljali »Odrešenik sveta, reši Rusijo«. Enciklika »Divini Redemptoris« je katoličanom izrecno prepovedala sodelovanje s komunisti.

Kaj pa »reši Španijo«?

► Špansko državljansko vojno so duhovniki v cerkvi zamolčali. Simpatije cerkvenih krogov so bile odločno na fašistični strani generala Franca, na strani, ki je rušila republikanski režim. Od šeste ali sedme gimnazije sem pripadal krogu Edvarda Kocbeka; bili smo, kot bi rekli danes, veliki frankofili. Zanimali so nas francoski krščanski socialisti, zbrani okoli časopisa Esprit, zanimala nas je francoska politika ljudske fronte. Ko pa je francoski predsednik vlade Édouard Daladier v Münchnu leta 1938 s Hitlerjem podpisal pakt, s katerim je žrtvoval Češko, se je v nas zlomilo. **Nesreča se je zgrinjala nad Jugoslavijo, priključili so Avstrijo, napadli Poljsko, na eni strani so bili italijanski fašisti, na drugi nacistična Nemčija. Kako ste gledali na prihajajočo vojno?**

► Vojne nismo pričakovali. Nad dogajanjem v Nemčiji smo bili vznemirjeni, Hitler pa se nam je zdel kot nemški norec, prepevali smo recimo: »Kot je rekel tisti nemški Kunde, nobel, nobel gets die Welt zu grunde.« Po anšlusu so bili nacisti na Karavankah, mi pa smo bili odločno antifašistično in demokratično razpoloženi. Podpirali smo ideje ljudske

fronte, ker smo mislili, da je to edini način, da pride do izraza ljudska volja.

Komunisti so govorili o revoluciji, vedelo se je, kaj je sovjetska republika, kmete je bilo strah kolhozov. Kako ste jih razumeli?

► Nikakor kot sovražnika, šlo je za intelektualno razpravo. Komunisti na univerzi so bili zelo intelektualno razburljivji. Recimo Dušan Kermavner ali Boris Ziherl, tudi Boris Kidrič, ki je prihajal in odhajal. Ali pa Daniel Vojska, bratranec Janka Smoleta. Prek njega sem dobival konspirativno komunistično literaturo, tako sem imel recimo pri sebi za eno noč Zgodovino komunistične partije boljševikov, sloviti VKP(b), ta literatura je bila strogo prepovedana. Kasneje, leta 1941, je imel v moji sobici v očetovi vili na Pleteršnikovi ulici 17 za Bežigradom seje izvršni odbor Osvobodilne fronte. Prvi je enkrat prišel Kidrič, v knjižni omari je opazil Marxa, pa Engelsa, Plehanovega. In mi je rekel, da naj vse takoj skrijem, saj gre za prepovedano literaturo. Krščanski socialisti, kristjani, se sicer nikdar nismo spogledovali s komunizmom v smislu boljševizma. Vedeli smo za montirane procese v ZSSR, množična izseljevanja itd. Krščanski socializem je pomenil ohranjanje krščanskega etosa ob sprejemanju radikalne spremembe družbene ureditve v smislu demokratičnega omejevanja oblasti kapitala.

Leta 1941 so prišli v Ljubljano Italijani. Kakšni so se vam zdeli?

► Mizerija. V spominu mi je ostala kolona, polna mul in konjev, na njih so imeli kotle, cela kolona je pozvaljala. Vse skupaj smo razumeli kot sramoto, češ, kako nam bodo vladali »polentarji«. Osramočeni smo bili tudi zaradi naše tedanje oblasti, kapitulirala je brez boja. To, da je ljubljanski župan Jure Adlešič na Viču izročil Italijanom mestne ključke, se nam je zdelo nezaslišano. Nezaslišano je bilo, da je ban Marko Natlačen pred vladno palačo Italijane pričakal z rdečo preprogo. Vse to je v mlademu človeku vzbujalo revolt. Bojan Polak - Stjenka, kasneje komandant Šercerjevega bataljona, je v Vojaškem tistniku popisal, kako je prišel v Osvobodilno fronto. Tam, kjer je danes Banka Slovenije, je hodil po pločniku, nasproti je prišla italijanska patrolja, ki ga je spodila na cesto. Takrat se je odločil, da takega ponižanja ne bo prenašal.

Kdaj ste se sami odločili?

► Spominjam se, da sva s Francem Jezo, ki je po vojni emigriral v Trst, že junija skupaj po ljubljanski zidovih pisala SRS, kar je pomenilo Slovenski revolucionarni socialisti, takrat še nismo vedeli za OF. OF je bila organizacija odpora, in ko smo slišali zanjo, smo se takoj vključili. Sam sem postal član matičnega odbora OF na univerzi, v njem sem predstavljal krščanske socialiste, v univerzitetnem odboru sta bila še Bojan Lu-

bej kot predstavnik Sokola in kot komunist Janko Smole. Bili smo tripre-resna deteljica.

Pa vas ni bilo strah?

► Ne, veste, kako je bilo to, fant in punca sta se objemala in poljubljala ob zidu, fant pa je za njenim hrbtom na zid napisal OF. Razoroževanje italijanskih patrolj je bilo povsem normalno, od zadaj smo pristopili k patrolji, jim na hrbet prislonili revolver in v italijanščini ukazali »orožje sem«.

Tako lahko vendarle ni bilo, Italijani so vas tudi aretirali.

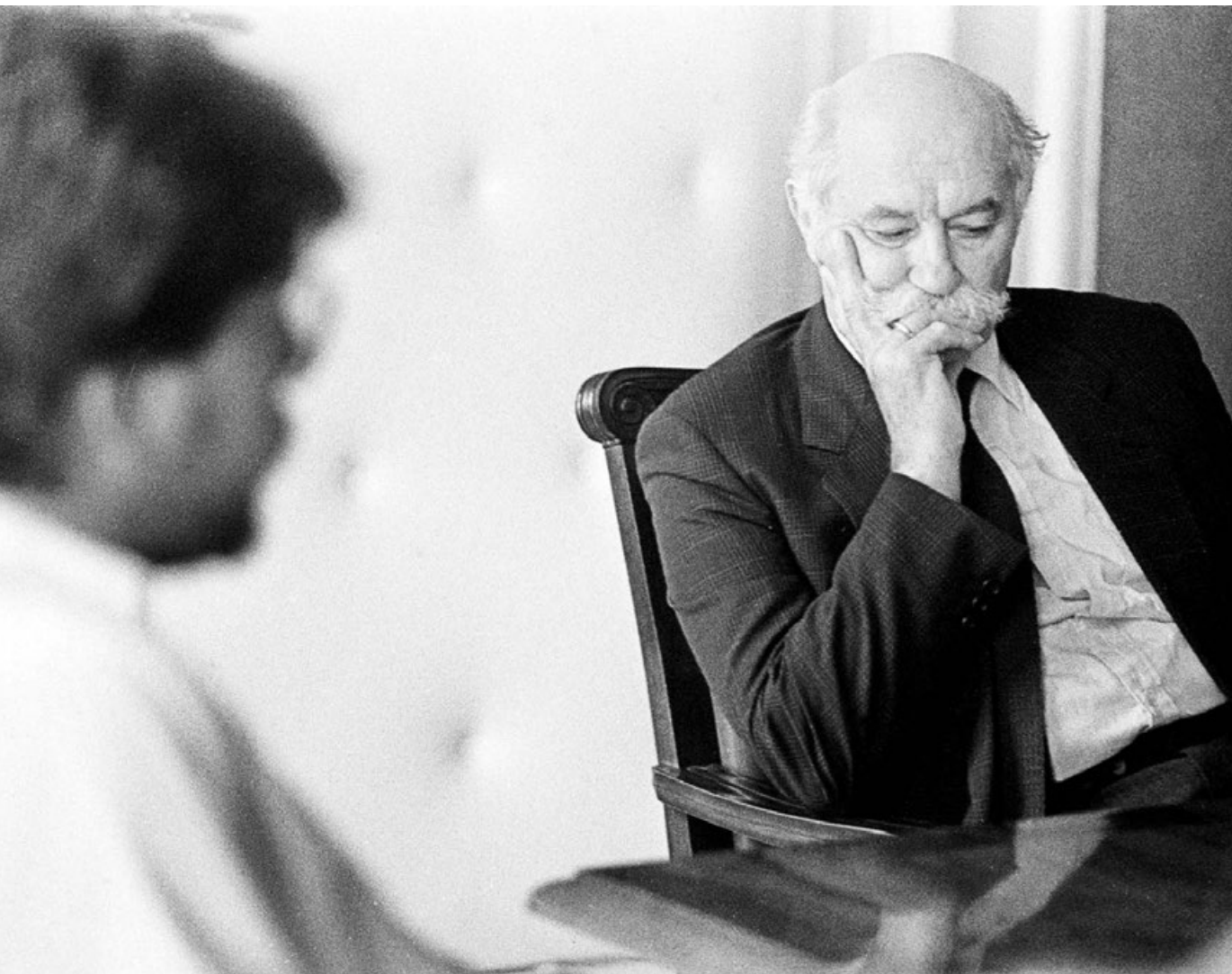
► Takole je bilo. Pri nas doma smo se po večerji navadno srečali oče, stric Aleš in jaz. Okoli desetih zvečer je pozvonilo in moj stric je rekel, sedaj pa so prišli po mene. Ko so Italijani stopili v sobo, so zaklicali Giovanni Stanovnik. Stric Aleš je rekel, to sem jaz, ne, so odvrnili, iščemo tistega, rojenega leta 1922. Nedvomno me je nekdo ovadil, vendar v anonimni ovadbi ni povedal, zakaj. Poročnik, ki me je zasliševal, namreč ni vedel, česa sem obdolžen. Tisti, ki me je zasliševal o delu na univerzi, o tem ni imel pojma, tudi ni vedel, da sem član ljubljanskega odbora Ljudske pomoči, kjer smo zbirali denar za družine zaprtih. So pa podrobno preiskali mojo sobico in v njej na srečo našli rožni venec in brevir.

Niso našli drugih stvari, ki ste jih imeli skrite po hiši?

► Imeli smo dva bunkerja, knjige in tekočo literaturo Osvobodilne fronte smo hranili v malem bunkerju, ta je bil skrit na stopnišču za oltarčkom z Goršetovim lesorezom Matere božje. Za tistim kipecem je bil bunker, tam je bilo orožje, ki sem ga nabral pri družinskih prijateljih, ki so ob razpadu Jugoslavije prihajali v našo hišo. Odvrženo orožje so skrivali tudi kmečki fantje. Odpor je dozoreval počasi, poganjale so različne samoorganizirane veje, vaške čete, ne le partizanska pod vodstvom OF. Tudi med krščanskimi socialisti so bile različne struje. Ena so bili delavci in sindikalisti, druga so bili študenti zarjani, ki so bili največji aktivisti, tretji intelektualci, Kocbek, Bogo Grafenauer, Fran Saleški Finžgar, France Koblar, Anton Trstenjak in drugi. To ni bilo zgolj strumno organizirano, kot je predstavljalo uradno zgodovinopisje, češ, v Vidmarjevi vili so se sestali, potem pa je šel slovenski narod v boj. Ne, Kocbek v svojem dnevniku sestanek pri Vidmarju opiše kot »debatni klub«. Podobno poenostavljena je trditev, da je bila OF najprej »protiimperialistična fronta«. Za to ime nihče ni vedel, razen vodstva komunistične stranke; v svojem zagovoru pred Kominterno je o protiimperializmu pisal Kidrič. Imperialisti seveda niso bili samo Angleži, pač pa tudi Francozi, in kako bi recimo Kocbek in Josip Rus napovedala neizprosn boj tisoč kilometrov oddaljeni in okupirani Belgi-



Janez Stanovnik se je kot predsednik predsedstva SRS Slovenije v času procesa JBTZ večkrat sestajal s predstavniki Odbora za varstvo človekovih pravic. Na fotografiji Janez Stanovnik in Igor Bavčar. / Foto: Tone Stojko



Bavčarja sem opozarjal, da je nerazumno, da ima iz partije izključen zastavnik dostop do najbolj zaupnega vojaškega dokumenta. To sem rekel tudi generalu Višnjiću. Zato še vedno verjamem, da je bil Borštner, ne da bi vedel, v rokah vojaške obveščevalne službe.

Umetnik Ive Šubic - Dore je za stenski časopis v Bazi 20 narisal karikaturu z naslovom Partijska šola. Karikatura je prikazovala velik petrolejski sod, napolnjen z rdečo barvo, zraven soda pa je sedel Ziherl in vanj za lase namakal partizana. Vsi smo se smejali, Kidrič pa je godrnjal.



ji, Nizozemski in Franciji, ko pa smo imeli nad glavo nacifašistične okupatorje? OF se je rodila iz spontanega odpora, odpor pa je organizirala ravno OF, v kateri so imeli komunisti vodilno vlogo (vodili so recimo Varnostno obveščevalno službo (VOS), imeli so tiskarne itd.).

Leta se je 1942 skokovito povečalo število partizanov, vzcvetela pa je tudi druga stran. V Ljubljani so se začele množične likvidacije, VOS je med drugim ubil Lamberta Ehrlicha. Začelo se je že prej, jeseni leta 1941. Teolog Lambert Ehrlich je zagovarjal samostojno slovensko državo, katoliškemu taboru pa je predlagal, da organizira podtalno katoliško vlado. Njegov predlog so odločno odbili. Ehrlich je bil tudi hkrati velik antikomunist. Napisal je spomenico visokemu komisarju za Ljubljansko pokrajino Emiliju Grazioliju, kjer je nasprotoval italijanskim represivnim ukrepom. Resen odpor je uradno klerikalno vodstvo najodločneje zavračalo, ker naj bi to po-

kvarilo dobre odnose s fašističnimi okupacijskimi oblastmi. Trditve o pripravljanju odpora na desnici so čista laž. Mogoče so se posamezni »stražarji« v gostilni junačili z organizacijo »Slovenske legije«, morda so nekateri zbirali odvrženo orožje, dejansko ni bilo ničesar. Ehrlich je bil likvidiran konec maja 1942. Italijani so nato aretirali mojega strica dr. Aleša Stanovnika, ki je bil edini, ki je v vrhovnem plenumu OF nasprotoval likvidaciji Ehrlicha, a so ga potem Italijani kot represalijo zaradi prav te likvidacije ustrelili kot talca. **Na vaši strani je bilo veliko umorov, nasilja, tudi na podlagi osebnih zamer. Kako ste to razumeli kot partizan in aktivist?**

► Sprva, leta 1941, so se likvidacije prvenstveno dogajale v Ljubljani. Dokumenti dokazujejo, da so bili leta 1941 likvidirani predvsem italijanski konfidenti. Za OF je takrat delal namestnik šefa policije dr. Vladimir Kante – kasneje so ga Nemci odkrili in obesili –, ki je VOS obve-

ščal o pismih in imenih denuciantov. Leta 1942, ko je vse ozelenelo, je po vsej Ljubljanski pokrajini vzkipele narodni upor. Partizanske čete in narodna zaščita – vaški fantje so napadali karabinjerske postaje. Nato so Italijani evakuirali manjše postaje karabinjerjev in jih koncentrirali v večje centre, tako da so maja in junija partizani nadzorovali 95 odstotkov pokrajine. Takrat so se začele stvari obračati. Kaj se je dogajalo? Do maja 1942 je bilo v Ljubljanski pokrajini likvidiranih 600 ljudi. Vaški zaupniki so sporočali partizanskim enotam imena denuciantov, tako so padali tudi nedolžni.

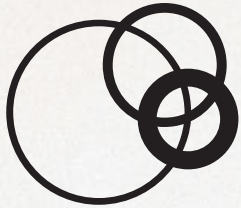
Gotovo je bilo več dejavnikov.

► Seveda, vsaj trije. Najprej je komunistična partija izvajala strategijo revolucije v narodnoosvobodilnem boju. Izvajali so t. i. diferenciacijo, bogate kmete so hoteli ločevati od hlapcev, dninarjev in bajtarjev. Bili so primeri, ko so likvidirali premožne kmete samo zato, ker so jih denuncirali vaški nasprotniki. Nasle-

dnji dejavnik so bili Italijani, ki so se odzvali krvoločno, streljali so talce, požigali, izseljevali. Tretji dejavnik je bila cerkev. Sovraštvo med Slovenci se je rojevalo počasi. Prva vaška straža je nastala v Šentjoštu na dan, ko so Italijani začeli veliko ofenzivo proti partizanom. Takrat sem bil v Loški dolini, ne morem vam opisati, kako je dolina gorela, kako so Italijani požigali, povsod so pobijali ljudi ali pa jih izseljevali v taborišče na Rab. To, kar se je dogodilo avgusta 1942 na Notranjskem, kasneje na Dolenjskem in Kočevskem, je ljudem nagnalo takšen strah v kosti, da so bili pripravljeni narediti vse, samo da bi si rešili življenje. Zato trdim, da se je bela garda rekrutirala predvsem iz strahu pred okupatorjevimi nasiljem.

No, tudi na partizanski strani so se pojavljali partizanske vojvode, množični, ne samo izolirani zločini.

► Spomladi leta 1942 se je dvignila v odpor cela Ljubljanska pokrajina, vse je stopilo v OF in partizane.



Nič več skrbi zaradi visokih stroškov v tujini!



Pošljite
"EU NESKONČNO"
na 4040

EU NESKONČNO

V VSEH DRŽAVAH EU:

- > neskončno klicev
- > neskončno SMS-ov
- > neskončno mobilnega interneta **SAMO 2,99 €/dan** uporabe v tujini!

Tudi za samostojne podjetnike in podjetja.

Tarifa EU NESKONČNO je tarifa, v okviru katere lahko naročnik opravlja odhodne in dohodne klice, pošilja SMS sporočila in prenaša podatke, ko se nahaja izven Slovenije in znotraj EU. Tarifa EU NESKONČNO vsebuje omejitve dnevne uporabe, t.j. 1000 min, 1000 SMS in 500 MB na dan - torej od uporabe ene izmed vključenih storitev do 23:59 tisti dan po slovenskem časovnem pasu. Vključene minute veljajo za klice, ki so vzpostavljeni in zaključeni znotraj EU. Dnevni znesek tarife EU NESKONČNO se obračuna samodejno, ko se uporabi vsaj ena izmed vključenih storitev (odhodni ali dohodni klic ali poslan SMS ali prenos podatkov izven Slovenije in znotraj EU) po ceni v skladu z veljavnimi cenikom SI.mobil. Tarifa ne velja v satelitskih omrežjih, na ladjah in letalih. Za tarifo EU NESKONČNO veljajo Posebni pogoji uporabe tarife EU NESKONČNO, ki so dostopni na www.simobil.si/EU/neskoncno. V primeru, da SI.mobil ceni, da je naročnikova uporaba storitev, vključenih v tarifo EU NESKONČNO, v nasprotju s Posebnimi pogoji uporabe storitve EU NESKONČNO, si pridržuje pravico, da naročnika opozoriti in/ali mu onemogočiti nadaljnjo uporabo tarife EU NESKONČNO. Več informacij na SI.mobilovih prodajnih mestih, na www.simobil.si ali telefonski številki 040 40 40 40. SI.mobil, d. d., Šmartinska c. 134b, SI-1000 Ljubljana.

Dajemo največ. Že 15 let. simobil.si



Poenostavili smo dostop do NLB Klika

Naloži si mobilno aplikacijo **Klikin** z generatorjem enkratnih gesel OTP in svoj NLB Klik ali mKlik uporabljaš na kateremkoli računalniku, tablici ali pametnem telefonu z dostopom do interneta.

Brez prenosa certifikata.



Maščevanje je bilo posledica vsega tega, kar smo doživeli med vojno. To je del resnice. Do človeškega življenja nismo bili tako občutljivi, kot smo danes. Sovražnik za nas ni bil človek, ampak zver. Zato sprejemam očitke, da smo živeli v psihološkem stanju maščevanja.

11

Eden od voditeljev SLS Rudolf Smeru je javljal v London »ljudstvo drvi v OF«. Izvršni odbor OF je celo oblikoval nekakšno vlado, Edvard Kardelj je o tem poročal Titu s kritičnim posmehom. Zavaladala je psihologija »pijanstva od zmage«. Tudi poveljnike so rekrutirali čez noč, rekrutirali so ljudi različnih moralnih kvalitiet. Naj vam razložim na svojem primeru. Leta 1942 me je na smrt obsodil znanec z univerze Fric Novak, ki je bil takrat komandant Krimskega odreda na Rakitni. Poleti, v času, ko je zorelo žito, sta skupaj z dekletom na konjih jahala čez žitno polje. Kot aktivist sem takrat agitiral med ljudmi in poslušal pritožbe, češ da partizani s konji uničujejo žitna polja. Fric me je potem obsodil, ponoči pa me je rešil politkomisar Vlado Kozak, ki me je poslal v Kočevski rog. Tja sem prišel na apelacijsko sodišče, na izvršni odbor OF. Veste, zakaj so me obsodili na smrt? Češ da sem po vaseh kmetom govoril, da morajo krompir in repo na polju zakopati, ker bomo hrano potrebovali pozimi. Uradna doktrina je bila, da bo, potem ko je Rdeča armada začela protiofenzivo, vojne konec v enem mesecu. Obsojen sem bil zato, ker naj bi širil malodušje. Kidrič me je objel z besedami: »Slišim, da imaš probleme z našimi sektaši. Tudi jaz mislim, da bo vojna še dolga.« Potem mi je izročil dokumente o imenovanju poverjenika Izvršilnega odbora OF za Notranjsko.

Kaj je bilo s Fricem Novakom?

► Iz krimskega odreda je bil poslan v prekomando na Gorenjsko, tam je izginil, slišal sem, da so ga naši likvidirali.

Kako je prišlo do Dolomitske izjave?

► Sem še edina živa priča iz časov nastajanja Dolomitske izjave. Februarja 1942 sem bil v Glažarjevem hramu na Babni gori udeležen v razpravah znotraj krščanskosocialističnega kroga. Kocbek je potem, ko je podpisal izjavo, napisal obširno okrožnico za vse krščanskosocialistične kadre, a napisana je bila v zapletenem filozofskem jeziku, zato ni mogla zares prepričati preprostih ljudi. Med nami je bilo več aktivistov, ki so želeli oblikovati krščanskosocialistično stranko. Komunisti so vedeli, da bi imela taka stranka podporo med prebivalstvom.

Zakaj je na koncu prevladalo mnenje, da se je upor združil pod poveljstvom komunistov?

► Kocbek je vedel, da komunisti želijo vzpostaviti diktaturo proletariata. Prav tako je vedel, da podreditev zahteva vrhovni štab, da to ni zahteval le Kidrič, ampak tudi Josip Broz - Tito. Zahtevali so, da morajo imeti slovenski komunisti formalno hegemonijo. Postavite se v Kocbekovo vlogo. Vedel je, da bo enotnost OF in odpora razbita, če ne podpiše izjave in prizna vodilne vloge partije. Zato se je žrtvoval za enotnost odpora. Zato trdim, da je bil Kocbek »junak duha«. Kocbek ni bil prevaran, ni bil izsiljevan. Kocbek je zavestno podlegel Kidričevim argumentom. Kocbek je žrtvoval interese krščanske skupine OF interesom enotnosti narodnega odpora. Nekateri logike žrtvovanja za enotnost odpora niso razumeli, niso razumeli odpovedi ljudski demokraciji, narodni suverenosti. Takšen je bil Janez Marn - Črtomir Mrak, odšel je, dezertiral, ustanovil Črno roko, ki je bila najbolj strahotna izdaja.

Ste ga poznali?

► Zelo dobro, bil je poveljnik zahodnodolenjskega odreda. Za seboj je potegnili kakih deset partizanov, vedeli so za naše skrivne poti, naše bunkerje, aktiviste, zaupnike, javke, kurirje, potem ko so se ločili, so začeli pobijati aktiviste OF. To je bila najbolj odvratna stvar, ki se nam je zgodila. A Črtomir ni bil izdajalec v sovražnih rokah, ni bil nemški kolaborant kot domobranci, držal se je ob strani, bil je proti okupatorjem in domobrancem. Bil pa je zagrižen antikomunist. Umrl je v Kanadi, kako je prišel tja, kako mu je pomagala angleška obveščevalna služba, ne vem. S Črtomirjem sem bil pred njegovim dezertiranjem tudi v akcijah, bil je neverjetno hraber. Njegov primer dokazuje, kako prav je imel Kocbek, ko je trdil, da je za narodno enotnost včasih treba žrtvovati tudi del lastnega prepričanja.

Kot mlad človek ste imeli idejo o svetu, v času vojne ste se spremenili, vstopili ste v komunistično partijo.

Kako je potekal ta proces?

► Bil sem mlad, takrat se oblikuje človekov pogled na svet, z izkušnjami se spreminjaš, še posebej, če je okoli tebe vojna. V vojno sem odšel veren, poslušen, iz nje pa sem prišel neveren, toda samozavesten. Po Dolomitski izjavi je vodstvo krščanskih socialistov zavzelo stališče, da če je kdo povabljen v partijo, naj vanjo vstopi. Dva izmed treh voditeljev (Marijan Breclj in Tone Fajfar) sta

vstopila v KPS. Mene je povabil Kidrič, najprej me je ostro kritiziral, češ da sem ambiciozen, da sem nesamokritičen, da ne poznam discipline, potem se je oglasila Lidija Šentjura, ki ga je prepričevala, da to ne drži. Nato sem rekel, da za sprejem nisem zaprosil, ampak da me je Kidrič povabil. Kidrič je potem kar naenkrat dejal, če je tako, pa naj bom vezan samo na njega, ne pa na kakšno drugo partijsko celico.

Potem ste bili Kidričev človek?

► Da, lahko bi rekli tako.

Kakšni so bili ti ljudje, kakšen je bil Kidrič, Kardelj, Franc Rozman - Stane?

► Popolnoma različni. Kidriča sem oboževal, bil je sijajen govornik, zelo inteligenčen, izobražen. Ne samo jaz, tudi Kocbek se mu je duševno predal in ga občudoval. Kardelj je bil kot azijski modrec, tudi Kardelju sem do današnjega dne ostal zvest. Vedno je lahko računal na mojo predanost in zvestobo. V življenju sem bil nekajkrat v delikatnih situacijah, pa me je vedno rešil. Vprašali ste me tudi za Staneta. On je bil španski borec, silno ljudski, na rokavih je nosil tri zlate trakove in zvezde, a je razpravljal z vsakim borcem kot tovarišem. Hkrati je znal biti zelo oster. V času turjaške operacije so tomšičevci pri Velikem Osojniku likvidirali belogardistično postojanko pri cerkvi, bilo je precej ranjenecov, ki jih je ukazal pobiti Semič - Daki. Ko je prišel Stane in to videl, se je razjezil na njega in ga odposlal na Bloke. Stane je bil silno energičen, ne trdim, da je bil svetnik, tudi sam je ukazoval likvidacije, ampak vojaki so mu zaupali. Če so izvedeli, da akcije vodi on, so se počutili varne.

Proti koncu vojne ste odšli na Primorsko. Ste razmišljali, kako bo po njej, kaj se bo zgodilo s Slovenijo?

► Seveda smo se pogovarjali, kako bomo organizirali kmetijstvo, kaj bo z industrijo itd. Krščanski socialisti smo imeli idejo zadrugiškega organiziranja kmetijstva, komunisti so zastopali sovhoze in kolhoze. Toda velike razprave o povojne ureditvi ni bilo, razen v partijski šoli. Umetnik Ive Šubic - Dore je za stenski časopis v Bazi 20 narisal karikaturu z naslovom Partijska šola. Karikatura je prikazovala velik petrolejski sod, napolnjen z rdečo barvo, zraven sode pa je sedel Zihel in vanj za lase namakal partizana. Vsi

smo se smejali, Kidrič pa je godrnjal. Naj vam omenim še eno prigodo. V kotanji v Bazi 20 sta bili kuhinja in jedilnica, po večerji smo tam prepevali, se pogovarjali, pogosto prepevali pesem Svobodna Slovenija, ki se končuje z verzom »Slovenija junaška, svobodna bodeš ti«. In na mestu »svobodna« je Kidrič vedno zapel »sovjetska bodeš ti«. To smo vzeli kot šalo, o tem nismo razmišljali, nismo razmišljali o brezrazredni družbi, smo pa govorili o družbi brez davkov, ker smo misli, da bo država svoje prihodke črpale iz sistema cen v širokem nacionaliziranem sektorju.

Kako razumete zgodbe o tem, da so se Angleži želeli izkrcati na Balkanu, pa jim Tito ni pustil, ali tiste, da se je Tito v času bitke na Neretvi pogajal z Nemci?

► Za marčne pogovore sem zvedel po vojni od svojega prijatelja Vladimirja Velebita, ki je bil pri tem osebno udeležen. Partizani so v Bosni zajeli nemškega inženirja obveščevalca Otta. Ker je želel rešiti lastno kožo, je predlagal, da organizira menjavo ujetnikov. Na veliko presenečenje se je vrnil z vabilom, da partizani pošljejo svojo delegacijo. Tito je v Zagreb poslal Milovana Đilasa, Kočo Popovića in Vladimirja Velebita. Ko so prišli tja, je Hitlerjev odposlanec nemški general Getz Horstenau Velebita poklical k sebi in mu na štiri oči povedal, da ve, da je sin avstro-ogrskega generala. Nato ga je vprašal, ali bi Tito dovolil, če bi se Angleži želeli izkrcati na Balkanu. Velebit mu je odgovoril, da verjetno ne, ker so partizani gospodarji svojega ozemlja, kdor bi želel priti sem, bi moral imeti privolitev Tita. Pogovori so se nadaljevali v bosanskem Han Pjesku, kjer je bilo dogovorjeno, da bodo Nemci mirovali, ko bo partizanski odred iz Slavonije prek Save prišel do Neretve, kjer se je udaril s četniki. Njihov poveljnik Bogdan Crnobrnja se je čudil, kako to, da ga nacisti na poti niso napadli, čeprav jih je videl.

Kasneje so partizani brez večjih težav sodelovali z Angleži.

► Po desantu na Drvar se je celotni vrhovni štab premaknil na Vis, ki so ga nadzirali Angleži. Takrat so zavzniki že sodelovali s Titovo vojsko. Prehod s podpiranja četnikov na podporo partizanov je bil motiviran izključno z vojaškimi razlogi. Angleži so želeli prek Italije prodreti v srce Evrope, v tej strategiji pa so parti-

To, da je Jugoslavija na Golem otoku ustanovila izolacijsko taborišče, je bilo dejanje samoobrambe režima. Ravnanje z interniranci pa je bilo kriminalno, zverinsko.

12

zani naenkrat postali pomembni, saj četniki kljub izrecni zahtevi niso hoteli vršiti sabotažnih akcij proti Nemcem.

Vas so nato pred koncem vojne poklicali v Kardeljev kabinet.

► Še danes vem, v kateri kavarni v Trstu na Piazzii Unita sem srečal Kardelja, s katerim sem šel potem prek Zemunika v Beograd. Tako se je zame končala vojna. Prišel sem v mesto, prva stvar, ki sem jo storil, je bila, da sem sedel na tramvaj in se vozil po mestu. Tiste majske dni, v času kapitulacije, se ni nikjer nič delalo. V kabinetu Kardelja, podpredsednika jugoslovanske vlade, sem se javil malo po desetem maju, kajti na dan osvoboditve Ljubljane sem bil aretiran, ker sem v beograjskem hotelu Majestic skozi okno streljal v zrak.

Maja ste bili v Beogradu, medtem pa so v Sloveniji potekali poboji. Ste bili o tem obveščeni?

► O tej stvari, ki je največji madež na strani narodnoosvobodilnega boja, je lahko odločal samo vrhovni komandant. Nihče drug. Dejstvo, da se je o tem tako dolgo molčalo, potrjuje, da je šlo za odločitev vrha.

Kdaj ste izvedeli, kdaj se vam je začelo svitati, da je bilo pomorjenih toliko ljudi? Kdaj je recimo izvedel Kocbek?

► Kocbeka je o dogodkih v Sloveniji s pismi rešencev seznanil tedanji minister za transport v prvi slovenski vladi France Snoj, ki je bil med vojno minister v kraljevi londonski vladi. Kocbek je s Snojevimi pismi šel do Kardelja, Kardelj pa mu je rekel, da ni nič res. Kocbek mu je verjel, prišel je k meni v pisarno, ozarjen, vesel, »Krištof mi je rekel, da trditve o pobojih ne držijo«. Šele leta 1946, ko je prišel iz Beograda v Ljubljano, je izvedel vso resnico. Potem je zahteval sejo centralnega komiteja. Na tisti seji je svojim partizanskim tovarišem odkrito povedal, kaj se je po njegovem vedenju zgodilo, pa so ga s posmehom zavrnil. Kocbek je za strahotno dimenzijo tega, da je šlo za deset tisoč ljudi, zvedel šele takrat, ko ni bil več zvezni minister. Sam sem leta 1945 v Ljubljano prišel po svojo zaročenko, doma pa sem imel tri brate in očeta, vsi so bili advokati, govorili so mi o grozotah, kako se pobija, govoril so o seznamih, spiskih pogrešanih. Pa jim sprva nisem verjel. Ko sem spraševal prijatelje, ki so delali v Slaviji pri Udbi, nihče ni hotel nič vedeti. Molčali so. Spregovorili so šele leta kasneje.

Se da racionalno razložiti takšno pobijanje? Zakaj?

► Maščevanje. Maščevanje je bilo posledica vsega tega, kar smo doživeli med vojno. To je del resnice. Do človeškega življenja nismo bili tako občutljivi, kot smo danes. Sovražnik za nas ni bil človek, ampak zver. Zato sprejemam očitke, da smo živeli v psihološkem stanju maščevanja. Naša Udba je bila udeležena kot del triaže. Tisti Slovenci, ki so pri tem sodelovali, so sodelovali kot oficirji Jugoslovanske armade oz. Udbe, ne kot partizani. Tudi likvidacij v Kočevskem rogu niso neposredno vršili slovenski partizani. To podrobno opisuje v avtobiografiji »Od Kistanja do Kočevskega Roga« Simo Š. Dubajič, ki je osebno vodil likvidacije.

Ko ste bili v Beogradu, se je zgodil prelom Jugoslavije s Sovjetsko zvezo. Pravzaprav niste vedeli, kdo bo vse izginil, kaj se bo zgodilo, ali bodo ruski tanki prečkali mejo.

► Sovjetska tajna policija je imela svojo mrežo razpredeno po vsej Jugoslaviji, svojega delegata pri vsakem ministrstvu. Tudi v Kardeljevem kabinetu je bila gospa Jelena Ozarova. Takšni sovjetski delegati so bili povsod. Stalina so v državnem vodstvu in politbiroju podpirali vplivni posamezniki: Andrija Hebrang, Sreten Žujevič, podpiral ga je tudi načelnik generalštaba Arso Jovanović, ki je hotel prebegniti k Rusom, v uradni različici naj bi ga ubili na meji. Tak je bil tudi generalpolkovnik Vlado Dapčević, ki je emigriral, pa so ga ugrabili in zaprli ... Stalina so med vojno naredili za živega boga, potem je postal izvor zla. Toda Informburo je med jugoslovanskimi narodi prebudil samozavest odpora, prebudil je nacionalni ponos. Zmagala ni samo Titova karizma nad Stalinovo – zmagali so narodni ponos, samozavest, dostojanstvo.

Kako to mislite?

► Ljudje so se zavedeli, dejali so, mi smo se uprli Nemcem, Italijanom, uprli se bomo tudi Rusom, zavedeli so se, da se v vojni niso borili za Stalina, ampak za lastno domovino in preživetje. Jugoslovansko vodstvo se tega na začetku ni zavedalo. Dobro se spomnim, da se je v tistem času Kardelj na Bledu pripravljval na peti kongres partije. Pisal je referat, pa ga je v Beograd klical Tito. Z avtomobilom smo se peljali v Ljubljano. Zihel je vprašal Kardelja: »Krištof, kaj misliš, da je glavni razlog za to, kar

se dogaja?« Kardelj je odgovoril z eno besedo: »Džingiskan!« Jaz sem potem predlagal, da bi v Beogradu sklicali veliko zborovanje, na katerem bi Stalinu pokazali, kaj si misli ljudstvo, Kardelj pa je odvrnil: »Kaj pa ti veš, kaj se kuha v narodu!« Živelimo smo na žerjavici!

Jugoslavija je v tistem času tudi obročunala z informburojci, krivimi ali nedolžnimi. Nastalo je recimo taborišče na Golem otoku.

► Ko je Japonska napadla Pearl Harbour, so Američani internirali vse Japonce, ki so živeli v ZDA. Ali so delovali rasistično? Z interniranci so človeško ravnali. To, da je Jugoslavija na Golem otoku ustanovila izolacijsko taborišče, je bilo dejanje samoobrambe režima. Ravnanje z interniranci pa je bilo kriminalno, zverinsko. To obojam, izolacija pa je bila razumljiva. Goli otok bi lahko imenoval tudi Slep otok, otok človekove slepote in sramote.

Kdaj je Zahod spoznal, da gre za resen spor?

► Zaradi podpore grškim partizanom in Markosu so Titovo Jugoslavijo imeli za levičarske ekstremiste, Zahod na začetku ni verjel, da je spor s Stalinom resničen. Prvi odziv je bila tišina. Menili so, da gre za prevaro. Šele kasneje, ko so se stvari zaostrovale, ko je zlasti Kardelj Stalinu javno primerjal s Hitlerjem, so njihove obveščevalne službe začele sporočati, da je stvar drugačna. Iz Kardeljevih memoarjev se dobro vidi, da so nespornostmi in napetosti med jugoslovanskimi komunisti in Stalinom trajali ves čas vojne. Že v zvezi s sklepi Avnoja je Molotov Kardelju rekel, da je Avnoj Sovjetski zvezi zasadił nož v hrbet.

Ko ste se po desetletjih ukvarjanja z vprašanji mednarodne ekonomije vrnili v Slovenijo, ste se želeli upokojiti, pa so vas nagovorili, da prevzimate mesto predsednika predsedstva. Kako to?

► Nagovoril me je Milan Kučan, jaz pa sem sprejel, ker sem želel sodelovati pri demokratizaciji Slovenije in krepitvi njene državne suverenosti. Naletel pa sem na zoprno zadevo JB-TZ.

Zakaj zoprno?

► Ker mi je bila zoprna. Cela afera je bila policijsko-vojaški spopad, vsakdo je varal vsakogar. Slovenska policija ni zaupala vojaški policiji, vojaška policija, ki je imela svoje obveščevalce, pa si je izmišljala vse mo-

goče pasti. Mislim sem, da se bom ukvarjal z ekonomijo in demokracijo, za kar sem si v življenju nabral dragocene izkušnje, znašel pa sem se v vrtincu vojske in policije.

Ste za aretacijo Janeza Janše res vedeli nekaj ur prej?

► Ne. Slovenska Udba (SDV), je na Mikroadi opravila tajno nočno preiskavo in na pisalni mizi ali pa v predalih našla vojaški dokument. Policija je bila v veliki zagati, kaj storiti. Zakaj Janša tega dokumenta ni objavil? Kaj pa, če so vojaški obveščevalci dokument nastavili kot past slovenski policiji? Po moji sodbi je tudi Janša sam podvomil o avtentičnosti dokumenta, ki ga je prinesel Ivan Borštner, in zato dokumenta ni publicistično uporabil, ampak ga je samo podčrtal s flomastrom.

Zakaj mislite, da je šlo za past?

► Ivan Borštner je bil v vojski šifrant, dobro vem, kaj so bili šifranti, to so bili preverjeni »zavrbovani« kadri. Bavčarja sem opozarjal, da je nerazumno, da ima iz partije izključen zastavnik dostop do najboljšega vojaškega dokumenta. To sem rekel tudi generalu Višnjicu. Zato še vedno verjamem, da je bil Borštner, ne da bi vedel, v rokah vojaške obveščevalne službe.

Zakaj naj bi se vojska šla to igro?

► Če o najdbi ne bi obvestili vojaških oblasti, bi lahko predsedstvo SFRJ obvestili, da slovenskim policistom ne morejo zaupati, hkrati pa bi zahtevali ukrepanje vojaških oblasti. To so čakali. Sam sem obvestil Raifa Dizdareviča, tedanjega predsednika predsedstva SFRJ, o najdbi dokumenta. Ponavljam, o nameravani aretaciji nisem bil obveščen, zato o tem tudi nisem obvestil Dizdareviča. Namigovanje, da sem bil o aretaciji obveščen predhodno, je seveda nesmisel, nisem bil šef policije, pa tudi sekretar za notranje zadeve ne.

Zakaj ste izjavili, da bi za Tomaža Erta dali roko v ogenj?

► Tedanji republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl se ni strinjal s »slovensko politiko«. To je odkrito povedal doma in v Beogradu. Bil pa je do kraja zvest svoji domovini Sloveniji. Zame je on primer profesionalnega delovanja državnega funkcionarja, spoštovanja ustave in zakonov ter izvrševanja politične volje izvoljenih predstavnikov ljudstva. Z »roko v ogenj« pa sem hotel sporočiti Odboru za varstvo človekovih pravic in javnosti, da to ni čas za

Politično geslo, da je bila slovenska država rojena 25. junija, je stereotipno sprejeto, ni pa zgodovinsko in pravno točno. Kar dokazuje temeljna ustavna listina. Tudi povabilo partizanskim veteranom na proslavo v Normandiji to dokazuje.

13

medsebojne obračune, ampak za medsebojno zaupanje in strnitev vrst v odporu proti skupnemu nasprotniku. Sam imam še posebne razloge za spoštljiv odnos do pokojnega Ertla. Ko mu je Pavle Čelik dostavil Bavčarjeve »Moje pogovore« (gre za njegove sestanke s slovenskim političnim vrhom, med drugim tudi s Stanovnikom, op. p.), jih ni poslal naprej zveznemu sekretarju Dobroslavu Čulafiću – kar bi imelo zame verjetno neprijetne posledice –, ampak je original kot »strogo zaupno« dostavil meni. Ko je Milošević načrtoval miting resnice v Ljubljani, je Ertl organiziral policijsko zapora na mejah. Naj ponovim, Ertl je aretirjal Janšo, ker je presodil, da bo to sicer storila vojaška policija in s tem uvedla izredno stanje.

Bili ste v dvojni vlogi. Na eni strani so zvezne oblasti čakale, da Slovenija naredi napako, na drugi strani je na vas pritiskala porajajoča se demokracijska civilna družba.

► Verjetno veste, da je bil prvi korak drame JBTZ sporočilo vrhovnega vojaškega sveta, v katerem je pisalo, da se v Sloveniji rojeva kontrarevolucija. Kaj je pomenila beseda kontrarevolucija, si lahko mislite. To je bil Damoklejev meč, ki je nihal nad našimi glavami. Obstajala je precej realna nevarnost, da bo Jugoslovanska armada z izgovorom kontrarevolucije izsilila izredno stanje v Sloveniji. JLA je bila na začetku še udarna pest jugoslovanskega partijskega nacionalizma, šele kasneje, v času balvanske revolucije v Kninu, je vojska postala Miloševićevo orožje.

Zakaj ste v času JBTZ sestajali z Igorjem Bavčarjem?

► Čestital se mu, ker mu je uspelo obvladati in umiriti množico na Roški ulici. V njem sem videl rojevajočega se novega voditelja. Tudi ko je kandiral za člana predsedstva, sem mu izrazil svoje simpatije v upanju, da bo uspel, ker bi to predsedstvu dalo legitimnejšo podobo. Iz najinih pogovorov, kasneje jih je kljub drugačnemu dogovoru neavtorizirano objavil (v Tribuni in Mladini), je bilo razvidno, da sem s simpatijami spremljal prizadevanja Odbora. **Ali niste za Slobodno Dalmacijo izjavili, da bi odcepitev za Slovenijo pomenila samomor?**

► Da, to sem rekel, in tako mislim še danes. A govoril sem o odcepitvi, ne o osamosvojitvi, v svetu diplomacije je včasih pomembna le ena beseda. Odcepitev pomeni secesijo, ta je v mednarodnem pravu (Helsinška sklepna listina) nedopustna, ker pomeni spremembo državnih meja. Bil pa sem za osamosvojitve. Zastopal sem dejstvo, da se je država rodila med narodnoosvobodilnim bojem, svet je priznal Slovenijo, kakršna je prišla iz druge svetovne vojne. Če bi bila izvedena »odcepitev«, bi to pomenilo diskontinuiteto mednarodnih pogodbenih obveznosti, tudi neveljavnost sporazumov z Italijo o priključitvi Primorske. Politično geslo, da je bila slovenska država rojena 25. junija, je stereotipno sprejeto, ni pa zgodovinsko in pravno točno. Kar dokazuje temeljna ustavna listina. Tudi povabilo partizanskim veteranom na proslavo v Normandiji to dokazuje. **Vas Janša še vedno sovraži?**

► Ko je Janša prišel iz zapora, je Kučanu pisal pismo, takrat sta bila še

na ti, v katerem sporoča, da ga je polkovnik Aleksandar Vasiljevič spraševal predvsem o Kučanu, Jožetu Smoletu in meni. Vojska je predvsem hotela rušiti slovensko politično vodstvo. Teden dni kasneje pa je Janša obrnil ploščo, in od takrat vseskozi govori, da ga je zaprl Kučan, ki dan in noč kuje zarote proti njemu. Ta retorika je postala instrument ustvarjanja mita o Janezu Janši.

V času nastanka samostojne Slovenije se je zdelo, da je sprava zaživila, po maši v Rogu, po stišku rok med nadškofom Alojzijem Šuštarjem in Milanom Kučanom. A ni. Zakaj?

► Gospa Spomenka Hribar je v dolgem članku v Sobotni prilogi julija lani ugotovila, da je »spravo cerkev uporabila za 'paravan' za svojo razdiralno raboto«. Sprava je bila zlorabljena. Spomenka je imela plemenito idejo, neodmornost pa je to idejo zlorabilo za kriminalizacijo NOB in partizanstva. Sprava v krščanski moraliki pomeni krivdo za greh, kesanje, odpuščanje. Partizani naj bi bili krivi za poboje, krščansko pa odpuščajo domobranci. Vojne ni bilo! Tudi kolaboracije ne!

Spomenka Hribar pravi, da bi morali borci aktivneje sodelovati z ljudmi, ki preiskujejo poboje in grobišča.

► Gospa Eva Irgl in policist Pavle Jamnik, pa tudi gospa Spomenka so zahtevali od mene, da kot predsednik Zveze borcev napišem poziv članom, naj sodelujejo s policijo pri odkrivanju zločinov povojnih pobjev. S takim pozivom bi kot predsednik svojo organizacijo implicitno razglasil odgovorno za zločine Jugoslovanske armade. Tega nisem

mogel in tudi nisem smel storiti. Je pa ustavna dolžnost vsakega državljanca in ne samo članov ZZB, da sodeluje s policijo pri odkrivanju zločinov. Sam zagovarjam strategijo pomiritve, doseganje medsebojnega zaupanja, neštetokrat sem v javnih nastopih povojne poboje obžaloval in obsojal. Preden sem postal predsednik borcev, sem v govoru na Turjaku javno obsodil poboj ranjencev. Kot predsednik ZZB sem javno izrazil svoje prepričanje, da je za povojne poboje odgovoren vrhovni poveljnik jugoslovanske armade Josip Broz - Tito. Udeležil sem se svete maše na Sveti gori, ki jo je daroval pater Knavs za padle partizane. In sredi ledu in snega sem šel na Lajše nad Cerknim in se pietetno poklonil žrtvam zločinskega pobja. Žal doslej nič podobnega ni bilo storjeno z druge strani. Nasprotno, krivda in greh se častita kot vrednota »evropske zavesti«, nacistični pomožni SS-oddelki pa so se preimenovali v »slovensko narodno vojsko«. **Srečali ste veliko politikov. Kdo je na vas naredil največji vtis?**

► Ne morem se odločiti med Kardeljem in Kidričem, eden od njiju je bil največji slovenski politični geniji. Nenavadno je, da smo imeli v naši zgodovini politične genije z isto začetnico: Krek, Korošec, Kardelj, Kidrič, Kučan. To so tiste zgodovinske osebnosti, ki sem jih občudoval in se od njih učil.

Pa vi?

► Jaz sem pričevalec velike zgodovine, ne pa njen tvorec. Na misel mi prihaja Kocbekov dnevniški zapis: »Ostal bom zvest, čeprav ne vem, zakaj.« Jaz pa vem, zakaj! ✕



www.istrabenzplini.si

Dostava jeklenk na dom
080 1228

ISTRABENZ PLINI



Dr. Ivan Štuhec

Moralni teolog dr. Ivan Štuhec ni ravno navdušen nad tednikom Mladina. Ni navdušen niti nad stanjem v Sloveniji, skrbi ga, pravi, da iz ozadja Sloveniji vladajo stare politične elite. In pravi, da ni paranoičen.

Jure Trampuš, foto Uroš Abram

Z Ivanom Štuhecem smo se pogovarjali v njegovi sobici na teološki fakulteti. Pogovor z njim je bil podoben retoričnemu boksu. Štuhec rad pretirava, izziva in je v svojih stališčih nepopustljiv, še posebej, kadar pogovor teče o politiki. Štuhec prizna tudi napake cerkve, a zanje je v prvi vrsti krivo preveliko zaupanje. Kljub vsemu po koncu pogovora Štuhec ni bil slabe volje, nasprotno, nekajkrat smo se tudi nasmejali. In tu in tam smo se z njim tudi strinjali. Enkrat. Tako na pol.

Nedavno ste dejali, da se v Sloveniji ne počutite doma, da Slovenija ni več vaša domovina. Gre za težke besede. Zakaj tako razmišljate?

► Slovenija je še vedno moja domovina, dobro pa se v njej ne počutim zaradi njenega načina državnega upravljanja. Ta moja izjava je povezana s kritiko na račun Komisije za preprečevanje korupcije, zaradi teh izjav doživljam posledice, ki jih nisem bil deležen niti v prejšnjem sistemu. Na sodišče hodim zgolj zato, ker so me obtožili verbalnega delikta. Čisto konkretno, v Lenartu naj bi žalil državne organe, komisijo, dejal sem, da ne gre za protikorupcijsko, ampak za korupcijsko komisijo, in dodal, da je njeno stališče zame vredno, kot bi rekli v domači štajerščini, »nula koma josef«.

Kakšna je razlika med tem, kar ste vi dejali, in tem, da med postopkom policistu rečeš, da je »otročji«, in te, ker si žalil delo javnega organa, kaznuje? To se mi je zgodilo.

► Kritika državnih organov bi morala biti nekaj povsem običajnega. Sam vaše izjave ne bi razumel kot žalitev, glede na to, kaj vse lahko nekateri govorijo v Slovenijo o nas kristjanih, kaj se piše na spletnih straneh, in to celo anonimno. In se vse to tolerira, zato sta vaš in moj primer mačji kašelj.

Na podlagi vaše prigode ne morete trditvi, da je s Slovenijo konec. Naj vprašam drugače: ali se kot kristjan z jasnim političnim prepričanjem počutite ogroženega?

► Osebno sem se počutil ogroženega v času mariborskih vstaj, takrat so po Mariboru letele granitne kocke. Zavod Antona Martina Slomška, kjer sem organiziral okroglo mizo, je bil deležen vstajniškega verbalnega napada in in-

sceniranega fizičnega konflikta. Ni bilo izključeno, da bi priletela kakšna granitna kocka. Še več, po tisti prireditvi so me vstajniki čakali pred glavnim vhodom in z njimi fotoreporterji. A sem jih prikrajšal za zrežirani scenarij.

Narisali so vas kot zombija.

► Glede mariborskega vstajništva lahko rečem le to, da sem bil prvi, ki je v Večeru napisal, da Franc Kangler ni primeren za župana, ko pa so ga odstranili nasilno, sem se postavil na njegovo stran. V demokraciji se demokratični voditelji ne zamenjujejo s silo. Kot meščan mesta bi še dodal, da je imel Kangler s svojimi radarji prav, samo postavil jih je preveč naenkrat.

Odstopil je sam. Vstaja in nasilje na njej sta posledica številnih dejavnikov ...

► ... ne, vstaja je bila vodena in plačana.

Plačana?

► Plačana, nekateri, ki so protestirali, so dobili po deset, dvajset evrov.

Ne verjamem. Kdo jih je plačal?

► Tega ne vem, vem pa, da so dobili denar. Kdo jih je plačeval, bi morali odkriti vi novinarji, ne pa da ste se nekritično postavili na njihovo stran. **Tukaj sva na spolzkem terenu, morda so bili plačani tisti, ki so metali kocke. A vsi ti odvodni, nasilje, srd vstajnikov imajo kompleksne vzroke, niso le politični, so socialni, ljudje so brez moči, brez perspektive.**

► Vse to je možno, a demokratični okvir države je tak, da se stvari spreminjajo po mirni poti in z verbalno kritiko. Fizičnemu nasilju je treba reči ne. In če sem kje kristjan, sem na tej točki absolutno zvest načelu, da nikoli ne pristanem na nasilne spremembe. Preveč drago so nas stале, preveč drago stanejo tiste, ki se jih danes poslužujejo kjerkoli po svetu.

Strinjava se, zelo ste spretni, velika večina ljudi na vstajah ni bila nasilna.

► Seveda ne, ampak ko se začne nasilje, je provokatorje treba osamiti in ostro zavrnuti. Tega pa iz ust uglednih Mariborčanov niste slišali.

Gospod Štuhec, v spontanah gibanjih se takšne stvari, žal, tudi zaradi psihologije množice, konfrontacije tako dela protestnikov kot policije, včasih tudi zgodijo.

► Pozabljate na načrtno provociranje z ene strani. Kangler ni imel plačancev. Še več, zahteva protestnikov, da je treba zamenjati politične elite, je veljala samo za vlado Janeza Janše, nihče pa ni zahteval na ulicah odstopa Zorana Jankoviča. Šlo je za usmerjen, prikrit politični prevrat. **30.000 ljudi ne more voditi neka politika.**

► Ne trdim, da so bili vsi vodeni. Ustvarjalo se je javno vzdušje, usmerjeno proti Kanglerju in takratni vladi Janeza Janše. Še posebej to velja za Ljubljano. Tukaj živi večina državnih uslužbenec, večina ljudi z leve poslušence, ko govorite o

30.000. Ko se posega v njihov gmojni položaj, so takoj za protest. Socialni vzroki v Mariboru so popolnoma drugačni kot v Ljubljani.

Nekaj srda so sprožile besede, da protestirajo »levi fašisti«. Kar me pripelje do naslednjega vprašanje. Lahko razložite tezo, da naj bi Sloveniji vladala neka klika vplivnih moč, s koreninami v rdečem režimu, ki obvladuje politiko, pravo, medije, gospodarstvo? Res to verjamete?

► Tu ne gre za verjeti, dovolj je, da preberete knjigo Zdenka Rotarja, dolgoletnega svetovalca Milanu Kučanu, Padle maske, pa boste prebrali vse to, na kar opozarjam sam in drugi že leta.

Rotar je star gospod. Ima res toliko moči? Imajo njegovi sopotniki res toliko moči, da od zadaj vodijo tako kompleksen sistem, kot je družba?

Gospod Štuhec, ali ne gre za posploševanje?

► Mislite, da si je Rotar izmislil, da je bil s Kučanom, s Hribarjema, s Tošem na večerji, kjer so razmišljali o kandidaturi Danila Türka za predsednika države, o tem, kako plasirati Zorana Jankoviča za županskega kandidata Ljubljane?

Na večerji se lahko pogovarjaš o tem in onem, trdim le, da četudi vplivni posamezniki podprejo tega ali onega, to ne pomeni, da imajo na nitkah Slovenijo.

► Seveda niso edini, so pa zelo močni. Gotovo pa gospod Milan Kučan plete niti v slovenski politiki tudi pot, ko je odšel v pokoj.

Ima palček iz Murgel tolikšno moč?

► Ima jo, če je ne bi imel, bi ga tudi vi v Mladini bolj dosledno obdelovali.

Tako kot leta 1994, ko smo pisali o spornem načinu financiranja njegove volilne kampanje?

► Leta 1994 je bila Mladina drugačnna, kot je danes.

Res? Leta 1994 je bila Depala vas in takrat nas je Janša obtožil, da smo bili del Kučanove zarote.

► Ne trdim, da ste Kučanov časopis, podpirate pa njegovo opcijo.

Podpiramo politične ideje, ne posameznikov, nisem tukaj, da bi branil uredniško politiko. Razumel bi rad vaš pogled. Recimo pogled na proces o Patrii. Ste res prepričani, da je tudi sodnike vodila nevidna roka iz Murgel?

► Ne gre za vero, jaz verjamem v Boga, ne v Janeza Janšo ali Milana Kučana. Naj vam postavim protivprašanje, ali ste vi prepričani, da je bil v zgodbi o Patrii v ozadju neki resen kriminalni dogodek?

Prepričan sem, da imamo v Slovenijo pravno državo. Vem, da se lahko sodniki motijo, zato obstajajo različne sodne instance.

► Prepričan sem, da je sodni postopek o Patrii, kot je bilo doslej že izkazano, pokazal toliko šibkosti, da sodnikom ne zaupam. Je kdo od resnih strokovnjakov slovenskega pravnega sistema zelo jasno zagovarjal

odločitev sodišč?

Predstojnik katedre za kazensko pravo doc. dr. Primož Gorkič, pa tudi dr. Ljubo Bavcon, ki je podprl odločitev drugostopenjskega sodišča.

► Omenjeni Gorkič kot predpostavko indične sodbe govori, da je v ozadju vedno intimno prepričanje sodnika, ki temelji na njegovem vrednostnem sistemu in življenjskih izkušnjah, da lahko potem sklene indični krog. Moja teza je, da takšnim sodnikom težko verjamem, da so njihove vrednote tako nevtralne, da pri tej indični sodbi ni obveljala njihova političnovrednostna opcija. Da o gospodu Bavconu ne govorim.

Očitek vrhovnega državnega tožilca Andreja Ferlica, da sodbo prelahkotno komentirajo tisti, ki je niso prebrali, kaj šele, da bi se poglobili v 20.000 strani gradiva, je legitimen.

► Slabo je, če mora imeti sodba tako obsežno gradivo, toliko papirja. Najbolj zapletene stvari na tem svetu lahko tisti, ki znajo, razložijo v nekaj stavkih, tudi tako, da jih razume vsaka zadnja babica v zadnji vasi te države. Vseskozi sem spremljal diskusijo in ne vidim nobenega resnega elementa, ki bi me prepričal v smeri verodostojnosti obsodilne sodbe. Ko to utemeljuje g. Ferlinc, pa imam o tej pravni državi še dodatno slabo mnenje.

Problem diskusije je matrično ponavljanje polresnic o neznanem času in neznanem kraju. Kot moralni teolog morate priznati, da gre za manipulacijo. V sodbi višjega sodišča piše, da se je kaznivo dejanje zgodilo med 10. avgustom in 22. avgustom leta 2005.

► To ni točno določen čas. Še manj definirano dejanje.

V tovrstnih kaznivih dejanjih se točno določeni časi na takšen način ne morejo določati.

► Ne priznam, da gre za manipulacijo, ne, ne priznam. Pa veste, zakaj ne? Če enega politika 25 let procesirajo v neki državi, kot je to v primeru Janeza Janše, potem se legitimno sprašujem o politični manipulaciji tega procesa in drugih postopkov zoper njega.

Morda je ta politik koruptiven. Morda ne dviguje priporočenih pošiljk, morda ne posluša opozoril informacijske pooblaščenke, morda posluje z gotovino.

► Je edini, ki je takšen? Kaj pa Zoran Jankovič? Zakaj njega nihče ne preganja, zakaj pa so njega dve leti kot odrešitelja levice povzdigovali mediji? Glejte, nesorazmerja mi govorijo, da imam veliko razlogov za dvom o pravni državi.

Saj veste, kakšen je problem z odrešniki, veliko jih konča na križu.

► Ponavljam, zakaj se tako napada Janez Janša? To je zame zelo sumljiva okoliščina, kot kristjan se bom vedno postavil na stran šibkega in preganjanega.

Ali je prav, da se oseba z veliko javno močjo izogiba vročevanju sodnih pošiljk, da organizira politične shode?



Dr. Ivan Štuhec je kot govornik nastopil tudi na shodu podpornikov Janeza Janše. Kakšno uro pred tem, ko je Janša odšel v zapor, je Štuhec z množico zmolil Oče naš in Zdravo Marijo in dejal, da podporniki Janše niso ovce, da bo zmagala resnice in da bo Janša hitro zajahal konja in ne kozla. / Foto: Borut Krajnc



UROŠ ABRAM

Jaz verjamem v Boga, ne v Janeza Janšo ali Milana Kučana.

Zdi pa se mi zelo problematično, kadar se škof zelo jasno postavi na politično pozicijo, saj s tem škodi sebi in cerkvi, ker si ustvarja politične nasprotnike.

18



► Janša spoštuje odločitve sodišča, to, ali sprejema pozive ali ne, je nepomembno glede na postopkovne kršitve sodišč samih. Na Mladini ste pač a priori proti Janši, prvega in edinega ste ga narisali na naslovnico kot fašista. Gre za neko sovražno razmerje.

Prvi je bil v tem stilu narisan Zmago Jelinčič, potem s svastiko na roki v času izbrisanih Janez Drnovšek, šele kasneje zaradi politike glede izbrisanih tudi Janša.

► To je lahko tudi alibi, da tako sovražno tolčete po Janši. Janez Janša je 25 let edini politik, ki je resna konkurenca slovenski levici, zato ga ta tako napada.

Končno se strinjava. To je res problem slovenske levice. Če bi se slovenska levica združevala na podlagi skupnih programov in vrednot, ne pa na podlagi političnega nasprotnika in njegovih kompleksov, bi bilo to boljše za levico in za desnico.

► Kaj je slovenska levica naredila v petih letih svojega vladanja? Nas je rešila iz krize? Je izboljšala standard? Je okrepila socialno državo? Nič od tega ni naredila, čeprav ima polna usta o vsem tem.

Nekako ji je uspelo preprečiti, da bi v državo prišla trojka.

► To ne bi bila največja katastrofa. **Grki in Španci se s tem ne bi strinjali.**

► Levi Grki in levi Španci ne ter vsi tisti, ki v besedi varčevanje danes vidijo hudiča. Tudi velika brezposelnost med mladimi ni posledica ukre-

pov trojke. Nasprotno, danes se pojavljajo kazalci, ki kažejo, da se Španija in Grčija prebujata, da se njuna kriza končuje. V Sloveniji pa se ponašamo s tem, da se pojavlja gospodarska rast. A to se ne dogaja zaradi Slovenije in njene politike, Nemčija gre v konjunkturo in nas vleče zraven kot zadnji provincialni vagon.

Grški ekonomist Varufakis je dejal, da se tudi mrtva mačka odbije, če jo vržejo na tla, in da so to meje grške rasti. Trdim, da je bila politika radikalnega varčevanja neumna. To priznava tudi Mednarodni denarni sklad.

► V demokratičnem sistemu se učiš na podlagi izkušenj, tudi na podlagi napak. V Sloveniji smo v teh dvajsetih letih dopustili, da se je pri nas razrasla birokracija, da so javne službe za Slovenijo preobsežne. Zdaj pa mi imenujte tistega politika, tisto politično stranko, tisto koalicijo, ki je sposobna na tej točki speljati rez, ne da bi ji v hrbet skočili sindikati. Poleg tega pa ta birokracija še vedno ni spremenila miselnosti, da je v službi državljanov. Za ta ključni problem ne verjamem, da ga lahko razrešimo sami. Na tej točki bi bila trojka dobrodošla.

Po podatkih OECD se stroški financiranja slovenskega javnega sektorja ne razlikujejo od povprečja, pa tudi krize ni zakuhal javni sektor.

► Javni sektor je marsikaj zakuhal, od neumne zakonodaje do nesposobnosti črpanja evropskih sredstev, da o zapletenosti in zbirokratizira-

nosti razpisov ne govorim. Zame bi bil najbolj smiseln ukrep, da bi bili vsi javni uslužbenci vezani na reeleksijski sistem, podobno, kot smo profesorji na univerzah. Vsake toliko časa bi morala biti za vsako kategorijo poklicev nekakšna reelekcija, ki bi odgovorila na vprašanje, ali javni uslužbenec dela v skladu s pričakovanimi standardi. Ne pa, da so zaščiteni kot severni medved. Hkrati pa prav iz njihovih ust prihajajo stalni napadi na zasebni sektor, ki je na vseh ravneh bistveno bolj izpostavljen negativnim kriznim učinkom.

Govorila sva o napakah, ki jih dela politika, katere napake je naredila mariborska nadškofija?

► Sama nadškofija je naredila eno res veliko napako, ni imela dovolj notranjih mehanizmov, ki bi nadzirali tiste, ki so v njenem imenu odločali o finančnih in gospodarskih stvareh. Govorim o nadškofu in o njegovih organih, ne o Zvonovih in Gospodarstvu Rast. Pri teh gre za samostojne pravne osebe, z njihovim vodstvom in njihovim načinom poslovanja.

Kdaj ste prvič pomislil, da pot, po kateri stopajo nadškofija in z njo povezane pravne osebe, vodi v prepad?

► Leta 1994.

Že takrat, že pri ustanavljanju Krekove banke?

► Ne, do banke nisem kritičen, to je bila ena od boljših odločitev. Če bi jo prvi čas predali v laične roke, bi bila morda danes edina zdrava sloven-

ska banka. Leta 1994 sem bil študentski duhovnik, spremljal sem investicije v nadškofiji. Investicije je vodil Mirko Krašovec, takrat sem postal kritičen.

Danes je obsojen, umaknjen v Avstrijo, odzvet mu je bil naslov kanonika.

Če ste že takrat opazili, da ne posluje na pravi način, zakaj ga niste ustavili?

► Stvar bi postavil na dve ravni. S Krašovcem sem sodeloval pri vseh stvareh, za katere sem bil prepričan, da služijo cerkvenim namenom. Če boste prebrali poročilo, ki ga je pošiljal naokoli, boste ugotovili, da sem omenjen samo takrat, ko gre po njegovem za napačno interpretacijo tega, kar se je zgodilo v Mariboru. Nikjer ne omenja, da bi sodeloval v kakršnikoli zgodbi, ki bi bila sumljiva v smislu finančnih malverzacij.

V poročilu je zapisano, da ste imeli redne stike s Simonom Zdojškom ...

► Ja, Bog se usmili.

... ki je bil ključna oseba pri Zvonovih.

► Ali to, da nekoga poznam, pomeni, da sem usmerjal politiko Zvonov?

To je ena najbolj abotnih izjav, ki sem jih prebral v tisti njegovi apološki. Nisem vedel, kaj se dogaja v Zvonovih, nisem imel vpogleda niti ne vpliva na pot finančnih tokov. Do tovrstnega poslovanja znotraj nadškofije sem postal kritičen, ker se je najprej trdilo, da se finančni in gospodarski del v škofiji ustvarja za to, da bo podpiral pastoralno in pastoralne interese. Ko pa smo tisti, ki smo bili v pastoralni, želeli, da se to operacionalizira, smo naleteli na ovire. To neskladje med govorjenjem in dejanji je med mano in Krašovcem že v devetdesetih letih ustvarilo tiho fronto. Bila sva zaveznika pri stvareh, za katere sem mislil, da so pravilne, recimo pri Vrbanski, nisva pa bila tam, kjer sem prečnil, da niso pravilne.

Stopiva korak nazaj. Ali ni zadaj premislek, kam s cerkvijo v demokratični družbi? Pravi problem je vprašanje, ali cerkev v sodobni družbi predstavlja središčno nacijo. Torej, da cerkev obvladuje vse: šole, kulturo, medije, politiko, gospodarstvo. Peter Kovačič - Peršin pravi, da se je izvorni greh zgodil tukaj.

► Petra Kovačiča - Peršina poznam, z njim sem sodeloval pri Reviji 2000. Z njegovo tezo se ne morem strinjati, cerkev se v sodobnem svetu nikoli več ne more postaviti v pozicijo, v kakršni je bila pred stotimi leti. Kategoriki evropsko drvetvo pogledate, kjer je po drugi svetovni vojni potekal demokratičen razvoj, boste vide-

Vsi v slovenski cerkvi in tisti v Vatikanu, ki o Sloveniji kaj zares vedo, vedo, da imam cerkev rad. In ker jo imam rad, sem lahko včasih do nje kritičen.

19

li, da cerkev nikjer ni duhovno središče nacije. V Sloveniji ne morete cerkve obtožiti kaj takšnega, ne silimo v središče, ne želimo ideološkega monopola. Poglejte, kako majhen odstotek vzgojno-izobraževalnih ustanov vodi cerkev. Od leta 1991 sem sedel v pogajalski skupini med cerkvijo in državo, o dveh stvareh se z levimi političnimi opcijami ni dalo dogovoriti: o vprašanju verske izobrazbe in vprašanju financiranja. Za ta nedogovor, za razhajanje, sta bila v času levih vlad najodgovornejša Slavko Gaber in njegova ideologija laicizma. Sam trdim, da je način financiranja cerkve v Sloveniji premoderen, ker ne temelji na odločitvi posameznika. Priznam pa, da so bile tudi na naši strani narejene kardinalne napake. Pri vprašanju verskega pouka je šlo za terminološko nejasnost. Nekateri so govorili o verouku, mi, ki smo se malo poglobili v primere po Evropi, smo govorili o verskem konfesionalnem ali akonfesionalnem pouku. Ti pojmi so se ves čas mešali.

V osnovni šoli obstaja triletni izbirni predmet verstva in etika. Ali to ni dovolj?

► Sedaj ne obstaja nič, izbirni predmet, prosim vas ... Samo pogledjte, kakšna je kultura na področju verskih vprašanj. Ni je. Pri nas nismo bili sposobni, tudi na cerkveni strani ne, priti do načelnih odločitev o tem, kako bomo pozicionirali religijo in verske skupnosti v družbi. In ta nesporazum je razlog, tukaj moram vzeti Krašovca v bran, da so ekonomski škofij iskali vires financiranja – ali prek denacionalizacije ali pa prek novih finančno-gospodarskih subjektov. To je bila situacija, ki je Krašovca potiskala v model financiranja cerkve s pomočjo različnih podjetij in finančnih instrumentov. Najbolj ga je navdihoval nemški model gospodarjenja.

Cerkev ne podpira nemškega modela financiranja, ki temelji na cerkvenem davku, ki ga dodatno plačujejo člani skupnosti.

► Res ne podpiramo nemškega modela cerkvenega davka, bližje nam je kanadski ali ameriški, španski ali italijanski. Prispevek za cerkev ne sme biti razumljen kot davek.

Vrniva se k nadškofiji, priznati morate, da je morda legitimno iskanje sredstev pripeljalo do pohlepa.

► Lahko to trdite, a do danes nihče ni dokazal in pokazal, da bi se kdo osebno okoriščal. Krašovec ni nikjer zgradil vile, nikjer ne najdete njegovega vikenda, jahte, on ni tajkun.

Veliko ljudi, tudi država, je zaradi napačnih finančnih potez izgubilo veliko denarja.

► V tej zgodbi smo bili del sistema, del finančne ekspanzije, kjer smo nekaj let vsi enako funkcionirali. Vsi, vse od Zvonov do drugih finančnih skladov. To je kazino kapitalizem. Nadškofu Francu Krambergerju se ni niti sanjalo, kaj Zvonova počneta, objektivno je morda odgovoren, a resnično ni imel pojma, kaj se dogaja.

Tako preprosto vendarle ni. Mediji so pisali, škofje so podpisovali pogodbe, gledali, kako je cerkveni imperij raste. S tem na začetku ni bilo nobenega problema.

► Če je za kaj kriv, je za to, ker je slepo zaupal svojemu ekonomu. Glede pohlepa pa bi rekel, da je v letih 2006 in 2007, ko so delnice rasle v nebo, marsikdo v Sloveniji dobil velike oči.

Če pogledate, kdo so po velikosti prvi trije dolžniki, ki so se znašli na seznamu slabe banke, boste videli, da so to oba Zvonova in Vegrad Hilde Tovšak. Ta trojica teze o tovarišjskem kapitalizmu in rdečih elitah ne potrjuje. Kapital nima političnega predznaka.

► Nima ga, treba pa je dodati, da bi lahko banke Zvonova rešile, a ju je politika raje potopila.

Enako pravijo tudi gradbeni baroni, enako trdi Zidar.

► Do njega ne gojim posebnih simpatij, a na tej točki ima prav. Podjetju TUŠ so recimo dali 150 milijonov kreditov, Probanka in Factor banka sta od države dobili skoraj toliko, kot je izguba Zvonov. Denarja je bilo dovolj. Okrog nadškofijskega bankrota se je zgodil tudi velik medijski spin, če bi bili dolgovi Zvonov res veliki 800 milijonov evrov, potem bi bile te številke na slabi banki, pa niso. Tej zgodbi so po zaslugi italijanskega novinarja delno nasledili tudi krogi v Vatikanu. Da o domačih medijih ne govorim.

Sami ste na začetku govorili, da ima nadškofija 16 milijonov evrov dolgov, potem ste dvignili število na dobrih 37 milijonov, na koncu so vaši kolegi iz Gradca izračunali, da jih je za 70. Kdo zavaja?

► Povedal sem samo tiste informacije, ki so mi jih dali v nadškofiji, nikoli nisem bil del sistema, nisem imel dostopa do dokumentov, da bi lahko sam izračunal dolg. Sicer pa so v Gradcu dejali, da poleg 37 milijonov dejanskih kreditov obstajajo še patronatske izjave, za katere se ne ve, kakšna je njihova prava vre-

dnost. Bomo videli, kako se bo to izteklo.

Cerkev je že slabo leto brez voditelja. Je to oblika pokore?

► Ne, cerkev na Slovenskem je že bila v podobni situaciji v Mariboru, ko je bil sedež prost dve leti in pol, ponekod po svetu pa iskanje novih nadškofov traja po več let. Celo do sedem, osem let. V Vatikanu je očitno pri izbiri kandidatov prišlo do nasprotujočih si stališč in zato se stvari malce zavlačujejo.

Kako se je odzval Vatikan, ko ste javno kritizirali odločitev papeža o odpoklicu obeh nadškofov?

► V zvezi s tem mi nihče ni nič rekel. In veste, zakaj ne? Ker sem trdno prepričan, da vsi v slovenski cerkvi in tisti v Vatikanu, ki o Sloveniji kaj zares vedo, vedo, da imam cerkev rad. In ker jo imam rad, sem lahko včasih do nje kritičen, pa četudi kdaj samemu sebi naredim škodo. Poleg tega pa sedanjí papež po prevzemu tega mesta ni mogel celovito razmišljati o Sloveniji. Dejstvo, da čakamo na škofo, potrjuje moje prepričanje, da so premalo poznali naš položaj in prehitro ukrepali.

Se je kdo z vami pogovarjal o predlogih za nove nadškofe?

► V zvezi s tem sem zavezan spovedni molčečnosti.

Ali v času, ko ste brez voditeljev, znotraj cerkve poteka kakšna razprava o prenovi?

► V času brez pastirja je težko razmišljati o strategiji, usmeritvi, viziji, administratorji opravljajo le tekoče posle. Nič več. Noheden od njih nima večjih interesov za razvijanje pastoralne dimenzije, tudi škofovska konferenca je v fazi prehoda.

Bo nadškofija v Mariboru ukinjena?

► Mislim, da ne, možno je sicer vse, a nadškofija ni samo njen urad, so tudi župnije, ljudje ...

Boste izgubili zastavljene objekte na Vrbski, kjer domuje Zavod Antona Martina Slomška?

► Ne, ni me strah, priznam pa, da me malce skrbi. Celotno premoženje bo šlo v prodajo, vprašanje je, kdo ga bo kupil. Pobuda, da bo del zastavljenega premoženja v Mariboru kupila graška nadškofija, je bila njihova.

Kako se počutite, ko se prodajajo cerkve, ki so jih zgradili verniki?

► Človek tega ni vesel in prodaja cerkvenega objekta ne more biti pozitivno sporočilo za vernike. Sam na stavbe nisem sentimentalno vezan. V Kanadi je slovenska skupnost kupila cerkev, mislim, da od Slovakov,

sedaj je v položaju, ko jo bo morala prodati sama. Pri nas imamo do cerkvenih stavb zanimiv odnos, drugod po svetu se cerkve prodajajo kot hiše, pri nas je drugače, cerkve imajo pomemben družbeni, kulturni in umetniški pomen, niso samo verski objekt.

Je nuncij žrtev stricev in tet, ki govorijo neresnico?

► Ne, nuncij ni žrtev tega, gotovo pa nekateri ljudje iz slovenske cerkve širijo laži. To je dejstvo. Nekateri posamezniki imajo iz različnih razlogov za svoje življenjsko poslanstvo spreminjanje govorice v suho zlato in to pošiljajo na visoka mesta v cerkvi.

Kakšen je njihov interes?

► Interes tistih, ki to delajo, bi moral biti bolj ta, da bi razmišljali o večnem življenju.

Kakšna je notranja razprava v cerkvi? Kar se je zgodilo z Nadškofijo Maribor, je velik madež za cerkev.

► V cerkvi so bile stvari, povezane s finančnimi škandali, vedno odmevnejše kot tiste, povezane z moralnimi zdrsi. To je razumljivo, če ne drugače, se prizadete počutijo verniki, ki so leta in leta darovali za cerkvene namene. Razprava o finančnih stvareh obstaja ves čas, bila je tudi na sinodi.

V sinodalnih sklepih piše, da morajo škofije vsako leto objaviti finančno poročilo. Pa jih niste.

► Bil sem tajnik sinode, poskrbel sem, da je ta sklep prišel v knjigo. A izvajalci tega sklepa so drugod, kot tajnik sinode nisem del izvršilne oblasti. Res pa je, da se ne izvršujejo tudi drugi sklepi, zapisani v sinodalnih dokumentih.

V času oblikovanja sinode ste sodelovali s Francem Rodetom. Kakšen je vaš pogled na čas njegovega nadškofovanja?

► Dokler so osebe žive, jih je težko ocenjevati. Rode je imel vizijo, ki jo je skušal realizirati skozi sinodalni proces. Bila sva tesna sodelavca, v marsičem se nisva strinjala, končno besedilo je kompromisni pogled. Sam imam o nadškofu Rodetu bolj pozitivno mnenje, kakor pa ga ima slovenska javnost. Res pa je, da sem pred leti tudi napisal, da se mi je zdelo malce smešno, ko sta se s Francetom Arharjem peljala v »zapravljenčevku«.

Je prav, če cerkev podpre stranko, kandidata, če skuša organizirati politično skupino?

► Ne vem, ali je bil pri združevanju SLS in SKD leta 1999 glavni protagonist Rode, tam so bili drugi, tudi ti-

V cerkvi so bile stvari, povezane s finančnimi škandali, vedno odmevnejše kot tiste, povezane z moralnimi zdrsi.

20

sti, ki so kasneje v mariborski nadškofiji naredili veliko finančno luknjo. V cerkvi se bomo seveda opredeljevali za tiste politične skupine, ki so nam po vrednostnem redu bližje. Če bi se Židanovi socialdemokrati spremenili v podobne, kot so na primer avstrijski, bi jih danes volila polovica katoličanov. Zdi pa se mi zelo problematično, kadar se škof zelo jasno postavi na politično pozicijo, saj s tem škodi sebi in cerkvi, ker si ustvarja politične nasprotnike.

Kakšen pogled ima cerkev na kapitalistični sistem? Kdaj je še moralen, kdaj ni več, kdaj je še pravičen, kdaj se izrodi?

► Družbeni nauk cerkve je jasen, zasebna lastnina da, a ta mora imeti socialno razsežnost. To je jasno od papeške enciklike *Rerum novarum* naprej in iz te pozicije lahko presojava gospodarske tokove. V Sloveniji je drugače, to ni kapitalizem zahodnega tipa, kjer so ljudje iz nič ustvarili premoženje. V tranzicijskih deželah so procesi potekali drugače, zato ljudje svojega premoženja niso znali ceniti. Zame je pravi kapitalist Slovenec Novak, ki se je s svojimi brati pred 35 leti iz Ambrusa preselil v Kanado in v desetletjih ustvaril velikansko gozdno podjetje. Nekdo, ki je z lastnim delom ustvaril kapital, bo imel dovolj velik socialni občutek, da bo vedel, kaj pomeni biti delavec. Slovenski kapitalisti, ki so se z direktorskega stolčka polastili družbenega premoženja in odpustili delavce, so tranzicijsko podivjani libertalni kapitalisti. Kapital vedno potrebuje pravni okvir in državo, ki ga omejuje. Cerkev nikoli ni podpirala surovega kapitalizma, vedno smo poudarjali pomen pravnega okvirja, ki mora tudi določati razmerje med delom in kapitalom.

Tudi cerkev ima težave z voljo do denarja. Posebni papeževi odposlanci recimo preiskujejo delovanje vatican-ske banke.

► To je prav, že predhodnik je to začel. Pet let sem živel v Italiji in dobro vem, kako tam to deluje, po domače, po mediteransko. Ko je Benedikt XVI. v Vatikan poklical nemškega finančnega strokovnjaka, mnogi niso bili navdušeni, ker so vedeli, da prihaja red.

Saj ste gledali tretjega Botra ...

► ... filmi prenesejo marsikaj, a tako dolgo sem bil v Italiji, da sem začutil njihovo mentaliteto. Tudi Vatikan je bil stoletja obvladan od italijanskega klera in v Vatikanu ni mogla biti drugačna kultura, kakor je v Italiji. S

papeži, ki so prišli in ki bodo prišli od zunaj, bo drugače. Vatikan se bo začel spreminjati, bolj globalen bo postajal, boljše bo. V Vatikanu sicer ni nič tako skrivnostnega, zarotniškega, zakritega, kakor se rado prikazuje.

Kaj pa homoseksualni lobi?

► Gotovo je v vaticanski kuriji nekaj homoseksualcev, a govoriti o tem, da ta lobi obvladuje Vatikan, je enako neumno kot trditi, da vlada Sloveniji. Res je, da se tisti, ki enako razmišljajo, ki imajo enake poglede na svetu, družijo med seboj. Gre prej za sociološko zakonitost kot zaroto.

Je sodobna slovenska družba res brez vrednot?

► Kar sami mi povejte, katere vrednote so močne v slovenski družbi.

Solidarnost.

► Pa še katera?

Družina, morda ne na način, kot jo razume cerkev, a družina, povezanost je pomembna.

► Na deklarativni ravni se ta potreba res kaže, praktično pa bi morala biti izrazitejša. Nobena družba ni brez vseh vrednot. Pričakoval sem sicer, da boste dejali svoboda – svoboda je vrednota demokracije, v Sloveniji pa se pozablja na njen drugi del, na odgovornost. Če želimo vzpostaviti demokratično, pluralno kulturo, potem moram vzpostaviti dvojček svobode in odgovornosti. Kar posledično pomeni ustrezno komunikacijo na kulturni ravni. Tukaj se vračam k slovenski politiki, obstajajo različna mnenja, različna stališča, a različnost ne bi smela pomeniti izključevanja, nespoštovanja. Dialog med kristjani in levim družbenim polom pa se je ustavil leta 2000.

Kaj se je takrat zgodilo?

► Ne vem, tega dialoga žal ni. Že dolgo me ni nihče povabil na kakšen simpozij, ki bi ga organiziral kdo s FDV-ja.

Palica ima vedno dva konca, tudi sami niste želeli sodelovati v televizijskih oddajah, kjer bi kot sogovorniki nastopali sociologi religije.

► Pa veste, zakaj? Ker niso bil korektni. Ker so se v ekran tudi zlagali.

Priznajte, tudi vi kdaj zavajate.

► Eno so izjave, drugo pa so dejstva, s katerimi operiraš in ustvarjaš mnenje. Ko gre za religijska vprašanja, je na njihovi strani toliko predsodkov in negativnih argumentov, da se včasih vprašam, ali živimo v isti kulturi. Vse to pa je posledica nekomunikacije, neodprtosti, nepripravljenosti sprejemanja različnosti.

Ampak ne samo z laične strani, to že-

lim poudariti. Gospod Štuhec, je sekularizacija nevarna?

► Sekularizem da, sekularizacija pa ne. Če sekularni proces postane moderna ideologija, ki se skozi javne pore sistematično posreduje kot nov svetovni nazor, potem je to problem. Če pa je sekularnost pojav, ko se veliko avtonomnih sfer človekovega življenja in delovanja osamosvoji od vpliva politike, religije, katerekoli avtoritete, potem s tem nimam težav. Nasprotno, švicarski filozof Fragnière dokazuje, da je začetek sekularizacije v smislu razlikovanja med duhovno in posvetno sfero v Jezusovem stavku: »Dajte Bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega.« Problem nastane, ko država svojo laičnost spreminja v laicizem, na prefinjen način ideologizira ljudi. To se dogaja v Sloveniji, v šolstvu, kjer se o verskih vprašanjih svobodno ne razpravlja. Hkrati bi morala zakonodaja veliko jasneje definirati, kaj je verska skupnost in kaj ne.

Zanimivo se mi zdi, da kot predstavnik cerkve opozarjate na ideologizacijo družbe. Se vam zdijo nova religiozna in duhovna gibanja grožnja?

► Nikakor. Nasprotno. Krščanstvo je iz absolutne manjšine v starem Izraelu prek dveh velikih kultur – grške in rimske – prodrlo v svet. Danes se nam ni treba bati ne multikulturalnosti ne multireligioznosti.

Termin trg religij vas ne moti?

► Ne in se ga ne bojim, kvečjemu ga razumem kot dodatno motivacijo za vsakega vernika, za vsakega religioznega človeka, da okrepi svojo vero. Problem pa je, da država ni naredila jasne razlike, kaj se lahko definira kot religija, kaj kot svetovni nadzor, kaj kot društvo. Teh razlik zaradi ideoloških razlogov ne poznamo. In zato je tudi v tej slovenski religiozni enolončnici urada za verske skupnosti več kot 45 različnih »religij«. Nogomet se ne more pomešati z roketom.

Trdim le, da bi moralo biti razumevanje, kaj je religija v moderni družbi, širše. Kako sami razumete Čezvesoljsko cerkev blaženega zvonjenja?

► Kot folklorno eksotiko postmoderne provokacije.

Stvari so resnejše. Poglejte recimo cerkev t. i. leteče špagetne pošasti. Gre za legitimno agendo, če lahko kdo zahteva, da se v javni šoli uči o kreacionizmu, potem se lahko tudi verjame v špagetno pošast.

► Glede svetovnonazorskih opredelitev bi morali in osnovni šoli predbebatirati vsako, tako darvinistično kot

kreacionistično. Obe imata legitimitnost, nič na tem svetu ni večno, vsaka mitologizacija takšne ali drugačne teorije je nesmiselna.

Kako je nastalo človeštvo?

► Tako, da ga je ustvaril Bog. Sam nimam težav z Darwinovo teorijo, morda ta razkriva božji proces razvoja evolucije, lahko smo se razvili tudi drugače. A nekdo je temu ali drugačnemu procesu določil pot, nekdo si ga je izmislil. Ne trdim, da bi morali to teorijo učiti kot edino in zveličavno, a vsak znanstvenik bi moral priznati meje svoje teorije.

Poznate Richarda Dawkinsa?

► Seveda. Spada v kategorijo tistih neoateistov, ki jih lahko uvrstimo med destruktivne ateiste. V nasprotju z Jürgenom Habermasom in drugimi, ki pravijo, da ima religija pomembne funkcije v družbenem življenju, ker ga osmišlja, ker pomaga reševati etična vprašanja. Če v sekularni in demokratični družbi religija dobi takšno pozitivno konotacijo, je to dovolj.

Verniki pravijo, da jim znate prisluhniti, ampak v javni debati ste ostri, kot da bi vas retorični boksi malce vznemirjal.

► Od nekdaj sem se v razpravi z drugače mislečimi dobro počutil. Na neki način sem res bolj stvaren človek, tudi v teologiji so mi bližje to svetne vede, ne počutim se tako doma v duhovnosti in dogmatiki. Iz svojih gimnazijskih let se spominjam zanimivih debat in prerekanj v gimnazijskem marksističnem krožku. Kasneje, v času študija teologije, so me zanimali krščanski socialisti, močno me je navdihoval Edvard Kocbek. Krščanstvo in družba – to je moje interesno področje.

Vas kaj moti, če ste tu in tam upodobljeni kot hudiček?

► To ste me narisali v Mladini in glede na to, da vam dajem intervju, sem v dobri družbi.

Ste bili res ministrant z Vladom Miheļljakom?

► Medlo se spomnim, da smo se srečevali pri kaplanu med mašami in igrali karte. Ne spomnim se, da bi ministrirala skupaj, morda sva. Kasneje nisva imela resnih stikov, a vedela sva drug za drugega.

Miheljak je lani, ko ste dejali, da »imajo sivi strici iz Slovenije lovke vse do Vatikana«, v Mladini zapisal, da vaše razlaganje sveta, kar govorite, napeljuje, izpeljuje ni postalo le iracionalno, pač pa včasih paranooidno.

► Če je Vlado to napisal, me skrbi njegovo duhovno stanje. ✕

Študij poklicev prihodnosti na ALMA MATER EUROPAEA

Prihodnost zaposlovanja je v poklicih, po katerih obstajajo dejanske potrebe.



Socialna gerontologija



Upravljanje in vodenje poslovnih sistemov



Evropske študije



Fizioterapija

Alma Mater Europaea na **do-** in **podiplomski** ravni po javnoveljavnih študijskih programih izobražuje **visoko zaposljiv kader v deficitarnih poklicih**, kar potrjuje 100% zaposlenost diplomantov. Vsa predavanja se snemajo, to pa omogoča študentom študij ob delu.

Magisterij zdravstvenih ved nudi sodobna aplikativna znanja, potrebna za novodobno delo na področju zdravstva. Smer **Integrativne zdravstvene vede** temelji na zdravljenju s pomočjo fizike namesto kemije in pomeni novost in napredek v zdravstveni stroki. Na voljo so tudi smeri **Fizioterapija, Javno zdravje, in Zdravstvena nega**.

Arhivistika in dokumentologija ponuja znanja, ki bodo diplomantom omogočala upravljanje in celovito obvladovanje dokumentov v najrazličnejših informacijskih sistemih. Po Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA-A) bi morale imeti vse javnopravne osebe, nosilci javnih pooblastil in javnih služb zaposlen izobražen kader arhivistov, ki jih v Sloveniji primanjkuje vsaj 3000.

Socialna gerontologija na magistrski in doktorski ravni se osredotoča na proces staranja ljudi z vidika medgeneracijskega sožitja in zagotavljanja socialne vključenosti. Z vedno večjim deležem ostarelega prebivalstva se viša tudi potreba po strokovno usposobljenih kadrih za ravnanje s starostniki.

Evropske poslovne študije so magistrski program, ki ponuja moderna znanja treh modulov: **Evropski projektni management** (pridobivanje, vodenje in prijava projektov na razpise), **Evropske integracije** in **Obvladovanje gospodarskega razvoja regij in mest**. Vsak študent dobi iPad ter na njem interaktivno gradivo za študij in pripravo na delo v tujini.

Ekoremediacije so dodiplomski in magistrski študij o varovanju in obnavljanju okolja, s poudarkom na primerih dobre prakse in čezmejnega sodelovanja.

Študenti se bodo naučili prepoznavati in upravljati z elementi okolja, ekosistemov, zakonodaje, tehnologij, trajnostnega razvoja ter z ekologijo povezanimi ekonomskimi vprašanji.

V sodelovanju z Institutom Alma Mater Europaea- Studiorum Humanitatis v študijskem letu 2014/2015 Alma Mater Europaea prvič vabi k vpisu na magistrski in doktorski študij **Humanistike**.

ŠTUDIJSKI PROGRAMI:

- FIZIOTERAPIJA (VS)
- ZDRAVSTVENA NEGA (VS)
- ZDRAVSTVENE VEDE (MAG)
- SOCIALNA GERONTOLOGIJA (VS, MAG in DR)
- EKOREMEDIACIJE (UNI in MAG)
- UPRAVLJANJE IN VODENJE POSLOVNIH SISTEMOV (VS in MAG)
- EVROPSKE POSLOVNE ŠTUDIJE (MAG)
- FINANČNE STORITVE (UNI in MAG)
- ARHIVISTIKA IN DOKUMENTOLOGIJA (MAG)
- HUMANISTIKA (MAG in DR)



ALMA MATER EUROPAEA

— Evropski center, Maribor —

POSEBNOST ŠTUDIJA: vsa predavanja se snemajo, kar omogoča spremljanje in večkratni ogled posnetkov tudi od doma. Pri tem uporabljamo najnovejšo IKT tehnologijo.

ALMA MATER EUROPAEA sodeluje z mnogimi partnerskimi institucijami in profesorji iz prakse iz tujine, prevajanje je zagotovljeno. Študentom se omogoča opravljanje Erasmus izmenjave in prakse.

VEČ INFORMACIJ NA: www.almamater.si ● e-pošta: info@almamater.si ● tel. št.: 02/250 19 99



Dr. Angelika Mlinar

Koroška Slovenka, do nedavnega poslanka v avstrijskem parlamentu, po novem evropska poslanka, liberalka, članica avstrijske stranke NEOS, doktorica prava in članica Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS)

Borut Mekina, foto Uroš Abram

Dr. Angelika Mlinar (44) je danes tako rekoč deveta »slovenska« evroposlanka. Na letošnjih evropskih volitvah ji je uspel veliki met – na listi stranke NEOS je bila izvoljena v evropski parlament zgolj leto za tem, ko je bila izvoljena v avstrijskega. Mlinarjeva, rojena v Stari vasi na avstrijskem Koroškem, je sicer borka proti diskriminaciji, ne samo Slovencev v Avstriji, ampak tudi drugih manjšin in skupin. Po končani slovenski gimnaziji v Celovcu in študiju prava v ZDA je delala v delegaciji evropske komisije v Ljubljani, zatem je postala generalna sekretarka Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS), ki je poleg Zveze slovenskih organizacij (ZSO) najpomembnejša organizacija slovenske manjšine na Koroškem.

V Sloveniji smo Slovenci večina. Tukaj mi diskriminiramo druge. A kako je, če si Slovenec in si diskriminiran?

► Imate prav, tega si v Sloveniji res ne morete predstavljati. Me sicer ima, da bi se na ta račun šalila, ampak izkušnje so dejansko boleče. Diskriminacija na podlagi narodnosti je na avstrijskem Koroškem bila in je še precej intenzivna, kar si je težko predstavljati v neki državi v 20. ali 21. stoletju, še posebej, ker gre za Avstrijo, ki je ena izmed najrazvitejših.

Čisto konkretno?

► Ko mi je bilo 16 let, sem bila dijakinja in sem delala čez poletje. Začela sem v neki zdravstveni zavarovalnici v Celovcu. Prvih štirinajst dni sem bila v skupini, kjer so bili do mene prijazni, potem pa sem se znašla med starejšimi dedci, starimi tam okrog 50 let. Takoj ko sem povedala, da hodim na slovensko gimnazijo, so začeli z dovtipi in neprijetnim zasliševanjem. Recimo, ali sploh znam nemško in podobno. Morala sem se zagovarjati zaradi vsega, od dvojezičnih tabel do države SHS. Ta diskriminacija, o kateri me sprašujete, je dejansko posebno razpoloženje, ki prežema vse življenje. Gre za ozračje, s katerim imajo opraviti vsi Slovenci, ki imajo pogum,

da se sploh deklarirajo za Slovence. Gre za izredno zastrupljeno ozračje. Moj partner Štefan Vavti, ki je tukaj v Sloveniji sedaj predsednik uprave banke Unicredit, sicer pa koroški Slovenec, ni hodil na slovensko gimnazijo, ampak na trgovsko akademijo v Celovcu. Tam so se redno pretepali zaradi tega. V avtobusu so nas šoferji neprestano trpinčili, če smo govorili slovensko. Nas na gimnaziji so dobesedno trenirali in nas pripravljali na takšne dogodke. Zgodilo se je tudi, da so vozniki avtobusov koga vrgli ven, na ceste, celo desetletne otroke. Takšne traparije so se dogajale.

Se je to razpoloženje v devetdesetih letih, po osamosvojitvi, spremenilo?

► Drži, da je bilo tega v devetdesetih letih manj, ampak ne zaradi nekakšnega napredka demokracije in civilizacije, temveč preprosto, ker nas Slovencev na avstrijskem Koroškem tako rekoč ni več in ne pomenimo več grožnje. Počasi nas že morate iskati z lupo.

Kako pa ste si vi, ko ste bili še najstnica, razlagali to ozračje? Kako ste se branili, racionalizirali ...

► Preprosto, za nas je bilo to bolj ali manj normalno. S tem smo odraščali.

Kdo je bil na drugi strani?

► Kärntner Heimatdienst z Josefom Feldnerjem na čelu, z vso njihovo propagando in neprestanim ponavljanjem nekaterih trditev, recimo, da je slovenska gimnazija hud strup in podobno. Deželno vlado pa so vodili socialdemokrati, ki so pri tem pomagali. Njihova ofenziva je bila tako obsežna in močna, da se jim je večina Slovencev podredila. Ni bilo mogoče hkrati biti normalen in biti Slovenec. Na Koroškem se še danes ne družim z ljudmi, ki jih ne poznam. Če spoznaš koga tretjega, te najprej vpraša, od kod si. Rečeš, da iz Pliberka. In potem se moraš začeti pogovarjati o tablah, o tem, zakaj želiš neke pravice in podobno. Potem padejo čisto vse manire dostojnega obnašanja.

Kakšne strategije upora ste si zgradili proti takšnim napadom?

► Večina se seveda podredi. Z otroki se nehaš pogovarjati slovensko, ker je pritisk tako hud, da se moraš vsak dan postavljati na noge. Številne Slovence, ki so obupali, popolnoma razumem in jih ne obsojam. Torej, lahko se tej asimilaciji podrediš, lahko pa si upornik ali zapadeš celo v profesionalno, načelno uporništvu, kar se je zgodilo meni. Moje stališče je, da sem, kar sem. Da lahko vsak pride k meni in se z menoj pogovarja. Ampak meni, ki sem bila bolj uporen tip človeka, je bilo hkrati s tem tudi zelo hitro jasno, da bom morala Koroško zapustiti, ker tam z uporništvom ne moreš preživeti. Kot Slovenka in kot ženska na Koroškem nisem imela nobene poklicne pri-

hodnosti, čeprav sem govorila več jezikov, zato sem študij prava nadaljevala v ZDA.

Kako pomembna pa je v tem okolju slovenska gimnazija?

► Zelo. Šola nam je na Koroškem zagotavljala neke vrste varnost. Gimnazijska leta so bila verjetno v življenjih številnih koroških Slovencev najlepša leta. Potem ko smo gimnazijo končali, pa je bila za celotno generacijo edina rešitev odhod v mednarodno okolje. Mnogi moji sošolci so se odselili, bodisi na Dunaj bodisi iz Avstrije. Ko sem sama leta 1992 prišla v Slovenijo, kjer sem pisala diplomsko nalogo o osamosvojitvi Slovenije, je bila to zame izjemna izkušnja. Končno sem lahko v poklicnem okolju spregovorila slovensko – to lahko na Koroškem počnem le znotraj družine in z najožjimi prijatelji.

Avstrijci imajo podobno izkušnjo s svojo manjšino na Južnem Tirolskem. Ali kljub temu ne razumejo tega položaja?

► Seveda ne. Že zato, ker teh dveh položajev ne morete primerjati. Na Južnem Tirolskem ima avstrijska manjšina avtonomijo in je izredno zavarovana, varstvo ji zagotavlja Avstrija in Nemčija. Da boste lahko približno razumeli, kakšne razmere vladajo na Koroškem, naj vam povem, kaj se mi je nedavno zgodilo. Na deželni ravni imamo sedaj te tako imenovane evropske projekte interreg. Na deželni ravni je za projekte, povezane s Slovenijo, pristojen neki gospod v administraciji. Nedavno sem ga poklicala, ker je na Gorenjskem obstajalo zanimanje za neko skupno prijavo. Zanimalo me je, komu naj se pošlje dokumentacija, kaj potrebujejo in podobno. Ko doblim tega gospoda, pa mi ta pravi, da ne zna slovensko. In da upa, da bo poslana dokumentacija v angleščini! Nisem mogla verjeti. Čeprav naj bi bila slovensščina drugi deželni jezik, tip, ki je pristojen za slovenske projekte, ne zna slovensko!

Pred letom je podoben spor nastal pri skupnem projektu v zvezi s Peco, na avstrijski strani je, če se ne motim, izbruhnilo nezadovoljstvo zaradi postavitve dvojezičnih kašipotov.

► Oprostite, ampak zadnje čase se mi ob takšnih primerih omrači um in preprosto blokiram. Podrobnosti me sploh več ne zanimajo, ker bi morala biti njihova dolžnost, da znajo slovensko.

Zdaj sem vas spraševal predvsem o osebnem doživljanju diskriminacije.

A na Koroškem ste doživljali tudi bolj organizirane napade. Katera protislovenska strategija je bila najučinkovitejša?

► Najučinkovitejša je bila ekonomska strategija oziroma gospodarski pritisk v povezavi s politiko. Kraji, kjer koroški Slovenci živimo, so kot po naključju gospodarsko vedno potegnili kratko. Pri vseh projek-

tih, pri vseh podporah. Zdaj mi recimo pride na misel kraj Obir nad Železno Kaplo, kjer so zaprli tovarno celuloze. Ali pa če samo pomislim na vse slovenske kmetije, ki so propadle brez pomoči. Saj veste, da smo bili Slovenci na avstrijskem Koroškem dejansko kmetje. V eni generaciji smo sicer zaradi gimnazije preskočili iz primarnega sektorja v terciarnega, toda sami za to nismo imeli ekonomske baze, torej lastnih podjetij. Jugoslavija je še imela neko strategijo ustanavljanja podjetij na Koroškem – žal pogosto ne ravno uspešnih. Velika večina jih je bila izvozno-uvoznih, napol koruptivnih, ne da bi karkoli ustvarjala. A dejansko bi nas le to tedaj lahko rešilo. Drugje na Koroškem kot Slovenec službe nisi mogel najti ali pa so te prosili, da govoriš nemško, da daš otroka v nemško šolo in podobno.

Kako pa je zdaj?

► Ta trenutek je največje vprašanje slovenska glasbena šola. Na avstrijskem Koroškem obstajata dve vzporedni strukturi, avstrijska glasbena šola in slovenska. Zaradi položaja slovenske manjšine v Avstriji ima slovenska glasbena šola, kjer naše otroke učijo glasbe slovenski učitelji, veliko močnejšo tradicijo in je zaradi tega tudi veliko uspešnejša od avstrijske. Deželna vlada pa sedaj želi, da se obe šoli, domnevno zaradi financ, združita. S tem bi seveda oni dobili naše otroke in naše strukture, šola pa bi bila uničena. Sicer pa se moramo mi, manjšinci, neprestano ukvarjati s takšnimi traparijami. Vso energijo izgubljam že s temi vsakodnevnimi problemi, da preprečujemo najhujše napake. Zato smo vedno v defenzivi. V politiki pa moraš biti ofenziven. Moraš predlagati zadeve, da se z njimi ukvarjajo drugi. Pravo vprašanje zato je, zakaj ne moremo biti ofenzivni. Odgovor je, ker nimamo strategije, moči in nobene vizije glede tega, kam pravzaprav hočemo.

Ampak ali nasprotna stran, torej avstrijski nacionalisti, po Haiderjevi smrti niso izgubili zagona? Ali niso izgubili politične platforme, idej?

► Ne, to mnenje je popolnoma napačno. Dejansko jim je uspelo na vsej črti. Zanje danes nismo več noben dejavnik. Od 30 odstotkov, kolikor nas je bilo na Koroškem, so nas ostali le še kakšni štirje odstotki. Nič več ne pomenimo, zgodba je končana. Zaradi tega danes tudi govorijo na tak, na videz strpen način, češ, podajmo si roke. Zato smo sedaj tudi dobili teh nekaj tabel. Še te smo dobili zgolj zaradi pritiska iz tujine. Heimatdienst in podobne organizacije se danes krepijo. Postajajo vse močnejše, združujejo se znotraj Evrope in oživljajo stare zgodbe. Ena izmed njihovih zadnjih strategij je, da kupujejo zemljo, kjer so nekoč živeli Slovenci.





V avtobusu so nas šoferji neprestano trpinčili, če smo govoril slovensko. Zgodilo se je celo, da so vozniki avtobusov koga vrgli ven, na cesto, celo desetletne otroke.

Drži, da je bilo diskriminacije v devetdesetih letih manj, ampak ne zaradi nekakšnega napredka demokracije, temveč preprosto zato, ker nas Slovencev na Koroškem tako rekoč ni več.

26



Mislím, da ima zgolj Heimatdienst v lasti polovico Vrbskega jezera. **Kako so nekoč strastni sledilci Haiderja, sicer nasprotniki istospolno usmerjenih, sprejeli to, da je bil Haider homoseksualec in da je pokradel precej premoženja?**

► Preprosto: tega ne priznavajo.

Kaj je za vas Heimatdienst?

► Zame je to nekakšna arhaična organizacija, ki se bori proti slovanstvu, za vzdrževanje germanstva. Njeni pripadniki se sicer starajo, a imajo za seboj že tudi nove generacije. Poleg Heimatdiensta imate še brambovce (*Abwehrkampff*), politične stranke, kot so Svobodnjaki (FPÖ), ki so sedaj na evropskih volitvah podvojili moč in dobili skoraj 20 odstotkov glasov. Potem imate še t. i. burševske organizacije, sabljaška študentska gibanja, katerih pripadniki si iznakazujejo obraze. Ta politika je tudi zelo šovinistična do žensk. Od tega se lahko samo umakneš. To vse skupaj je ena velika družina, ki dela za skupno stvar, čeprav v različnih oblikah.

Pred leti je bila prek t. i. konsenzne skupine dosežena sprava med Heimatdienstom in eno izmed dveh organizacij slovenske manjšine na Koroškem, Zvezo slovenskih organiza-

cij pod vodstvom Marjana Šturma.

Vi oziroma Narodni svet koroških Slovencev ste temu nasprotovali.

► Da, bili smo proti temu. Zelo. Mene so celo ovadili, ker sem bila proti. Tukaj vidite, kako konsenzualno naj bi bilo vse skupaj, koliko kompromisa in ne vem kakšnega prijateljstva naj bi tako nastalo. Gre za to, da ko se podrediš, je na videz vse v redu. Gospod Šturm se je podredil. To je sicer lahko njegova stvar, njegova osebna odločitev, ampak naj s tem ne hodi k meni. Nisem se hotela podrediti. Zaradi tega so me obtožili, češ da jim očitam genocid. Proti meni so sprožili kazenski postopek in civilno tožbo v višini 50 tisoč evrov. Okrožno sodišče na Dunaju je sicer ovadbo zavrglo. Razsodili so, da je bil moj strah zaradi močnih asimilacijskih pritiskov upravičen.

Toda to konsenzno skupino je nazadnje podprla tudi Slovenija.

► Da. Žal mi je za to. Odgovorni za to je bil tedaj Boris Jesih, sedanjí državni sekretar v kabinetu predsednice vlade, ki mi nikoli ni poslal čestitke ob kakršnikoli izvolitvi, niti me ni nikoli povabil na kakršenkoli pogovor. Mi lahko kdo, prosim, pojasni, kaj ti ljudje v Sloveniji sploh počnejo. Res je, da nisem za-

stopnica koroških Slovencev – in se ne pretvarjam, da bi bila –, sem pa politično aktivna. In imam agendo tudi glede narodne skupnosti.

Slovensko uradno stališče je, da je ta proces konsenzne skupine prispeval k temu, da so bile postavljene dvojezične table.

► Te logike pa res ne razumem. Ne razumem. Da naj bi se zdaj zahvalila tem tipom? Zakaj? Da me ne pretepajo več sedemkrat na teden, ampak zgolj še petkrat? To je stockholmski sindrom. Sindrom pretepeane žene. Vsi vemo, kaj govori avstrijska državna pogodba iz leta 1955. Govori o vseh območjih, kjer je treba postaviti dvojezične napise. In ne samo to, ne gre zgolj za table, gre za kažipote, za uradni jezik, gre za šole in sodišča. Kaj pa so nam zdaj dali? Hvala za to. Vzemite te table in odidite z njimi kamorkoli.

Hočete reči, da ste koroški Slovenci v vlogi nekakšnih Indijancev? Ko ti niso več pomenili grožnje, so dobili rezervate.

► Ne, to ni dobra primerjava, ker Indijanci niso imeli države matice, mi, koroški Slovenci, pa imamo tukaj Slovenijo in nekega ministra Žekša, ki zagovarja stališče, da zakon ni pomemben, da je pomemb-

na kultura, lepo vedenje, prijazni odnosi. Takšne ljudi lahko zgolj vprašam, zakaj potem v slovenskem parlamentu samo ne pojejo. Kakšne izjave pa so to? Vse to zamerim Sloveniji. Dejansko zamerim, ker tako ne gre. Hočem reči, gre že, vendar ne sme iti na račun narodne skupnosti. Zamerim jim, ker ni strategije. Oziroma bolje, strategija Slovenije očitno sedaj je, uničimo narodno skupnost, ker jim gremo tukaj v Ljubljani očitno na živce.

V Sloveniji navadno rečejo, da strategijo in pobudo prepuščajo manjšini. Češ da bi vmešavanje v manjšinske zadeve le še poslabšalo vaš položaj.

► To ni nič drugega kot strategija neprevzemanja odgovornosti. Še v družini stvari ne delujejo tako in tudi v Sloveniji ne funkcionirate tako. Saj imate zato parlament in volitve, ne? Mi, v Narodnem svetu koroških Slovencev (NSKS) in jaz osebno se zaradi tega zavzemamo za skupno, demokratično legitimirano zastopstvo. Zato pa bi potrebovali neki zakonski okvir. Z drugimi besedami, ne gre za to, da bi se o tem dogovorila gospod Inzko, vodja NSKS, in na primer gospod Šturm, vodja ZSO, ker to ni niti izvršna skupina ljudi niti ni to legislativa, to je zgolj neka skupina ljudi, ki je organizirana po pravu o društvih. In oprostite, pogledjte samo, kako je legitimiran gospod Šturm. Tam, v tisti organizaciji imajo nekakšen delegatski sistem, kot da so sredi Kube. On, Šturm, določa, kdo ga bo izvolil!

Zakaj ta razcepljenost med vami? In kako vi vidite temeljno razliko?

► Zakaj pa se v Sloveniji pripravate? Zakaj pa nimate samo ene stranke? Imeli ste jo, pa mislim, da ni prav dobro delovalo. Zakaj obstaja razcepljenost? Ljudje pa smo takšni, kakršni smo. Ravno zaradi tega potrebujemo neki okvir, skozi katerega lahko pridemo do legitimnega zastopstva. Zadnja leta je, žal mi je, da moram to reči, politiko na avstrijskem Koroškem delal le še naš Narodni svet. Zveza slovenskih organizacij pa že dolgo nima političnih stališč. Kvečjemu je zavzemala stališča, ki so že obstajala, da pa bi imela politiko, predloge, pobude, zamisli, kako naprej, tega že dolgo ne dela več – to

Preprosto
in diskretno

Tako plačujem svoje nakupe.

Na obroke povsod*

Z obročno kartico kreditno Visa Electron iz Abanke lahko nakupujete na obroke na vseh prodajnih mestih* doma, po svetu in na spletu.

Preprosto in diskretno plačevanje

Število obrokov (od 2 do 12) vsakič izberete sami. Določite jih prek sporočila SMS, ne da bi kdor koli vedel, da plačujete obročno.

Oglasite se v najbližji poslovalnici Abanke!

* Velja za vsa prodajna mesta z oznako Visa Electron.



www.abanka.si | Abafon 080 1 360

ABANKA
Banka prijaznih ljudi

Četrtek, 24. 7.

Otvoritev:

Razredni sovražnik

Rok Biček, Slovenija, 2013, 112'

Predfilm:

Boles

Špela Čadež, Slovenija/Nemčija, 2013, 12'

Petek, 25. 7.

Leto kina:

Sund Pulp Fiction

Quentin Tarantino, ZDA, 1994, 154'

Sobota, 26. 7.

Grand Budapest hotel**The Grand Budapest Hotel**

Wes Anderson, VB/Nemčija, 2014, 100'

Nedelja, 27. 7.

Otožna Jasmine**Blue Jasmine**

Woody Allen, ZDA, 2013, 98'

Ponedeljek, 28. 7.

Vse je izgubljeno**All Is Lost**

J.C. Chandor, ZDA, 2013, 106'

Torek, 29. 7.

Okus po ljubezni Dabba

Ritesh Batra, Indija/Francija/Nemčija/ZDA, 2013, 104'

Sreda, 30. 7.

Predpremiere:

Fantovska leta Boyhood

Richard Linklater, ZDA, 2014, 166'

Četrtek, 31. 7.

Neskončna lepota**La grande bellezza**

Paolo Sorrentino, Italija, 2013, 142'

Petek, 1. 8.

Gravitacija Gravity (2D)

Alfonso Cuarón, ZDA/VB, 2013, 91'

Sobota, 2. 8.

Predpremiere:

Dva obraza januarja**The Two Faces of January**

Hossein Amiri, VB/ZDA/Francija, 2013, 96'

Nedelja, 3. 8.

Hannah Arendt**Hannah Arendt**

Margarethe von Trotta, Nemčija/Luksemburg/Francija, 2012, 113'

Ponedeljek, 4. 8.

Nebraska Nebraska

Alexander Payne, ZDA, 2013, 115'

Torek, 5. 8.

Predpremiere:

Jimmyjev dom**Jimmy's Hall**

Ken Loach, VB/Irska/Francija, 2014, 106'

Sreda, 6. 8.

Preteklost Le passé

Asghar Farhadi, Francija/Italija, 2013, 130'

Četrtek, 7. 8.

Llewyn Davis**Inside Llewyn Davis**

Ethan & Joel Coen, ZDA, 2013, 105'

Petek, 8. 8.

Predpremiere:

Čarovnija v mesečini**Magic in the Moonlight**

Woody Allen, ZDA, 2014, 98'

Sobota, 9. 8.

Volk z Wall Streeta**The Wolf of Wall Street**

Martin Scorsese, ZDA, 2013, 179'

Nedelja, 10. 8.

Nevidna ženska**The Invisible Woman**

Ralph Fiennes, VB, 2013, 111'

Ponedeljek, 11. 8.

Poti Tracks

John Curran, Avstralija, 2013, 112'

Torek, 12. 8.

Jimmy P.: Psihoterapija prerijskega Indijanca**Jimmy P. (Psychotherapy of a Plains Indian)**

Arnaud Desplechin, Francija, 2013, 117'

Sreda, 13. 8.

Predpremiere:

Dva dneva, ena noč**Deux jours, une nuit**

Jean-Pierre & Luc Dardenne, Belgija, 2014, 95'

Četrtek, 14. 8.

Ona Her

Spike Jonze, ZDA, 2013, 126'

Petek, 15. 8.

Philomena Philomena

Stephen Frears, VB/Francija/ZDA, 2013, 98'

Sobota, 16. 8.

Vikendova predpremiere:

Lucy Lucy

Luc Besson, Francija, 2014

FILM **POD ZVEZDAMI**
UNDER THE STARS24. 7. – 16. 8. ob 21:30 **Ljubljanski grad / Ljubljana Castle**

Organizatorji

Kinodvor.
Mestni kino.

FIVIA

No History

PARK CIRCUS
LimitedKARANTANIJA
CINEMAS

Medijski partnerji

DEMIURG

CONTINENTAL
IFILM

vikend



Europlakat

The Slovenia
TIMES

Slovenske železnice

GEMZVLAKOM

EUROPA CINEMAS
MEDIA PROGRAMME OF THE EUROPEAN UNION

Večina se seveda podredi. Z otroki se nehaš pogovarjati slovensko, ker je pritisk tako hud, da se moraš vsak dan postavljati na noge. Številne Slovence, ki so obupali, popolnoma razumem.

29

danes počne Narodni svet. Tako pač je. Zato se ne moremo dogovoriti za skupno zastopstvo. O tem se mora odločiti na neki drugi ravni, ne med nami.

Torej v Sloveniji. Ampak ali si Slovenija prizadeva za to?

► Ne, žal ne, tega nihče noče, ker bi to pomenilo, da se bo narodna skupnost zorganizirala, s čimer bi seveda dobili tudi močnega partnerja, s katerim bi se Slovenija morala pogovarjati. Veliko preprosteje je, če ga nimaš, mar ne? In v tem je tudi vsa razlika, kako se Avstrija obnaša do Južne Tirolske in kakšen odnos ima tam do manjšine in kako se obnaša do slovenske narodne skupnosti.

Kakšno pa je vaše stališče do posebnih pravic Kočevarjev? Avstrija v zadnjem času, kot veste, pritiska na Slovenijo, da bi ta priznala Kočevarje kot narodno skupnost. Bi to Slovenija morala narediti?

► Sem zadnja, ki bi temu nasprotovala. Če gre za narodno skupnost, jo je pač treba priznati. Mi v Narodnem svetu smo to vedno podpirali. Je pa sporno, če se poudarja prepusti posameznim skupinam v Mariboru in okoli Novega mesta in nekim desničarskim avstrijskim krogom. Včasih namreč pridejo tudi Svobodnjaki k meni in me prosijo za podporo – moje stališče je bilo vedno pozitivno. A sem vedno dodala, da se mora to pravilno urediti.

Na evropskih volitvah ste bili izvoljeni v evropski parlament. Verjetno ste pogledali, od kod ste dobili največ glasov. Je bila to Koroška ali

Dunaj?

► Na Koroškem sem imela prirašček glasov glede na parlamentarne volitve. Koroški Slovenci so mi dejansko dali precej glasov. V slovenskih občinah, v Selah, v Šmihele, recimo, sem bila večinoma na drugem mestu, na prvem so bili navadno socialisti. Vsega skupaj sem prejela 230 tisoč glasov, od tega 12.500 prednostnih.

Je mogoče iz tega sklepati, kako močna je manjšina?

► Težko, ker gre za glasove iz vse Avstrije. Manjšina ima kot volilno telo po mojem, žal, le še 3000 glasov. Računamo, da je koroških Slovencev danes le še približno 20 tisoč, okrog leta 1920 nas je bilo približno sto tisoč – in v vmesnem času ni bilo španske gripe, veste. Tukaj vidite, da je bil asimilacijski pritisk izredno velik. Navadno se reče, da smo bili Korošci asimilirani zaradi tega, ker smo bili večinoma kmečkega izvora. Ampak danes smo Slovenci na Koroškem intelektualna elita. V odstotkih slovenska gimnazija izobrazila največ akademikov med maturanti. Kot celotna skupina smo postali intelektualci, a nam niti to kaj dosti ne pomaga.

Na teh evropskih volitvah so precej pridobile desne stranke. Kako to, da tudi v Avstriji, ki je kriza ni tako močno udarila?

► Zato, ker se, žal, v Avstriji ni nikoli obračunalo ali razčistilo z vlogo države med II. svetovno vojno. To je to. In to vedno znova pride na plano. V Avstriji je zelo veliko antisemitizma in ksenofobije. V av-

strijski družbi kot takšni je tudi zelo veliko rasizma v vseh novodobnih preoblikah. Do muslimanov denimo ali temnopoltih. Zadnjič sem imela sestanek s predstavnikom judovskega kulturnega združenja. Rekel mi je, da je na Dunaju pred sinagogo policija, ki jih varuje. A policijo si morajo plačati sami. Dejal mi je, da dajo tretjino letnega proračuna za varovanje.

Dunaj naj bi bil sicer znan po liberalnosti. Znan je kot mesto, v katerem naj bi bila kakovost življenja najvišja na svetu.

► Vse to drži. Kot mesto je Dunaj zelo dobro organiziran, a vendarle obstajajo podtalni problemi. Največja organizacija, največje podjetje na Dunaju je Socialdemokratska stranka, ki si lasti državo. In tudi ÖVP počne podobno. Gre za pojmovanje političnih strank, ki preprosto ni več sodobno.

Je Avstrija prav tako razcepljena kot Slovenija? Znano je, da so celo avtoklubi tam rdeči in črni.

► Po mojem sta si obe največji stranki, SPÖ in ÖVP, dejansko zelo podobni, glede na to, kako pojmujeta državo. Pojmujeta jo kot lastnino, svoje strankarske strukture sta prepletli z državnimi. Lastita si železnice, podjetje za upravljanje avtocest in tako naprej. Potem se je kot nova sila pojavila FPÖ – ki seveda ni normalna stranka, ki je destruktivna sila, s katero v vladi ne moreš nič početi. Tako je v Avstriji marsikaj postalo zelo zapleteno. Še vedno je tako rekoč nemogoče organizirati drugo večino poleg te, ki je neprestano na oblasti.

Veliko upanje za koroške Slovence je bil vstop Slovenije v EU. So se gospodarske razmere zaradi teh tesnejših povezav izboljšale?

► Zaradi Evropske unije se je izboljšalo gospodarsko sodelovanje med obema Štajerskama, med avstrijsko Koroško in Gorenjsko in med avstrijsko in slovensko Koroško pa se ni zgodil nikakršen premik. Razlog je spet političen – to sem izvedela šele kasneje, ko sem delala v delegaciji evropske komisije v Ljubljani: deželna vlada na Koroškem je številne projekte blokirala. Gospodarsko sodelovanje pomeni vpliv. In tega niso hoteli.

Kaj torej manjšina v prihodnosti sploh še lahko naredi, da se okrepi?

► Mi nič, Slovenija pa veliko. Slovensko stališče, češ dogovorite se med seboj, je na videz lepo. A če imate položaj, ki je tako zmeden, kot je na Koroškem, je to popolnoma nesmiselno. V bistvu gre za to, ali imaš neko vizijo, ki jo predstaviš in iščeš podpornike ter zaveznike, ali pa je nimaš. To, da bi Slovenija imela neko vizijo, še niti poskusili niste. Zame se sicer v tem primeru res ne bo nič spremenilo, drugi ljudje pa potrebujejo malo več okvirja. In prav to je naloga politike. Nevmešavanje ni pravi odgovor, ampak je izgovor. Zdaj smo dejansko na tem, da me niti tukaj, v Sloveniji, ne dojemajo več kot koroško Slovenko. Lepo ste se naučili govoriti slovensko, mi rečejo tukaj, v Sloveniji, ko povem, da sem iz Pliberka. Lahko jim odgovorim le, ja, vi tudi. ✕

OPTIKA MESEC

OČESNA AMBULANTA

C. m. Tita 31, SI-4270 JESENICE

Tel. & fax: ++386 (0)4 583 26 63

www.optika-mesec.com



OPTIKA
korekcijska očala
mehke in poltrde kontaktne leče
tekočine za vzdrževanje
kontaktne leče
pripomočki za slabovidne



OČESNA AMBULANTA
optometrijski pregledi
okulistični pregledi
predpis kontaktne leče in kontrolni
pregledi



OPTIKA SONCE
modna sončna očala
športna sončna očala
sončna očala
z dioptrijo



Matevž Krivic

Nekdanji ustavni sodnik in pravni zastopnik več kot 25 tisoč izbranih in na stotine prosilcev za azil. Čeprav zastopa toliko strank kot največje odvetniške družbe, to počne sam, brez tajnice. In brezplačno.

Peter Petrovčič, foto Uroš Abram

Matevž Krivic nas je sprejel doma v Spodnjih Pirničah, v objemu neokrnjene narave, daleč od mestnega vrveža, kjer rešuje najtežja pravna vprašanja, od katerih so odvisne usode tistih skupin ljudi, ki so se v boju z državnim aparatom znašli goli in bosí. Preden je odgovoril na prvo vprašanje, nas je že zmotil klic enega izmed »klientov«. Kmalu za tem je soproga prijazno postregla s kavo ravno med pogovorom o prostem času. Ob tem ga je vprašala nekaj, na kar niti eden izmed najbolj plodnih piscev pisem bralcev ni znal odgovoriti – ali se sploh spomni, kdaj je nazadnje preživel prosti čas.

Veseli smo, da ste privolili v intervju, za katerega boste porabili kar nekaj dragocenega časa. Ni se bilo lahko dogovoriti z vami, datum in uro intervjuja sva večkrat prestavila, ker je vaš urnik precej bolj nabit kot moj, pa ste v pokoju.

► To je zato, ker še niste v pokoju in ne poznate tiste znane resnice vseh upokojencev, da še nikoli niso imeli tako malo časa, kakor ga imajo, odkar so se upokojili.

To že, a vi imate prostega časa še manj kot drugi upokojenci.

► Tako je zato, ker sem, potem ko sem leta 1998 končal mandat na ustavnem sodišču in se upokojil, kako bi rekel, padel v ta posel, s katerim se zdaj ukvarjam – v zastopanje izbranih in prosilcev za azil. Že od leta 1999 pa sem se ukvarjal s problematiko zavračanih pokojnin za pripadnike nekdanje JLA, predlani s škandaloznim zmanjševanjem pokojnin po zloglasnem ZUJF-u in vmes občasno še z marsičim drugim. Tega dela je pač ogromno, individualnih zadev, ki tečejo pred upravnimi organi in sodišči, in vzporedno tudi veliko načelnih, splošnih pravnih vprašanj. Kar naprej zvonijo telefoni in tečejo roki. Če s pritožbo en dan zamudiš, gre večletno delo v nič. To je sicer zelo stresno, hkrati pa me ohranja v kondi-

ciji in, upam, oddaljuje nastop občutnejše skleroze.

A pri tem delu ste bolj ali manj osamljeni, upokojeni akademiki si s čim takim navadno ne kažejo rok.

► Ljudje smo pač različni. Nekateri imajo hobije, ki se jim posvetijo, zame pa je hobi, da počnem to, kar pač počnem. V to sem padel in iz leta v leto, bolj ko se zaostrujejo takšne in drugačne krize in postajajo načelne in politično-ekonomske težave vse bolj nerešljive, mi je vse manj oziroma mi ni prav nič žal, da sem se tega lotil. Ker pri tem delu lahko človek naredi vsaj nekaj konkretnega. Čeprav ti uspe le v enem od desetih primerov, je vendarle zadovoljstvo, da si nekaj naredil znotraj tega nemogočega ekonomske-političnega in pravnega sistema, ki velja povsod po svetu, ne le v Sloveniji. In kar je posebej zanimivo, tudi ljudje, pri katerih moja pomoč ni bila uspešna, so kljub temu zelo hvaležni in jim psihično odleže, ko vidijo, da vsaj nekdo razume njihovo težavo in se zanje zavzame.

Še posebej, ker je danes skorajda nepojmljivo, da nekdo ponudi pro bono, brezplačno pravno pomoč.

► Saj imam kot nekdanji ustavni sodnik zelo lepo pokojnino, otrok nimam, z ženo pa imava zase povsem dovolj.

Kaj počnete v prostem času? Pa ne mislim, ko imate pet minut in se sedete in študirate azilno zakonodajo

...

► Z ženo sva včasih rada šla smučat, v hribe ali na izlet. Upam, da bova to obudila, saj je bilo vmes eno leto premora, ker sem imel operacijo obrabljene kolena. A tudi prej je bilo tega veliko premalo, ker v tem poslu sodni roki tečejo ne glede na petke, sobote in nedelje. Včasih je treba za konec tedna, namesto da bi šel na izlet, ker je lepo vreme, doma delati. To je tisto, kar je tu zoprno, ker dela ne moreš v celoti načrtovati vnaprej. Nепrestano si v strahu, da boš kak rok zamudil, ljudje pa so odvisni od tebe.

To, da zastopate približno toliko ljudi kot kaka velika odvetniška družba, nosi s sabo verjetno veliko odgovornost?

► Brez tajnice in drugega podporne osebja. Zato se mi je tudi že zgodilo, da sem kak rok zamudil. Ni bilo velikokrat in k sreči ne v kaki usodni, težki zadevi. Čeprav je za vsakogar, ki se mu to zgodi, njegova zadeva usodna in težka, saj vsak zase goji upanje. In to čeprav jim vnaprej povem, seveda bomo šli do ustavnega in evropskega sodišča za človekove pravice, a možnosti, da nam uspe, so v višini enega odstotka ali celo promila. Ampak ljudi upanje drži pokonci.

Eno je, če gre mali človek sam na ustavno sodišče. Nekaj povsem drugega pa, če ga tam zastopa Matevž

Krivic. Potem je logično, da se upanje ljudi, ki jih zastopate, okrepi.

► To je res, a to skušam spraviti v realne okvirje. Bilo je že kar nekaj primerov v zadnjih letih, ko sem ljudem zunaj običajnih zadev, torej azila in izbrisanih, svetoval, da bi bilo bolje, če bi jih zastopal kdo drug. Ker sem pri nekaterih sodiščih na tako slabem glasu, da jim utegne to škoditi, ne pa koristiti.

Na ustavnem sodišču pa vam vendarle včasih uspe v zadevah, kjer komu drugemu ne bi?

► Žal nisem imel časa in ga še dolgo ne bom imel, da bi naredil statistiko. Zato lahko govorim le na pamet. Za zadeve proslilcev za azil bi rekel, da mi na ustavnem sodišču uspe morda z vsako deseto ali 20. ustavno pritožbo. In tisto, kar je najhuje, zame, za prizadete ljudi in za ugled ustavnega sodišča, je, da ogromna večina neuspešnih pritožb ni zavržena iz vsebinskih razlogov, pač pa so zavržene kar brez obrazložitve. Oziroma z enostavno obrazložitvijo, ki se glasi: 'Ustavna pritožba se ne sprejme, ker niso izpolnjeni pogoji iz člena 55 b zakona.' Zelo žalostno pri tem je, da v vsaki ustavni pritožbi posebej pojasnim, včasih na petih ali desetih straneh, zakaj in kako so prav ti pogoji izpolnjeni. Če mislijo, da niso, bi človek pričakoval, kar zahtevajo tudi ustava in splošna pravna načela, da sodišče obrazloži svojo odločitev. Bojim se, da v azilnih zadevah ustavno sodišče ravna tako tudi zato, ker evropsko sodišče za človekove pravice razen v izjemnih primerih ni pristojno za odločanje o azilnih zadevah – in jim pač ne grozi, da bi njihove odločitve padle pred evropskim sodiščem v Strasbourgu.

Hočete reči, da so proslilci za azil zaradi tega ena izmed najprimernejših skupin, pri katerih ustavno sodišče zmanjšuje sodne zastanke?

► Gre za težak ustavnopravni problem našega ustavnega sodišča, ki je v tem, da je, kot nekatera druga po svetu, močno preobremenjeno. S tem se države spoprijemajo na različne načine. Pri nas je bil leta 2007 sprejet zakon, ki je skušal rešiti to obupno preobremenjenost tako, da je ustavnim sodnikom dovolil, da se manj pomembnih zadev znebijo na lažji način, da bi tako lahko več časa posvetili resnejšim zadevam. Gre za drugi odstavek omenjenega člena 55 b zakona o ustavnem sodišču. Tam piše, da se ustavna pritožba ne sprejme v obravnavo, če z zatrjevano kršitvijo pritožnikove pravice niso bile hujše prizadete. Ali pa (drugi izločitveni pogoj) če pri njej ne gre za pomembno ustavnopravno vprašanje, ki presega okvir konkretne zadeve. Jaz utemeljim oba pogoja, oni pa mi odgovorijo, da nista izpolnjena, pa niti ne povedo, kateri od njiju ni izpolnjen, kaj šele, da bi obrazložili,

zakaj ne. Poti v Strasbourg ni in s tem je zgodba končana.

O sedanjih sestavi ustavnega sodišča nimate najboljšega mnenja?

► O tem, ali so izpolnjeni pogoji za sprejetje ustavne pritožbe v obravnavo, v posamezni zadevi ne odločajo vsi ustavni sodniki, pač pa tri članski senat. In to vedno isti trije sodniki. Če so ti trije pri odklonitvi soglasni, je zadeva končana. Le če so neenotni, gre v vpogled tudi preostalim ustavnim sodnikom, in če se katerikoli trije izrečejo za, je sprejeta v obravnavo. Skoraj vse azilne zadeve, v katerih mi je uspelo, so šle za las skozi to sito, da so torej sploh bile sprejete v obravnavo. In sicer samo zato, ker v tem upravnem senatu, ki odloča tudi o usodi proslilcev za azil, sedi sedanjih predsednik sodišča Miroslav Mozetič. Preostali dve sodnici, nekdanji sodnici rednega sodstva v takih ali podobnih zadevah, Jasna Pogačar in Marta Klampfer, vedno glasujeta proti sprejetju v obravnavo. Edino Mozetič je v nekaterih redkih primerih glasoval za sprejetje v obravnavo in v vseh teh zadevah, kjer je izsilil odločitev celotne deveterice sodnikov, je bil potem končni izid glasovanja pet proti štiri v našo korist. To pomeni, da nam je uspelo začetni poraz enega sodnika proti dvema v senatu obrniti v pet proti štiri v korist prizadetih azilantov.

Kdo poleg Pogačarjeve in Klampferjeve še glasuje proti, če gre za proslilce za azil?

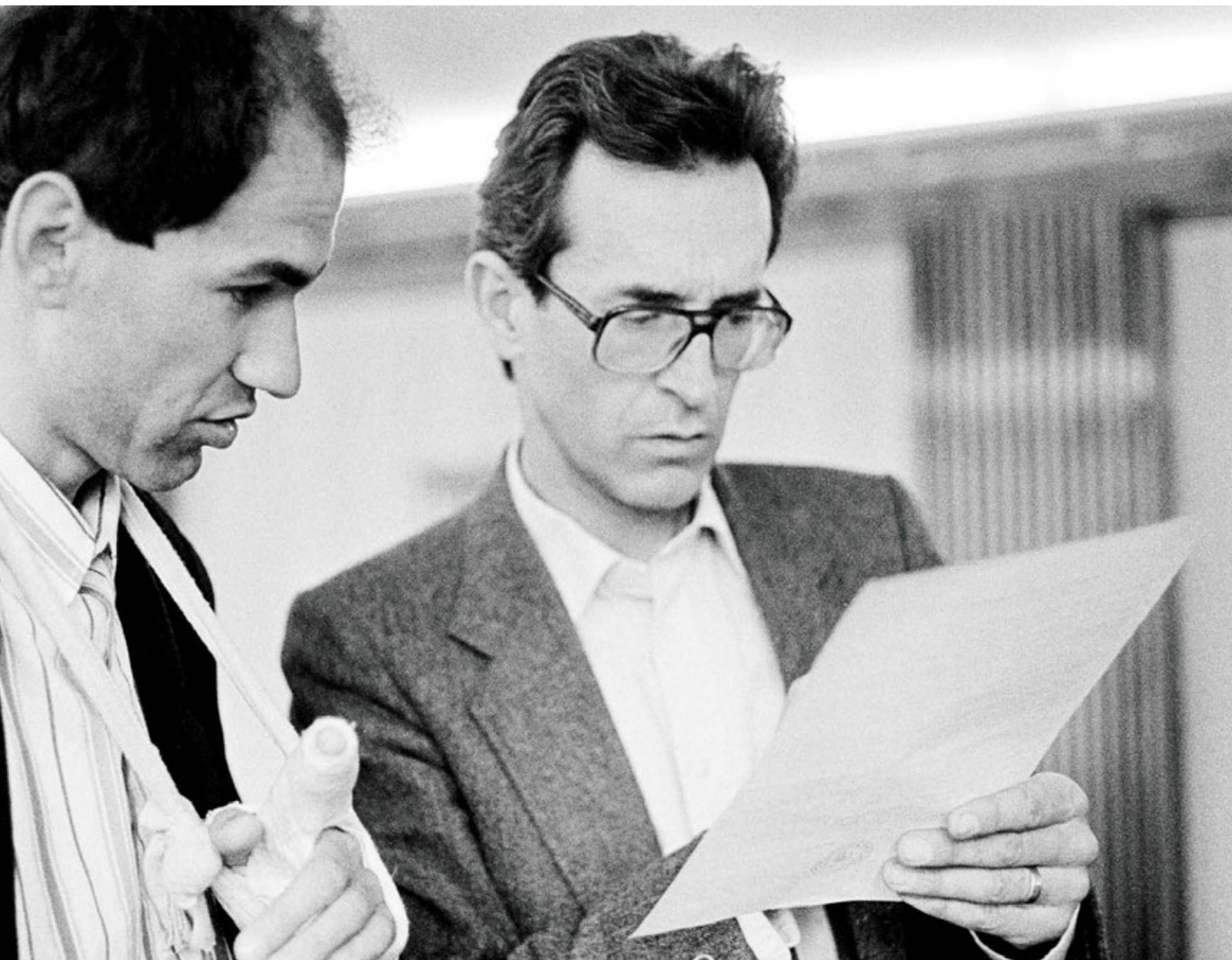
► Posebej žalostno je, da je četverica ustavnih sodnikov, ki glasujejo proti pravicam azilantov, vedno ista. Poleg že omenjenih Jasne Pogačar in Marte Klampfer tudi donekdanji predsednik Ernest Petrič in Mitja Deisinger. A ni težava v tem, da glasujejo proti – težava je v tem, da tega svojega glasu proti v vseh zadevah, ki sem jih zastopal, še niti enkrat niso utemeljili v ločenem mnenju in povedali, zakaj so glasovali proti. Potem bi bila stvar čista – omenjeno ravnanje pa je zame nekaj najbolj obsojanja vrednega v praksi sedanje sestave ustavnega sodišča.

Ampak nedavno vam je uspelo s pritožbo zoper znižanje socialne pomoči azilantom. Ta jim je bila prepopoljena zgolj zato, ker so azilanti.

► Celó v tem primeru nam je na ustavnem sodišču uspelo s komaj petimi glasovi proti štirim, upravno in vrhovno sodišče pa sta to zame sramotno prakso notranjega ministrstva poprej gladko potrdili kot zakonito! Prosilci za azil, ki jim je dovoljeno iz zdravstvenih ali drugih razlogov živeti na zasebnem naslovu zunaj azilnega doma, imajo po zakonu pravico, da za življenje zunaj azilnega doma, kjer bi dobili hrano, stanovanje in obleko, dobijo denarno pomoč. Ta je bila vsa leta enaka socialni podpori za domače državljane brez prihodkov,



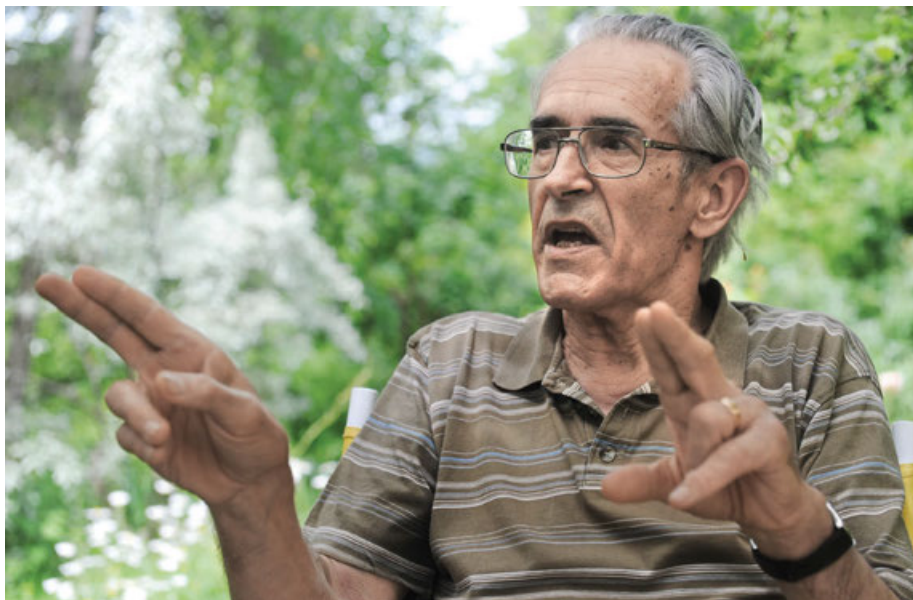
Janez Janša in Matevž Krivic v tedanji skupščini maja 1989 malo preden je Janša zaradi obsodbe ljubljanskega vojaškega sodišča odšel v zapor. / Foto: Tone Stojko



Čeprav ti uspe le v enem od desetih primerov, je vendarle zadovoljstvo, da si nekaj naredil znotraj tega nemogočega ekonomsko-političnega in pravnega sistema, ki velja povsod po svetu, ne le v Sloveniji.

Azilno pravo je v bistvu vendarle lajšanje slabe vesti zahodnega sveta, ki sistemsko izvaja permanenten zločin nad nerazvitim svetom. Tako si miri vest.

34



kar že tako ne omogoča človeka vrednega življenja: 260 evrov za prvega člana družine, preostali dobijo le še 70 odstotkov tega ali manj. Pred dvema letoma, v času ZUJF-a in podobnih slovenskih sramot, pa je ministrstvo za notranje zadeve kar s pravilnikom to socialno pomoč preprosto prepolovilo. Zdaj dobi na primer mati 130 evrov, otroci pa po 90 evrov na mesec – in s tem naj bi plačevali stanovanje, obleko, hrano ... Dve leti je trajalo, da sem s to sramoto prišel do ustavnega sodišča, in še tu smo komaj zmagali. Omenjeni četverci se niti v tem primeru ni zdelo vredno, da bi obrazložila, iz kakšnih razlogov se ji zdi prav, da v »pravni in socialni državi« azilanti dobijo za golo preživetje pol manj kot domači ljudje brez sredstev.

Da razložijo, zakaj se jim zdi, da tuji državljani lahko preživijo s pol manjšo socialno pomočjo kot slovenski?

► Tako je. Pa sem jim citiral tudi odločbo nemškega ustavnega sodišča izpred leta ali dveh. Na nemško ustavno sodišče se je obrnil neki azilant, ker je menil, da je pomoč, ki jo dobi, prenizka. Nemško ustavno sodišče je reklo, da pravica do človeka vrednega eksistenčnega minimuma pripada nemškimi in tujim državljanom, ki se zadržujejo v Nemčiji, enako. Pri nas pa so vrhovi

ni sodniki pisali nekaj o tem, da domači ljudje vendar plačujejo davke, tujci pa ne – in podobne neslanosti ... Šele pet ustavnih sodnikov je razumelo, da je takšno znižanje protiustavno, pa še oni so zgolj vrnili zadevo nižjim sodiščem v ponovno odločanje in zato zadeva še vedno ni rešena. Taka je naša realnost.

Ste eden redkih vrhunskih pravnih strokovnjakov pri nas brez doktorata, pa ste jih v praksi samo v zvezi z azilnimi vprašanji ali izbrisanimi v bistvu napisali na stotine.

► No, tako malo nas spet ni. Na ustavnem sodišču sva bila brez nazivov skupaj s Francem Testenom, ki ni imel niti magisterija, pa je po mojem vse doktorje prekašal v marsičem, ne samo v poznavanju praktične prave sojenja, pač pa tudi v številnih teoretičnih vprašanjih. Malo za šalo, malo zares naj tu citiram dr. Franceta Bučarja, ki je rekel, da to, če ima kdo doktorat, še ne pomeni, da ne more biti butelj. **Pridobivanje nazivov vas ni nikoli mikalo?**

► Potrebe po tem res nisem nikoli čutil. Še magisterij sem komaj zmoget in še to le zato, da sem lahko ohranil mesto predavatelja na višji šoli. Zame so pač druge stvari zanimivejše kot vlaganje energije v pridobivanje nazivov. To je smiselno

za mlade ljudi na začetku akademske kariere, saj se s tem tudi učijo. Za človeka v kasnejših letih bi to bila čista izguba časa, raje kaj pametnega narediš v času, ki ga imaš.

Koliko je na vaš brezkompromisni in neprestani boj za človekove pravice konkretnih ljudi vplivalo to, da je bil vaš oče v tožilski ekipi na dachavskih procesih, sicer eni nesrečnejših epizod iz slovenske zgodovine?

► Zakaj pa bi človek za tisto, kar počne dobrega, moral imeti kak poseben motiv? Pri 18 letih, ko sem pisal maturitetno nalogo iz Cankarja, se mi je globoko v zavest vtisnila njegova misel, da je za nepoštenost vedno 99 razlogov, za poštenost pa en sam. Sicer pa je po mojem tako, da za to, kar človek dobrega ali slabega počne, ni sam kaj prav dosti ne zaslužen in ne odgovoren. Sem bolj privrženec teorije, da to, ali boš zločinec ali kaj boljšega, ni kaj dosti odvisno od tvoje volje. Tako v šali vedno rečem, da so 90 odstotkov geni, devet je vpliv okolja in vzgoje, odstotek pa je t. i. svobodna volja. Paradoks je v tem, da zaradi tega enega odstotka greš ali v zapor ali te celo obesijo, lahko pa dobivaš priznanja in kolajne.

Do sodišč ste po letih praktičnih izkušenj postali zelo kritični, niste pa

obupali nad pravno državo?

► To pa ne. Obupati ne smeš. Težave so gotovo hude in nekatere to pripelje tudi do res norih zamisli, kot recimo, da bi bilo treba pripeljati tuje sodnike, da bodo nadzirali in učili naše domače. Nekaj podobnega so poskusili v BiH – in tam celo uspešno. A BiH je nekakšen protektorat in dejansko ni suverena država. To so izjeme in v neki normalni državi tega ne moreš početi. Imamo sodstvo, kakršno imamo, čez noč spremeniti ga ne moremo, to je pač dolgotrajen proces. Ena pot je boljše plačilo, druga pot je, da vrhovno in ustavno sodišče v primerih, ko odkrijeta zelo slabe sodne izdelke nižjih sodišč, ta nehata obravnavati v rokavicah. To je tudi tema mojega vedno hujskega spora z nekaterimi vrhovnimi in ustavnimi sodniki. Ker menim, da je njihova kritika strokovno povsem nedopustnih, včasih prav škandaloznih sodb veliko preblagohotna. Sodstvo je pri nas na zelo slabem glasu, delno tudi iz političnih razlogov, ker desnica to povsem iracionalno podpihuje, delno pa je kritika upravičena.

Bili ste član Odbora za varstvo človekovih pravic v času afere JBTZ. Kakšen je vaš osebni pogled na Janeza Janšo danes?

► Osebnih stikov sva imela malo. Zadnji osebni stik, ki sem ga z njim imel, je bil leta 2002 ali še kako leto kasneje. Srečala sva se na sodišču, kjer sem zastopal nekega vojaškega upokojenca, on pa je prišel kot priča nasprotne strani. Na hodniku pred sodno dvorano sva se pozdravila in sem mu dejal nekaj v zvezi z izbrisanimi, ker sva takrat vodila polemiko glede tega v časopisih. On je tedaj napisal cel kup očitnih neresnic, jaz sem jih po točkah demantiral, on pa na to ni odgovoril. In sem mu poočital, da ne zna niti odgovoriti na zapisano, pa je v svojem slogu zamahnil z roko in dejal, ti toliko pišeš, da ti sploh ni mogoče odgovarjati. In odšel.

Kako ga vidite kot politika?

► Nedvomno gre za zelo sposobnega politika. Kot levičar moram žal priznati, precej bolj sposobnega od številnih naših levičarskih in sredinskih politikov. Na ekonomijo se ne spoznam, zato ne znam presoditi, ali blefira – ali ima boljše svetovalce – ali pa se na ekonomijo res bolje spozna. A v odnosu do vprašanj, na katera se bolj spoznam, od

Zame so druge stvari zanimivejše kot vlaganje energije v pridobivanje nazivov. Za človeka v kasnejših letih bi to bila čista izguba časa, raje kaj pametnega narediš v času, ki ga imaš.

35

spoštovanja ustave nasploh do spoštovanja človekovih pravic še posebej, je njegova politika katastrofalna.

Mislite, da Slovenci sploh zadnje čase vse preveč gledamo skozi politiko, da smo ujetniki politike?

► Mislim, da glede tega nismo kaj posebnega. Vsi ljudje, povsod po svetu, smo krvavi pod kožo in politični problemi so povsod zelo podobni, tudi v Skandinaviji, ki jo imamo sicer upravičeno v čisljih. Da o Nemčiji, Angliji ali Franciji sploh ne govorimo. Te probleme v Sloveniji dojemamo kot hujše in na neki način so v resnici hujši, predvsem zaradi naše majhnosti. Gotovo tudi zaradi pomanjkanja demokratične tradicije in pravne kulture. Razlog za to je seveda med drugim v 50 letih življenja v nedemokratičnem sistemu. Ampak kritiki sedanjih razmer v Sloveniji, ki vso krivdo valijo na teh 50 let, močno pretiravajo. Po mojem, in o tem sem z vsakim letom bolj prepričan, je večji vpliv na naše slabosti v pravni in politični kulturi imele avstro-ogrska tradicija kot pa leta socializma. To sklepam tudi iz primerjave, kako posamezna vprašanja rešujejo Avstriji in kako Nemci. Po mojem je razlika med nemškim in avstrijskim lotevanjem pravnih in političnih vprašanj večja kot med avstrijskim in našim, pa Avstrija ni bila »pod komunizmom«.

Zdaj gledamo, kako vsi po vrsti ustanavljajo stranke. Zakaj se niste nikoli politično aktivirali? Ste človek z velikim moralnim kapitalom.

► Politično sem se aktiviral, ko sem bil študent, takrat sem bil celo, da se pohvalim, organizacijski sekretar univerzitetnega komiteja Zveze komunistov ljubljanske univerze, in sicer ravno, ko je izbruhnila znamenita afero Perspektive. A ker je bil naš univerzitetni partijski komite, kako bi rekel, premalo »na liniji«, so nas potem odstavili. Tedaj sem dovolj dobro spoznal, kako politika deluje, pa naj bo enostrankarska ali večstrankarska, saj zdaj vidimo, da posebne razlike v marsičem ni, razen seveda v politični konkurenci. Tudi kasneje, v začetku sedemdesetih let, ko smo spet doživeli eno od občasnih »političnih otoplitev«, sem bil izvoljen za člana republiške partijske konference in smo tam spet malo rogovilili. Skratka, imam dovolj izku-

šenj, da vem, kako stvari v politiki tečejo.

Po osamosvojitvi potrebe po političnem delovanju niste več čutili?

► Imel sem to srečo, da sem bil leta 1990 izvoljen za ustavnega sodnika in sem pač sistemsko in ustavno prepoved političnega angažiranja ustavnih sodnikov vzel zelo resno. Ko se mi je mandat iztekel, pa sem padel v nikoli končano delo varovanja človekovih pravic, ki se mi je zdelo in se mi zdi še zdaj pomembnejše od politike.

Vseskozi ponavljate, da ste »padli« v delo, ki ga opravljate. Kako človek pade v nikoli lahek boj z državo za pravice več kot 25 tisoč ljudi in na stotine prosilcev za azil?

► Tako kot žaba pade v vodo. Žabe ni težko zvabiti v vodo. Tudi vsako človeško ravnanje je pač v človeki naravi, samo da je ta malo bolj raznolika kot pri žabah, eni smo taki, drugi pa malo drugačni.

Boj za človekove pravice ste sicer začeli že davno, v nekem drugem sistemu. Tedaj je bil usmerjen k demokratizaciji sistema in navsezadnje k uvedbi demokracije. Se je splašalo boriti?

► Vedno se splašalo boriti. Včasih se zalotim, da se tudi sam sprašujem, kar me zdaj sprašujete vi. Ali je, in s tem mislim ves svet, od časov starega Rima, prek srednjega veka in francoske revolucije pa do danes človeštvo kaj napredovalo ali ne? Tehnično ogromno, a v medčloveških odnosih so bile vedno prisotne iste težave, kar pa ni nič čudnega. Človeška narava se tako hitro ne more spreminjati in morda se sploh nikoli ne bo. Spremljajo nas enake težave, tudi v politiki, podkupovanje, laganje ... Tudi če pogledamo, ali se je stopnja izkoriščanja, to, kako revne izkoriščajo bogati, v vseh teh stoletjih kaj spremenila, vidimo, da je bilo vedno tako in verjetno vedno bo, da so močnejši, sposobnejši šibkejši izkoriščali. Tudi znotraj izkoriščevalskega sloja so od nekdanj obstajali ljudje, ki so se zavedali, da je to z moralnega vidika sporno, in so skušali pomagati. Vse to se v vsem tem času ni kaj dosti spremenilo. Bistveni napredek vidim le pri mehanizmih za varstvo pravic šibkejših; ti so se do danes zelo razvili. To pa je pomemben civilizacijski napredek, zato se mi zdi pomembno k temu prispevati svoj delež.

Azilno pravo je že eden pomembnej-

ših mehanizmov za varstvo človekovih pravic.

► Azilno pravo dojemam kot mednarodni fenomen. Ženevska konvencija o beguncih je sicer nastala leta 1951 v razmerah hladne vojne predvsem kot sredstvo, s katerim naj bi Zahod zavaroval na komunističnem Vzhodu zatirane oporečnike. Zato se še danes temu marsikdaj napačno reče politični azil. A da bi prikrili političnost tega azila, so ga že takrat vendarle koncipirali veliko širše, in sicer kot varstvo vseh, ki so v svoji državi preganjani ne samo iz političnih, ampak tudi iz rasnih, verskih in podobnih razlogov. Problematika prosilcev za azil se je v zadnjih desetih letih zaostrila čisto v drugo smer. Gre za varstvo ljudi iz nerazvitega sveta, ki bežijo v razviti svet, da bi si rešili življenje in si izboljšali eksistenco. Na tem področju so evropske institucije za varovanje človekovih pravic in Združeni narodi naredili ogromno. Ampak če na to pogledamo malo širše, vidimo, da so azilno pravo in vsi ti mehanizmi v bistvu vendarle lajšanje slabe vesti zahodnega sveta, ki sistemsko izvaja permanenten zločin nad nerazvitem svetom. In si tako miri vest. **Večkrat, predvsem v prejšnji ureditvi, ste nasprotovali kakršnemukoli omejevanju verske svobode. Kako danes vidite vlogo slovenske rimskokatoliške cerkve, ko ima popolno svobodo do javnega nastopanja in politiziranja, če omenimo zgolj vsakokratne volitve, družinski zakonik in podobno ...**

► Svoboda veroizpovedi je eno, to je človekova pravica. Položaj religiozne organizacije, cerkve, pa je s tem povezano vprašanje, saj večina vernikov versko prepričanje uresničuje prek cerkve. V zvezi s položajem cerkve kot organizacije, zlasti če je tako močna, kot je rimskokatoliška cerkev, se postavlja cela kopa drugih vprašanj. Recimo, vatiškanski sporazum, ki ga je podpisal pokojni Janez Drnovšek, je bil zame ena od njegovih najhujših napak. Ta sporazum je potem ustavno sodišče tako napol odobrilo, a z rezervo, na katero pa se vedno pozablja. Vse to se nanaša na vprašanje ločitve cerkve od države. Zaradi nejasnosti in nedoslednega izvrševanja vatiškanskega sporazuma, zlasti pa zaradi neupoštevanja interpretacije, s katero ga je omejilo ustavno sodišče, imam cel kup te-

žav, posebej pri financiranju cerkve, plačevanju duhovniškega dela v zaporih, vojski, policiji itd.

O izbrisanih nisva še nič govorila.

Kako vidite položaj danes, po dobrem desetletju boja za njihove pravice?

► Od razpleta te nesrečne zgodbe smo, se bojim, še zelo daleč. Javnost ima popolnoma napačno predstavo, ki jo politiki seveda z veseljem spodbujajo, mediji pa so proti temu premalo odporni, češ da je težava rešena. To je farsa. Moram povedati, da je bila zadnja zmaga izbrisanih na evropskem sodišču za človekove pravice zame veliko presenečenje in tako rekoč čudež. In sicer zato, ker je dve leti pred to sodbo to sodišče v malem senatu soglasno odločilo, da izbrisanim v Sloveniji ne pripada nikakršna odškodnina. To je bil zanje katastrofalen poraz. Evropski sodniki so tedaj rekli, da izbrisanim ne pripada nič razen papirja, s katerim jim država prizna status stalnega bivališča tudi za nazaj, ampak brez vsake odškodnine.

Še dobro, da se je Slovenija na to odločitev pritožila ...

► Da, in sicer se je takratna Pahorjeva vlada pritožila, ker niti teh papirjev niso želeli vsem izdati, če malo poenostavim. Potem je prišla kazen. To drugo odločitev si lahko razlagam le na en način. In sicer, da je bilo 17 najuglednejših evropskih sodnikov v velikem senatu ESČP tako ogorčenih nad tem, da si neka država, Slovenija, dovoli tako ignorirati odločbe svojega ustavnega sodišča, da so se odločili to eksemplarično kaznovati. Druge razlage ne vidim. Kako je lahko sedem evropskih sodnikov v prvem senatu to spregledalo, ne vem. Šele veliki senat ESČP je potem izrekel nekaj v bistvu zelo preprostega in vsakomur razumljivega: ljudje so 20 let trpeli in za to jim mora država izplačati odškodnino za povzročeno škodo. V Strasbourgu je padla sramotna politika slovenske vlade, vseh, tudi t. i. levih vlad, do izbrisanih. Ampak zdaj smo tu, kjer smo, torej še daleč od konca te zgodbe.

Pojasnite.

► Veliki senat je pred dvema letoma prisodil odškodnino zgolj šestim izbrisanim, ki so se pritožili. Pri tem pa dejal, in za to samo klobuk dol pred evropskimi sodniki, za vse druge izbrisane mora Slove-

V odnosu do vprašanj, na katera se bolj spoznam, od spoštovanja ustave nasploh do spoštovanja človekovih pravic še posebej, je politika Janeza Janše katastrofalna.

nija sprejeti zakon o popravil krivic, ker se to sodišče ne bo ukvarjalo z usodami več kot 25 tisoč ljudi. Sloveniji so dali leto časa. Janševa vlada glede tega ni naredila popolnoma nič. Nasledila jo je t. i. leva vlada in notranji minister Virant je napisal neki zakonski zmazek, ki je izbrisanim priznal 50 evrov na mesec izbrisa, čeprav bi nekdo, ki so mu bile odvzete vse pravice, moral zdaj dobiti vsaj 260 evrov na mesec socialne pomoči, brez katere je moral preživeti tistih pet, deset ali 20 let izbrisa, če je bil v tem času zaradi nezakonitega izbrisa brez dohodkov. Brez obresti, seveda – ni države, ki bi lahko plačala tudi obresti za tako star in tako visok dolg.

Zakaj ste črnogledi, da bo agonija izbrisanih še kar trajala?

► Strasbourg bi moral zdaj odločiti, ali je z Virantovim zakonom Slovenija izpolnila, kar ji je bilo naloženo, ali ne. Zdaj si ta vroči krompir podajata evropsko sodišče in odbor ministrov, ki po konvenciji nadzira izvrševanje sodb evropskega sodišča. To pa je, oprostite, kot da bi dal volkovom čuvati ovce. Teh 50 ministrov se dobro zaveda: danes je v obravnavi kot kršiteljica človekovih pravic Slovenija, jutri pa bo katera izmed njihovih držav, saj so kršiteljice človekovih pravic čisto vse države. Če zdaj v tako obsežni zadevi Slovenijo obravnavajo strogo, bodo, potem ko bo na vrsti kakšna izmed njihovih držav, morali storiti enako. Ti ministri so pred časom, ko jih je minister Virant navdušil s poznavanjem prava in angleščine, že rekli, da je njegov zakon povsem v redu. Toda potem je marca letos evropsko sodišče od-

ločilo še o materialni škodi šestih izbrisanih, ki so pred dvema letoma dobili odškodnino samo za nematerialno škodo.

Odškodnine, ki so jih določili, pa so še precej višje od odškodnin za nematerialno škodo, torej za povzročene čustvene bolečine.

► Da, takrat so dobili vsak po 20 tisoč evrov odškodnine, zdaj pa za materialno škodo še od 30 do 72 tisoč evrov. Če to preračunamo, je povsem jasno, da so strasbourške odškodnine pet- do šestkrat višje od tega, kar izbrisanim ponuja Slovenija.

Ampak zgodba ni končana niti doma, ker ste vložili dve novi zahtevi za ustavno presojo.

► Zgodba je zapletena tudi zato, ker je naše društvo že februarja lani na ustavno sodišče vložilo pobudo za presojo ustavnosti zakona o izbrisanih iz leta 2010, ki je bil sprejet v času vlade Boruta Pahorja in notranje ministrice Katarine Kresal. Ta zakon je bil deloma v redu, v nekaterih točkah pa popolnoma zgrešen. Poleg tega na ustavnem sodišču izpodbijamo tudi Virantov zakon. Po našem mnenju nista zakona zgolj neskladna z ustavo, pač pa tudi z odločbo evropskega sodišča za človekove pravice. Ustavno sodišče je postopek v obeh primerih že začelo, saj so nam že poslali poziv, naj odgovorimo na mnenje državnega zbora in vlade.

Je težava v tem, da nikoli ni bil mogoč dogovor in se vse rešuje prek sodišč, za to pa je potreben čas?

► Tako je. Naše društvo je že pred časom celotni politiki ponudilo roko, a je ta ni sprejela. Problematika je pravno in politično tako zaplete-

na, da ni nič čudnega, če o njej poslanci ne vedo in ne razumejo skoraj ničesar, pa je vseeno, v kateri poslanski skupini sedijo. Edina razlika je v tem, da desnica popravi krivic izbrisanim zavestno in 'iz dna duše' nasprotuje, t. i. levici pa se za to žvižga, če tako rečem. So tudi poslanci, ki so v preteklosti glede tega naredili veliko pozitivnega, a to so redke izjeme, zadnjih 15 let zlasti Miran Potrč in Majda Potrata. Ko smo lani postavili zahteve, smo pisali vsem, vladi, ministrom in poslancem poimensko. Pri tem smo dodali, da se dobro zavedamo, da Slovenija zneska odškodnin, ki bi bile pošteno, ni sposobna izplačati niti takoj niti obročno že v petih letih, kot so za tistih svojih 50 evrov na mesec predlagali sami. Zato, smo zapisali, sami omejemo svoje zahteve. Prvič, ne zahtevamo obresti – ali veste, kaj bi pomenilo obrestovati dolgove, stare 20 let? In drugič, predlagali smo, da se sicer ugotovi realna škoda, a da se potem odškodnina izplača vsakomur v toliko letih, kolikor dolgo so mu škodo povzročali. Če je bil nekdo izbrisan 20 let, mu odškodnino izplačajte v 20 letih. Predlagali smo še več: naj se v zakon zapiše, da se vsako leto, ko vlada poroča državnemu zboru o finančnem stanju države, preveri, ali finančne zmožnosti države morda ne zadoščajo niti za ta tempo, in da ga, če je tako, lahko še upočasnijo. Tega predloga pa so se tako ustrašili, da so ga vsi po vrsti preprosto ignorirali in se delali, kot da ga ni. Sramota brez primere.

Kaj pa tista Virantova trditev, da tudi po njegovem zakonu izbrisanih lahko dobi, če gre s tožbo na sodišče,

prav tako 150 evrov kot po strasbourški sodbi: 50 evrov na mesec pavšala, s tožbo pa še sto evrov?

► To je, prvič, huda laž, kajti strasbourška odškodnina ne znaša 150, ampak 250–300 evrov na mesec, in drugič, hudo norčevanje iz zdrave pameti in tudi iz prava, saj ta absurda zakonska določba pomeni, da izbrisan sicer lahko dokaže, da je, recimo v kakšnem izjemnem primeru, pretrpel za sto tisoč evrov samo materialne škode – ampak če je po tem ostal izbrisan samo eno leto, bo za to leto dobil 600 evrov, namesto tistih sto tisoč evrov, sodno dokazane škode pa še dvakrat po 600 evrov in pika! In takega norčevanja iz prava se ni sramoval predlagati minister Virant, doktor prava – domnevno levosredinska vlada in njo do odstopa podpirajoči državni zbor pa se ne sramujeta, da celo to v nebo vpijočo neumnost in protiustavnost do zadnjega brani še danes, ko se je že začel postopek presoje vseh teh protiustavnosti pred ustavnim sodiščem.

Kaj pričakujete od ustavnega sodišča?

► Kaj pričakujem jaz, ne bom povedal. Bom raje citiral zadnji odstavek iz poziva, sprejetega na zboru članov Društva izbrisanih 23. februarja: »Ustavno in evropsko sodišče sta naše zadnje upanje. Upamo, da bo tako v Strasbourgu kot v Sloveniji spoštovanje prava in človekovih pravic prevladalo nad nasprotnimi političnimi interesi. V igri niso le pravice te velike skupine hudo prizadetih ljudi, v igri je še več: zaupanje ljudi v sodstvo, da je sposobno tudi v tako težkih primerih odločati po pravi in ne po političnih interesih.« ✕

SAE CREATIVE
MEDIA
EDUCATION
INSTITUTE

NOVI ŠTUDIJSKI PROGRAMI

Močno znižane cene izobraževanj

 WEB DESIGN
& DEVELOPMENT

 3D/INTERAKTIVNA
ANIMACIJA

 AVDIO
PRODUKCIJA

Štipendije na voljo
za študijsko leto
2014/2015

Direktna linija do finančnega udobja

V Raiffeisen Banki se zavedamo želja in pričakovanj naših najbolj cenjenih strank, zato vam ponujamo prvovrstno storitev, ki bo olajšala vaše bančno poslovanje, oplemenitila vaše premoženje in prihranila dragocen čas.

www.raiffeisen.si / www.raiffeisen-premium.si

 **Raiffeisen**

Premium
Banking



Dr. Alenka Zupančič Žerdin

Filozofinja Alenka Zupančič Žerdin o vlogi in vplivu filozofije v današnji družbi, o intervencijah filozofov v javno sfero, o tem, kako misliti evropsko in globalno krizo, o razvojnih alternativah in o nevarni ujetosti slovenske družbe in politike v ustaljene miselne vzorce

Marjan Horvat, foto Uroš Abram

Dr. Alenka Zupančič Žerdin sodi v znamenito Ljubljansko šolo psihoanalize, ki je črpala iz poststrukturalizma in iz filozofije Jacquesa Lacana. Doktorirala je na ljubljanski Filozofski fakulteti pri dr. Slavoju Žižku in drugič na Université Paris VII pri Alainu Badiouju. Napisala je več monografskih del, nekatera so prevedena v tuje jezike, med njimi pa je treba posebej omeniti dela Nietzsche: Filozofija dvojega; Etika realnega: Kant, Lacan; Seksualno in ontologija in v širši intelektualni javnosti najbolj znano Poetika: druga knjiga, v kateri je znanstveno rehabilitirala pojem smešnega in komedijo. Prav to knjigo naj bi bil franciškan Viljem Baskervilski v Ecovem zgodovinskem romanu Ime rože »odkril« v zaprašeni knjižnici srednjeveškega samostana iz 13. stoletja, kjer so se dogajali nepojasnjeni umori.

Dr. Alenka Zupančič Žerdin trdi, da filozofija ne more odgovoriti na ključna razvojna vprašanja, kvečjemu postavlja še več vprašanj in na dolgi rok konstruktivno odpira polje premislekov. S tega vidika je njeno razmišljanje o ključnih zagatah evropske in slovenske družbe izrazito sveže in zanimivo.

Filozofija je vedno veljala za mater modrosti, ki je sposobna avtonomno misliti položaj posameznika in razmere v družbi. Toda v nekem intervjuju ste dejali, da je takšen pogled izdaja filozofskega mišljenja. Kaj ste mislili s tem? Čemu je torej namenjena filozofija?

► Moja ost je bila usmerjena proti predstavi o filozofiji kot neodvisnem mestu modrosti, ki takole zviška komentira to in ono. Kar zadeva filozofijo kot »mater modrosti«, tega ne bi smeli razumeti v smislu, da je filozofija v svojem izhodišču neka celota ali pokrov, izpod katerega so nato s specializacijo uhajale posamezne znanosti. Filozofija se začne kot razmislek, iz katerega ni nič à priori izključeno. Ta negativna formulacija bolje zadene bistvo, ker poudarja imperativ mišljenja kot tak. Filozofija ni skupek modrosti in tez, ampak je najprej in predvsem imperativ: »Stvari je treba misliti!« In: »Poskusimo vedeti, kaj se dogaja!« Hočem skratka reči, da ni nekega povsem neodvisnega področja filozofije, ki bi bilo samo filozofsko, niti ni filozofija nekakšen pokrov, ki povezuje različna področja, ampak je v resnici poriv, *drive* mišljenja, ki nima neposrednega objekta; njen glavni objekt je pravzaprav mišljenje samo. To pa seveda ne pomeni, da filo-

zofija ne sme ali ne more avtonomno misliti družbenih pojavov in se do njih opredeljevati. Nasprotno, to celo mora početi.

Kot recimo počnejo Slavoj Žižek in drugi, ki se javno izrekajo o družbi in ponujajo rešitve za evropske in globalne zagate?

► Ja, in to seveda ni nov fenomen. Začne se že s Platonom oziroma že prej, s Sokratom. Ti angažirani pa se razlikujejo po stališčih in načinu. Filozofi, ki se radi postavljajo v položaj modrecev, ki malo z »vrhov gora« razmišljajo in delijo – pogosto moralistične – sodbe in nasvete svetu pod sabo, spadajo v eno skupino. Obstaja pa drugi tip filozofov, ki jih dejansko žene imperativ misliti neko konkretno realnost in so sposobni s svojim mišljenjem vanjo učinkovito intervenirati tako, da presenetijo, prestavijo torišče debate, razbijejo utečene vzorce dojemanja nekega problema. Sem sodi Žižek. To je nekaj drugega kot lepo-rečno in učeno opisovanje realnosti, v kateri živimo. Zdrami nas in nam da misliti, nam zbudi željo, potrebo po mišljenju. Mišljenje pravzaprav ni naravno stanje ljudi, je prej neke vrste bolezen, okužba, kontaminacija. Dobra filozofija širi to okužbo, ne pa samo prodaja v takšni ali drugačni obliki zapakirane misli. Če uspe intervencija, ki ljudem zbudi na primer strast do branja in razmišljanja naprej, to že pomeni politizacijo družbene realnosti, ki je v tem smislu filozofska. **Žižek vseskozi problematizira pojave, ki se nam zdijo samoumevni, in jih pokaže v novi luči.**

► Žižek je v tem absoluten talent. Razbija ideološke konsenze, zlasti tiste, ki se vzpostavljajo tako rekoč refleksno. Pokaže, da je pravi problem drugje kot v točki, v katero se vsi spontano zaganjamo. To je včasih prehitro razumljeno kot provokacija zaradi provokacije. Očitajo mu tudi, da na različnih mestih govori različne stvari, a dejansko gre za to, da intervenira glede na konkretni politični in družbeni kontekst. V Indiji na primer ne gre, da bi tam ljudem pihal na dušo z opevanjem Gandija, ampak Gandija postavi kot problem, vprašanje. Drugje, v drugem kontekstu in drugem ideološkem konsenzu, naredi kaj drugega. Kot filozofska intervencija v najširši družbeni prostor se mi zdi to veliko prepričljivejše kakor pokroviteljsko filozofsko moraliziranje.

Pa se ni bati inflacije filozofskih mnenj, če bi vsi filozofi intervenirali v družbeno sfero na tak način?

► Mislim, da je ključno ravno to, da Žižek ne intervenira z mnenji, njegovih intervencij ni mogoče opisati kot podajanje *mnenj*. Inflacija filozofskih in drugih mnenj je vsekakor problem, a ne Žižkov. Prav tega sploh ne intervenira poleg pogosto, nikakor ni med dežurnimi

podajalci mnenj, ki jih tukaj vsekakor ne manjka. Je pa res, da to, koliko pozornosti so deležne posamezne intervencije, morda zbuja vtis, da jih je ogromno. A še enkrat, tu gre za talent, ki ni samo filozofski, ampak tudi politični. In ki ga nimamo vsi, seveda tudi ne vsi filozofi. Če človek tega talenta nima, je dejansko bolje, da svoja »mnenja« obdrži zase in dela tisto, kar dela dobro in s strastjo.

Koliko je filozofiji uspelo ohraniti avtonomen status in avtonomno misel glede na to, da sta družboslovje in humanistika v današnjem času za koga nepotrebna, saj neoliberalistična paradigma preferira le ekonomsko utilitarne vede?

► Dejstvo je, da se v filozofiji stvari dogajajo na dolgi rok. Tako kot v vsaki resni znanosti oziroma še bolj. Velike filozofije ne zastarajo – lahko jih kritično pretresamo, polemiziramo z njimi, nikakor pa ne moremo reči, da smo jih presegle. Platona ne »presežeš«. V tem smislu je še tako stara filozofska misel živa ali pa ni misel. Ta dušiči imperativ, da mora biti tudi filozofija takoj nečemu namenjena, je, celo čisto ekonomsko gledano, neproduktiven. Ne zagovarjam romantične izvzetosti filozofije iz časa in splošne družbenoekonomske logike. A če hočemo, da filozofija res kaj ustvari, da je »produktivna«, ji dajmo prostor in čas. Da ne govorimo o tem, kako majhna – gledano v odstotkih – so sredstva, ki lahko dajo izjemne rezultate. Filozofija je poceni, ne potrebuje drage opreme, samo čas, da se z njo ukvarjamo.

Opazamo pa še neko drugo nevarnost za razvoj – družboslovne znanosti na obrobju Evrope postajajo v resnici podizvajalke zahodnih visokih šol in inštitutov. Smo v obrobnih državah sami še sposobni misliti svoje družbene težave? Na kakšen način jih mislimo? Kako bi jih morali?

► Vsekakor smo jih sposobni misliti. Včasih je položaj obrobja ugodnejši za takšne premisleke, saj središče najtežje misli samo sebe. Svoje težave najpogosteje misli prek obrobja, pogosto kot problem vdora obrobja vanj. A težko je govoriti na splošno. Nevarnost, da bi Slovenija kot obrobje Evrope postala podizvajalka v znanosti, vsekakor obstaja. To pa lahko najučinkoviteje preprečimo tako, da se začnemo obnašati kot središče, da skratka pri sebi niti za hip ne kupimo te logike – zlasti ne tam, kjer res smo središče, na primer v filozofiji. Kar zadeva to, je Slovenija ta hip nedvomno eno največjih svetovnih središč, ena ključnih referenc v t. i. kontinentalni filozofiji. Po svetu izhajajo knjige o »Ljubljanski filozofski šoli« ...

Paradoks in problem pa se mi zdi na primer to, da so znanstveniki, ki sodelujejo v istem evropskem projektu, plačani glede na svoje sicer-

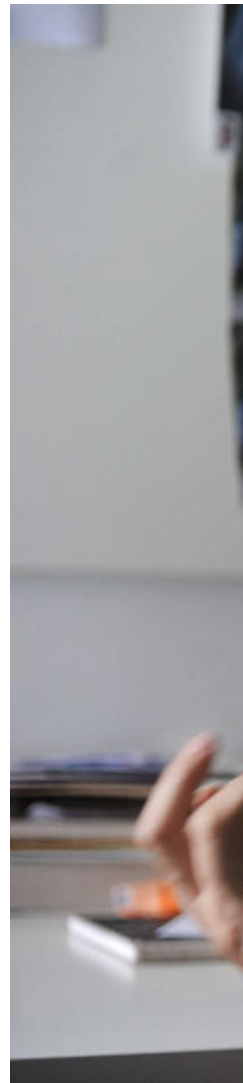
šnje plače, nekateri petkrat manj od drugih, samo zato, ker živijo v drugi evropski državi, pa čeprav so na primer po znanstvenih referencah celo boljši.

V nekem intervjuju ste dejali, da je imperativ v času krize, da moramo nekaj storiti, hrbtna stran tega, da ne razmišljamo, v resnici pa moramo razmišljati o strukturnih vprašanjih. So snovalci politik Evropske unije v času te krize namenili dovolj pozornosti strukturnim težavam unije?

► Pogosto se filozofom, celo najbolj angažiranim, dogodi, da se nanje pritiska takole: no, to ste zdaj lepo povedali, razložili, toda kaj storiti? Kaj storiti, da se bo v realnosti kaj spremenilo? Dajte, povejte, ne samo filozofirajte! Takšno vprašanje in pritiskanje, ki praviloma prihaja iz angažirano levega spektra publike, je zelo sumljivo podobno logiki, s katero nas bombardira desna liberalnoekonomska ideologija. Češ, filozofi, nehajte že razpravljati o svojih idejah, raje povejte, kaj lahko naredimo. Toda filozofsko delo je pač razmišljanje in pisanje, ki ima lahko kakšne učinke ali pa jih nima. Praviloma jih ima še najmanj tedaj, ko neposredno odgovarja na domnevno urgentna vprašanja. To pa zato, ker takšna vprašanja pravzaprav diktirajo logiko odgovora, pravi odgovor pa bi moral prebiti, preseči ravno to logiko, postaviti svojo, drugačno. Sekvenca vprašanje-odgovor pravzaprav ni prava filozofska sekvenca; najboljši filozofski odgovori so tisti, ki šele odprejo polje možnih vprašanj in nekatera prej žgoča vprašanja naredijo nesmiselna. V tem smislu je obsesija z nenehnim delovanjem lahko beg, celo strah pred mišljenjem, pred tem, da bi se v mišljenju kaj zgodilo.

Če vprašam še malo drugače: francoski pesnik in filozof Michel Deguy mi je lani dejal, da bi morala biti prestolnica Evropske unije Kaliningrad (Königsberg), kjer se je rodil Immanuel Kant. Hotel je seveda reči, da pogrēša filozofsko razsežnost gradnje skupnega evropskega doma. Preveč je ekonomskega utilitarizma, premalo pa filozofske refleksije. Smo bili zato priča samo gašenju požarov?

► Premislek o krizi se večidel skuša utišati s percepcijo krize kot nečesa cikličnega, kar se pač zgodi in potem mine. Vseeno pa sta se ob zadnji krizi izoblikovala dva izrazi-tejša tabora, in to je napredek. Tabor, ki še vedno trdi, da je kriza zgolj ekonomska in kot taka pravzaprav nekaj naravnega, kar bo v skladu z zakoni ekonomije minilo, in tabor, ki prepričljivo argumentira, da je kriza globlja in hkrati politična. Ironija je v tem, da percepcija in reševanje krize kot zgolj ekonomske pravzaprav uvaja globoke strukturno-politične spremembe. Tu se v marsikaterem po-





Spremembe niso nujnost, ampak so že realnost, se že pridno dogajajo, tudi tam, kjer gre zgolj za »gašenje požara« in varčevanje. In prav zato, ker se že dogajajo, bi zelo potrebovali močno idejno orientacijo. Vsaj v zametku se zdaj kaže boj za idejo Evrope, in to je dobro.

Velika zgodba je nekaj, kar se zgodi, in mislim, da ni ničesar v tem svetu, kar bi načeloma preprečevalo, da se zgodi. Ko pa kdo govori o množtvu svetov, me zmeraj zanima, s kakšne pozicije govori, kje stoji, ko se ozira na množstvo svetov.



gledu že dogaja »revolucija«. Hkrati pa prav ta stran obtožuje drugo, da hoče revolucijo. Skratka, politične spremembe že potekajo, in to večinoma takšne, ki na dolgi rok v Evropi ne bodo koristile nikomur, še sedanjim »elitam« ne. To je pri vsem skupaj najbolj noro. Razpravljanje o tem, ali so spremembe nujne, je brezpredmetno. Spremembe niso nujnost, ampak so že realnost, se že pridno dogajajo, tudi tam, kjer gre zgolj za »gašenje požara« in varčevanje. Prav zato, ker že potekajo, bi zelo potrebovali močno idejno orientacijo. Vsaj v zametku se zdaj kaže boj za idejo Evrope, in to je dobro.

Evropske volitve – na neki način pa tudi državnozborske – potrjujejo, da je v krizi sistem predstavnike (parlamentarne) demokracije, saj ljudje

večinoma abstinerajo ali pa glasujejo proti. Kako to obliko političnega odločanja in participacije reafirmirati, če se še da?

► Najprej je morda treba podvomiti o tezi, da neudeležba tako velikega deleža ljudi – ponekod tudi 85 odstotkov – priča o njihovi apolitičnosti in apatiji. Tudi če gre za apatijo, je ta čisto politična. Takšna abstinenca je notranja sedanjemu funkcioniranju predstavnike demokracije. V tem smislu je bila predstavnika demokracija v krizi že nekaj časa, že veliko pred gospodarsko krizo. A tistih, ki so se izmenjevali na oblasti, to ni kaj dosti motilo, prej nasprotno. Zdaj so se začeli zavedati, da potencialno morda sedijo na sodu smodnika in da status quo ni nujno večer. Gre za ogromno množico ljudi, ki, če se

aktivira, lahko popolnoma obrne na glavo trenutni politični zemljevid. Še bolj jih skrbi, da gre za bazen, iz katerega največ črpajo skrajnosti. Evroskepticizem, ki ga praviloma identificiramo s skrajnostmi, je pravzaprav še najbolj prisoten v tistem centru, ki na volitve sploh ni šel. Stranka evroskeptikov je torej ogromna. A treba je reči, da ni ne proti Evropi ne za Evropo, ampak želi predvsem videti, za kaj ali proti čemu se pravzaprav opredeljuje. Zato seveda ni dovolj moraliziranje, da bi se ljudje morali udeležavati volitev in s tem krojiti svojo usodo, različne evropske politike je treba konkretizirati, tudi v njihovih dolgoročnih posledicah.

Žižek recimo pravi, da si ljudje v resnici ne želijo odločati v obliki neposredne demokracije.

► Tu imam sama podoben refleks – skepsa do romantiziranja t. i. neposredne demokracije. Neposrednost ni jamstvo za nič. Dovolj, da pomislim na sestanek hišnega sveta, pa me mine. Tudi romantika ljudskih skupščin, kjer se bodo ljudje sami po sebi začeli obnašati odgovorno, je fantazma. Deluje v nekaterih izrednih razmerah in kontekstih, kakršen je bil na primer kontekst gibanja Zavzemimo. Ali ob naravnih katastrofah. A to ne more biti dolgoročna metoda političnega dela oziroma sistemska rešitev, za to je treba iznajti nekaj drugega, organizacijsko učinkovitejšega. Ne mislim, da je to lahko izključno parlamentarna demokracija. Ne bi pa stavila na neposrednost – pri medčloveških in družbenih razmerjih je ključen neki

POZABI na prevoz do tujih letališč.



Preveri ugodne letalske vozovnice iz Ljubljane.

www.lju-airport.si



LAGUNA, MESTNA PLAŽA POLETNIH FANTAZIJ

Beneške ali nebeške toplice? V 20. letih so tukajšnje »Beneške toplice« z bazeni mivke, naplavljene iz rek slovenskih Alp, ki je grela kosti in lajšala revmatične težave, zaradi blagodejnih učinkov mikroklima savskega nabrežja ob vznožju Rašice poimenovali kar »nebeške toplice«. Sodobna Laguna je že 9 let zapored, od 2005, prejela laskavo priznanje Naj kopališče v Sloveniji.

Laguna – mestna plaža je dragulj poletne Ljubljane. Ta košček urbane oaze ponuja doživetje poletnih fantazij z odsevi kristalne vode in zapeljivimi linijami bazenov. 5 naravno prisotnih elementov feng shui-a (voda, les, ogenj, zemlja, kovina) skrbi za popolno regeneracijo telesa in duha.

Laguna mestna plaža obratuje vsako poletje od sredine junija do konca avgust in je namenjena tako družinam in najmlajšim (otroci do 1 metra imajo zastonj vstop), kot starejšim za jutranje plavanje in skupinske vadbe v okviru fitness centra. V okviru JAM summer festivala pa ob koncu tedna lahko mladui po srcu uživajo ob najboljšem pool&cocktail partyju v mestu.

Laguna mestna plaža
Dunajska cesta 270
Ljubljana

www.laguna.si



Laguna
ljubljana mestna plaža



Globalizacija je tudi zaostrovanje segregacije, na svetovni in lokalni ravni. Na to pozabljam, ko govorimo o svetu kot veliki vasi ali celo veliki družini. Ja, ampak v resnici je to ena velika sužnjelastniška družina oziroma vas gospodov in dninarjev.

45

minimalni odmik, »potujitev«, povnanjenje. Šele to odpre manevrski prostor za univerzalistično naravno politiko.

Nekateri ponujajo alternative v obliki novega tipa demokratičnega socializma, ki vključuje tudi samoupravljanje. So uresničljive ali pa se je treba v tem postmodernem svetu, kjer ni več velikih zgodb, zadovoljiti z množstvom svetov?

► Velika zgodba je nekaj, kar se zgodi, in mislim, da ni ničesar v tem svetu, kar bi načeloma preprečevalo, da se zgodi. Ko pa nekdo govori o množstvu svetov, me zmeraj zanima, s kakšne pozicije govori, kje stoji, ko se ozira na množstvo svetov. Po svoje že predpostavlja strašansko veliko zgodbo: zgodbo o koncu vseh velikih zgodb. Vse je odprto. In vsaj v filozofskem smislu dogodek ravno ni nekaj, kar že vsi pričakujemo, ampak nas presenetiti, zmeraj pride od drugod, kot pričakujemo. In ne smemo pozabiti, da vse velike, »brezčasne« zgodbe določa neki zelo konkreten kontekst. Ko nastopi neka nova situacija, je ključno, da jo znamo kot tako razbrati in izkoristiti in da je ne skušamo takoj zvesti na že znane parametre in delitve. Kar pa zadeva poimenovanja, kakršno je na primer demokratični socializem: dejstvo je, da se zgodovinsko gledano večina novosti nasloni na posamezna stara poimenovanja, panteon imen, ki jih vidi kot svoje častne predhodnike. Zvestoba tem imenom je zmeraj tudi njihova izdaja, prek njih stopamo drugam. Vprašanje pa je, ali je socializem takšno ime, ali ima moč mobilizirati ljudi – zlasti v našem kontekstu, ko je prvi refleksi ta, da to še predobro poznamo. Zaradi tega moramo potem veliko, preveč energije vlagati v prepričevanje, da pravzaprav nimamo v mislih čisto tistega, ampak nekaj malce drugačnega ... Skratka v razlaganje majhnih razlik. To pa je politični antiklimaks.

Kje vi vidite prave alternative?

► Način, kako deluje grška Siriza, je zanimiv, ker izhaja iz zelo konkretnega družbenega razmisleka, dobro kombinira načelnost in zelo konkretna vprašanja, deluje v sedanjiku. Sporočilo te stranke evropski strategiji reševanja grške krize je med drugim v tem, da Evropi zelo stvarno pokaže, da ravno po tej poti Grki ne bodo mogli

nikoli vrniti dolga, da so skratka same evropske zahteve protislovne ... Ne vem, ali v drugih državah že obstaja stranka ali gibanje, ki bi mu uspelo tako dobro povezati oboje, praktično delo in ideološko alternativo. In hkrati ponuditi identifikacijo navzven, internacionalizacijo. Se pa zdaj, z uspehom na evropskih volitvah, seveda začne težko obdobje za Sirizo.

Načeloma lahko razpravljamo, ali je kapitalizem bolje odpraviti ali popraviti, lahko pokažemo, kje so anomalije in krize sistemske in ne le anekdotične. A hkrati ne smemo pozabiti, da v nobeni politični situaciji izbira ne nastopa v tej obliki in da je načelno opredeljevanje, ki mu ne ustreza tudi konkretna poteza v konkretnem kontekstu, praviloma prazno.

Habermas je v zadnjih knjigi, v kateri govori o Evropi, poudarjal potrebo po solidarnosti znotraj Evropske unije, med središčem in obrobni državami. Danes je problem družbene neenakosti. Včasih se zdi, da se občutek empatije do ljudi drugod po svetu zmanjšuje premosorazmerno z oddaljenostjo neke skupnosti.

► To, kar ste rekli, je ena plat problema. Bolj ko so ljudje oddaljeni, manj nas zanimajo njihove težave. Druga plat tega problema pa je, da bliže ko so nam, bolj so tarče neposrednega sovraštva, nasilja in ksenofobije. Navadno smo v največjih sporih s sosedi ali s tujci, ki pridejo k nam. Globalizacija je ekonomska realnost in ne pomeni kakšne romantične povezanosti vseh z vsemi, ampak pomeni, da to, kar se dogaja tukaj, lahko dramatično vpliva na življenje ljudi na drugem koncu sveta in obratno. Globalizacija je tudi zaostrovanje segregacije, v svetovnem in lokalnem merilu. Na to pozabljam, ko govorimo o svetu kot veliki vasi ali celo veliki družini. Ja, ampak v resnici je to ena velika sužnjelastniška družina, oziroma vas gospodov in dninarjev. In če je globalizem ekonomska realnost, v nobenem pomenu ni ideološka realnost v smislu krepitev solidarnostnih povezav.

Zakaj ne?

► Globalna ekspanzija dominantne ekonomske logike predpostavlja segregacijo. Potrebuje jo. K nam pa se vrača na primer v obliki sovraštva do tujcev, ki delajo ali iščejo delo pri nas. Tam, kjer bi morda pričakovali naravno soli-

darnost – med najbolj ogroženimi deli prebivalstva –, se kažejo največja trenja in doživljamo izbruhe sovraštva. Seveda ni treba dvakrat ugibati, kdo ima največjo korist, če so delavci med sabo sprti in drug drugega obtožujejo lenobe in še česa. Problem je zaznan kot problem šele ob večjih izbruhih nasilja, uničevanja lastnine itn. Takrat začnejo vsi govoriti o skrajnejših in o tem, kako jih pomiriti, in organizirajo predavanja o strpnosti. Ne smemo pozabiti, da v marsikaterem ekonomskem okolju govor o strpnosti deluje kot luksuz bogatih. Liberalalkapitalistično promoviranje strpnosti je včasih skoraj perverzno. Kot če bi se organizatorji in gledalci gladiatorskih iger naslajali nad pomanjkanjem etične veličine udeležencev teh iger.

Težava Evrope je tudi v tem, da jo bremenijo zgodovinske hipoteke, povezane s postkolonializmom. Zaradi tega je izgubila primat globalne avtoritete. Tudi moralne. Kdo naj pravzaprav presoja, kaj je prav in kaj narobe? Si lahko tukaj pomagamo s Kantom? Kaj bi rekel Lacan? Kaj Marx?

► Kantova etika izhaja iz tega, da ni nobenega višjega Dobrega, s katerimi bi lahko legitimirali svoje etične maksime. To ni ne nebo in ne bog. Praviloma se to bere kot nekakšna relativizacija. Češ, boga ni, vse je dovoljeno, vsak ima svojo zasebno etiko. A po mojem je Kantova revolucionarnost in revolucionarnost nemškega idealizma nasploh v tem, da v to točko šele umesti rojstvo novega absolutna, ki ne zoperstavlja več nujnega in kontingentnega. Kategorični imperativ je absoluten prav zato, ker ni utemeljen v ničemer zunaj sebe. To pa pomeni, da ne odgovarjamo le za svoja dejanja, ampak tudi za to, za kar trdimo, da je naša dolžnost. Ne moremo se skriti za svojo dolžnost in reči, žal nam je, ampak samo svojo dolžnost smo opravljali. To je tudi Lacanova logika, Lacan nikakor ni postmoderni relativist. Pri Marxu sicer imamo idejo, da je težnja k pravični družbi objektivno vpisana v samo zgodovino oziroma da je pravičnejša družba stvar zgodovinske nujnosti, le pomagati ji moramo. To idejo je opustila večina marksistov. Po drugi strani pa Marxove konkretne zgodovinske in političnoekonomske analize razvijajo neki drug tip

nujnosti, ki ni enostavno nasprotje kontingence.

Je mogoče takšno branje Kanta aplicirati v nekakšno novo obliko univerzalizma, ki bi ga Evropa lahko uporabila v svojih odnosih s svetom?

► Da, vendar z izrecnim opozorilom, da ne smemo pavšalno zoperstavljanje etike in politike, kot se je to v zadnjih desetletjih na veliko dogajalo prav v Kantovem imenu. V smislu: politika je umazana in ideološko prestreljena entiteta, etika pa pravi, čisti odgovor. To je zgodba, ki smo ji priča od osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je afirmacija etike dejansko časovno ujela z zatonom oziroma kar prepovedjo politike kot politike, to je politike, ki bi bila kaj več kot zgolj ekonomski menedžment. Žižek je dobro opozoril na to, kako je etika postala ideološki paradni konj zadnjega kroga vzpostavitve liberalno-kapitalistične hegemonije. Problemi, ki so pred tem veljali za povezane s političnoekonomskim antagonizmom, so naenkrat postali brezčasni etični problemi: problemi »strpnosti«, medčloveških odnosov ... To ni tisti Kant, ki bi ga sama afirmirala. Kantova etika ni in ne more biti nadomestilo za politiko. Tisto, kar je v njej relevantno za politiko, je kratki stik naključnega in nujnega, ki nam lahko pomaga izstopiti iz opozicije načelni čisti ideali – umazani pragmatizem. Filozofsko – Heglovo – ime za to je konkretna univerzalnost.

Koliko smo v Sloveniji ujetniki napasnih ideoloških vzorcev in zato tudi spranih možganov. Kaj menite o tej misli glede na politične opcije, ki nastopajo na slovenskem političnem prizorišču?

► Najprej, problem ni razcep na dva politična bloka, težava je v tem, da je ta razcep večinoma izrazito abstrakten, tako kot so abstraktne floskule, kako bi se morali bolj povezovati. Brez zveze je tako le počez govoriti o preveč razdeljenem političnem telesu, kajti tam, kjer je družba, je tudi razcep. Politika je tu zato, da prepozna prave, družbeno zares relevantne razcepe in antagonizme, se do njih jasno opredeli in predlaga konkretne strategije. Kako na primer premostiti razkol med zaposlenimi delavci, ki se razumljivo oklepajo svojih zaposlitev in z njimi poveza-

Najraje govorimo in beremo stvari, ki se začnejo z: »Joj, mi Slovenci smo pa tako ...« To je že cel žanr, v katerem se zdimo sebi zelo pomembni in edinstveni. Ampak koga to zanima? Nikogar, in to bi bilo dobro izhodišče za malo resnejšo in konkretnejšo politiko.



nih »privilegijev«, in čistimi prekarci, ki jih je vse več? Odgovor dominantne globalne politike je: »Dol s privilegiji zaposlenih, naj vsi postanejo prekarci oziroma fleksibilna delovna sila!« Na to ni dovolj odgovoriti s frazami o človeškem dostojanstvu in prizadevanjih za pravičnejšo družbo. Ko to govoriva, je do volitev še skoraj mesec in pol in ne vem, kaj se bo še dogajalo, nekatere nove stranke so se šele ustanovile. Povezovanje je seveda strateško pomembno, a še pomembneje se mi zdi, da bi od strank slišali kaj konkretnjšega, kaj, pri čemer bi malo zastrigli z ušesi in rekli, ja, to strategijo bi bilo vredno podpreti.

A Slovenija ni v tem nič posebnega v Evropi?

► Ne, v nobenem pogledu nismo nič posebnega. Razen morda v

tem, da se toliko ukvarjamo s sabo in svojimi posebnostmi. Najraje govorimo in beremo stvari, ki se začnejo z: »Joj, mi Slovenci smo pa tako ...« – to je že cel žanr, v katerem se zdimo sebi zelo pomembni in edinstveni. Ampak koga to zanima? Nikogar, in to bi bilo dobro izhodišče za malo resnejšo in konkretnejšo politiko. Tudi za politiko povezovanja navzven, z drugimi konkretnimi evropskimi politikami, z ljudmi v podobnih težavah in s podobnimi prepričanji. Povezava Iniciative za demokratični socializem s Ciprasovo Sirizo je bila v tem pogledu vsekakor pomemben dogodek. Pregovorna majhnost Slovenije nedvomno je velik in čisto empiričen psihološki problem: skoraj vse politike, ministre, župane, predsednike strank in predsednike

kar tako poznamo tako rekoč osebno – zdajle pije kavo v isti kavarni kot mi, čez dve uri bo pa vodila državo in mi nekaj »srala na glavo«, hja, to pa vendar ne gre, za koga se pa ima! Ker smo v Evropi, je to priložnost, da spet začnemo razmišljati malo širše, o tem, kaj nas povezuje z drugimi in s kom konkretno. Povsem mogoče je razširiti ta naš pregovorno omejeni prostor, pa bo nemara tudi resnejša politika dobila nekaj več prostora.

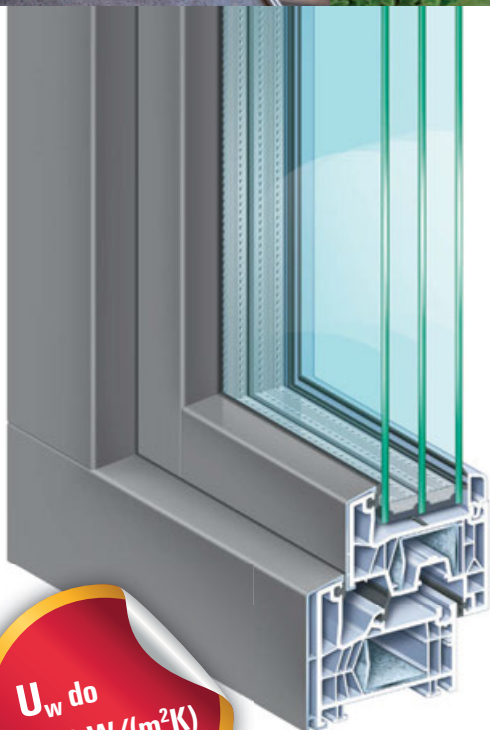
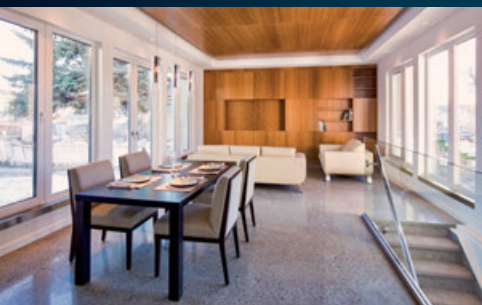
Toda članstvo v Evropski uniji tega ni prineslo?

► Prvi učinek kmalu po priključitvi je bil dejansko nasproten. Potem ko smo si več let prizadevali priti v Evropo, je končna dosega tega cilja zbudila takle refleks: no, to smo zdaj dosegli, smo notri, zdaj pa se lahko v miru spet ukvarjamo sami

s sabo. Vstopa v Evropo nismo dojeleli kot razširitve horizonta, ampak nekako tako, kot da smo svoj avtodom parkirali v Evropi. A to se ni zgodilo zgolj nam in tudi ni za to kriva zgolj naša mentaliteta, ampak še bolj način delovanja same Evrope, se pravi neobstoj Evrope kot širšega idejnega horizonta. To se je zdaj morda začelo malo spreminjati, vsaj na ravni razmisleka, pa tudi konkretno: da nam je lahko nekdo iz Grčije ali Španije dejansko bližje kot kopica bližnjih sosedov, ki jih v podpiranju neke politike ali nekih politikov preprosto ne moremo razumeti. Razbitje evropskega konsenza je morda začetek porajanja Evrope kot političnega subjekta. ✕



Odkrijte
*višjo kvaliteto
bivanja.*



U_w do
0,73 W/(m²K)

OPTIMO 76

Najboljši okenski sistem svojega razreda.

OPTIMO 76 je moderen in najboljši profilni sistem za okna in vrata svojega razreda. Najvišja kvaliteta, občuten prihranek stroškov ogrevanja, optimalna zvočna zaščita, varnost pred vlomi in velika paleta oblikovalskih možnosti – s sistemom OPTIMO 76 je odločitev prava.

T: 05 7000 555

www.winotti.com



KÖMMERLING®

OPTIMO 76
sistem s sredinskim
tesnjenjem, v Sloveniji
ekskluzivno
pri PVC Nagode d.o.o.

WINOTTI
by pvcnagode



Marcel Štefančič, jr.

Ime poznate. Število tudi? Ne, če govorimo o Marcelovih knjigah, števila ne poznate. Stavim. Spremenilo se bo, še preden vsrkate tole epsko, 'režiserjevo verzijo' pogovora s publicistom, ki je iz filmske kritike naredil spektakel. Vprašanje je le, ali bo višje za eno ali dve enoti.

Max Modic, foto Uroš Abram

Če si svet slovenske publicistike predstavljate kot planet Zemlja, potem je Marcel Štefančič, jr., Kitajska. Čez dve leti bo minilo trideset let, odkar se je pojavil na nizkonakladnem listu Mladina in tako rekoč čez noč postal njegov zaščitni znak. Marcel piše tako, kot se snemajo filmi. Ne začenja na začetku in ne končuje na koncu. Linearnost je stvar njegove osebne izbire. Piše o velikih mitih in velikih hitih. O popkulturnih, družbenopolitičnih, ekonomskozgodovinskih, filozofskoznanstvenih fenomenih. »O rečeh, ki so živele od filmov. O rečeh, od katerih so živeli filmi. O rečeh, zaradi katerih lažje razumem filme. O rečeh, zaradi katerih lažje razumem svoje razumevanje filma,« je nekoč zapisal. In piše hiperaktivno. Vsak njegov tekst je stilistični hurikan dejstev, špekulacij, subverzij in verbalnih vizualizacij. Tudi takrat, ko vodi Studio City, tedensko informativno oddajo, ki gre v nos vsem političnim opcijam, in ko ureja Global, visokonakladni mesečni izbor najboljših člankov iz svetovnega tiska. Pogovor z Marcelom je kot adrenalinska vožnja po tematskem parku. Vijugala sva od kina do spomina, od slovenskega filma do televizijskih serij, od seksa v filmih do seksa v porničih, od Amerike do Stalina, od malih ljudi do povojnih pobojev, od komunizma do Janeza Janše. In to še zdaleč ni vse ...

Pri magisteriju iz filozofije je bil tvoj mentor Slavoj Žižek. Komu je v smislu širjenja obzorij to srečanje prineslo več dodane vrednosti?

► To je bilo leta 1988, in kot vidiš, ni to nikomur škodilo. Obenem pa pomisli: le kdo danes ne bi hotel, da bi bil njegov mentor Žižek? Rečem lahko le to: pred mano jih ni bilo ravno dosti, ki bi lahko to rekli, če sploh kdo.

Žižek je tvojo knjigo Zadnji film: Vzpon in propad novega Hollywooda označil za temeljno delo o zgodovini ameriškega filma.

► Žižek ve, kaj govori. Ko se je odločil za filozofijo, je svet sicer dobil svojega največjega filozofa, a izgubil svojega največjega filmskega režiserja.

Pred tridesetimi leti ste ti, Marko Crnkovič, Luka Novak, Tadej Zupančič in Miha Zadnikar premikali meje slovenske publicistike in esejistike, zainteresirana javnosti pa je spoznala, da recenzije, ocene in kritike niso nujno zatohla obnova nekega dogodka.

► Takrat smo imeli zavesten načrt. Hoteli smo biti generacija, ki bo pustila pečat. Obsedeni smo bili s tem, da pustimo sled. Takrat je vse nastopalo v formacijah, kar se je vleklo še iz šestdesetih let. Tja smo gledali. Samemu, prostemu strelcu, ti ne uspe, ampak se moraš najprej postaviti kot generacija, da bi se lahko kasneje tudi individualiziral. Vse drugo pelje v

konformizem, zlivanje z maso, ki ji ni treba imeti nobenega stališča. Imeti moraš stališče. Drugi se morajo prilagajati tebi ali pa iti s tabo v vojno. In pred vojnami nismo bežali.

Ali kdo stopa po sledi, ki ste jo pustili?

► To je tako kot z rokenrol bendi: začnejo skupaj, potem pa gre vsak svojo pot. Vsak ustvari solo kariero. To je nujno. Ne moreš biti le vesel, da si lahko zraven. Spomni se Ringa Starra. Le bobnal je. In še vedno le bobna.

Sledi torej lahko pustiš, ne moreš pa prisiliti koga, da bi stopal po njih.

► Bolje je, da stopajo po tvojih sledih, ne da bi jih silil. Sam nisem nikoli stremel k temu, da bi imel svoje šole ali pa svoje učence. Vedno sem hotel napisati le takšne tekste, kakršne bi hotel tudi sam brati. Ostali so le vljudno vabljeni.

Se obeta reunione?

► Ko bomo propadli. Toda če bomo dovolj hudo propadli, bomo rajе ustanovili kar stranko.

Kakšen je status filmske kritike v Sloveniji? Publika še upošteva ocene filmskih kritikov?

► Internet je preoblikoval filmsko kritiko v tem smislu, da so vsi postali filmski kritiki. Ampak v osnovi stvari ostajajo nespremenjene: filmski kritik je nekdo, ki film stalno spremlja in pokriva vse filme iz dneva v dan, iz tedna v teden, iz leta v leto. Zato je filmski kritik. Pri nas pa je kup kritikov, ki recenzijo napišejo enkrat na tri mesece, ko pač vidijo film, ki jim je všeč.

No, prav dosti jih ni ostalo. Zdi se mi celo, da filmska kritika v Sloveniji počasi umira.

► Če hočeš biti pravi filmski kritik, moraš imeti smisel za filmski tres. Če si kot filmski gledalec začel kariero šele z Bergmanom, si zgrešil. Spoznavanja filma ne moreš začeti niti z Bergmanom ali Tarkovskim, spoznavanje filma se začne s tresom. Če nimaš afinitete do treša, če o trešu ne znaš napisati vrhunškega teksta, potem se boš težko znašel pri filmih velikih režiserjev, feni treša pa so tako zahtevni kot Bergmanovi. V Sloveniji vsi pridejo, da bi na veliko streljali, prepričani, da prihaja njihovih petnajst minut, saj pričakujejo, da se bodo s pisanjem o filmu najhitreje prebili, navsezadnje, za ogled filma potrebuješ le uro in pol ali dve, za branje romana pa dan ali dva. Kaj boš izbral? Jasno, rajе film. Ker ti ni treba ne kopati ne orati. Toda film je past – tiste, ki se ga oprimejo iz lenobe, osmeši, tako da potem po letu ali dveh omagajo. Njihovih petnajst minut nikoli ne pride.

Zakaj ne?

► Ljudi, ki berejo o filmu, je omejeno število in vsi so v glavnem poznavalci filma. Ljudje v svojih življenjih vidijo ogromno filmov, precej več kot preberejo knjig ali vidijo

oper, vsi imajo o filmih svoje mnenje, vsi so po malem filmski kritiki. Ni jim treba vedno znova razlagati osnov filmskega jezika. In večina filmskih kritikov tu zgreši, ker podcenjujejo svoje bralce. To je približno tako, kot da bi komentator nogometne tekme gledalcem, ki so videli že nešteto tekem, razlagal, kaj je ofsajd, avtogol ali kot. Oni tega ne potrebujejo. Ljudje so po navadi filmofili.

Slovinci tudi?

► Tragedija Slovencev je, da so se modernosti – moderne senzibilnosti, moderne čustvovanja, moderne občutja sveta ipd. – učili iz literature, ne pa iz filma. V Sloveniji namreč filma, slovenskega filma, ni bilo in ni ga bilo zato, ker je bil nem in Slovencem na začetku ni imel kaj povedati. Z njim si niso mogli pomagati. Film je bil gluh za slovensko besedo. Slovenska samobitna beseda, tista, ki nas je varovala pred tujci, je bila pač literarna in gledališka. Ko je film prišel, je bil nekakšen zlodej. Prvič, bil je gluh za slovensko besedo, in drugič, ogrožal je prav literaturo in teater, uradna varuha slovenske samobitnosti, kanonizirana hrama slovenske čiste besede. Film je bil umazan in njegova moč je bila srhljiva. Za Slovenca je bil še toliko bolj pošasten, ker se Slovenec ne pusti asimilirati, film pa je pošastni asimilator. Slovencem je grozil, da jim bo spremenil identiteto, da jih bo umazal, profaniziral, predelal, da jih bo odtrgal od očeta, družine, doma in tradicije. Film je od Slovencev terjal preprosto preveč. Zato ga kar ni in ni bilo.

Ampak kljub temu se je na lepem pojavil.

► Prva slovenska igrana filma, V kraljestvu zlatoroga in Triglavske strmine, sta bila posneta šele na začetku tridesetih. A že drugi je bil le rimejk prvega. Skratka, mi več filmov ne potrebujemo, enega smo posneli in to je dovolj. Pokazali smo, da znamo, in ta film, s katerim smo pokazali, da znamo, bomo sedaj vrteli celo življenje. Pa še to, kot je nekoč poudaril Zdenko Vrdovec, so prva dva slovenska filma posneli alpinisti, se pravi fanatiki, norci. A tudi prvi slovenski celovečerni film. Na svoji zemlji, so posneli fanatiki, norci – partizani, ki so se vrnili iz hoste. Lenin je rekel: »Izmed vseh umetnosti je za nas najpomembnejši film!« Kar je pomenilo: če želiš obvladovati mase, potrebuješ film. Slovenska partija je to hitro dojela – in pripeljala film. Če Lenin tega ne bi rekel, Slovenci še zdaj ne bi imeli igranega filma.

Ali kljub temu obstaja prihodnost za slovenski film?

► Slovenski film se stalno začinja znova. Od začetka. Najprej je bil Karol Grossmann, ki je posnel tri kratke družinske filmčke – in potem

dolgo ni več nihče snemal filmov. Potem pridejo alpinisti, posnamejo dva igrana filma in s tem se slovenski igrani film konča. Do leta 1948, ko se znova začne. In znova se začne v petdesetih z režiserji nove senzibilnosti (Tri zgodbe), nato v šestdesetih s Hladnikom, pa s Klopčičem, Godino, Vincijem in tako dalje. Slovenski film se praktično z vsakim novim slovenskim filmom začne znova. In vsak tudi izgleda tako: kot da je prvi. Zato smo zadovoljni že, ker nam ga je sploh uspelo posneti. Zato tudi ti filmi izgledajo tako pionirsko. Kot prvi filmi, ki so bili posneti. Kot filmi, ki smo jih pozabili posneti pred drugo svetovno vojno. Pred slovenskim filmom je zato vedno ponovno rojstvo.

Potemtakem je vsak novi slovenski film nekakšen čudež?

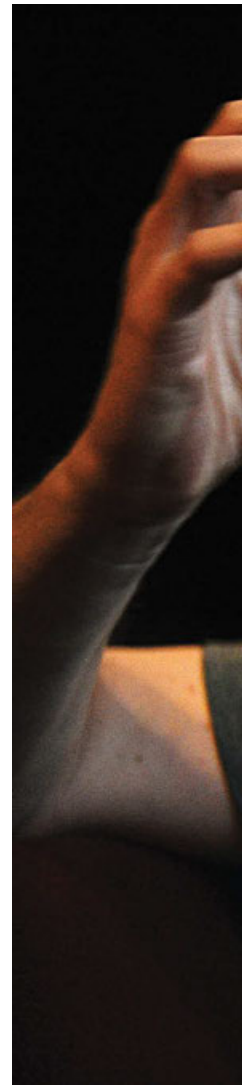
► Ko se je film ob koncu 19. stoletja pojavil, je imel itak teološko dimenzijo. Veljal je za nekaj čudežnega, nekakšno razodetje, navsezadnje, oživljal je mrtve, živim pa omogočal posmrtno življenje. Ta krščanska dimenzija se je ohranila tudi pri slovenskem filmu. Po eni strani režiserjem odpuščamo, ker ne vedo, kaj delajo, po drugi strani pa se je slovenski film vedno ponovno rojeval. Vedno je ponovno vstajal, brezmadežno spočet, saj se je rojeval iz slovenske čistosti, iz slovenske zemlje, iz slovenskega naroda, iz Triglava. Vsaj tako so bili prepričani: da slovenski film raste iz nas – brez tujih primesi, brez tujih zgledov, brez tujih vplivov. Bil je tako čist kot slovenska nacionalna ideja. Zato je slovenski film tudi bil predvsem ilustracija slovenske nacionalne ideje. In tudi igralci so vedno govorili tako, kot da skušajo z vsakim stavkom izreči kompletno slovensko nacionalno idejo.

Po sistemu: tudi če ni bogve kaj, samo da je naš?

► In tu je bil problem: filmi ne padajo z neba, ampak padajo in rastejo iz drugih filmov. Slovenski filmi pa so izgledali tako, kot da zgodovina filma sploh ne obstaja. Viseli so zunaj časa. Nikoli niso bili videti tako, kot da so posneti v letu nastanka, marveč pred desetimi, petnajstimi leti. Bili so datirani, že v izhodišču rojeni za kinoteko, pa četudi posneti »danes« – večni dokaz, da tudi sodobnost včasih izgleda kot pradavnina.

Občutek imam, in to ne samo pri slovenskem filmu, da je kakovost filmov konstanta, narašča le njihovo število.

► Že, toda vedeti je treba, da živimo v najboljših časih za film. V časih, ko je največ najboljših filmov, res pa je da so ti filmi dobri in odlični na precej enak, enoličen način. Stopnja cinefilske, filmske nagledanosti, filmske izobraženosti ni bila še nikoli tako visoka kot zdaj. Dandanes že težko naletiš na popoln šit. Rojevamo se v filmu. To je naš materni jezik. Če kaj, potem





V Sloveniji namreč filma, slovenskega filma, ni bilo in ni ga bilo zato, ker je bil nem in Slovencem na začetku ni imel kaj povedati. Z njim si niso mogli pomagati. Film je bil gluh za slovensko besedo.

Kako bi izgledali filmi, recimo holivudski filmi, če ne bi bilo vseh tistih vojn in če Američani ne bi počeli vseh tistih svinjarij? Bi si jih morali filmi izmisliti?

52



obvladamo film. Tu pa se pojavi velika ironija. Ko kritike povprašaj, kateri so najboljši filmi vseh časov, so to vedno neki stari filmi, filmi iz pradavnine, iz druge civilizacije.

Poimenujva ga: Državljan Kane.

► Ne, zdaj ni več Državljan Kane, ampak Vrtoglavica, kar je korak naprej. Moja poanta je v tem, da gre za filme, ki so danes komaj gledljivi ali pa celo negledljivi. Vsi so na YouTubeu, pa preveri, koliko klikov imajo. Malce bi morali misliti tudi na naš čas in nase. Prihodnjim civilizacijam moramo pustiti kake signale o tem, kaj je bilo dobro v našem času. Ne moreš sestavljati lestvice top 100 filmov vseh časov, na kateri so filmi, posneti pred dawnimi časi, iz zadnjih tridesetih let, najboljšega obdobja filma, ki ga vsi odlično poznamo, saj so filmi dostopnejši kot kadarkoli, pa ni potem na lestvici niti enega. Skratka, vse, kar je dobro, je bilo posneto že v pradavnini filma. Filmskim kritikom, ki bodo čez sto let sestavljali podobne lestvice, tako sporočamo, da v naši dobi res ni bilo ničesar omembe vrednega. V resnici jim sporočamo, da filmov svoje dobe sploh nismo znali gledati.

Zdi se, da sta televizija in kino zamenjala vlogi in da so TV-nanizanke postale neprimerno privlačnejše od bučnega popkorna na velikem platnu.

TV-serije postajajo kot filmi in filmi kot TV-serije.

► To, da so televizijske serije boljše od filmov, ne drži. Popoln blef. Televizijske serije so boljše le od filmskega smetja. Kar poglej si kakšno zanič televizijsko serijo, ki jih je v izobilju. Nekaj drugega se je zgodilo. Televizijske serije so končno odkrile film in ga začele imitirati. Skušajo se obnašati kot film. Mislili smo že, da jim ne bo nikoli kapnilo, ker so tako grozljivo zamujale za filmom. Še več, ignorirale so ga, kajti televizija je ves čas imitirala samo televizijo.

Okej, recimo potem, da imajo televizijske serije boljše in izvirnejše zgodbe.

► Spet ne bo držalo. Tragedija filma je v tem, da se mora po 90 minutah ali dveh urah končati. Filmu imajo lahko genialne premise, a konci so ponavadi generični. Konec nikoli ne more tekmovati s sijajno začetno premiso. In recenzent nato pojamma, češ, konec je vse pokvaril. Pri TV-serijah pa se zgodi ravno obratno. TV-serije vsi recenzirajo po prvi epizodi, ki se začne z briljantno premiso. Vsi kričijo: genialno! Briljantno! Boljše od filma! In ocena potem obvelja: po prvi epizodi serije, ki bo trajala deset sezon in ki jih premise prav toliko časa ne bo treba razrešiti. Konec lahko vlečejo

in odlagajo, npletajo lahko pet, deset sezon. In kako se »genialna« serija konča, ko se konča? Ne ravno genialno, ampak s kakih povsem generičnim, antiklimaktičnim šitom. Sopranovi? Antiklimaks. Pravi detektiv? Antiklimaks. Generični šit. In tako naprej. Zdaj si pa predstavljaj, da bi filme recenzirali na osnovi prvih petih minut. Veljali bi za odlične, genialne, briljantne, kar bi se zgodilo v naslednjih 80 minutah, pa ne bi bilo pomembno. V tem je trik domnevne kvalitete serij. Ocena prve epizode običajno obvelja tudi za petnajsto sezono.

Ampak ljudje vseeno vse manj hodijo v kino.

► Srednji razred, ta kreativni srednji razred, ki je največji apologet in odjemalec teh serij, je pravzaprav razred, ki je blazno pasiven in svoje riti kaj dosti ne premika. Ne ljubi se jim. Sami pri sebi potrebujejo neko opravičilo, izgovor, zakaj jim riti ni treba več premakniti v kino, če pa so televizijske serije itak boljše kot filmi, ki se tam vrtijo! Toda če bo srednji razred hotel preživeti, bo moral svojo rit premakniti. Pazi, v časih, ko smo vsi alergični na filme, ki dobivajo po pet nadaljevanj, srednji razred neskončno uživa v serijah, ki imajo na desetine, stotine nadaljevanj. V kinu jim

grejo nadaljevanja na živce, doma pa ne. Če naj to prevedem v politični jezik: doma počnejo to, kar jim gre v javnosti na živce. Kako naj levica tu preživi, ne da bi zapadla v popolno shizofrenijo?

Ko že ravno govoriš o nadaljevanjih: tudi film je očitno odkril televizijo in jo začel posnemati.

► To pa drži. Filmu se že od nekdaj prilagajajo, ker skušajo preživeti agresivne napade televizije. Kino se čuti stalno ogroženega, zato so postali filmski producenti blazno inventivni. Odtod vsi tisti specialni efekti, pa widescreen, 3D in drugi iluzionizmi, s katerimi skuša kino preglasiti televizijo. Filmu delajo na tem, da bi bili večji in spektakularnejši od televizije. In res, stvari, ki jih lahko danes vidiš v kinu, ne moreš videti nikjer drugje. Niti na televiziji. Niti v teatru. Niti na literarnih večerih. Še celo v zadnjih Možeh X je nekaj sekvenc, ki so antologijske. Ni TV-serije, ki bi lahko tekmovala s sekvenco »Life in a Bottle«. To zmoro le film. Zaradi tega je vredno gledati filme. To je demonstracija moči filma.

Kaj pa se je medtem zgodilo s seksom v filmih?

► Šel je na televizijo. Televizijske serije so začele pač imitirati filme, v katerih so med drugim videle tudi seks. Vau! Dajmo še mi!

Prvič, nacizem ni bil krizni eksces komunizma, ampak krizni eksces kapitalizma. Drugič, levičarji – in komunisti – med vojno niso kolaborirali s Hitlerjem. Zakaj niso, če je bil levičar?

53



Okej, bom vprašal drugače. Je možno posneti rimejk Emmanuelle, ki bi izgledal tako kot je izgledala Emmanuelle?

► Takrat, ko je nastala Emmanuelle, seksa drugje kot v kinu sploh nisi mogel videti. Film je bil ta, ki je ljudem odkrival seks. Zgodovina filma je zgodovina slačenja. Vedno je bilo vprašanje le: kdo bo več pokazal? Kdo si upa več pokazati? In v tem pogledu so si bile kapitalistične in komunistične države enake: seks na filmu je bil vsepovsod prepovedan, cenzuriran, porezan. In vsepovsod so seks odgrinjali postopoma. Ko je Boštjan Hladnik posnel Maškarado, je v film vključil hardcore prizor, in sicer ko Miha Baloh naskoči svojo ženo, ki jo je igrala Vida Jerman.

Toda to je bilo v verziji za širše občinstvo zagotovo izrezano.

► To obstaja v vseh verzijah, vendar tako na hitro, da erekcijo in penetracijo le zaslišiš, hkrati pa ju ne vidiš. Zdi se ti, da si to videl, pa ne moreš verjeti, da je to res. Leta 1971? Genialno!

Oziroma vidiš, če si prizor ogledaš frame-by-frame?

► Natanko to. Zdaj lahko to vidiš: na devedevo sliko upočasníš – in glej, fuk stoletja! Hladnikova ideja je bila od samega začetka vključiti hardcore prizor v mainstream

film. Erekcijo in penetracijo. Le toliko, da se začuti, mi je rekel Hladnik. Toliko, da ni blefa. Jasno, to nista bila Miha Baloh in Vida Jerman, temveč njuna dvojnika, ki so ju komaj dobili. Še posebej moškega, saj nobenemu ni stal pred kamero. Zato so ta prizor ponavljali dneve in dneve. Švedi in Danci so takrat sicer posneli nekaj filmov, ki so vključevali hardcore seks, toda v predvajanih verzijah so ga zakrili s cenzorskimi belimi križi ali pa je bil pred projekcijo izrezan. Hladnik je v tej tekmi zmagal, še toliko bolj, ker so v Maškaradi prizori, zaradi katerih bi danes ljudje ponoreli. Zahtevali bi cenzuro. Maškarado bi danes prepovedali – prepovedali bi tudi tiste dele, ki so bili v komunizmu dovoljeni. Ni slovenskega filma, ki bi iz leta v leto izgledal bolj ilegalno kot Maškarada.

In vse to leto pred premiero Globokega grla v kinu ...

► Moraš vedeti, da je bil Globoko grlo pornič, Maškarada pa je bila mainstream film. Z malce truda bi lahko Maškarado razglasili za prvi film na svetu, ki mu je to z vrhunskim trikom uspelo. V Hollywoodu se jim takrat o tem ni niti sanjalo. Bertolucci je hotel imeti leto kasneje v Zadnjem tangu v Parizu hardcore prizor, frontalno erekcijo, a Marlonu Brandu potem ni vstal,

tako da so hardcore odpovedali.

Seks se lepi na mlade, lepe in uspešne, še posebej na filmske zvezde, ki pa v resnici sploh ne seksajo. Še najmanj pred kamero. Zakaj ne, če pa so najboljša reklama za seks? Kaj bi se zgodilo, če bi resnični filmski zvezdniki in zvezdnice v filmih res seksali? Bi se podrl svet?

► Vsi seksualni prizori v mainstream filmih so posneti z dvojniki. Edina mainstream zvezdnica, ki je v filmu izvedla felucijo, je bila Chloë Sevigny v Gallošem filmu The Brown Bunny. Izbruhnil je grozen škandal, vsi so rohnili, da je njena kariera mrtva in pokopana. Okej, bila je križana, to je res, ampak ni bila mrtva. Kariero uspešno nadaljuje v televizijskih serijah in dobiva celo cehovske nagrade. Svet se zaradi tega ni podrl. Spomni se, kakšne probleme sta recimo imela Teja Glažar in Boris Cavazza, ko sta posnela Krč. Film ima že od nekdaj manj človekovih pravic kot druge umetnosti, recimo literatura. V romanih so počeli reči, ki jih v filmih niso smeli. S temi problemi se je ukvarjal tudi francoski mislec André Bazin, ki je zapisal, da ne ve, kako v resnici rešiti to protislovje, češ literaturi dovoljujemo praktično vse, filmu kot poglavitni umetnosti našega časa – najbolj naši umetnosti – pa stalno kratimo

osnovne pravice izražanja. Romanu pustimo, da pove vse, filmu, ki je romanu tako blizu, pa odreka mo pravico, da vse pokaže. Zadnja leta imamo občutek, da režiserji poskušajo to na vsak način preseči, toda s tem izražajo le histerično nemoč filma, da bi pokazal tisto, česar ni mogoče pokazati. Film je bil vedno zvedav in nadarjen otrok, od katerega se je veliko pričakovalo, obenem pa so ga stalno onemogočali, rezali in cenzurirali.

Filmska cenzura potemtakem ni komunistični izum.

► Vsi nakladajo o cenzuri v komunizmu, toda glede filma je bila cenzura povsod. Povsod so rezali filme. Pa ne govorim samo o seksu. Vsaka država, vsak sistem in vsak režim je rezal filme po svoje, jih prilagajal in prirejal tako svojemu okusu kot svoji politiki. Vsepovsod po svetu. Romani so izhajali v svojih izvornih verzijah, filmi nikoli. Vsaka nacija si je prirejala filme, ki jih je uvažala. Kdo bi vedel, kakšno verzijo Golih v sedlu so na primer takrat videli v Skandinaviji? Seks so verjetno pustili, toda kokain so morda izrezali. Film je umazan in nevaren. Film ogroža in užali, zato je vsak režim tuje filme prirejal svoji veri.

Knjige pišeš hitreje, kot jih lahko tvoji bralci berejo. Se ne bojiš, da

Bi radi živeli dlje? Razstrupite se.

LIVERIN® FORTE za vaša jetra. Originalna formula s pegastim badljem, ki prispeva k razstrupljanju, regeneraciji in normalnemu delovanju jeter. Je popolnoma naravno in varno prehransko dopolnilo, ki ga zaradi učinkovitosti uporablja vedno več ljudi.

**ZAČNITE DANES IN ŠE DOLGO
ŽIVITE BREZ SKRBI.**

ŠTEVILKA 1 V SLOVENIJI med izdelki za razstrupljanje ter zaščito in obnovo jeter.



Pazi, v časih, ko smo vsi alergični na filme, ki dobivajo po pet nadaljevanj, srednji razred neskončno uživa v serijah, ki imajo na desetine, stotine nadaljevanj.

55

boš na koncu ostal brez bralcev?

► Pišem in objavljam zato, da ne pozabim.

Puščaš sledi.

► Ja, puščam jih, toda sebi. Pisanje je moje mnemotehnično sredstvo. Puščam si sporočila – kot v filmu Memento. Ljudje so vsi po vrsti prepričani, kako dober spomin imajo, kar seveda ni res. Dober test so kriminalke. V Sloveniji obstaja cel kup navdušenih oboževalcev skandinavskih kriminalk in preberejo vse, kar izide. Ampak ko jih vprašaš, kdo je bil morilec v tem in tem romanu in kaj je bil njegov motiv, se odgovor ponavadi glasi, ti, to bi moral pa še enkrat preveriti. In zakaj pozabiš? Ker si ne zapisuješ in ne podčrtuješ. Jaz si zapisujem in podčrtujem. Zato ne smeš hoditi po knjige v knjižnico, ampak moraš imeti svoje. Da si vanje zapisuješ, da podčrtuješ, označuješ. Če hočeš postati dober pisec, potrebuješ svoje knjige. In če v knjigah ne podčrtuješ, nima smisla, da jih bereš. Rekreativno branje zato, da boš lažje zaspal, je brez veze. Zakaj ljudje raje ne fukajo, kot pa berejo zato, da bi lažje zaspali? Zakaj se mučijo s knjigami? Knjigo moraš predelati, zmrcvariti, če ne, nima nobenega smisla. V nasprotnem primeru ne boš imel ničesar od tistega, kar bereš.

Čas vse pokvari. Ampak tebi očitno ne. Kje najdeš čas, da prebereš vse te knjige, da pregledaš vse te filme, napišeš vse te tekste ter vmes še tedensko vodiš Studio City in mesečno urejaš Global?

► Dan ima 24 ur. Če vstaneš uro prej, jih ima 25. In če greš nato spat dve uri kasneje, jih ima 27. Ljudje hodijo spat, ko so dejansko na višku svojih mentalnih, kreativnih moči. Ko se zjutraj zbudijo, potrebujejo veliko časa, da pridejo k sebi – do večera so ravnó v polni formi, pa gredo spat. Ko greš spat za osem ur, je to tako, kot bi te kdo ubil. Zato imajo ljudje zjutraj take probleme s prebujanjem. Že več kot 30 let hodim spat ob štirih, petih zjutraj. Koncentracija in lucidnost sta ponoči največji. To ima še eno psihološko prednost: ko ponoči delaš, se ogneš skušnjava, da bi noči – najbolj kreativni del svojega dneva – preživeli zunaj, v lajfu. Bistveno je, da ne počneš tega, kar počnejo vsi ostali. Če hočeš dobro organizirati svoj čas, potem ne smeš početi tega, kar počnejo vsi ostali. Ne smeš živeti tako, kot živijo vsi ostali. Če sprejmeš njihovo organizacijo časa, potem ne boš imel nikoli časa. Če

počneš to, kar počnejo ostali, če živiš tako kot ostali, potem avtomatično sprejmeš obstoječo organizacijo časa – sprejmeš čas, ki ga je organiziral nekdo drug. Vsi nekako sprejemajo čas kot nekaj že organiziranega, sami pa se potem tej organizaciji časa le prilagajajo.

Delavci v neposredni proizvodnji bi o tem zagotovo imeli drugačno mnenje ...

► Že, ampak delavci v neposredni proizvodnji se ne ukvarjajo s pisanjem. Imajo pač svojo organizacijo časa.

Ki jim jo narekujejo drugi.

► Seveda. Toda vedno lahko najdejo tunele skozi čas. Če hočeš imeti dovolj časa, potem ne smeš dopustiti, da ti ga organizirajo drugi. Zato tudi ne hodim na premiere, partije in sprejeme, ki so itak vedno zvečer, na vrhuncu kreativnih moči. Na zabavah, sprejemih, premierah imaš vedno občutek, da stojiš v vrsti – in kamorkoli se postaviš, imaš vedno občutek, da si zadnji v vrsti, kar ni ravno spodbudno. Ne hodim na dolge sprehode v naravi, ne hodim na slow-food seanse, ne hodim v šoping centre – ne hodim tja, kjer je treba stati v vrsti. Na zabavah, sprejemih, premierah se običajno zberejo ljudje, ki komaj čakajo, da jim čas organizira kdo drug – ti ljudje niso ravno spodbudna družba. Ljudje na zabave, sprejeme, premiere hodijo iz različnih razlogov, eden izmed glavnih pa je ta, da bi koga srečali – zakaj bi toliko časa porabil za to, da bi koga srečal? In zakaj bi hotel, da ti srečanje z njim organizirajo drugi? Ko na zabavah, sprejemih, premierah gledaš ljudi, si rečeš: ti ljudje imajo veliko, ogromno časa. Zato se vprašaš: resda so kul, toda ali bi res hotel imeti opravka z ljudmi, ki imajo toliko časa? Naj svojo usodo prepustim nekemu, ki ima ogromno časa?

Tudi na maratone ne hodiš.

► Ne, toda človek, ki piše, je itak kot maratonec: ves čas si sam s sabo. In glava ti to, da boš zdajle napisal zelo dolg tekst, sporoči na tak način, kot sporoči maratonce, da bo zdajle pretekel sto ali pa tisoč kilometrov. In tako, kot se moraš pri maratonu nekako mentalno prežarčiti do cilja, se moraš tudi pri pisanju dolgega teksta. Na dolg tekst se moraš tempirati, kot se maratonec tempira na sto ali tisoč kilometrov. Greš, pa četudi veš, da ti bo v sedmi etapi supermaratona odpadel noht, da boš v dvanajsti krčevito bruhal, da boš v petnajsti de-

hidriral in skoraj umrl, da se ti bo v dvajseti zmešalo, da boš v petindvajseti začel halucinirati in se pogovarjati s sabo – to je predvidljivo, tako rekoč neizogibno. Dušan Mravlje je o tem napisal knjigo.

Ampak če ne tečeš in ne pišeš o tem, malodane nisi več intelektualec.

► Kaj je že rekel Forrest Gump, ko je nehal teči?

Eee ... nič ni rekel. Čeprav so mediji pričakovali razodetje. Potem ko je pretekel silne stotine milj, se je po moje zamislil, koliko časa je zabil v nič.

► Da, zakaj že? Če želiš biti v dobri formi, v dobri kondiciji, potem za to potrebuješ kak razlog. Če želiš biti v dobri kondiciji zaradi dobre kondicije ali pa zato, da boš dolgo živel ... Kdo pa živi dolgo? Budistični menihi le sedijo in dočakajo 100 let.

Knjige o maratonu torej ne boš napisal?

► Napisati knjigo o maratonu, ne da bi pretekel maraton? To bi bilo nekaj. Toda vse knjige so meta knjige – avtobiografije maratona. Je pa hecno tole. V Sloveniji je vse več ekstremnih tekačev, vsi so maratonce – vsi se mučijo, garajo, trpijo, preživljajo hude napore, toda delavcev, ki bi hoteli opravljati težka fizična dela, v Sloveniji ne morejo več dobiti.

Sodobne tehnologije naj bi nam prahratile čas, v bistvu pa nam ga pomagajo izgubljati?

► Tu je problem. Nove tehnologije naj te nikar ne zavedejo. Vzemi recimo mejl. Mejl je kul za pošiljanje in prejemanje tekstov. Čestitam! Oskarja temu, ki ga je izumil. Toda: dopisovanje po mejlu? Tu se pri meni stvari zapletejo. Namreč: da se s kom po mejlu za kaj dogovoriš, je običajno potrebnih veliko mejlov. Po mejlu se potem začne dialog, dolg dialog, pa sončki itd. On reče A, ti rečeš B, on reče C, ti rečeš D, on reče E, ti rečeš F – in tako ves dan. In še naslednji dan. Vse to se lahko hitreje zмениš po telefonu – reč je v trenutku rešena. Če hočeš imeti dialog, potem raje napiši dramo, scenarij ali pa radijsko igro. Za pisanje si plačan, za mejle pa ne. Če bi ti plačali za vse mejle (in eseme), bi bil bogat. Sploh pa: pri mejlu moraš stalno paziti, kaj in kako pišeš. V naravi mejla je, da hitro učinkuje invazivno, ofenzivno, nevljudno, grobo – da torej povzroča nespornazume, ki jih je treba stalno korigirati. Zakaj bi čas izgubljal čas s pravilnim fraziranjem, taktiziranjem in iskanjem idealnih stavkov,

če pa lahko to po telefonu uredim v eni minuti?

S čim odganjaš stres?

► Bistveno je, da ga ne odganjaš, ampak ga vključiš v tekst. Dobro je, da pišeš na deadline – to je potem pravi adrenalin, ne pa le generalika.

Še vedno tipkaš samo z dvema prstoma?

► Še vedno. Kralj dveh prstov. In tipkam tako divje, kot da tipkam na tipkalni stroj. Če bi bil to res tipkalni stroj, bi mi oba prsta že davno amputirali.

Nekoč smo filme, knjige, cedejke pa nično iskali po svetu in naročali znancem, ki so potovali v tujino, danes pa je vse, čisto vse, le klik stran. Kako to vpliva na našo izbiro in željo po zbirateljstvu?

► Ko se je pojavil downloading, so bili ljudje vzhiceni. Cele dneve so si na diske nalagali vse mogoče, česar pa potem niso gledali. Kupi filmov, kupi glasbe. In potem pride tisto: kaj bom hodil v kino, ko pa imam že doma toliko filmov, ki jih še nisem pogledal! Kaj bom hodil v videoteke, ko pa imam že doma toliko filmov, ki jih še nisem pogledal! Kaj bom kupoval devedeje, ko pa imam že doma toliko filmov, ki jih še nisem pogledal! In na koncu ljudje filmov sploh ne gledajo več, ker niso pogledali še niti tistih, ki jih imajo že doma.

Bi morali izstopiti iz Nata?

► Ne vem, če lahko to preprečim. Toda ko se sprašujem, ali so vojne in vojske sploh smiselne, se vedno tudi avtomatično vprašam: kako bi izgledala zgodovina filma, če ne bi bilo vojn? Kako bi izgledali filmi, recimo holivudski filmi, če ne bi bilo vseh tistih vojn in če Američani ne bi počeli vseh tistih svinjarij? Bi si jih morali filmi izmisliti? Ali pa se vse te vojne in svinjarije že ves čas dogajajo le zato, da bi lahko o njih snemali filme? Za peloponeško vojno pravijo, da je do nje prišlo le zato, da bi lahko Tukidid napisal Zgodovino peloponeške vojne. Bi 20. stoletje res tako pretiravalo z vojnami, če jih ne bi bilo mogoče posneti?

Naši vojaki, ki so se vrnili z misije v Afganistanu, niso ravno obogatili naše domišljije s filmskimi zgodbami.

► Vse države, ki so bile v Afganistanu, so o tem že posnele filme, razen Slovenije. V Izletu, ki ga je posnel Nejc Gazvoda, imate sicer afganistanskega veterana, ki pa izgleda tako, kot da se je vrnil s študentske izmenjave. Slovenci se moderne senzibilnosti niso učili iz fil-

Vsi jočejo in obžalujejo povojne poboje, obenem pa ne nehajo slaviti Stalina v sebi. Zato je tudi Stalin tako prosperiral – ker se mali ljudje niso mogli upreti svojemu notranjemu Stalinu, svojemu mini-Stalinu.

56

ma, zato ni režiserja, ki bi znal iz teh ekstremnih slovenskih situacij narediti film. Če bi hotel, bi lahko v Afganistanu posnel rimejk Balade o trobenti in oblaku ali pa, če sva že ravno pri Francetu Štiglicu, rimejk Doline miru, ki se je po izvirnem scenariju itak dogajala v Koreji – v času korejske vojne.

Mali Bush je bil podaljšana roka krščanske desnice, čigava podaljšana roka je Obama?

► Obama je podaljšana roka shizofrenije vseh prejšnjih ameriških demokratskih predsednikov. Ko ameriški predsednik postane demokrat, lahko vedno pričakuješ, da bo storil dvoje. Po eni strani mora izpeljati kak velik socialni projekt, da upraviči glasove svoje volilne baze. Recimo: zdravstveno reformo, alias ObamaCare. Po drugi strani pa mora lansirati kako vojno, da se izogne besu republikancev in njihovim očitkom, da ni dovolj tough, dovolj odločen, trd in neizpros. Obama je recimo nor na drone, brezpilotna letala, zaradi katerih pa lahko obenem tudi reče, glejte, ameriških fantov ne pošiljam v smrt, ampak pustim, da namesto njih ubijajo droni. Roosevelt, Johnson, Kennedy in Clinton so to shizofrenijo sondirali.

Skratka, republikanci so demokrati brez socialne note.

► Tako je, dobro si to povedal. **Amerika ni več tisto, kar je bila. Katera država lahko nadomesti Ameriko v tistem, kar je nekoč predstavljala Amerika? Žitek je v nekem intervjuju omenil, da je Kitajska idealna kapitalistična država – in to zato, ker ima na oblasti komunistično partijo. Pri nas pa bi radi vse, kar od daleč spominja na komuniste, utopili v žlici vode.**

► Seveda, ker so največji komunisti zdaj na drugi strani. Največji komunisti so tisti, ki vztrajajo pri lustraciji komunistov. Največji komunisti so neoliberalci in neokonservativci. V času, ko je bil na oblasti mali Bush, sem bil v vojni z neokonservativci, junaki in arhitekti ameriškega imperija. Zdaj, po letu 2008, ko je na oblasti Obama, pa sem v vojni z neoliberalci. Neokonservativci in neoliberalci vedno delajo skupaj, niso pa v popolni rimi. Za neoliberalce je prosti trg alfa in omega, za neokonservativce pa le na videz, saj so do prostega trga v resnici blazno skeptični. Ne marajo ga. Če bi vse prepuščali prostemu trgu, logiki trga, potem Amerika morda ne bi bila več velesila. Ne bi bila glavna, ker bi o tem, kdo je glavni, odločal trg.

Za neokonservativce je na prvem mestu Amerika, ameriški imperalizem, pravica do permanentnega prisvajanja tujih ozemelj. Koncept so pobrali pri Trockem, ki je govoril o nujnosti permanentne revolucije. Ko neokonservativci in neoliberalci stopijo skupaj, dobiš popolni vihar. In mi živimo v dobi popolnega viharja, v njegovi najbolj fanatični fazi, ko imajo oboji občutek, da izgublajo, zato so večji komunisti od komunistov. Milton Friedman, guru neoliberalizma, je kariero začel kot socialist, na kar se rado pozablja, pa tudi neokonservativci – od Irvinga Kristola do Davida Horowitza – so bili najprej marksisti, trockisti. Prej so slepo verjeli v komunizem, zdaj slepo verjamejo v antikomunizem.

Zakaj je neoliberalizem v Sloveniji padel na tako plodna tla?

► Na to si odgovoriš, če si odgovoriš na vprašanje: kaj je skrajna posledica neoliberalizma? Si se kdaj vprašal, zakaj v Ameriki, pa tudi v Sloveniji, niso zaprli nobenega bankirja? Če bi ga, bi neoliberalci – bonitetne agencije, finančni trgi, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, think tanki ipd. – takoj zagнали vik in krik, češ da država s tem posega na prosti trg in ga ruši, destabilizira. To je bila argumentacija Timothyja Geithnerja, glavnega ekonomskega svetovalca Baracka Obame. Na trg se vendar ne sme posegati! To je skrajna posledica: finančne elite ne bodo šle več v zapor. Ker bi bil to poseg države na prosti trg. Tako situacijo imamo v Sloveniji z Janezom Janšo. Mu bo ustavno sodišče odpravilo neugodno sodbo, ker država z njo ovira Janševo poslovanje in tako posega na prosti trg?

Seveda, intervenciji države, ki je posegla v prosti trg tako, da je dokapitalizira banko, se pa nihče ni uprl?

► To je največji blef neoliberalizma. V en glas vpijejo, naj se država umakne s trga, naj crkne, sami pa so obenem njeni glavni odjemalci. Država, ki jo želijo odstraniti, je njihov glavni sponzor! In kje so pobrali idejo o vitki državi? Pri komunistih, ki so govorili o odmiranju države. Vitka država je komunistični koncept. Zato Janezu Janši tako zelo paše vitka država. Celo življenje se je učil o odmiranju države, in kar se Janezek uči, to Janez zna. Naši politiki žebrajo, da je treba razprodati državno premoženje, ker je država slab gospodar. Čakaj malo, koliko zasebnih podjetij je v Sloveniji pocrkalo v zadnjih letih? Jih je vodi-

la država? Ne, zasebniki. Potemtakem so zasebniki hudičevo slabi gospodarji.

Ta problem zamenjanih političnih identitet je žgoč tudi v Sloveniji. Poslanec Jerovšek je denimo Hitlerja označil za levičarja. S to izjavo je bržčas hotel kompromitirati levico, vendar je s tem najbolj kompromitiral Janeza Janšo, ki je bil v resnici levičar.

► Prvič, nacizem ni bil krizni eksces komunizma, ampak krizni eksces kapitalizma. Drugič, levičarji – in komunisti – med vojno niso kolaborirali s Hitlerjem. Zakaj niso, če je bil levičar? In če je bil levičar, zakaj se je potem tako bratil z anti-komunisti? In tretjič, Hitler je socialno državo, s katero je kupil Nemce, ustvaril tako, da je pobil šest milijonov Židov in jim pokradel vse premoženje, z zlatimi zobmi vred. Levičarji socialno državo vendarle vidijo drugače, mar ne.

Desnica tarni, da Slovenci ne spoštujemo demokratičnih ameriških vrednot, da vseprek pljuvamo po Ameriki, medtem pa edini svetovni voditelj, ki je v večini deležen pozitivnih komentarjev javnosti, ostaja Vladimir Putin.

► Mali ljudje imajo radi staliniste, ker so sami po naravi stalinisti. Mali človek si vedno želi koga, ki bo udaril po mizi, ki bo odločen in ki bo znal delati red, vedno je prepričan, da so vsi isti in da je treba vse postaviti pred zid. Stalin je izpolnil vse te revanšistične fantazije malih ljudi. Stalinizem je karakterni poteza malega človeka. Vsi jočejo in obžalujejo povojne poboje, obenem pa ne nehajo slaviti Stalina v sebi. Zato je tudi Stalin tako prosperiral – ker se mali ljudje niso mogli upreti svojemu notranjemu Stalinu, svojemu mini-Stalinu.

Imaš tudi ti občutek, da ameriški veleposlanik v Sloveniji govori takrat, ko bi moral biti tiho, in je tiho takrat, ko bi moral govoriti?

► Ervin Milharčič Hladnik je pred kratkim lepo povedal, da so se Američani leta 1944 izkrcali v Normandiji in potem v Evropi tudi ostali. Evropo so okupirali – in še vedno je okupirana. Glej, koliko ameriških vojaških baz je v EU. In to, kar je počel Mussomeli, je dokaz, da je Evropa še zmeraj okupirana. Ameriški veleposlanik lahko v okupirani državi počne, kar hoče. **Kdo ali kaj bi lahko poenotilo slovensko levico, če kaj takega kot poenotena levica sploh še obstaja?**

► Levica kot vedno čaka, da jo bo poenotil Janez Janša, njen veliki

združitelj. Kdo ve, morda mu bo še enkrat uspelo. Levica drugega voditelja ne potrebuje. In zato ga tudi nima. Janša je njen voditelj, ali bolje rečeno – njen stric iz ozadja, njen lutkar.

Nekje sem slišal, da razlog za povojne poboje v Sloveniji ni bila ideologija, temveč šnops.

► Obstaja povezava. Tam, kjer se je zgodilo največ povojnih pobojev, se je konzumiralo največ šnopsa. Ko se ljudje nalijejo šnopsa, počnejo stvari, ki jih drugače ne bi. Če bi posneli film o povojnih pobojih, bi ga morali snemati zadeti od šnopsa. Toda ko skuša naša desnica civiliziranemu Zahodu razkriti, kakšne svinjarije so se pri nas dogajale med vojno in takoj po njej, brca v temo: kako boš Američanom, ki so denimo s tlemi zravnali Dresden ter upepelili Hirošimo in Nagasaki, razlagal, kakšne svinje so bili komunisti, ki so zagrešili povojne poboje? Temu ne bodo prisluhnil, tega ne bodo kupili, ker bežijo pred tem, kar so počeli pred vojno, med njo in po njej. Ter kasneje v Koreji, Vietnamu, Iraku, Afganistanu, povsod po svetu. Težko bomo te povojne poboje prodali komu drugemu, češ, zdaj pa vi to obsodite. Verjetno se je tudi pod Napoleonom, ki ga imamo Slovenci tako radi, dogajalo kaj podobnega, pa se tega nihče več ne spomni.

Bomo čakali na glas razuma?

► Vsi čakajo na neki glas razuma, ki nas bo odrešil. Pojejo himne glasu razuma. Toda kdo je ta glas razuma? Glas razuma je nekdo, ki mu v življenju ne gre, nekdo, ki mu je spodletelo, nekdo, ki se je zajebal. In zdaj on razlaga vsem ostalim, da se itak nič ne da in da se itak nič ne izplača. Saj je to že sam poskusil, pa se ne da. Kot glas razuma v Sloveniji vedno nastopa nekdo, ki ima slabe izkušnje. In Slovenija je v tem pogledu utelešenje glasu razuma – nič se ne da, nič se ne izplača, nič nima smisla. Potrebujemo več nerazumnosti. Največja nerazumnost je bežanje pred nerazumnostjo.

Kdaj bodo ukiniteli Studio City?

► Ukinjajo ga že od prve oddaje, toda Slovenci so se nanj navadili, tako kot so se navadili na krizo.

Kaj pa, če vprašam, kdo ga bo ukinitil?

► Z ukinitvijo Studia City bi se verjetno strinjale vse politične opcije. **Kaj počneš, ko zmanjka elektrike?**

► Moram se pogovarjati. In to je najtežje. ✕



Zavarovalnica ARAG

vaša pravna varnost v sporu:

- z delodajalcem,
- s turistično agencija ob "prebukiranju"
- z obrtnikom,
- v tujini na smučanju,
- ob prometni nesreči,
- ...

že za
9,99 € / mesec
za vso družino!



Zavarovanje, ki krije:

- ✓ odvetniške in sodne stroške
 - ✓ en brezplačen posvet pri odvetniku na mesec
 - ✓ stroške izvedencev, tolmačev, nasprotne strani,
- v sodnih in izvensodnih postopkih

Preveri na www.ARAG.si!

080 31 16



Slavenka Drakulić

Slavenka Drakulić, hrvaška književnica, borka za demokratizacijo, ki je seveda takoj po demokratizaciji na Hrvaškem prišla na črno listo nove oblasti. Je najbolj prevajana hrvaška pisateljica.

Heni Erceg, foto Uroš Abram

Slavenka Drakulić je hrvaška književnica, zelo plodna in angažirana avtorica, katere romani, eseji in časopisni članki so prevedeni v številne svetovne jezike; velja za najpogosteje prevajano hrvaško pisateljico. Osrednja tema njenih romanov je žensko telo, pogosto izpostavljeno skrajnemu trpljenju, bolečini, zlorabi, posilstvu ... Slavenka sodi med pogumne, politično oza-veščene avtorice, ki jim ni vseeno, na podlagi osebne izkušnje pa je – vedno s pravim občutkom za podrobnosti – napisala številne duhovite in pomembne eseje o padcu komunizma in o življenju v nekdanji Jugoslaviji, pa tudi o poznejših neizmernih težavah med tranzicijo v vzhodnoevropskih državah. Publicistično kari-ero je začela z danes kultno knjigo esejev Smrtni grijesi feminizma (Smrtni grehi feminizma), s katero je že leta 1984 utirala pot feminističnemu gibanju v naših krajih. Zaradi nasprotovanja avtoritarnemu režimu na Hrvaškem so jo mediji v devetdesetih letih grobo napadali, uvrstili so jo na seznam »sovražnikov« oblasti, zato ni več mogla pisati za domače časopise, edina izjema je bil neodvisni tednik Feral Tribune. Danes še vedno piše pro- zo, politično angažirane članke pa objavlja v najrazličnejših svetovnih revijah in časopisih. Poleg številnih drugih nagrad je leta 2004 v Leipzigu prejela literarno nagrado za evropsko razumevanje. Živi v Zagrebu, na Dunaju in v Stockholmu, večji del leta pa preživi v vasi Sovinjak v Istri.

Nisem imela namena začeti z vprašanjem, zaradi kakršnih človeka obide pobitost, toda nekako mi je najprej prišlo na misel, da se zadnja leta v naj- jinih pogovorih med najrazličnejšimi temami zelo pogosto pojavlja ena, ki bi bila dobra podlaga za knjigo – gre za vprašanje minevanja časa. Čas očitno z leti, popolnoma nerazložljivo, mineva vse hitreje. Se ti zdi ta tema, povezana z neizo- gibnostjo staranja, zanimiva? Še toliko bolj, ker je tako tesno povezana s tem, s čimer se ukvar- jaš v romanih, torej s temo telesa.

► Moj odnos do staranja je, se bojim, nekoliko nenavaden. Zame je vsako leto kot nekakšna tombola! Srečna sem, da se sploh lahko star- am, saj živim s tujo ledvico in se že od 30. leta borim za preživetje. Najprej šest let dialize, po- tem prva presaditev, pa spet štiri leta dialize, pa spet presaditev. Seveda je človek srečen, da je živ in da nekako krevsa, gre naprej, ne gle- de na vsa zdravila in bolečine, ki vse skupaj spremljajo.

Vendarle me tema zanima, čeprav iz drugega zornega kota, kot literarna tema. Telo in stara- nje telesa. Pred nekaj leti sem opazila, da so pisateljji, kot so na primer Philip Roth, J. M. Co- etzee in Paul Auster, izdali romane o staranju in seveda sem jih takoj prebrala. Razumljivo, da sem pomislila: kako pa o staranju pišejo pi- sateljice? Kajti mislim, da se naša izkušnja sta- ranja vendarle razlikuje, posebej še v odnosu do telesa. Začela sem iskati, brskati po literatu- ri v različnih jezikih, pri tem so mi pomagale

tudi prijateljice ... Moram priznati, da sem bila razočarana. Ženske, posebej še tiste iz moje generacije, so opisale menda vse svoje izkušnje, samo staranja ne. Seveda najdemo tudi to, predvsem v teoriji, potem v spominski literaturi in življenjepisih. Pri nas o staranju piše Irena Vrkljan, toda ne o staranju telesa. Zakaj torej ženske svojega staranja ne artikulirajo v literaturi? Resda sem opazila, da veliko dobrih knjig govori o bolezni, recimo o Alzheimerjevi bolezni pa na splošno o demenci, na primer knjiga Annie Ernaux o materini bolezni, toda to niso romani. Kot da je staranje res tako nevhvaležna ali mogoče preboleča tema, da bi se pojavila v književni obliki.

Ne bodi lena sem za portal eurozine.com napisala esej na to temo Flirting with a Stranger. Odzivi so bili zelo zanimivi, besedilo pa so nemudoma prevedli v nekaj jezikov, objavil ga je nemški feministični magazin Emma in še nekaj časopisov. A najpomembnejše je, da so se oglasile bralke – in kajpada tudi bralci – in me odločno podprle. To me je spodbudilo, da sem se zavzele teje pozabavala s temo staranja in prav zagotovo bom o njej še pisala. **Zakaj te zanima ravno telesnost? Zaradi osebne izkušnje hude bolezni, odlično opisane v knjigi Hologrami strahu? In kako te je bolezen pravzaprav zaznamovala, saj vsako leto rečeš, da rojstni dan praznuješ prav zato, ker proslavljaš, da si še vedno živa?**

► Verjetno me je bolezen zaznamovala, toda navsezadnje to ni najpomembnejše. Vzemiva na primer današnjo mlado bralko, staro recimo 25 let, ki bi težko karkoli vedela o meni, ker sem za precej časa izgini-la iz javnega življenja. Se bo, ko bo prebrala Holograme strahu, vprašala, zakaj se ukvarjam s telesnostjo in boleznijo, se ji bo zdelo pomembno, ali sem to, kar opisujem, v resnici doživela? Ali pa bo zanjo vendarle najpomembnejša prepričljivost opisov, najsi je šlo za osebno izkušnjo ali ne? To vprašanje se dotika vloge izkustvenega in izmišljenega v pisanju. Zdi se mi, da je za pisca domišljija pomembnejša od izkušnje. Ljudje imajo najrazličnejše zanimive izkušnje, nimajo pa sposobnosti ali niso dovolj nadarjeni, da bi jih ubesedili. Poleg tega nisem naklonjena biografskim razlagam literarnih tem in postopkov. Lahko rečem le, da me je bolezen zaznamovala v svetovnonazorskem smislu. To, da se tako mlad ukvarjaš z boleznijo in svojo umrljivostjo, te prisililo, da razmišljaš o življenju, o tem, kaj bi rad naredil. Da zasta-viš drugače, da si določiš prednostne naloge, da se odločiš za nekatere radikalne poteze. Naj poenostavim: zakaj bi v položaju, v kakršnem sem, sklepala kompromise v ljubezni ali poklicu?

Ker se sama nimaš za žrtev nacionalizma devetdesetih let in še manj za disidentko, kaj meniš o stalnem hrvaškem nacionalnem mučeništvu? Je sploh mogoče graditi zdravo družbo na selektivni viktimologiji, povelečevanju samo svojih žrtev in omalovaževanju žrtev druge narodnosti?

► Če je nova država demokratična – za kakršno se predstavlja –, ne bi smela ustvarjati disidentov, ampak bi morali v njej živeti samo ljudje, ki različno mislijo. No, v praksi ni bilo čisto tako, še posebej ne v devetdesetih letih. In ker sem bila, čeprav »javni delavec« oziroma delavka, dolgo izključena iz javnosti, bi lahko rekli, da sem bila žrtev. Sem pa bila prepričana, da Hrvaška ni nič manj moja domovina, ker so v njej na oblasti ljudje, ki izključujejo vsakršno mnenje, drugačno od svojega, in mi jemljejo možnost za delo, ker po njihovem nisem dovolj velika domoljubka. V resnici samo nisem bila nacionalistka. Nacionalizem se razlikuje od domoljublja, ker potrebuje Drugega, ker se tudi vzpostavi v položaju do Drugega, na kratko, k nacionalizmu vedno sodi sovraštvo.

Kar pa zadeva ideologijo žrtve, je res, da je bila Hrvaška žrtev napada, toda hkrati je bila v Bosni tudi napadalka. Njeni borci so, pa čeprav med obrambo domovine, prav tako zagrešili vojne zločine. To je zelo težko sprejeti. Naša država ni zmogla dovolj moči za priznanje, da je bila Hrvaška od leta 1941 do 1945 fašistična tvorba, zato se še danes vrtimo v istem krogu, še vedno smo pri partizanih in ustaših. Težava je tudi v tem, ker smo v socializmu imeli ideologizirano zgodovino, zgodovina je bila pisana v skladu z »resnico« vladajoče partije. Oziroma smo živeli z uradno zgodovino in osebnimi spomini. Med obojima je zeval prepad, ki obstaja še danes. Pri tem sploh ne mislim na delitev na partizane in ustaše, kajti danes je pravzaprav vsi trudijo biti ustaši, ampak na ideologizirano razlago te zadnje vojne in na resnico o njej. Preprosto smo tega vajeni. V nacionalistični razlagi te vrste smo samo žrtve, vojak v obrambni vojni ne more zagrešiti vojnega zločina, žrtev ima vedno prav ... in ni prostora za priznanje žrtev drugih. Ker bi bilo to priznanje, da smo tudi sami zločinci. Če pa med sojenjem že slišimo takšno priznanje, se govori samo o posameznih izgredih, nikakor pa ne o namernem etničnem čiščenju, v imenu katerega so bili storjeni zločini. Tako je težko doseči spravo. Pravica brez resnice pač ni mogoča.

Kadar se omenjajo vojne žrtve, se najmanj ali pa sploh ne omenjajo ženske, ki so bile na tem območju posiljene. Kako si doživela srečanja s pripadnicami te marginalizirane skupine, ko si pripravljala knjigo Kot da

me ni? In kako je mogoče, da vsem pretresljivim pričevanjem navkljub države na območju nekdanje Jugoslavije teh posilstev nočejo priznati in priznati kot vojnih zločinov?

► Na posiljevanje žensk med vojno se gleda kot na nekakšen mimogrede storjen, zagotovo pa normalen zločin, ker se to počne že tisoče in tisoče let v vseh vojnah. Namen množičnih posilstev je vedno osramotiti in prestrašiti prebivalstvo, ki ga čaka etnično čiščenje. Te ženske so torej brez dvoma vojne žrtve in bi morale imeti takšen status. Toda niti v Bosni ga niso dobile takoj, čeprav je bilo tam posiljenih največ žensk. Spomnim se filma Jasmine Žbanić Grbavica, ki je odlični film, še pomembnejše pa je, da je z njim spodbudila – skupaj z nekaj organizacijami – podpisovanje mednarodne peticije, s katero so zahtevali, naj se tem ženskam priznajo pravice. Podpise so zbirali na vsaki premieri in čez nekaj let so v Bosni in Hercegovini vendarle sprejeli zakon, s katerim so tem ženskam priznali status vojnih žrtev.

Knjigo pa sem napisala iz čiste nemoči, ki sem jo občutila pri novinarskem delu. V novinarskih žanrih pač lahko greš samo do neke meje. Bralstvo se ne more identificirati z žrtvami, ker je prenasičeno s podatki, z novicami, s slikami ... na kratko, sploh se ne more prikopati do čustev. Toda z žrtvami je treba sočustvovati. Zato sem posegla po literaturi; v knjigi so vse podrobnosti resnične, le lik glavne junakinje je sestavljen iz številnih žensk, ki so doživele to grozo in o tem pozneje pripovedovale. Treba je vedeti, da žrtve kakršnegakoli nasilja sploh niso sposobne govoriti o tem, še posebej ne o občutkih. Tako da sem jim pravzaprav skušala »posoditi« glas, svojo domišljijo.

Zanimivo pa je, da so ženske v Bosni govorile o strahotah, ki so jih doživele, tudi o posilstvih, čeprav se to praviloma ne dogaja. Tam so bili novinarji, zelo kmalu so prišli tudi predstavniki mednarodnih organizacij in sestavili so dokumentacijo, kjer je bilo vse točno opisano. Tako je iz teh grozodejstev (ocenjujejo, da je bilo posiljenih od 30 tisoč do 60 tisoč žensk), zato ker so bosanske ženske spregovorile, nastalo nekaj dobrega. Leta 2001 so Združeni narodi posilstva v vojni razglasili za zločin (crimes against humanity), že 22. februarja 2002 pa je bila izrečena prva razsodba po tem zakonu. Bilo je na sojenju v »primeru Foča«, sodila je ženska, Florence Mumba, spominjam pa se, da se je eden od obtoženih branil, češ da je tem ubogim ženskam pravzaprav rešil življenje – saj bi jih vendar lahko ubil!

Te moti nenehno mantranje, da si iz Hrvaške odšla zaradi pritiskov in brezumnega medijskega trpinčenja, kajti pravzaprav se nisi nikoli odseli-





Zame je vsako leto kot nekakšna tombola! Srečna sem, da se sploh lahko staram, saj živim s tujo ledvico in se že od 30. leta borim za preživetje.

Na posiljevanje žensk med vojno se gleda kot na nekakšen mimogrede storjen, zagotovo pa normalen zločin, ker se to počne že tisoče in tisoče let v vseh vojnah.



la, ampak že 20 let živiš na različnih naslovih, za kar je kriv splet okoliščin oziroma je tako zato, ker je tvoj mož, pisec in novinar Richard Swartz, Šved s stalnim prebivališčem na Dunaju?

► Težko je neprestano izpodbijati neresnične trditve, a če leta in leta delaš za časopise, potem pa nenedoma ne objavljaš več, ker so te pregnali iz njih, češ da si izdajalka, je to, kot da te dejansko ni. V tujino nisem odšla zaradi tega, ampak iz osebnih razlogov in se sploh nisem nikoli odselila, živela sem, kot živim še danes, v treh državah. Res pa je, da sem se znašla v položaju, pa ne samo jaz, da moram denar zaslužiti kje drugje, torej zunaj Hrvaške. Pisala sem za tuje časopise, v tujini objavljala knjige in od tega živela. To v glavnem počnem še sedaj.

No, ravno zaradi trajnega položaja popotnice, ki se premika med Švedsko, Avstrijo in Hrvaško, in ker imaš

možnost primerjave, verjetno veliko bolje kot drugi opažaš, kakšne družbene razmere v resnici vladajo tukaj, doma. Kaj misliš, kam je naša družba pravzaprav sploh namenjena? Naprej? Ali so konservativizem in recidivi prejšnjih vojn in delitev toliko napredovali, da se v resnici gibljemo vzvratno?

► Da, odrasli smo v prepričanju, da se družba lahko ves čas pomika le proti t. i. svetli prihodnosti. Nič ni bolj zmotnega od tega. Medicina ali fizika, znanost nasploh lahko napreduje, človeška družba pa je nekaj drugega in se ne razvija premočrtno. Zlahka, še preveč zlahka, zdrsnesh v stare vzorce vedenja, to sta nam najbolje dokazala nacionalizem in vojna. No, bodisi zgodovina ni učiteljica življenja ali pa smo sila slabi učenci. S prihodom demokracije bi morali kot napredek, po mojem, razumeti predvsem možnost, tisto morebitno svobodo, ki jo zagotavlja nova politična ureditev. Toda

težava je v tem, da politične spremembe in spremembe mentalitete, torej vrednot, morale, običajev ... niso vzporedne, ravno nasprotno, hrvaška družba deluje po enakem plemenskem vzorcu kot prej. Tako je tudi v večini nekdanjih socialističnih držav. Za korenite spremembe je potreben čas, četrto stoletje očitno ni dovolj. Imamo torej demokratične ustanove, toda ne vedemo se demokratično, vsaka oblast se ravna po enakem, ustaljenem, partijsko-družinsko-interesnem vzorcu. Na kratko – vladata klientelizem in korupcija.

Že mesece in mesece smo pričali različnim pojavom, ki bi jih lahko brez posebnega pretiravanja poimenovali fašistični, vse skupaj pa se zdi še huje, ker Hrvaški že skoraj tri leta vlada tako imenovana levo-liberalna koalicijska. Strinjamo se, da niti v Evropski uniji ni z rožicami postlano, pa vendarle, kako to, da so se stvari v Hrvaški nekako izmahnile nadzoru

prav ob njenem vstopu v EU in da vse bolj prevladujejo ali si prevlado vsaj skušajo zagotoviti nazadnjaške skupine?

► Zdi se mi, da se to ne dogaja po naključju. Hkrati je bilo izpolnjenih nekaj pogojev za to – spremenila se je politična ureditev, izbruhnila je finančna in gospodarska kriza, pojavil se je strah pred negotovo prihodnostjo. Kadar je družbo strah, se navadno obrne k tradicionalnim, konservativnim vrednotam, demokratična država pa ima instrumente, s katerimi lahko ta obrat legalizira. Če jemljemo demokracijo kot možnost zagovarjanja in promoviranja lastnih interesov, je treba reči, da so konservativne skupine to doumele bolje od drugih. Očitno se znajo bolje organizirati, verjetno ob pomoči cerkve. Mislim, da bi temu lahko rekli »mađžarski model«, vstopiš torej v EU, potem pa počneš, kar ti pade na pamet! Viktor Orban je v tem pr-

Res pa je, da sem se znašla v položaju, pa ne samo jaz, da moram denar zaslužiti kje drugje, torej zunaj Hrvaške. Pisala sem za tuje časopise, v tujini objavljala knjige in od tega živel. To v glavnem počnem še sedaj.

63

vak, hrvaški desničarji pa očitno stopajo po njegovi poti.

Namesto da se čudimo in tarnamo, bi bilo bolje poskrbeti, da bi se tudi liberalne sile organizirale enako. Toda očitno se zanašajo na to, da so njihovi na oblasti in se jim za uveljavitev posameznih interesov sploh ni treba združevati. Seveda se morajo, predvsem zato, ker politikom ne smete verjeti. Niti kadar jih sami izvolite, kadar so, recimo, »vaši«. Povsod po Evropi so politiki izgubili zaupanje državljanov, ker je očitno, da po prevzemu oblasti zastopajo samo svoj ali klijentelistični, ne pa javni interes. V tem je težava, ker kdo bo potem in v katerem javnem prostoru sploh zastopal javni interes, če ne državljanji sami. Ob pomoči demokratičnih ustanov, ki so jim na voljo, in prek teh ustanov.

Kakšne možnosti imajo v državi, kjer se povečuje vpliv katoliške cerkve in njenih vrednot – od uveljavitve svetosti zakona in diskriminatornega odnosa do istospolnih skupnosti pa vse do popolnoma verjetne zahteve po zakonski prepovedi splava – ženske? Je feministično gibanje iz osemdesetih let, v katerega si se zelo dejavno vključila, plod tega pa je bila knjiga Smrtni grehi feminizma, v celoti izborilo pravice ženskam ali je to z današnjega vidika samo nostalgičen spomin brez trajnega učinka?

► Pred kratkim mi je nekdo rekel, da je ta moja knjiga še vedno aktualna. To me je zelo razžalostilo, saj je izšla pred 30 leti. Da se razmere od leta 1984 niso spremenile oziroma so se nemara celo poslabšale, je predvsem žalostno. Seveda so se zaradi slabšega gospodarskega položaja, vse revnejše države in brezposelnosti razmere poslabšale za vse skupine državljanov, posebej še za ženske. Vedno prve izgubijo delo in zadnje najdejo zaposlitev. V tipu kapitalizma, v katerem zdaj živimo, je njihov položaj še slabši.

Prej, v socializmu, je emancipacija žensk prihajala od zgoraj, od države same in njenih zakonov, država je skrbela za enakopravnost. Seveda to ni bil idealen položaj, o tem sem tudi pisala pred 30 leti. Toda danes je emancipacija sama po sebi umevna, politične stranke v programih ne omenjajo več skrbi za ženske, ženske pa se ne zavedajo popolnoma, da so zdaj s svojimi te-

žavami pravzaprav prepuščene same sebi. Karkoli že bi se zgodilo, od groznje, da bodo spremenili zakon o splavu ali zakon o umetni oploditvi ali o socialnih prejemkih za nosečnice, o razvezi itd., kadar se torej obeta kakršnakoli sprememba, ki zadeva ženske, se morajo same povezati in se boriti za svoje pravice.

Poleg tega nihče ni nikoli izbral ženskam vseh pravic in to tudi ni mogoče, ker telo ženske ni samo njeno, ampak je tudi telo družbe in države, saj se družba z njim reproducira. Zato so pravice žensk nenehno izpostavljene spreminjanju zakonov, običajev, vrednot, zaradi česar bi morale biti ženske ves čas na preži. Zveza med cerkvo in državo je zanje seveda pogubna. Če na Hrvaškem ne bodo spremenili zakona o referendumu, pričakujem, da bomo zelo kmalu dobili predlog zakona o prepovedi splava ali vsaj o omejitvi pravice do splava.

Poglej samo, kaj se na primer dogaja v Nigeriji. Tam teroristi ugrabljajo šolarke, ker se ženske menda ne bi smele šolati. To je strašno, čeprav simptomatično, kajti šolane ženske najbolj ogrožajo patriarhalno družbo. Ostanke takega ravnanja žal vidimo tudi v razvitih zahodnih družbah.

Tvoje knjige so prevedene v številne svetovne jezike, v tujini te ni treba posebej predstavljati, zanima pa me, ali isto velja tudi doma ali je položaj knjige in branja nasploh na Hrvaškem takšen, da mora biti človek srečen že, če se knjiga sploh znajde v izlozbi? Misliš, da je razlog za slabo prodajo knjig in majhno branost samo gospodarska kriza ali nam občutno primanjkuje kakovostne kritiške recepcije in medijske promocije knjig?

► Vse naštetu in še več. Pri knjigah in časopisih, pa tudi pri televiziji se je vse spremenilo. Doživeli smo spremembo tehnologije, primerljivo s tisto pred 500 leti, ko je Johannes Gutenberg izumil tiskarski stroj. Z računalniki in spletom se spreminja tudi kultura pisanja in branja. Knjige se danes promovirajo povsem drugače kot nekoč, »kritiška recepcija« v smislu klasične literarne kritike pa je popolnoma zastarel pojem. Danes berete bloge. Kajti časopisi so se prav tako spremenili. Ni več tradicionalnih rubrik, kulturo je zamenjal spekta-

kel. Namen časopisov v kakršnikoli obliki ni več predvsem obveščati in nato tudi poučevati bralstvo, njihov namen je zabavati. Celotitlika se je skrčila na zabavo. Zaradi prevlade novih medijev živimo v kulturi, ki jo obvladujejo slike, ne več besedilo, ljudje resda še berejo knjige, toda najbolj brane so navadno zgolj nekatere vrste knjig, v glavnem detektivski romani, zgodovinski romani, pa tudi tisti, ki govorijo o spolnosti. Literarne značilnosti niso več pomembne ali so le malo pomembne, le za majhen del občinstva. Poleg tega so knjige še drage, posebej na Hrvaškem, predvsem glede na povprečni dohodek.

Si na primer zadovoljna s percepcijo in prodajo svojega zadnjega romana Obtožena?

► Če upoštevam vse te okoliščine, o katerih sem govorila, sem. Zdi se mi, da se je glede na tukajšnje razmere roman dobro odrezal.

Knjigo je od nedavna mogoče brati tudi v slovenščini, mene pa zanima izbira nadvse mučne teme, skrhanih družinskih odnosov, zlorabe za domačimi štirimi stenami. Gre za resno družbeno vprašanje, ki zbuja močan strah samo v nerazvitih družbenih skupnostih, ali je družinski zapredek povsod enako neprediren, celo v razviti švedski družbi?

► Bojim se, da izbiram izključno težke teme. Pa vendar je tema zlorabe v družini zdaj vidnejša kot nekoč, prisotna je tudi v medijih, čeprav iz povsem napačnih razlogov. Navadno o tem beremo v črni kroniki, ker je neki primer šokanten, ne ker bi se s tem kazala zaskrbljenost družbe. No, tako vsaj vem za takšne primere in ne moremo kar vseh pomesti pod preprogo.

Razmere seveda niso povsod enake. V nekaterih državah, na primer na Švedskem, se je družba oddaljila od senzacionalizma, nasilja v družini se tam bolj zavedajo, zato ga poskušajo preprečiti s celo vrsto ukrepov, v proces je vključena policija, zdravstveno varstvo, šola, soseska, skupine za samopomoč itd. Zakon pa je seveda takšen, da je socialna služba zelo učinkovita in laže odvzame otroka kot na Hrvaškem. Tukaj se, nekaj zaradi revščine, nekaj zaradi patriarhalne kulture, nasilje v družini skriva in prikriva, sosedje se navadno ne vmešavajo, niti kadar

obstaja nevarnost uboja, socialne službe pa so v glavnem neučinkovite, nimamo niti približno dovolj varnih hiš, prelabo poskrbimo za pretepane ženske. Res se vse to počasi spreminja, toda medtem ženske trpijo.

Zelo ljub mi je roman Frida ali O bolečini, njegova tema je neznosna telesna bolečina, ljubezen in trpljenje dveh velikih umetnikov ... Kako si dobila zamisel za roman?

► Pravzaprav sem gledala film. Zelo se me dotakne njeno slikarstvo, v resnici način, na katerega ji je uspelo naslikati bolečino. Ker sem pred tem prebrala izvrsten življenjepis Frida, ki ga je napisala Hayden Herrera, se mi je zazdelo, da njeno slikarstvo v filmu ni zadosti poudarjeno. Seveda to ni lahko, saj bolečina navadno ni filmična. Film poudarja ljubezensko zgodbo, ne drame, ki jo je doživljala zaradi boleznin in ji jo je uspelo izvrstno prenesti na platno in iz nje napraviti nekaj univerzalnega. Prebrala sem kopico knjig in skušala »ujeti« njen notranji boj, prizadevanje ne le za preživetje, ampak tudi za umetniški izraz. Frida Kahlo je osupljiva osebnost in osupljiva slikarka in zelo me je zanimala razlika med izražanjem bolečine v slikarstvu in književnosti. Zdi se mi, da je slikarstvo, ki ne potrebuje ne posredovanja ne prevajanja, veliko neposrednejši in učinkovitejši način izražanja.

Rekla si, da je Hrvaška v neki pomembni stvari vendarle napravila velik korak naprej, in sicer pri presaditvah organov. Svojevrsten angažma je bila vsekakor tvoja knjiga Telo njenog tijela (Telo njenega telesa), neverjetna zgodba o neznani mladi ženski, ki ti je v Ameriki darovala ledvico. Tudi v njej je tema telo, vendar povezano z neko čudežno dobrotu. Kako si, na smrt bolna, doživela ta dar in poznejše srečanje z darovalko?

► Ko razmišljam o tem danes, po skoraj desetih letih, me ta vrsta dobrote ne osupne nič manj kot takrat. Zakaj bi kdo dal svojo ledvico popolnoma neznanemu človeku? Prostovoljno doniranje organov deluje tako, da se oseba X prijavi v bolnišnici in opravi preiskave, nato pa jo uvrstijo na seznam darovalcev. Bolnišnica potem na seznamu prejemnikov poišče ustreznega prejemnika, ki izpolnjuje določene medicinske parametre. Sledi

Zlahka, še preveč zlahka, zdrsneš v stare vzorce vedenja, to sta nam najbolj dokazala nacionalizem in vojna. No, bodisi zgodovina ni učiteljica življenja ali pa smo sila slabi učenci.

64

presaditev. Darovalec lahko ostane anonimen, vendar ni nujno, v različnih državah imajo to različno urejeno. Na Hrvaškem in Švedskem je prepovedano, da bi se darovalec in prejemnik spoznala, ker je v Evropi strah pred korupcijo precej večji kot v Ameriki. Zanimivo pa je, da je hrvaški zakon o presaditvah zelo napreden in dopušča anonimno donatorstvo, tako da so na Hrvaškem že opravili nekaj takih presaditev.

Ljudje zlahka razumejo, kadar kdo daruje ledvico ali del jeter sorodniku ali prijatelju. Razumejo tudi, da se nekateri odločajo za prodajo ledvic. Takšna vrsta prostovoljnega darovanja, brez recipročnosti, pa je težko sprejemljiva in ljudi bega. Po mojem, ker se ob tem človek začne spraševati o svoji moralni: kako to, da sam tega nisem pripravljen storiti za svojega partnerja, otroka, prijatelja ... kaj šele za neznanega človeka? Sem zaradi tega kot človek vreden manj? Ko sem te ljudi, prostovoljne darovalce, spraševala, zakaj so se odločili za tako skrajno dejanje, nisem dobila enotnega odgovora. Moja darovalka Christina Swenson, s katero sem se pozneje seznanila, prav tako ni imela kakega posebnega razloga, želela je le pomagati. Zame je bila to kljub vsemu dragocena izkušnja dobrote, ne zgolj iz osebnih razlogov, ampak tudi zato, ker vedno poslušamo samo o zlu v človeku, dobro je le redkokdaj zanimiva tema. Pa vendarle obstaja in lepo je vedeti, da je tako.

▶ Toda danes v časopisu berem, da se je zaradi nekakšnega novega zakona o neplačevanju nadurnega dela zdravnikom in medicinskim sestram število presaditev na Hrvaškem zmanjšalo za 30 odstotkov. Izgubljam torej tudi tam, kjer smo že nekaj dosegli, kar je zares nesmiselno.

Vem, da te spravlja ob živce, kadar tvoje romane kar brez utemeljitve štejejo za avtobiografske ali – še huje – kadar jih kdo uvrsti med tako imenovano žensko pisavo. Kaj naj bi to pravzaprav pomenilo? In kaj bi pri tej delitvi morala biti moška pisava? Kaj trdnejšega, kakovostnejšega?

▶ Kritikom prepuščam, da sodijo in da razvrščajo moje pisanje, ne vtkam se v njihovo delo. To me prav posebej niti ne zanima niti me ne spravlja ob živce. Zavedam se, da

je, kadar ženska piše prvoosebno, prvo vprašanje, ki se vsiljuje in ki si ga pogosto postavljajo tudi bralke, ali je delo avtobiografsko. Povedala sem že, da je iskanje avtobiografskih prvin v književnem delu po mojem nesmiselno, ker je nepomembno. Vendarle pa mislim, da obstaja delitev, če že ne v smislu same pisave, pa vsekakor pri izbira nju tem, o katerih pišemo. Gustave Flaubert na primer ni le napisal Madame Bovary, ampak je celo deljal, da je to on sam. No, to se gotovo ne nanaša na izkušnje, ki so odvisne od različnih bioloških danosti pisca in njegove junakinje. Sprašujem se, ali bi lahko opisal izkušnjo menstruacije, poroda, staranja? Mislim na samo telesno doživljanje. Kajti četudi se naše življenjske izkušnje ujemajo, se v marsičem vendarle popolnoma razlikujemo. Včasih pisanje, nemara tudi sama pisava odslikava to različnost – toda sodbo o tem bi raje prepustila drugim.

Zdi se, kot da je minilo že sto let, odkar si spremljala dogajanje na Mednarodnem sodišču za vojne zločine v Haagu in potem napisala knjigo Oni ne bi ni mrava zgazili (Še mravlje ne bi pohodili) z vznemirljivo temo vojnega zločina in njegovih družbenih posledic. Zakaj pri nas po tvojem tako rekoč ni književnosti, ki bi se ukvarjala s tako imenovano banalnostjo zla, tisto arendtovsko, pri kateri navadni ljudje čez noč postanejo zločinci v imenu neke nerazumne ideje, vere, naroda ... Morda smo sami srečevali prav ljudi te vrste, morda so bili celo naši sosede v vojni v devetdesetih letih?

▶ Verjetno prav zato! Najbrž gre za to, da se ljudje na neki ravni vendarle zavedajo, da so tudi s svojim vedenjem nekako prispevali k ozračju, v katerem je bilo vse dovoljeno, jemanje stanovanj, pretepanje civilistov in celo pobijanje otrok – spomnimo se umora male Aleksandre Zec. Zato se jim zdi, da je o tem bolje molčati, in na splošno ne marajo, če kdo o tem govori in piše in jih tako spominja na neslavno preteklost. Hrvaška javnost se ne more ravno pretirano hvaliti s pogumnimi ljudmi, ki bi javno govorili o tem, da se je treba sprijazniti s preteklostjo, da bi lahko šli naprej. Odkar je »izdihnil« tednik Feral, je položaj še bolj žalosten, ker pravzaprav ni ne možnosti ne

prostora za objavljanje resnice. Nekateri pravijo, da je prezgodaj, in prst upirajo v druge države, Avstrijo in Španijo. Vsekakor je ta proces, če sploh poteka, pri nas strahotno počasen.

Se ti glede na to zdi, da bi bil mogoč vsaj nekoliko prisrčnejši medetnični odnos, ne le na Hrvaškem, ampak tudi v Srbiji, Bosni, ne da bi se družba pred tem resno poukvarjala z zločini na svoji strani? In ali ni 20 let primerno dolgo obdobje za izpeljavo procesa? Meniš, da so za obstrukcijo tega procesa krive samo državne ustanove ali bi lahko govorili tudi o odgovornosti kolektiva?

▶ Uporabila bi izraz kolektivna odgovornost v smislu, da so državljani Srbije in Hrvaške večinoma volili vodje, ki so zagovarjali nacionalizem in vojno. V tem smislu so po mojem odgovorni, krivda pa je druga stvar, ker je individualna in se dokazuje pred sodiščem. Oziroma predvsem pred tistim v Haagu, ker pri nas še vedno ni ne volje ne moči za to. In dokler je tako – vse to pa sodi v isti sklop nepripravljenosti pogledati preteklosti v oči –, je možnosti za mirno sožitje in spravo res malo. Po mojem se vojne na ozemlju nekdanje Jugoslavije niso začele od spodaj, niso jih začeli navadni ljudje, ki bi se nenedoma zasovražili, prišle so s političnega vrha in tam so potrebovali precej časa, dolgo so morali propagirati sovraštvo, da so ljudstvo pahnili v vojno. Zaradi tega menim, da sprave ne moremo prepustiti ljudem samim, ne moremo jim prepustiti, da se spravijo – ali pa tudi ne – na individualni ravni. To je treba spodbuditi prek institucij, torej ustvariti politične in institucionalne možnosti za spravo. Toda dokler je celo v zgodovinskih učbenikih vse polno revizionizma, toliko časa zanjo pravzaprav ni možnosti. Nujen pa bi bil vsaj neki skupni minimum ugotovitev in dejstev, glede katerih bi se Hrvaška in Srbija morali strinjati.

Nekatere najine prijateljice so zdaj na visokih položajih v državni administraciji, pa vendar je delež žensk na pomembnih položajih še naprej bolj ali manj dekorativen. Sodiš med zagovornike tako imenovane pozitivne diskriminacije ali se ti zdi, da je ženskam edinole s tem prisilnim zakonskim edinstvom, namesto s prepoznavno kakovostjo in sposobno-

stjo, omogočen dostop do »moških« poklicev na Hrvaškem in tudi drugod?

▶ Težava je v tem, da ima pri nas kvota slabšalen prizvok zaradi minulih časov, ko so obstajale ženske kvote, mladinske kvote itd. Hkrati pa je res, da žensk ni dovolj, ne le na političnih, ampak nasploh na upravljaljskih položajih. Tudi druge države, recimo Švedska, se ukvarjajo s tem vprašanjem. Pozitivna diskriminacija bi bila lahko videti tako, da bi imela ženska prednost, če bi se za neko delovno mesto potegovala kandidata z enakimi kvalifikacijami. Mislim, da ženske brez zakonskih ukrepov, še posebej v nekaterih družbah, ne bi nikoli dobile volilne pravice, lastninske pravice ali pravice do šolanja, kaj šele upravljanja.

Vprašanje je resno, kajti razmere so v vsaki državi drugačne. Na Hrvaškem je med brezposelnimi mladimi večina žensk, in če jih ideologija nacionalizma in katolištva sili, da ostajajo doma in rojevajo, ne glede na gospodarski položaj, potem je bolje vpeljati pozitivno diskriminacijo, ker sicer žensk kmalu ne bo nikjer več, ne le da jih bo malo na vodilnih položajih!

Zakaj se nostalgija za kulturnim prostorom, kakovostnimi mediji ali nekaterimi vrednotami, ki smo jih poznali v nekdanji državi, tukaj šteje kar za bogokletno, tako rekoč za ideološki zločin, čeprav se večina danes potihoma vendarle spominja nekdanje socialistične varnosti, vsaj varnosti delovnega mesta?

▶ Politična moda je takšna, da se vse iz bližnje preteklosti prezira in omalovažuje, ker je nekako treba opravičiti razdejanje, smrt, bolečino, trpljenje, revščino v boju za državnost. Tisti, ki so se rodili pred 20 leti, imajo popolnoma izkrivljeno predstavo o bližnji preteklosti, naši spomini pa ne prestopijo okvirov osebnega. Kar pa zadeva nostalgijo, ne verjamem, da je to žalovanje za politično ureditvijo, bolj za občutkom varnosti, ki smo ga imeli. Vsi smo imeli službe – pustimo zdaj to, koliko se je delalo in proizvajalo, koliko pa smo se zadovoljevali. V obdobjih negotovosti in brezposelnosti se ljudje seveda spominjajo preteklosti, to je naravno. Poleg tega je od nekdanjega režima ostala ideja enakosti, pa čeprav gre za enakost v revščini. Lju-

Kadar je družbo strah, se navadno obrne k tradicionalnim, konservativnim vrednotam, demokratična država pa ima instrumente, s katerimi lahko ta obrat legalizira.

65

dje v resnici zelo težko prenašajo to, na kakšne nelegalne načine bogatijo nekateri okoli njih. Seveda, kot pravi George Orwell, smo vsi enaki, samo nekateri so bolj enaki od drugih. Toda recimo, da je bilo takrat, v socializmu, več enakih. V glavnem, spomini so tu zelo nezaželeni.

Koliko je, če gledamo s tega vidika, tvoja knjiga esejev Kako smo preživeli komunizem in se celo smejali še danes aktualna in kako si doživela njeno gledališko uprizoritev v režiji Dina Mustafića?

► Predstava me je presenetila, in to v pozitivnem smislu. Nisem vedela, kaj naj bi pričakovala, saj si nisem mogla predstavljati, kako bi lahko moje zgodbe in eseje postavili na oder. No, Dino Mustafić je našel rešitev: osmim igralkam je dal domačo nalogo – morale so napisati, na kaj pomislijo ob bese-

dah socializem, vojna, EU ... Tako ima predstava v resnici več avtoric. Dramaturginja je bila Željka Udovičić, besedila za songe, izjemna besedila na znane melodije, pa je napisal Mate Matišić. Moje zgodbe so bile torej samo vzgib, besedila samega je v predstavi malo, toda motivi so sijajno nadgrajeni. Iz vsega tega je nastala odlična, duhovita in aktualna predstava. Poseben vtis je name naredila močna igra osmih igralk. Občinstvo se je odzvalo zelo dobro, in to ne samo premierno občinstvo.

Ob tarnanju, da bi bilo res najbolje, če bi za vedno odšli od tod, hitro – vdani v usodo – ugotovimo, da nikjer več ni prav dobro. Je torej mogoče, da EU sploh preživi, seveda ne da bi bila, kar je bila nekoč, saj krepitev desnice, nacionalizma in fašizma ni več samo naša bolezen, ampak je značilna za vso Evropo?

► Od vstopa v EU smo pričakovali preveč, okoliščine pa daleč od tega, da bi bile sijajne – od tod tudi razočaranje. Vse mi je jasno ob podatku, da Hrvaški ni uspelo izkoristiti sredstev iz skladov, ki so na voljo, mislim, da je izrabila le približno 20 odstotkov. To je noro; če veš, da so sredstva iz skladov na voljo, se pripraviš, izpolniš formularje, napišeš prošnje, izpolniš pogoje. Tako je videti, kot da smo narod, ki sedi in bolšči v zrak ter čaka, da mu bodo začele pečene piške same leteti v usta. Zanimivo je, da vendarle živimo, jemo, vozimo, pojemo ... tako da bi nemara morali patentirati to neverjetno sposobnost preživetja brez dela.

Res je, da EU ni takšna, kot je bila pred desetimi leti, ko je bil v politiki na desnem polu samo Jörg Haider v Avstriji, pa še njega so hitro osamili. Danes takšne najdemo v

vsaki državi in skrajna desnica postaja vse vplivnejša. Toda to je tudi posledica frustracij in strahu pred brezposelnostjo, velike stranke na oblasti pa se niso sposobne spoprijeti s tem strahom. Seveda v politiki ni praznega prostora, takoj se najde kdo, ki ponudi »rešitev« in se čez noč spremni v vodjo. Ker pa takšni ne morejo ponuditi ničesar konkretnega, navadno ponujajo ohranjanje nacionalne identitete, vračanje k najtrdnjšim vrednotam, narodu, družin in cerkvi, zraven pa sodita še protipriseljenska in protievropska usmeritev. EU ima cel kup napak, je zbirokratizirana in netransparentna, ni dovolj demokratična, je brez enotne zunanje politike, vendarle pa je uspešna, kar zadeva mirovni projekt. Če so torej alternativa EU nacionalne države, je morda vseeno boljše potruditi se z EU. ✗

 **Naročniški paket D100**

Obogateni paket D100 po ceni, ki osrečuje!



Paket D100 vam prinaša po **100 minut, sporočil in prenosa podatkov**. Ob vezavi za 24 mesecev vam **podarimo kar po 100 dodatnih minut, sporočil in MB!**

Skupaj 200 minut, sporočil in prenosa podatkov za le 11,90 € mesečno!

Več informacij na www.debitel.si in **041 400 100**

Bonus dodatnih 100 enot velja za vsa nova naročniška razmerja ob sklenitvi ali za vsa obstoječa naročniška razmerja ob spremembi v naročniški paket D100 in za vsa obstoječa naročniška razmerja, ki so že sklenjena v naročniškem paketu D100 in želijo pridobiti dodatne količine storitev. Količine so dodane za obdobje vezave 24 mesecev od dneva podpisanega Dodatka k Pogodbi o sklenitvi naročniškega razmerja. Cena vključuje DDV. Za morebitne napake v besedilu ne odgovarjamo, veljajo podatki objavljeni na spletni strani www.debitel.si.

debitel lepo je imeti izbiro



Emil Tedeschi

Eden najuspešnejših in najbogatejših hrvaških podjetnikov Emil Tedeschi o prevzemu Droge Kolinske, zamujenih priložnostih hrvaške vlade, pravičnejši delitvi bremen, ustvarjanju odvisnikov, pa tudi o tem, kako je gospodarska kriza nekaterim postala priročen izgovor za slabo poslovanje. In seveda: o ljubezni do glasbe.

Urša Marn, foto Uroš Abram

Sedeminštiridesetletni Emil Tedeschi je ustanovitelj, večinski lastnik in predsednik uprave Atlantic Grupe, hrvaške živilske družbe s 4500 zaposlenimi, ki ima v lasti legendarne blagovne znamke kot so Cockta, Smoki, Donat Mg, Cedevita, Argeta, Barcaffè in ki kljub gospodarski krizi nenehno raste, ustvarja visoke dobičke in prevzema druge družbe. Atlantic Grupa je največja proizvajalka vitaminskih napitkov in prehranskih dopolnil v jugovzhodni Evropi, pomembna proizvajalka izdelkov za osebno nego ter vodilna evropska ponudnica športne prehrane. Hkrati je lastnica verige lekarn na Hrvaškem. Tedeschi ni tipičen poslovnež. Vrti glasbo v klubih, je član glasbene skupine Pips, Chips & Videoclips in se vsake toliko, na precejšnje zgražanje zagrebškega jet seta, udeleži kakšne javne razprave o izkoriščevalskem kapitalističnem sistemu. Hrvaška politična levica ga tudi zato doživlja kot svojega človeka na začasnem delu v svetu velikega kapitala. »Nisem rojen trgovec,« pravi. Nenavadna izjava za nekoga, ki je prvo podjetje uspešno vodil že pri 22 letih.

Gospod Tedeschi, kje ste odrasli?

► Rojen sem bil v Splitu, a zgolj po naključju, ker je bil stric vodja pediatričnega oddelka v splitski bolnišnici. Družina izvira iz Korčule, tam sem živel do desetega leta, ko smo se preselili v Zagreb. Čeprav imam Korčulo zelo rad, se imam že dolgo za Purgerja, se pravi za čisto-krvnega Zagrebčana. V Dalmaciji pravijo, da si od tam, od koder je tvoja žena, in moja žena je po rodu Zagrebčanka.

Izhajate iz dokaj premožne družine. Zakaj ste kljub temu že pri 19 letih odšli na delo v tujino?

► Prvič sem odšel že pred vojsko, k očetu, ki je takrat delal v Nemčiji. Nemščina mi ni šla, kmalu sem se vrnil domov, se vpisal na pravno fakulteto v Zagrebu in nato odšel na služenje vojaškega roka v Slovensko Bistrico. Po vojski sem šel v Italijo, naprej v Peruggio in nato v Verono, kjer sem se naučil italijanščine in delal kot pripravnik v manjšem podjetju. Italija je v osemdesetih letih sprostila možnost pridobitve delovnega dovoljenja, kar je bilo za nas, ki smo prihajali iz Jugoslavije, enako, kot da bi nam dali italijanski potni list.

Pri 22 letih ste dobili ponudbo britanskega podjetja Meteor Paper, takrat največjega evropskega trgovca s papirjem in celulozo.

► Prevzel sem vodenje njihove italijanske podružnice v Milanu. Posel mi je vzel toliko časa, da sem v drugem letniku opustil pravno fakulteto. Diplomiral sem šele pred dvema letoma na zagrebški šoli ekonomije in menedžmenta,

zato da bi svojima otrokoma pokazal, kako pomembna je izobrazba. Na pravni fakulteti so mi priznali samo en izpit, tako da sem moral v štirih letih opraviti kar 47 izpitov. Ironija je, da sem diplomiral prav na šoli, kjer hkrati občasno predavam kot gost.

Na Hrvaško ste se vrnil leta 1991.

► Vrnil sem se zato, da bi odprl poslovalnico podjetja Meteor Paper v Zagrebu, ker pa je matično podjetje medtem propadlo, sem z nekaj poslovnimi partnerji ustanovil svoje podjetje. Pravzaprav dve podjetji: Atlantic Paper, ki je uvažalo visokokakovosten industrijski papir, in Atlantic Trade, ki se je sprva ukvarjalo z distribucijo žvečilnih gumijev Wrigley. Atlantic Paper se je kmalu umaknil iz poslovanja s papirjem. Usmerili smo se v distribucijo blaga za splošno porabo. Imeli smo srečo, da smo se o distribuciji in upravljanju blagovnih znamk učili od najboljših – najprej od Wrigleyja, potem so prišli Mars, Johnson & Johnson, Ferrero in še kup drugih uglednih proizvajalcev. Zaupali so nam in verjeli, da smo najboljši v tem poslu.

Nekaj časa ste se ukvarjali tudi z mediji.

► Nameravali smo prevzeti časopis »Danas«, vendar vlada ni pokazala interesa. Zato smo z uredništvom časopisa, nekaj zares uglednimi novinarskimi imeni, ustanovili »Novi Danas«. Vendar smo že na začetku naleteli na številne ovire, tako da je izšlo samo osem števil. Najprej so nam onemogočili distribucijo, nato so prepovedali tiskanje na Hrvaškem, tako da smo nekaj števil natisnili v Sloveniji. Toda stroški so bili preveliki, da bi projekt lahko dolgočasno preživel.

Od kod prepričanje, da niste rojen trgovec? Saj vendar vodite uspešno podjetje in ste gospodarski svetovalec predsednika države.

► V poslu se uspešnost praviloma odraža skozi materialno vrednost, bodisi skozi vrednost delnice, vrednost blagovne znamke ali kako drugače. Jaz pa v svojem bistvu nisem materialističen tip. Moja prva misel ni nikoli bila: tega projekta se bom lotil zato, da bom odlično zaslužil. Dobiček ni moj glavni motiv. Že od mladosti čutim veliko ljubezen in spoštovanje do vseh zvrsti umetnosti: glasbe, filma, arhitekture, književnosti, fotografije, slikarstva ... Navdušujeta me ustvarjalna svoboda in strast. Zato pravim, da nisem rojen trgovec. Vodenje podjetja zahteva red, strukturo, rezultate, v poslu ni zastoj vožnje, ne moreš početi, kar ti v nekem trenutku paše, odgovoren si sebi, kapitalu, zaposlenim, poslovnim partnerjem, ne nazadnje tudi svoji družini. Delo, ki ga opravljam, me osrečuje. Uživam pri delu. Umetnost pa mi pomeni sladek beg v prostor popolne svobode. Žal ni bilo nikoli dovolj

časa, da bi se v polnosti izrazil v umetnosti. Grem pa zelo rad na koncerte, razstave, berem knjige ...

Preveč ste skromni. Slišim, da pod imenom SMS Deutsch vrтите glasbo v klubih.

► Že pri 17 letih sem občasno pomagala DJ-u v legendarnem klubu Jabuka. Ta underground klub ima v Zagrebu podoben status, kot ga imata v Ljubljani KUD France Prešeren ali Škuc. Je edini kulturni zagrebški klub, ki je preživel tranzicijo. Vsi drugi klubi so propadli. Ker sem bil mlad in neizkušen, me je DJ za mešalno mizo pustil samo tako dolgo, dokler se klub ni napolnil. Potem se več kot dvajset let nisem dotaknil mešalne mize, vse do 40. rojstnega dne, ko je žena organizirala zabavo. Prvi poskus po tako dolgem premoru je bil patetičen, ampak zadeva me je tako navdušila, da sem si kupil celotno opremo. V začetku sem nastopal le na zasebnih zabavah, pozneje pa tudi pred širšim občinstvom. Namenoma nastopam le šestkrat, sedemkrat na leto, predvsem v Jabuki in Pepermintu.

Kaj sploh pomeni SMS Deutsch?

► SMS je kratica za Straight Music Selector, Deutsch pa nemški prevod priimka Tedeschi. Namenoma se ne predstavljam kot DJ, ker to v resnici nisem in tega posla niti ne obvladam. Vse, kar počnem, je, da izbiram pesmi, ki so mi všeč.

Ste tudi član hrvaškega rock benda Pips, Chips & Videoclips, ki je nase prvič opozoril že leta 1992 z navijaško pesmijo za zagrebški klub »Dinamo ja volim«.

► Po stažu sem drugi najstarejši član benda. Pridružil sem se jim leta 1996. Držim se večinoma v ozadju, pri treh ploščah sem bil izvršni producent. Če sem odkrit, moram priznati, da sem bendu vsaj toliko škodil kot koristil. Če imaš med člani poslovneža, javnost avtomatično sklepa, da si zaradi tega privilegirani in lažje prideš na koncertne odre. Dogajalo se je, da nas na nekatere nastope in festivale sploh niso vabili, temveč je organizator rekel, naj Tedeschi plača, pa bo. Kar je krivično, kajti Pipsi so eden izmed najpomembnejših bendov, kar jih je v zadnjih dvajsetih letih nastalo na območju nekdanje Jugoslavije. Za zadnjo ploščo smo dobili odlične kritike in kar šest nominacij za glasbeno nagrado porin.

Prisegate izključno na alternativno glasbo ali se vmes prikrade tudi kaj komercialne?

► Moj glasbeni okus je precej eklektičen, poslušam vse, tudi popularno glasbo. V povprečju kupim po eno ploščo na dan. Težko je reči, kaj je alternativa. Zasedba Joy Division velja za alternativo, ampak po tragični smrti pevca Iana Curtisa je postala pop proizvod. Enako se je zgodilo nekaterim drugim indie bandom,

na primer Nirvani in skupini The Clash. Od nekdaj me privlačijo še neujeljavljene bendi, hkrati pa tudi fenomen komercialne in velikih zvezdnikov. Pred tremi dnevi sem bil na koncertu skupine Arctic Monkeys v Londonu. Ne poslušam samo izvajalcev, za katere še nihče ni slišal, je pa res, da sem globoko v duši zapisan indie bandom. Ko vrtim glasbo, združujem nezdružljivo. Spustim komercialen komad, nato pa kak komad, ki je večini občinstva popolnoma nepoznan. Pred leti sem se peljal z Rhode Islanda v New York in s taksistom sva se že po drugi minuti zapletla v pogovor o glasbi. Izkazalo se je, da je vrhunski glasbenik. Da bi mi to dokazal, mi je rekel: »Nastopal sem z najboljšim rock'n'roll bandom v zgodovini glasbe.« Takoj sem ustrelil: »Z Beatlesi?« Pohodil je zavoro in z gnusom odvrnil: »To je pop bend.« Nekaj časa sem si razbijal glavo, ostala mi je samo še ena priložnost, preden bi me vrgel iz taksija. Nato sem rekel: »Potem pa z Led Zeppelini.« Kakšno olajšanje, ko se je izkazalo, da sem v drugo zadel!

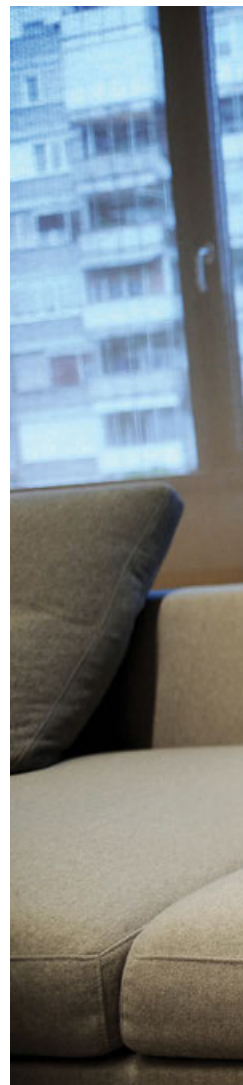
Atlantic Grupa finančno podpira različne dejavnosti, od izobraževanja, znanosti, športa do kulture. Ste tudi dolgoletni sponzorji sarajevskega filmskega festivala. Pred tremi leti ste kot prvi poslovnež v zgodovini festivala dobili nagrado »Srce Sarajeva«.

► Ta nagrada ni povezana s sponzorskimi sredstvi. Atlantic Grupa nikoli ni bila med največjimi sponzorji festivala. Gre za nagrado, ki jo podeljujejo prijateljem festivala. Ob podelitvi ste recitirali pesem. Se je še spomnite?

► Seveda! Šlo je za pesem Tesla, ko jo je napisal Dino Šaran, pevec sarajevskega benda Letu štuke. Gre pa takole: »Sve ti je ravno do dna u zemlji tulipana, jer sve si dalji od laži i demona Balkana. Gdje su ti davni ljudi, u kojem vremenu žive? Prokleta divlja plemena, tu jedni druge još krije. A pjesme pjevaju djeca, nadu čuvaju novi, nazovi. Kada posisaš sva vesla, tada Nikola si Tesla, s pravom možeš reći da je struja tvoja, cijeli život za ideju, tvoje riječi su u spreju, zato nemoj da te puca paranoja. Koliko košta sloboda, čime se ona mjeri bez zemlje, para i roda u svojoj privatnoj vjeri. Istina davno rečena, svi ispunjeni snovi, zaplovi. Svi na ulice, dižimo guzice, jer svijet je u nama, a ne u kulama. Svi na ulice, nek' padnu ubice, spalimo zastave sve, mašimo čunama.«

Kakšen je bil odziv?

► Občinstvo me je nagradilo z bučnim aplavzom, mediji pa so me vsi po vrsti ignorirali. Moje sporočilo je bilo globoko čustveno, želel sem se pokloniti meščanom Sarajeva in njihovemu trpljenju med vojno. Pravzaprav bi rekel, da ta pesem simbolizira vso bolečino razpada nekdanje Jugoslavije. Obenem sem se že





UROŠ ABRAM

Nihče ne more Droge Kolinske odnesti iz Slovenije, ker je del slovenske kulturne in poslovne dediščine. Vsako jutro se Slovenci zbudajo z barcaffèjem in bilo bi poslovno idiotsko, če bi to s čimerkoli ogrozili.

Zakaj bi se samo nekaterim ves čas dajali odpustki na račun vseh davkoplačevalcev? Hrvaške nihče ni pokradel tako spretno, kot so jo sami Hrvati.



lel pokloniti sarajevskemu filmskemu festivalu. Drzmem si trditi, da je ta festival edina mednarodno uveljavljena blagovna znamka, ki je v BiH zrasla po koncu hude vojne. Je dokaz, da je tudi v deželi, polni nasprotij in političnih nesoglasij, mogoče ustvariti nekaj izjemno uspešnega, kar povezuje ljudi. Bistvo mojega sporočila je bilo, da ni pomembno, iz katere države prihajaš, kateri jezik govoriš, kateri veri pripadaš ... da je človek človek. Sarajevo je dokaz, da je celo na ruševinah mogoče zgraditi regionalni center filma. Potrebuješ samo srce in dober poslovni načrt. Poleg tega so Sarajevčani najboljši gostitelji na svetu. Če vidijo, da ste iskreni, vas bodo sprejeli z odprtimi rokami, ne glede na to, kako pomembni ste, odziv bo popolnoma enak, če vam je ime Francis Ford Coppola, Angelina Jolie, Kevin Spacey ali pa Janez Novak.

So premožni podjetniki avtomatično dolžni narediti nekaj za skupno dobro?

► Ni obvezno, je pa lepo. Ob zadnjih poplavah so nam mediji očitali, da nismo prispevali nič. Kar sploh ne drži. Res pa je, da se s prispevkom nismo hvalili v javnosti. Namenoma. Kajti prepričan sem, da humanitarna pomoč ogroženim ne sme biti predmet licitacije ali reklamni pripomoček za podjetje. O pomoči lahko govori samo tisti, ki jo prejme, ali nevtralni opazovalec, nikoli pa tisti, ki pomoč da. V Srbiji so podjetja javno tekmovala, katero bo ogroženim prebivalcem dalo višji znesek, kar se mi zdi neokusno. Nesreča nikoli ne sme postati sredstvo za promocijo nekega proizvoda ali podjetja. Moj dedek, zelo uspešen trgovec, je dvakrat v življenju uničil knjigo dolžnikov: prvič leta 1933, ob gospodarski krizi, drugič pa leta 1943, ko je odšel v partizane. Zdelo se mu je neokusno, da bi sredi gospodarske depresije ali sredi vojne vihre terjalo vračilo dolgov. Vendar se s tem nikoli ni hvalil.

Bi morali danes ravnati enako, na-

mreč da bi državam odpisali dolgove?

► Pred tremi leti, pred zadnjimi parlamentarnimi volitvami na Hrvaškem, sem izjavil, da bi morali pravičneje porazdeliti bremena krize, tako da bi bistveno več prispevali premožnejši. Pričakoval sem podporo, a sem doživel nasprotno. Velimir Šonje, eden izmed vodilnih hrvaških ekonomistov in moj prijatelj, me je v časopisni kolumni popljuval, češ da ni normalno, da tako uspešen poslovnež zagovarja večjo obremenitev premožnejših, ker da so hrvaški državljani že zdaj premočno obremenjeni. Kljub temu še vedno mislim, da bi morali težiti k zmanjšanju dohodkovnih in socialnih razlik v svetu. Ne moremo govoriti o napredku človeštva, dokler še obstajajo ljudje, ki umirajo od lakote. Ali je res treba odpisati del dolgov? Če je jasno, da dolgov nikoli ne bo mogoče vrniti, jih ni smiselno v nedogled držati v knjigah. Toda hkrati razumem tiste kreditorje, ki nenehno dajejo državam, te pa se ves čas obnašajo neodgovorno.

Gre za dvosmeren proces: po eni strani moramo dvigovati zavest o tem, da v svetu obstajajo velike razlike in da jih je treba zmanjševati, po drugi strani pa ne smemo popustiti neodgovornim državam in tistim delom družbe, ki nenehno zahtevajo še več in več. Eno je namreč, da kdo dolgov ne more vrniti, ker je že v izhodišču prikrajšan, čisto nekaj drugega pa, da dolgovnoče vrniti oziroma si želi v neskončnost živeti na tuj račun. Dober primer je šolstvo. Zavzemam se za brezplačno visoko šolstvo, ki bi ga plačevali davkoplačevalci. Ampak samo, ko gre za redne študente, ki redno opravljajo svoje študijske obveznosti. Nisem pa za to, da država financira večne študente. Ne zdi se mi pošteno, da bi omogočali brezplačno šolstvo nekomu, ki študira deset let, kajti tako se kaznujejo tudi odgovorni. Posledica financiranja vseh, tudi neodgovornih, je pretirana finančna obremenitev družbe, kar zmanjšuje njeno mednarodno konkurenčnost. Države na seve-

Reševanje neperspektivnih podjetij je voluntarizem in ekshibicionizem. Na tak način ni mogoče ustvariti nobenega delovnega mesta, ampak le odvisnike.

71

ru Evrope, zlasti skandinavske, so bistveno uspešnejše od držav na jugu Evrope tudi zato, ker je na jugu stopnja odgovornosti nižja.

Grki v povprečju opravijo več delovnih ur na leto kot Nemci ...

► To je samo dokaz več o neučinkovitosti in slabi organiziranosti Grkov. Število delovnih ur ne pomeni nič. Poleg tega gre tu za problem sive ekonomije. Na severu Evrope, recimo v Nemčiji, so nekatere stvari samoumevne, ena takšnih je izdajanje računov. V Grčiji pa je prav nasprotno.

Kaj pa na Hrvaškem? Je po uvedbi davčnih blagajn kaj manj davčnih utaj in sive ekonomije?

► Po mojem je sedanja vlada največji napredek naredila prav na področju fiskalne discipline in boja proti sivi ekonomiji. Položaj je sicer še daleč od idealnega, saj je med tistimi, ki zamujajo s plačili, tudi sama država. Tako na primer hrvaški zavod za zdravstveno zavarovanje plačuje z ogromno zamudo. To vem zato, ker je Atlantic lastnik verige lekarn. Težko si verodostojen, če govoriš, da morajo zasebne družbe plačevati v roku, sam pa tega ne počneš. Se je pa vendarle vsaj malo izboljšala splošna zavest o nujnosti plačevanja davkov. Nekateri pravijo, da se s fiskalno disciplino pretirava, sam pa menim nasprotno: vlada mora še naprej vztrajati in ne sme popustiti pritiskom.

Eden vaših mladostnih prijateljev je predsednik vlade Zoran Milanović. Menda sta si blizu tudi po glasbenem okusu.

► Z Zoranom sva se prvič srečala v osmem razredu osnovne šole, na rokometni tekmi. Bila sva sošolca na gimnaziji in nato na pravni fakulteti. Pozneje je šel v diplomacijo, jaz pa v biznis, a sva ostala v stiku in sva še vedno tesna prijatelja. Odraščala sva ob podobni glasbi, poslušala sva The Clash, Gang of four, ampak Zoranova resnična strast je zgodovina, tako da se o glasbi skoraj ne pogovarjava.

Kako ocenjujete stanje hrvaškega gospodarstva?

► Stanje je zelo slabo, in to ne samo na Hrvaškem, ampak v celotni jugovzhodni regiji. Tudi Slovenija stagnira, pri čemer ste Slovenci soočeni še s politično krizo. Vlada Zorana Milanovića je na gospodarskem področju naredila odločno premalo. Predolgo je odlašala z varčevalnimi rezi, izpeljati bi jih

morala takoj oziroma že v prvih treh mesecih po prevzemu oblasti. Slabo se je odrezala tudi pri vlaganjih v javni sektor in pri vzpostavljanju takšnega poslovnega okolja, ki bi množičneje privabljal tuje vlagatelje. Zavedati se je treba, da je privabljanje investicij stalna tekma, na katero moraš biti dobro pripravljen. Je pa res, da ima sedanja vlada smolo, ker mandat opravlja v času hude recesije. Zadnji podatki o gospodarski rasti na Hrvaškem so vendarle spodbudnejši in srčno upam, da smo na poti k okrevanju.

Zdi se, da v Atlantico krize sploh ne občutite.

► Res je, kljub krizi poslujemo zelo uspešno in beležimo stalno rast. Kar pa še ne pomeni, da krize sploh ne občutimo. Upad kupne moči in povečano zadržanost potrošnikov smo občutili zlasti v prvih letih krize, ko se nam je rast nekoliko upočasnila. Naša prednost je, da smo že pred leti opravili prestrukturiranje, ki nam danes omogoča učinkovitejše poslovanje. Naš poslovni model je dobro premišljen, saj nam po eni strani omogoča stabilnost, po drugi pa prožnost, ki je potrebna v zaostrenih razmerah poslovanja. Ključno je, da podjetje ni odvisno le od enega človeka, enega izdelka, enega kupca, enega dobavitelja, ene tržne poti. Krize nismo mogli predvideti, smo jo pa dočakali boljše pripravljeno od mnogih drugih podjetij. Tako kot podjetje bi morala tudi država pravočasno in odločno odrezati maligni del tkiva, zato da bi ohranila zdravi del. To resda ni enostavno, je pa izvedljivo.

Pravite, da je kriza za nekatere priročen izgovor za slabo poslovanje.

► Kriza se vse pogosteje uporablja kot alibi za podjetja, ki bi slabo poslovale tudi, če krize ne bi bilo. Po drugi strani pa obstajajo številna podjetja, ki imajo dober poslovni model in delujejo na trdni podlagi, a so se zaradi narave dejavnosti znašla v velikih težavah. Tak primer so podjetja v avtomobilski industriji. V regiji jugovzhodne Evrope je učinek krize še dodatno okrepila globoka kriza vrednot. Srečujemo se s krizo elit na vseh ravneh. Ne gre samo za krizo politične elite, ampak tudi za krizo gospodarske, akademske, verske, sindikalne elite. **Že leta 2001 ste od Plive kupili Cedevit.**

► To je bila ena naših najboljših poslovnih odločitev. Danes prodamo za trideset odstotkov več cedevitov, kot se je je prodalo na vrhuncu prodaje v času nekdanje Jugoslavije. Tudi pri Argeti in Donatu Mg dosegamo rekordne rezultate. Z Argeto, blagovno znamko delikatnih namazov, pokrivamo tretjino avstrijskega trga in približno četrtno švicarskega, počasi pa rastemo tudi na španskem trgu.

Prelomno leto v poslovanju Atlantic Grupe je bilo 2010, ko ste od Istrabenza prevzeli slovensko živilsko podjetje Droga Kolinska. Zakaj odločitev za ta nakup? Zaradi ugodne cene ali zato, da bi pridobili uveljavljene blagovne znamke?

► Nakup se nam je zdel smiseln zaradi komplementarnosti trgov in zato, da smo v svoj porfelj pridobili močne blagovne znamke z odličnimi tržnimi položaji v regiji jugovzhodne Evrope. O ceni na začetku nismo vedeli nič, ker je šlo za licitacijo. V finalni izbor smo se uvrstili skupaj s petimi velikimi naložbenimi skladi. Zmagali smo z najvišjo ponudbo. 382 milijonov evrov, kolikor smo odšteli, ni prav ugodna cena. Od tega smo 243 milijonov plačali za delnice, preostalo pa za odplačilo dolgov prevzete družbe. V nasprotju s konkurenco, finančnimi skladi, smo mi kot strateški vlagatelj ocenili, da je zaradi sinergij med družbama sprejemljiva tudi določena cenovna premija.

Nekoč smo bili prepričani, da bodo slovenska podjetja kupovala hrvaška, zdaj pa se dogaja nasprotno. Kje smo Slovenci naredili usodno napako?

► Velik del slovenskih težav je posledica paradžavnega lastniškega modela. Premalo odločno ste spodbujali zasebno podjetništvo, verjetno zaradi strahu pred uspešnimi posamezniki. Prepričan pa sem, da imata obe, tako hrvaška kot slovenska ekonomija, perspektivo. V svetu je veliko primerov uspešnih majhnih ekonomij, poglejte Dansko, Finsko, ne nazadnje tudi Slovaško. Ko sodelavcem govorim o internacionalizaciji, vedno pravim, da se ne smemo omejiti samo na domači trg in še na tri sosednje države. Mogoče pa je težava v tem, da smo bili v času Jugoslavije navajeni na 20-milijonski trg in da od takrat vlečemo kompleks velike države. V času socializma je bil celoten vzhodnoevrop-

ski blok siromašen, Kitajcev pa še ni bilo nikjer na poslovnem zemljevidu. Danes pa smo soočeni s popolnoma novo paradigmo. Medtem ko smo Slovenci in Hrvati spali, so nas druga tranzicijska gospodarstva prehitela. Atlantic Grupa je uspešna prav zato, ker nenehno širi poslovanje na tuje trge. Danes na celotnem območju nekdanje Jugoslavije ustvarimo 80 odstotkov vseh svojih prihodkov, od tega četrtno na Hrvaškem, ostalih 20 odstotkov pa drugod po Evropi, predvsem v Nemčiji, Avstriji, Švici, pa tudi v Španiji, na Švedskem, v Rusiji. Ves čas iščemo nove trge, kamor bi usmerili naše proizvode. Šel sem na razgovore v Turčijo, Albanijo, celo v Indonezijo, saj se ta razvija v novo gospodarsko supersilo.

Ste kdaj razmišljali o selitvi proizvodnje Droge Kolinske iz Slovenije?

► Ne. Takoj po prevzemu sem javno povedal, da nameravamo ohraniti vse štiri proizvodne obrate Droge Kolinske v Sloveniji, da bomo v te tovarne vlagali in da ne bomo odpuščali, prav nasprotno, da bomo skladno z rastjo podjetja še dodatno zaposlovali. In vseh obljub se držimo. Dejal sem tudi, da nihče ne more Droge Kolinske odnesti iz Slovenije, ker je del slovenske kulturne in poslovne dediščine. Vsako jutro se Slovenci zbujajo z barcaffejem in bilo bi poslovno idiotsko, če bi to s čimerkoli ogrozili.

Pojasnite mi naslednji misterij: kako je mogoče, da je Droga Kolinska, ko je bila še v slovenskih rokah, životarila, odkar je v lasti Atlantica, pa cveti?

► Droga Kolinska je bila vedno zelo uspešno podjetje, ni res, da je to postala šele po prevzemu. V težavah se je znašla skoraj izključno po krivdi Istrabenza, ki se je s finančnimi mahinacijami tako zapletel, da je bil Drogo Kolinsko prisiljen prodati, saj bi sicer končal v stečajju. Prevzem se je za obe družbi izkazal kot izjemno koristen. Droga Kolinska si je zagotovila večjo prisotnost na hrvaškem in bosanskem trgu, Atlantic pa večjo prisotnost na slovenskem, makedonskem, srbskem, črnogorskem in kosovskem trgu. V ta zakon smo prinesli novo energijo, novo razumevanje distribucije in prodaje. Združitev je bila uspešna tudi zato, ker Droga Kolinske nismo preplavili z ljudmi iz Atlantica, ampak smo omogočili, da so na vsako od funkcij lahko

Preprosto ne verjamem v nacionalnost v poslu. Poleg tega so danes največja podjetja tako ali tako nadnacionalna. Giganti, kot sta Microsoft ali Coca-Cola, so tako bogati in vplivni, da lahko spreminjajo odločitve vlad v svojo korist.

72

kandidirali ljudje iz obeh družb in od zunaj. Cilj je bil poiskati najboljši menedžerje, ne glede na to, od kod prihajajo. Droga Kolinska je imela že pred našim prihodom dobre blagovne znamke, potrebovale so samo nekaj dodatnega adrenalina. Cockta je bila odličen artikel, njen tržni delež v Sloveniji je bil vedno zelo visok. Pri čemer je treba vedeti, da potrošnja brezalkoholnih pijač, še zlasti gaziranih, v svetu na splošno upada. Coca-Cola je zato drastično znižala cene. Razlogov za upad je več, od manjše prodaje pijače v gostinskih lokalih zaradi recesije do tega, da so gazirane pijače čedalje manj priljubljene zaradi bolj zdravega načina življenja. Prednost cockte je, da je popolnoma naraven izdelek, brez umetnih barvil in brez konzervansov.

Drogo Kolinsko ste prevzeli brez težav, leto prej pa ste se pri hrvaški Podravki opekli. Kdo vam je preprečil prevzem Podravke?

► Atlantic Grupa je bila pripravljena vstopiti v lastništvo Podravke, vendar samo pod pogojem, da bi se država iz lastništva umaknila. Hrvaška država je namreč lastnica četrtine delnic. Vendar je lokalna oblast prodaji tako ostro nasprotovala, da si tedanja vlada v to kisljo jabolko ni upala ugrizniti, ker bi tvegala razpad koalicije. Članica koalicije je bila namreč tudi ljudska stranka, ki je privatizaciji odločno nasprotovala. Zanimivo je pogledali, kje sta bila Atlantic in Podravka leta 2009, ko smo bili pripravljene vstopiti v lastništvo, in kje sta danes. Atlantic je imel takrat za petino nižje prihodke od Podravke, danes pa naši prihodki od prodaje znašajo pet milijard kun, Podravkini pa 3,8 milijarde kun.

Ali osebno poznate Ivico Todorica, lastnika Agrokorja?

► Seveda.

Se vam zdi prodaja Mercatorja Agrokorju pametna poteza ali napaka in bi jo zato slovenska vlada morala ustaviti, da bi preprečila uničenje domače živilske industrije?

► Odločitev o prodaji podjetja je stvar lastnika, v primeru Mercatorja bank. Če so zadovoljne s tem, kar jim bo prodaja prinesla, potem to ni napaka. Todorici je zelo odgovoren delodajalec.

Zelo odgovoren že ne more biti, glede na to, s kako veliko zamudo plačuje dobavitelje...

► Dejstvo je, da je Agrokor zrasel v največji poslovni sistem na Balkanu, za kar Todorici lahko samo čestitamo. Prevzem Mercatorja ga bo prisilil v spremembo, če ne zaradi drugega, zato, ker bodo to od njega zahtevali kreditorji. Agrokor bo moral na borzo, spremeniti bo moral tudi svoj poslovni model. Če bo dosedanje dobavitelje obravnaval enako, kot jih je Mercator, glede asortimenta in prostora na polici, potem ne vidim razloga za zaskrbljenost.

Se vam ne zdi problematično, da Todorici kupuje Mercator z dolgom?

► Dolg sam po sebi ni nekaj slabege, če seveda ni prevelik. Tudi Atlantic je prevzem Droge Kolinske delno financiral z kreditom, ki je bil zaradi tveganja seveda precej dražji od običajnega kredita. Prispevali smo 45 odstotkov lastnega kapitala, 45 odstotkov je znašal dolg, 10 odstotkov pa je bilo tako imenovanega hibridnega mehanizma, ki je kombinacija kapitala in dolga. Ocenili smo, da je takšno tveganje še sprejemljivo. In imeli smo prav. Novembra lani smo dolg v višini 307 milijonov refinancirali, in to po zelo ugodnih pogojih, saj je finančni trg ocenil, da je bila odločitev o nakupu smotrna. Poleg tega smo v treh letih od nakupa občutno zmanjšali raven zadolženosti Atlantica. Skratka, normalno je, da se

prevzem financira z dolgom, če to ne bi bilo mogoče, se nobeno podjetje na svetu ne bi odločilo za prevzem.

Ali sploh obstaja nacionalni interes ali gre le za krinko, ki jo vladajoča politika izrablja za to, da lahko prek lastništva obvladuje podjetja?

► Nesprejemljivo se mi zdi, da se nacionalni interes potegne na dan samo takrat, ko to slučajno ustreza vladajoči eliti. Država ima brez dvoma svoje interese, pa naj gre za varnostne ali za infrastrukturne, kot so plinovodi, ceste, železnica ...

Kaj pa telekomunikacije? Hrvaška je svojega glavnega operaterja prodala nemškemu lastniku. Je bila to napaka?

► Ne, ne bi rekel, da je bila napaka. Država nima kaj iskati v telekomunikacijah, razen seveda v osnovni infrastrukturi, zato da zagotavlja dostopnost vsem. Ne smemo pomešati nespretno izvedene privatizacije od potrebe po privatizaciji. V večini držav na področju telekomunikacij obstaja konkurenca. Potrošniku je pomembno le, da ima na voljo kakovostno infrastrukturo in da plačuje čim nižjo ceno za storitve. Po mojem se nacionalni interes v poslu uporablja preveč pogosto, tudi takrat, ko za to ni upravičenega razloga. Švica pomemben del svojega nacionalnega interesa uveljavlja skozi Nestlé, gotovo ji je v interesu, da Nestlé ohranja svoj sedež v Švici, da gre pretežni del davka od dobička v švicarski državni proračun in da se v centrali zaposlujejo visoko kvalificirani kadri iz Švice. Ampak tu se nacionalni interes konča. Zelo mi gre na živce, ko se o nacionalnem interesu govori v kontekstu zaščite posameznega podjetja, zlasti še, če je to podjetje monopolist. Glede tega sem skrajno liberalen. Preprosto ne verjamem v nacionalnost v poslu. Poleg tega so danes

največja podjetja tako ali tako nadnacionalna. Giganti, kot sta Microsoft ali Coca-Cola, so tako bogati in vplivni, da lahko spreminjajo odločitve vlad v svojo korist.

Hrvaški vladi ste očitali, da brez kakršnihkoli meril rešuje podjetja pred bankrotom. Se vam ne zdi, da je vlada vendarle dolžna reševati delovna mesta?

► Reševanje neperspektivnih podjetij je voluntarizem in ekshibicionizem. Na tak način ni mogoče ustvariti nobenega delovnega mesta, ampak le odvisnike. Če podjetje nima perspektive, je to treba priznati, ne pa tiščati glavo v pesek. Socialistični časi, ko se je v propadajoča podjetja vlagalo samo zato, da so se ustvarjala navidezna delovna mesta, so minili. Za državo je bistveno cenejše, če ljudem plačuje socialno pomoč, kot pa da pri življenju ohranja podjetja brez perspektive. Imam prijatelje, ki jim nikoli ne bi ponudil službe v Atlanticu, ker me pride ceneje, če jim dam nekaj denarja na roke. Zlasti, ker vem, da dela ne bi opravljali dovolj kakovostno. Cel kup podjetij je izgubilo smisel svojega obstoja. Pravijo: »Imamo super blagovno znamko, samo odpišite nam dolgove, pa bomo spet na konju.« Ampak kdo pa bo Atlanticu odpisal dolgove? Zakaj bi se samo nekaterim ves čas dajali odpustki na račun vseh davkoplačevalcev? Hrvaške nihče ni pokradel tako spretno, kot so ji sami Hrvti. **Hrvaška politična levica vas doživlja kot svojega človeka. Kako pa se doživljate sami? Se imate za levičarja ali desničarja?**

► Delitev na levico in desnico se mi ne zdi prav posrečena. Glede na to, da sem antifašist, bi logično sklepali, da sem levičar. Po drugi strani pa sem poslovnež, lastnik podjetja, se pravi kapitalist, iz česar sledi, da sem lahko samo desničar. Ko sem se lani udeležil festivala Subversive, so mi v enem od hrvaških medijev očitali, da ni normalno, če poslušam razpravo, v kateri se napada kapital. Kar se mi zdi smešno, kajti svet ni črno-bel. Kakršnokoli izključevanje mi je tuje. Po duši sem liberalen. Vedno rečem, da sem do drugih zelo liberalen, do sebe pa zelo konservativen. Spoštujem različnost navad, razmišljanj, svetovnih nazorov. Imam svoj sistem vrednot, ki se ga skušam držati. Nisem na politični sceni, da bi moral dnevno meriti svoj 'rejting'. ✕



Novi Golf Sportsvan.

Odpeljite ga med prvimi.
Za več informacij obiščite naš salon z vozili Volkswagen.



Dunajska 122, Lj., tel: 01/320 12 00



Das Auto.

www.autodelta.si

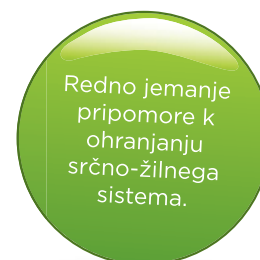
VAŠ ADUT ZA DOLGO ŽIVLJENJE



ANTIOKSIDANT **RESVERATROL FORTE**
VSEBUJE IZVLEČEK JAPONSKEGA DRESNIKA,
KI PRISPEVA K ZAŠČITI CELIC PRED
OKSIDATIVNIM STRESOM.



- eden najmočnejših znanih antioksidantov,
- preprečuje staranje kože in deluje proti prostim radikalom,
- popolnoma naravna učinkovina, s katero se rastline ščitijo pred infekcijami, stresom in ultravijoličnim sevanjem.



RESVERATROL FORTE vam omogoča celovito zaščito z vnosom antioksidanta resveratrol, saj vsebuje 200 mg najkakovostnejšega resveratrola iz korenine japonskega dresnika.

Na voljo v lekarnah in specializiranih trgovinah po Sloveniji.

* EKO NOVOST leta 2013 na prodajnih policah izbrana s strani revije **Bodi eko**

** Po izboru bralk in bralcev revije **Lepa&Zdrava** NAJBOLJ PRILJUBLJENO PREHRANSKO DOPOLNILI leta 2013



Prof. dr. Ranko Bugarski

Največje ime jugoslovanske lingvistike pri 81 letih pozabi na svojo starost, vrže v kot sprehajalno palico, se čilo postavi pred občinstvo in s svojim duhovitim predavanjem o sicer serioznih lingvističnih fenomenih uspeva še naprej animirati polno univerzitetno dvorano

Bernard Nežmah, foto Uroš Abram

Prof. Bugarski, ki je jugoslovanskim knjižnim bralcem pred skoraj pol stoletja predstavil teorijo Chomskega, se je najprej kot klasični kabinetni profesor na Filološki fakulteti v Beogradu posvetil študiju sufiksa na -ak, bil desetletja priznani član mednarodnih lingvističnih združenj, napisal desetine znanstvenih knjig, potem pa je v devetdesetih nastopil kot intelektualni aktivist in analiziral sovražni govor Miloševićevega režima, kateremu je ob fin de siècle skozi lingvistično analizo napovedal skorajšnji konec in zadel, nato našel strast v proučevanju žargonov, letošnjo pomlad pa obiskal Ljubljano in v intervjuju za Mladino predstavil fenomen pretvorbe srbohrvaškega jezika v štiri jezike: hrvaščino, bosanščino, črnogorščino in srbščino.

Z razpadom Jugoslavije je izginil tudi srbohrvaški jezik. Ali je ta nekoč veliki jezik zdaj mrtev jezik, tako kot latinščina?

► Nekateri tako mislijo, jaz pa ne. Kaj se je zgodilo? Nekoč obstoječe standardne jezikovne variante srbohrvaškega jezika so zdaj spremenile status in so v pravnoadministrativnem smislu dobile status posebnih jezikov novonastalih držav. Postavlja se vprašanje, ali ta sprememba res pomeni, da je nekdanji skupni jezik izginil zgolj zaradi tega, ker ga ni več v ustavah novih držav. To ne pomeni, da je kot lingvistični sistem izginil, ker se je preimenoval v štiri jezike. Zakaj to ne velja? Po več kot 20 letih po ukinitvi tega uradnega jezika vsi ti govorniki med seboj komunicirajo brez težav. Če splošno izobraženi Sarajevčan, Beograjčan ali Zagrebčan danes govori s kom iz Podgorice, se bosta v običajni komunikaciji razumela brez težav. Seveda pa, če ne bo hotel komunicirati, bo lahko to dosegel, ampak samo v določeni meri, z izborom besednih oblik, za katere ve, da jih druga stran ne uporablja. A zakaj komunikacija nasploh še vedno poteka brez težav? Ker strukturalnojezikovne podobnosti besednjaka še vedno dosegajo 80, 90 do skoraj sto odstotkov, in to navzlic jezikovnim načrtovalcem po različnih državah, ki so se

trudili izpostavljati jezikovne razlike. **Kako je to potekalo na Hrvaškem?**

► Na Hrvaškem se je ta trend mogoče začel s hrvaško pomladjo že konec šestdesetih. Strategija je bila ločiti hrvaški od srbskega jezika, to pa tako, da bi v čim večjem številu vse elemente, ki so dišali po srbskem, izgnali iz hrvaškega jezika. Ker slovnice ni mogoče spreminjati od zunaj, preostane čiščenje besednjaka. Se pravi – znebiti se srbizmov.

»Hiljade«?

► Tako je, s tem so na njihovo mesto morali postaviti nove. Zato so oživili regionalizme, lokalizme in arhaizme, poleg tega pa so si nekatere besede preprosto izmišljali. Jaz jih imenujem izmišljenke. Primer bi bil Brodnjakov razlikovalni srbsko-hrvaški slovar, ki si je prizadeval opozoriti hrvaško javnost, katerim besedam se je treba izogniti in s katerimi besedami jih je treba zamenjati. Ta eksperiment ni bil posebno uspešen. Mnoge tako imenovane srbske besede ne samo, da niso srbske, ampak so bile preprosto izmišljene. Tako recimo loči hrvaški »prozor« od srbskega »pendžer«, ki pa sploh ni standardna srbska beseda, temveč turcizem. Srbi sami prav tako uporabljajo »prozor«. Zato ta slovar ni bil posebej sprejet med govorniki.

Človek je po naravi len, zakaj bi se šel na novo učiti maternega jezika?

► Da bi se utrdila državnost. V evropski kulturni tradiciji od konca 18. stoletja obstaja matrica, ki vztraja, da se identiteta nacionalnega duha ohranja prvenstveno skozi oblikovanje lastnega jezika. Ideologija te matrice, ki je idealizirana, izhaja iz Herderjevega prepričanja, da se ljudje naravno delijo na posebne jezikovne skupnosti, ki govorijo svoje jezike, ki jih spet naravno ne delijo z drugimi in za katere bi bilo naravno, da živijo v samostojni državi. Zato Hrvaška tudi potem, ko je že postala država, poskuša pokazati, da ima tudi svoj jezik, ki ni niti od daleč podoben srbskemu. Zato je jezik tako pomemben.

Kako pa se tega problema loteva Bosna?

► Potem ko se je hrvaščina že ločila, se je Bosna spoprijemala z dvakrat težjim problemom: kako se hkrati razlikovati tako od srbskega kot hrvaškega jezika? Izbrali so pot, ki se jim je zdela edino možna, to je naslonitev na orientalsko tradicijo Bosne, kot so jezikovni orientalizmi, arabizmi in turcizmi. Poleg teh so uvedli tudi fonološke razlike z vpepljavo glasu »h« po zgledu arabščine, a tudi tja, kamor ne spada. V Sarajevu, kjer sem odrasel, so pijačo, ki jo zdajje pije, vedno imenovali »kafa« oziroma »kava«, kot so ji rekli lokalni Hrvati, muslimani pa so se odločali za eno ali drugo. Z razglasitvijo bosanskega jezika pa so uvedli bosansko besedo »kahva«. Izraz, ki so ga nekoč uporabljale samo starejše generacije in je deloval predvsem

kot generacijski označevalnik. Ta proces ustvarjanja novega jezika proizvaja jezikovno negotovost v ljudeh, ki ne vedo več, kaj je dovoljeno in kaj ne, kaj je pravilno in kaj ne. Zato se preprosti ljudje v veliki meri izogibajo uporabi teh izrazov, ker se ves čas bojijo, da bodo zgrešili. Ne vedo, ali je prav »junij« ali »lipanj«, pa zdaj rečejo »šesti mesec«.

Kakšne so bile šele črnogorske zadrege?

► Njihova naloga je bila zelo težka. Hrvaški lingvist Dubravko Škiljan je trdil, da ni mogoče najti lingvističnih argumentov, da sta hrvaški in srbski jezik dva jezika, in bil zato neprijubljen.

Kaj pa razlika med »moram ići« in »moram, da odem«?

► To najdete poenostavljeno v nekaterih učbenikih. V Srbiji bo resda pogostejše »moram, da odem«, toda mnogi bodo omahovali, kateri izraz naj uporabijo. Če neki izraz prevladuje, to ne pomeni, da je absoluten, govorniki poznajo in razumejo tudi drugo varianto. Če je torej že hrvaščina in srbsčina težko razlikovati, kako bo šele srbsčina in črnogorščina. Črnogorci so zato iznašli pot folklorizacije, kot je oživljanje črnogorskih govornih posebnosti. Tako ne bodo rekli »meni kafu donesite«, ampak »mene kafu ...«. To je dejanska tradicija, tisto, kar para ušesa, pa je uvedba dveh glasov: š in ž, ki ju srbski jezik ne pozna. To sta glasova, ki ju slišimo v govorih Črne gore in tudi v Hercegovini predvsem pri topnimih. Toda zdaj so umetno ustvarili besedo »šekira«, ki je bila vedno le »sekira«. To bi bilo smiselno samo v primeru, ko bi imeli »šekira« in »sekira« različen pomen. Črnogorci so s tem hoteli dokazati, da imajo dva fonema več kot v srbsčini, no, na začetku so poskušali uvesti še tretjo razliko – glas dz, kar pa so potem opustili. Gre za peklensko nalogo iskanja razlik.

Koliko jezikov danes govori Slovenec, ki se je naučil srbohrvaško: štiri ali nobenega?

► Po mojem mnenju govori štiri jezike. Toda to je stvar poimenovanja. Nekateri govorniki, jaz na primer, ga še vedno doživljamo intimno kot enotni, kot materni jezik.

Če so morale tri nove države ustvariti nov jezik, kaj je potem storila Srbija?

► To je logično vprašanje. V tujini imate shematsko sliko balkanskih poslov, ko so si štirje sprti narodi na koncu razdelili tudi skupni jezik, od katerega vsak odtrga čim večji kos. Vendar pa je ta moja malo karikirana slika napačna. Za srbski jezik to ne velja. Ali je tudi ta šel po isti poti? Ne, v Srbiji ni bilo organiziranih in od države podpiranih prizadevanj, da bi poskusili izločiti srbski jezik iz srbohrvaškega. Zakaj? Moja sociopsihološka razlaga je, da je med Srbi razširjen občutek – tudi med intelektualci in politiki –, da je srbohrvaščina sama po sebi srbsčina z nekaj

podanimi hrvaškimi besedami. Kar izhaja iz pogleda, da je bila Srbija Piemont Jugoslavije, okoli katere so se zbrali še drugi narodi. Parapsihološka reakcija je razumevanje Srbov, da zdaj oni čuvajo staro ognjišče, se pravi srbohrvaščino kot izvorni srbski jezik.

Od tod bi izpeljali, da je srbski jezik letargičen, da se njegov dinamizem izraža bolj skozi kovanje žargonov.

► Ha-ha, ne bi rekel, da je srbski jezik letargičen in da so ostali trije posebej dinamični, ker iščejo in si izmišljajo nove besede. Letargičnosti in vitalnosti ni mogoče tako meriti. Mislim, da je srbski jezik vitalen.

To vas sprašujem zato, ker ste knjigo o žargonu srbsčine napisali leta 2003, iz česar sklepam, da se je torej uporaba žargona v Srbiji silovito razširila prav po razpadu Jugoslavije.

► Prej nisem pisal o tem, ker me nekoč žargon ni toliko zanimal, lahko pa je tudi res, da se je prav v zadnjem desetletju tako razmahnil. Z njim sem se začel intenzivno ukvarjati od konca osemdesetih, kar mi je bila emotivna in psihološka protitež proučevanju govora vojne in sovražstva, ki se je tedaj razširil po Srbiji.

Preidiva na vašo osebno lingvistično biografijo. Rojeni ste v Sarajevu, tam ste se šolali, kako ste leta 1941 doživeli ustaški novorek?

► To vam težko odgovorim, Rojen sem leta 1933, s te distance se težko spomnim teh podrobnosti. Govor Paveličeve Hrvaške so prenesli v Sarajevo, spominjam se, da sem v razredu pozdravljajal z »Za dom spremni«, kolikor sem kasneje proučeval ta čas, bi rekel, da ustaški novorek ni prodril iz administrativnega v splošni jezik.

Bolj usodna pa sta bila pohod in prisila partijskega žargona po letu 1945.

► To dobro pokaže večpomenskost pojma žargona. Meni vedno manjka nevtralni termin za žargon. V francoščini in angleščini ta termin meri na profesionalni žargon denimo zdravnikov, mehanikov, pravnikov itd.

To je bil žargon centralnega komiteja.

► Ja, toda obstaja tudi mladostniški žargon, ki je nasproten partijskemu. Jaz se ukvarjam s tem žargonom, ki ni profesionalen, ki je povsem nasproten partijskemu. Je izviren, spontan, neprisiljen, slikovit, metaforičen, ne pa birokratski, ponavljajoč, dolgočasen, stereotipen. Mene je privlekel žargon mladostnikov in subkulturni, ki ga govorijo potepuhi, lopovi, džankiji.

Komunistična oblast je vsilila svoj jezik, ki je bil večini prebivalstva tuj, in jo je zaradi nedoumljivosti pasiviziral.

► A na to merite.

Ja, do kdaj je vladal v Srbiji?

► Grobo rečeno do nastopa Miloševića, ki je jezik osvežil in nakazoval, da je prišla nova era. Ko je prišel na oblast, se je zares trudil, da bi začel govoriti v jeziku, ki ga bo ljudstvo





UROŠ ABRAM

Sovražni govor je najprej potekal od vrha oblasti navzdol, kasneje pa je prišlo do tega, da je vsakdo lahko napadal in blatil drugega. Sam sem to opisal kot demokratizacijo sovražnega govora.

Najprej je režim svoje nasprotnike opisoval, da so izdajalci, potem sovražniki, nato so postajali dehumanizirani, skorajda živali, na koncu, kot da niso več živa bitja.



lažje razumelo. Primer je njegov govor na Gazimestanu, kjer je zanj idealno potekala slovesnost ob 600. obletnici kosovske bitke in se je tam zbral milijon ljudi, on pa je spregovoril znamenite besede Srbom – »Nihče vas ne sme tepsti!«, s katerimi je bil postavljen kot ljudski voditelj. To mu je omogočilo pridobiti priljubljenost, vendar je svežino v govoru kmalu opustil in jo zamenjal z govorom sovražstva. Najprej so bile njegove tarče druge republike in drugi narodi, potem pa so tarče postale politične stranke, kritični intelektuali in meščanska javnost.

V svojih člankih ste pisali o fenomenu, ko je sovražni govor v Srbiji doživel stampedno spiralo, saj so ga ob Miloševiću začeli uporabljati tudi njegovi politični nasprotniki.

► Sovražni govor je najprej potekal od vrha oblasti navzdol, kasneje pa je prišlo do tega, da je vsakdo lahko napadal in blatil drugega. Sam sem to opisal kot demokratizacijo sovražnega govora, he-he-he.

Med vojno ste analizirali časopisna poročila, ki so ob srbskih napadih v Posavju poročala: »Branilci Mirkovca so osvobodili Vukovar«, »Vukovar ni osvojen, ampak ubranjen«, kar ste poimenovali posilstvo nad jezikom.

► To je bil propagandni diskurz, ki je bil zastavljen na ideji, da se Srbi samo branijo, to seveda ni veljalo samo za Srbijo, ampak zdaj se pogovarjava o Vukovaru. Pri tem je bil

tipičen prehod na z zgodovinsko simboliko napolnjeno terminologijo – stoletna ognjišča, kar se v Srbiji sliši svečano, patetično, malodane cerkveno. Pri čemer naj bi ta stoletna ognjišča branili goloroki. Stvarnost je potem pokazala, da ne le, da niso bili goloroki, ampak da so tudi osvajali druga ognjišča. Uradni govor pa je predstavljal osvobajanje s tem, da smo vdrli na te teritorije in od tam pregnali lokalno prebivalstvo, da bi potem zasedli svoja ognjišča. To je posilstvo nad jezikom, ki je preobrnilo besedne pojme na glavo, ko je napad predstavljal kot obrambo.

Še višja stopnja se je dogodila med napadi Nata, ko so bombardirali srbske vojaške položaje, general Pavković pa je popolni poraz opisal kot »epski juriš herojev obrambe, ki je navdušil svet«. To, kar je jezik sporočal, je bilo sprto s pametjo ...

► Zato temu pravim posilstvo, saj se upira najbolj elementarni logiki. **Ampak kako so ga lahko ljudje sprejemali?**

► To deluje na velikem delu srbskega prebivalstva, ki je slabo izobražen in ki sprejme in verjame vse, kar mu mediji sporočajo. **Toda ali ni jezikovna kompetenca nekaj, kar posamezniku omogoča, da spregleda takšne v oči bijoče manipulacije?**

► Ljudstvu so sprali možgane s politično propagando. Narod, ki gre

za vodjo, je trop ovac, ki sledi ovnu. Kar oven reče, to je resnica. Del kulturne tradicije pri Srbih je iskanje vodje in ne demokracije, na žalost.

Nekje ste zapisali, da je Miloševićev režim padel v trenutku, ko je prignal jezik sovražstva do vrha, ko od tam ni mogel več naprej.

► To so pripisali meni, čeprav tega nisem rekel eksplicitno. Sem pa pomladi leta 2000 v Ninu objavil članek, v katerem sem na kratko predstavil nekaj stopnjevanj uporabe ostrih izrazov, s katerimi je režim opisoval svoje nasprotnike. Najprej so bili izdajalci, potem sovražniki, nato so postajali dehumanizirani, skorajda živali, na koncu, kot da niso več živa bitja. Na koncu sem se vprašal, kaj bi temu lahko sledilo. Ugotovil sem, da je režim prignal jezik do skrajne meje degradiranja svojih oponentov, da skozi jezik ne more več stopnjevati svoje agresivnosti. Tega takrat nisem smel izreči tako dobesedno, ampak sem med vrsticami dal zaslutiti, da režim, ki je jezik pripeljal do njegovega roba, ne bo več dolgo trajal.

S stališča lingvистa: ali je pogoj za kritično mišljenje, da človek govori več kot en jezik?

► Na splošno bi rekel, da je, čeprav ne bi trdil, da človek ni zmožen kritičnega razmišljanja, tudi če govori samo materni jezik.

Kot na primer stari Grki ...

► Oni so res razmišljali, samo ne vem, ali je bilo to kritično razmišljanje. Nedvomno pa znanje več kot enega jezika koristi pri razmišljanju o čemerkoli.

Vi ste od malih nog prakticirali dvojezičnost. Kako je bilo to videti?

► Moj oče je na gimnaziji predaval več jezikov, bil je tako zagnan, da je tudi mamo naučil tujih jezikov in potem v našo družino vpeljal kot uradni jezik angleščino. Za mizo smo govorili angleško, s sestro sva se prepirala v angleškem jeziku.

Je bila srbsčina izgnana?

► Ne, ne, kadar očeta ni bilo doma, sva se s sestro z mamo pogovarjala srbsko. V Sarajevu smo bili poznani kot posebna družina. Ko smo se sprehajali po mestu, so si ljudje za nami šepetali: »Poglej te ljudi, ti doma govorijo angleško!«

V Srbiji, deželi nadrealizma, praktične posledice nove realnosti štirih jezikov namesto enotne srbohrvaščine bržkone prinašajo bizarne situacije?

► Uradni status štirih jezikov v državi, kjer ima vsakdo pravico do uporabe maternega jezika, ponuja različne teoretične možnosti. Naj ponazorim s primerom. Pred dobrim mesecem je šofer iz Prijepolja napravil prekršek in se znašel pred sodiščem, kjer pa se je skliceval, da ne razume obtožnice, ker da ne razume srbskega jezika. Kot srbskemu državljanu bosanske narodnosti mu ustava zagotavlja pravico do uporabe maternega jezika, zato je zahteval prevajalca. Nastal je pravni spor, ker niso mogli najti prevajalca iz srbskega v bosanski jezik, kar je seveda popolni absurd, ker za razumevanje ne potrebujes prevajalca. Toda potem se je izkazalo, da vendarle obstaja prevajalec, človek z diplomom tolmača za bosanski jezik, ki živi v Novem Sadu, in da bi ga bilo treba angažirati. Ob tej zadevi pa se je razkrilo, da to sploh ni edini primer, ampak da na sodiščih v južni Srbiji, kjer žive Bošnjaki kot manjšina, leži cela vrsta pravnih, ki jih sploh ne rešujejo, ker obtoženi vztrajajo pri obrambi v svojem jeziku. Toda ta šofer si te jezikovne zvižaje ni sam izmislil, pred njim je to uporabil veliko bolj znani Srb Vojislav Šešelj. Ko mu je na sodišču v Haagu tolmačil hrvaški prevajalec, ga je Šešelj prepoznal po naglasu in se delal, da ga ne razume, ter zahteval, da mu besedilo obtožnice prevede srbski prevajalec v srbsčino, pisano v cirilici, a ne na računalniku, temveč na papirju. Absurdno. ✕



geacollege

VIŠJEŠOLSKI PROGRAMI:

- Ekonomist – smer računovodja*
- Ekonomist – poslovna smer*
- Poslovni sekretar*

*omogočen študij na daljavo

VISOKOŠOLSKI PROGRAMI:

- Podjetništvo (tudi v angleščini)
- Premoženjski svetovalec

MAGISTRSKI PROGRAMI:

- Podjetništvo
- Management korporativne varnosti

**Prihodnost
pripada podjetnim!**

080 11 20 / info@gea-college.si

www.gea-college.si



IVAN
CANKAR

Uršula Cetinski

Novoimenovana direktorica Cankarjevega doma o tem, kako želi našo največjo kulturno institucijo programsko prevetriti in narediti prijetnejšo, o gledališču, mednarodnih uspehih, a tudi tem, da je bila kot gimnazijka piflarka in darkerka, da je leta 1988 po radiu menda prva povedala, da so izpustili JBTZ, da je bilo kulturnikom takrat lažje preživeti in da danes kljub napredku živimo v veliko bolj konservativni družbi.

Vanja Pirc, foto Uroš Abram

Direktor Cankarjevega doma Mitja Rotovnik se bo po treh desetletjih vodenja naše največje kulturne ustanove kmalu upokojil. Nasledila ga bo Uršula Cetinski (1966), ki je na letošnjem najtežje pričakovanem javnem razpisu na področju kulture najprej prepričala natečajno komisijo, potem pa gladko še oba sveta Cankarjevega doma in ministra za kulturo.

Rod Cetinskijevih izvira iz okolice Kočevja (od tam je tudi eden njenih bratrancev, oče znane hrvaškega pevc Tonyja Cetinskega), sama pa je odrasčala v ljubljanski Rožni dolini. Študirala je primerjalno književnost in nemščino, se kalila na Radiu Študent, kot publicistka je objavljala v številnih medijih, tudi v Mladini. Najtesneje pa je povezana z gledališčem. Bila je direktorica Koreodrame, zadnjih osem let uspešno vodi Slovensko mladinsko gledališče, pred tem je bila programski vodja za področje gledališča in sodobnega plesa v Cankarjevem domu.

Zdaj se vrača tja, le da na še višji, najvišji položaj. V približno 30-stranski viziji, najdaljši in najbolj podrobni od vseh kandidatov, je navedla nujnost sprememb, od te, da je treba institucijo približati mladim in jo bolj odpreti za javnost, do te, da bi Cankarjev dom kar čim bolj izkoristili njegovo še vedno ključno primerjalno prednost: da lahko prireja tako obsežne in kompleksne dogodke, ki jih druge kulturne ustanove ne morejo.

Predlagala je, da se dobimo na Rožniku.

Nismo se po naključju povzpeli na Rožnik, kajne? Smo na Cankarjevem vrhu, sedimo tik ob Cankarjevi spominski sobi, streljaj proč je Cankarjev spomenik, za katerim se odstira veličasten razgled na Ljubljano. Vi pa boste nova direktorica Cankarjevega doma.

► Res se mi zdi, da obstaja zanimiva povezava med Cankarjem, Cankarjevim domom in gledališčem nasploh. Ko se lotevaš predstav po Cankarjevih delih, si vedno znova presenečen, kako zelo aktualen je. Ko smo v Slovenskem mladinskem gledališču pred dvema letoma pripravljali *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* v režiji Vita Tauferja, se je izkazalo, da je mogoče svetohlinske odnose, o katerih je pisal Cankar, še danes projicirati na vso srednjo Evropo,

morda celo na ves svet. Predvsem pa je zadel pri opisu neke pravi- pično slovenske specifikke, ki je hkrati komična in tragična. Večkrat razmišljam o tem, o njem.

Sicer pa rada pridem sem, na Rožnik. Že ko smo se vzpenjali, sem vam omenila Marka Ravenhilla, enega največjih dramatikov ob koncu 20. stoletja, dramatika *krvi in sperme*. Ko je pred leti obiskal Slovenijo, sem tudi njega pripeljala sem, v to sobo poleg nas. Opisala sem mu, o čem je pisal Cankar. On pa se mu je pred odhodom podpisal v spominsko knjigo in prav fino se mi je zdelo, da se je tako cenjen sodobni dramatik poklonil pokojnemu slovenskemu kolegu. Je pa problem slovenske dramatike v tem, da tujcev ne moremo navdušiti nad njo, tudi če bi želeli, ker ni skoraj nič prevedenega. To je velika škoda.

Pot na Rožnik je kar ovinkasta in strma. Ste tudi sicer vajeni hoditi po poteh, po katerih morda ni najlažje? To vas sprašujem zato, ker ste menda že na poljanski gimnaziji veljali za trmasto, odločno dijakinjo, ki cilje, ki si jih zastavi, tudi doseže. Bili ste predsednica razreda, pa urednica fanzina, ki ste ga zaščitili skupaj s sošolci ...

► Takrat smo bili precej revolucionarni. Ta časopis smo potem sami tudi fotokopirali in ga prodajali. Dolgo nismo vedeli, kako bi ga poimenovali, potem pa sta moj razrednik Borut Šuklje in naš tedanji profesor Miloš Ekar, ki sta bila naša mentorja, predlagala, da bi se po vzoru Nove revije poimenovali Novi ilustrirani časopis, le da bi imeli kratko *NiČ*, ker smo bili v uredništvu pač sami nihilisti in nietzschejanci. Zanimivo je, da nas je kar nekaj pozneje pristalo v kulturi ali prosveti, Ženja Leiler, pokojni Sašo Jovanovski, Bojan Salaj, Andrej Ilc, Urša Geršak ...

Takrat ste bili darkerka, vedno v črnem, kajne?

► Res sem imela zelo punk imidž. V šolo sem hodila s čipkastimi rokavicami. Pa tako ogromno frizuro sem imela in že zjutraj sem se močno nalčila. Profesorji so me velikokrat spraševali: »Kaj je to, Cetinski, zakaj morate izgledati tako?« Saj po svoje sem bila kontradiktorna, po slogu zunaj mainstrea, hkrati pa totalna piflarka. To je bila kombinacija, ki je moje profesorje zmedla, saj so si verjetno predstavljali, da si, če si po videzu malo obrobnejši, takšen tudi po znanju. Zato je prvi članek, ki sem ga napisala za *NiČ*, govoril o svobodi, o tem, kako enkratna je svoboda individualnega izražanja, ki mi je bila kratena. Sicer pa ne vem, zakaj sem bila že od prvega razreda osnovne šole tako zelo zagrebena. Tudi zdaj, ko je sin v osnovni šoli, zelo uživam ob brskanju po njegovih učbenikih. Ravno danes zjutraj sem mu rekla,

kako rada bi bila spet otrok, da bi šla v šolo.

Drži, da se je že takrat začela tudi vaša vez z gledališčem?

► Imeli smo dramski krožek in dvakrat sem se poskušala prebiti v gledališko predstavo, a prvo leto me mentor Evgen Car na avdiciji ni sprejel. Naslednje leto, ko je bil mentor Marko Simčič, mi je pa uspelo. V ekipi sta bila tudi denimo Jaša Jamnik, ki je kasneje postal režiser, in Darja Reichman, ki je zdaj igralka v kranjskem gledališču. Igrali smo Jesihove *Grenke sadeže pravice*, ki so napisani kot lego kocke, stavke lahko sestavljaš poljubno, zato nismo imeli kakšnih klasičnih dramskih vlog. Nastopali smo v Štihovi dvorani Cankarjevega doma, enkrat tudi v Mestnem gledališču ljubljanskem.

V gimnaziji ste bili v »nemškem« razredu, kar pomeni, da je bil vaš drugi jezik nemščina, in ta jezik ste pozneje tudi študirali. Hkrati pa ste študirali primerjalno književnost.

► V bistvu je bila nemščina moj B-študij, kar pomeni, da je bila moja prva izbira pravzaprav primerjalna književnost. Ravno zadnjič sem Mateju Bogataju omenila, kako sva z Ženjo Leiler v tretjem ali četrtem letniku gimnazije občudovali njega in druge primerjalce, ki so se takrat zbirali v restavraciji Plečnikov hram pri Križankah. Zdeli so se nama kot bogovi. In takrat sva si rekli, kaj bi dali, da bi bili tudi midve komparativistki. Ker pa smo takrat na Filozofski fakulteti vpisovali po dva študija hkrati, sem za drugega najprej izbrala španščino. A potem sem se na potovanju z InterRailom ustavila v Madridu in v španščini izrekla en sam stavek, nekaj takšnega kot »Kje je supermarket?«. In dobila sem odgovor, v katerem nisem razumela niti ene besede ... Takrat mi je postalo jasno, da se moram prepisati na nemščino. Pa tudi primerjalci so mi svetovali, naj raje vzamem nemščino, ker je ogromno literarne teorije v tem jeziku. V tretjem letniku sem se potem tudi pri nemščini vpisala pod A-smer.

Šta vas potem ravno literatura in gledališče pripeljala tudi na Radio Študent? Tam ste bili kulturna urednica.

► Ko sem postala del uredništva, še nisem bila toliko v gledališču. Radio Študent se mi je zdel nekaj krasnega. Stanovala sem v Rožni dolini in venomer hodila mimo, nekoč pa sem se le prijavila na avdicijo in jo uspešno opravila. Spomnim se, da je bila moja prva naloga spremljanje prvega jugoslovanskega feminističnega kongresa na Kersnikovi, kjer sem sedela skupaj s feministkami iz vse Jugoslavije. In potem sem šla v studio in v živo poročala o tem. Kasneje niso imeli nikogar, ki bi pokrival gledališko kritiko. Tako so na predstave poslali mene.

To je bilo konec osemdesetih, v precej prelomnem času. Po čem ste si ga najbolj zapomnili?

► Najbolj mi je ostalo v spominu, ko je nekoga dne naš odgovorni urednik Ali Žerdin nam, drugim urednikom, ki smo takrat že odšli domov, prek radia sporočil, naj se vrnemo v redakcijo. Tako smo se obveščali le, če je bilo kaj nujnega. Ko smo se vrnili, nam je povedal, da so zaprli Janšo, Borštnerja, Tasića in Zavrla. Rekel je, da drugi mediji o tem ne bodo poročali, mi pa bomo. Kdor želi ostati, naj ostane, kdor ne, mu odhoda ne bo zameril. Seveda smo ostali. Najprej so se vrstili protestni večeri v PEN klubu. Tja sem hodila vsak večer in poročala o tem.

Mnogi se vas spomnijo kot »Uršulo z velikim mikrofonom«.

► Tone Stojko mi je kasneje podaril fotografijo, kjer Venko Taufer bere protestno sporočilo, jaz pa stojim zraven s tisto težko napravo. Takrat smo imeli take res masivne snemalnike na trak, tehtali so skoraj 15 kilogramov. Potem se je dogajanje iz PEN-a preselilo na Roško in tudi tja smo hodili vsak dan. Ali Žerdin me je ravno zadnjič opomnil, kako zelo sem bila vznemirjena na dan, ko so izpustili četverico. Mislim, da sem bila celo prva v Sloveniji, ki sem javnost obvestila, da so jih izpustili. Ko sem prišla v studio in to v živo povedala v mikrofon, sem bila tako iz sebe, da me je Ičo Vidmar, ki je bil vodja izvedbe programa, za nekaj časa potegnil kar ven iz programa, da se malo pomirim. Je bil pa tisti čas resnično nekaj posebnega. Spali smo kar na radiu, ljudje so nam nosili hrano, taksisti so nas naokrog vozili zastonj. Počutili smo se kot revolucionarji in borci za pravico. Bili smo tudi zelo povezani, med seboj in z drugimi.

Je za tiste, ki ste se takrat angažirali, to, kar je sledilo, veliko razočaranje? Janez Janša je obsojen korupcije in mora v zapor. Igor Bavčar velja za tajkuna.

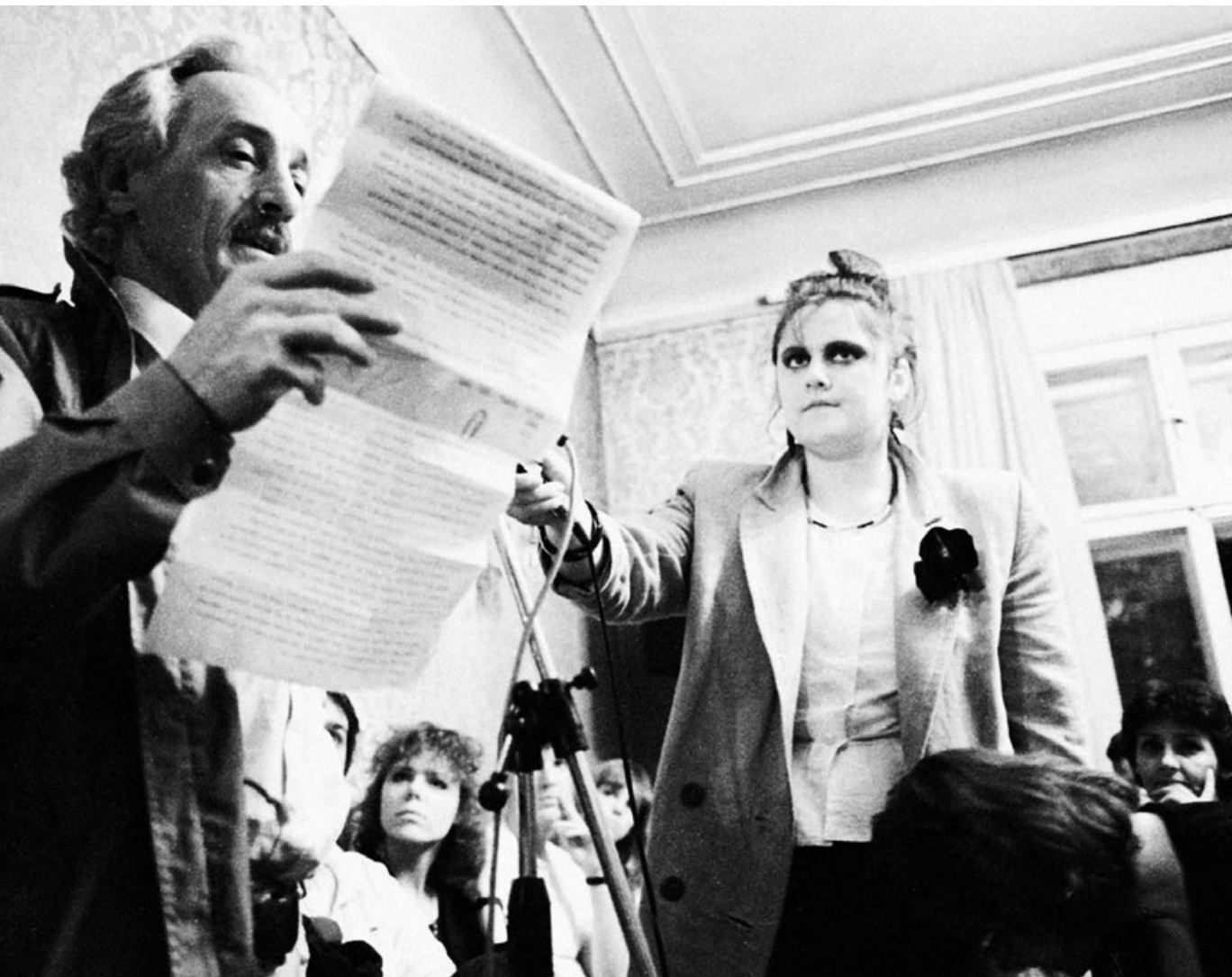
► Prihodnost naše države sem si v tistih časih res predstavljala zelo idealistično, kot nekakšno oazo prave parlamentarne demokracije in blaginje. Danes živimo v radikalno drugačni zgodbi, a kljub temu mi ni niti malo žal. Takrat smo ravnali v skladu z osebno etiko in vero v pravičnost.

Takrat ste nad kulturo bdeli kot urednica, zdaj ste že dolgo njena soustvarjalka. Kateri čas je bil kulturnikom bolj naklonjen, tedanji ali sedanjji.

► Takrat je bilo veliko lažje. Sama sem bila približno dvanajst let publicistka freelancerka in takrat je bilo že medijev, za katere sem lahko pisala, malo morje, od na pol strokovnih do poljudnih. Sama nikdar nisem imela stricev in tet iz ozadja, niti iz ospredja, pa so me vseeno vsak teden klicali, ali ho-



Levo Veno Tauffer, desno Uršula Cetinski. Fotografija je nastala 11. junija 1988, med afero JBZ, v PEN klubu.



TONE STOUJKO

Je bil pa tisti čas resnično nekaj posebnega. Počutili smo se kot revolucionarji in borci za pravico. Bili smo tudi zelo povezani, med seboj in z drugimi.

Seks je danes prisoten na vsakem koraku. Sočasno pa tabuiziramo umetniška dela z močno erotično komponento. To je velik paradoks, ki je značilen za ves zahodni svet.

84



čem službo tu, službo tam. Tega danes ni, v tem je ta ogromna razlika. Za mlade je to kot dan in noč. Poleg tega se je dalo, tudi če nisi bil redno zaposlen, takrat kar dobro živeti. Naši honorarji so bili glede na takratne razmere spodobni. Tega danes absolutno ni več. Tretja razlika: gledališka kritika, s katero sem se ukvarjala, je medtem skoraj povsem izginila iz tiska. Ali je novo priložnost treba iskati na internetu, ne vem. To mi je še uganka. In še ena bistvena razlika je. Danes so časi veliko, veliko bolj konservativni kot takrat.

Kje vse se kaže ta konservativnost?

► Povsod. V odnosih, razmerju med spoloma, enakopravnosti žensk in moških, odnosu do telesa, seksualnosti ... Takrat je bilo veliko več svobode. V Cankarjevem domu sem ob organizacijski pomoči Uroša Korenčana takrat recimo pripravila festival *Lepota ekstrema*, ki je bil tako zelo ekstremen, da so na koncu vsi rekli, ja, kje vendar je pa

lepota!? A to je bil pomemben festival, saj se je zgodil kar tri leta prej, preden je body art v umetnosti postal zelo pomemben, preden je postal popularen in del mainstreama in so začeli mnogi ustvarjalci, tudi denimo Jan Faber ali Sasha Waltz, njegove elemente uporabljati tudi v gledaliških predstavah.

Najbolj radikalen del festivala je bil takrat performans Rona Atheyja z naslovom *Deliverance*, v katerem so si vsi člani ekipe na svojih telesih naredili veliko piercingov. No, počeli so še marsikaj drugega. Boljše, da ne povem na glas. (Smeh) A že to s piercingi je bilo zares hudo. Priprave so bile izredno tvegane. Zavarovati smo morali umetnike, pa tudi 200 gledalcev, in takrat nam je pri tem, da smo oder ustrezno pripravili in tudi pospravili, zelo pomagala klinika za infekcijske bolezni. Je bil pa to z organizacijskega vidika najtežji projekt v mojem življenju. Ne le, ker je bil tve-

gan. Težak je bil tudi zato, ker ni šlo za eksces v smislu »glej ga človeka, kaj dela sam s sabo«, ampak za eno najbolj prepričljivih metafor o smrti, kar sem jim bila priča doslej v umetnosti. Vsi vemo, da smo umrljivi, a ko si gledal ta performans, si to začutil tako zelo globoko pod kožo kot še nikoli dotlej.

Kakšni bi bili odzivi na tak dogodek danes?

► Takrat je bil v Ljubljani ravno Evropski mesec kulture in v Cankarjevem domu je visel plakat Luciana Pavarottija, ki je bil eden njegovih najvidnejših gostov. Zraven pa je bil prilepljen plakat za performans Rona Atheyja. Takrat se morda celo nikjer drugje v svetu ne bi moglo zgoditi, da bi nekaj tako zelo marginalnega prišlo v tako mainstream prostor. Pri nas pa se je. In to je bilo fenomenalno. Tudi kritiki so festival razumeli, pa ne na neki primitiven način, temveč v smislu, ki si ga je zaslužil, v smislu poezije. Mislim, da danes takšnega

odziva ne bi doživeli. Tega si ne predstavljam.

Danes »varuhov morale« ne bi zmogli le body artisti, znani po sado-mazo točkah, motijo jih že umetniške fotografije z motivi oblečenih žensk. Predlani je nastal cel kraval, ko je v Galeriji Škuc razstavljala hrvaška umetnica Tanja Ostojić, in to le zato, ker so v izložbo postavili fotografijo ženskega mednožja, oblečenega v modre spodnjice z zvezdami EU.

► Nedavno je moj sin delal plakat o antičnih motivih, ki se kontinuirano pojavljajo v umetnosti, in eden teh motivov je Leda z labodom. In ko gledaš te slike od renesanse dalje, ugotoviš, da so izjemno erotične. Takrat sem se zalotila, da sem razmišljala o tem, ali ne bi glede na to, da bo plakat predstavil pred razredom, morda izbral kakšnega drugega motiva, ki ne bi bil tako erotičen. Odgovor gre verjetno iskati v tem, da je seks danes prisoten na vsakem koraku, v vsaki trafiki, mimo katere greš. Seks prodaja avtomobile, zava-

Nič hudega ni, če nas doma sprašujejo, ali smo gledališče za otroke. To, da v Montrealu pred dvorano čakajo na avtograme in navdušeno razpravljajo o naši predstavi ... to nam daje samozavest.

85

rovanja, pralne praške ... Vse polno je seksualnosti, a ta je čisto izpraznjena. Je lupina, v kateri ni popolnoma nič. Sočasno pa tabuiziramo umetniška dela z močno erotično komponento. To je velik paradoks, ki je značilen za ves zahodni svet. Ne vem, kako točno smo prišli do tega.

Kot ste rekli že sami, *sex sells*?

► Verjetno drži, da je danes že čisto vse produkt. Živimo tako, da za nič več nimamo časa, vse se mora odviti blazno hitro, vse pokonzumiramo hitro, tudi podobe. In tako imamo čas le še za tiste, ki so na površju, na prvo žogo.

Ni skrivnost, da nimate voznškega izpita, a kljub temu se dobro znajdete z drugimi prevoznimi sredstvi, neka voznja z mestnim avtobusom pa je bila menda celo prelomna za vašo gledališko kariero. Ko ste vstopili na avtobus, ste bili publicistka. Ko ste izstopili, ste bili direktorica gledališča.

► Ja, takrat sem na avtobusu številka 14 srečala Damirja Zlatarja - Freya in vprašal me je, kam grem. Odvrnila sem mu, da bom delala v kulturni redakciji enega od časopisov in sem na poti tja, da podpisem pogodbo. In je rekel, to pa ne, pojdj z mano, boš direktorica Koreodrame.

In ste kar šli?

► In sem kar šla. Biti direktorica Koreodrame je takrat sicer pomnilo, da imaš eno pisarno, en telefon in čisto nič denarja. A Damir je delal predstave, ki so bile izvrstne, in še danes bi šle lahko po vsem svetu. Ena od fenomenalnih predstav, ki so jih igrali v kleti Biotehniške fakultete v dvoranah z dvajsetimi sedeži, je bila denimo Genetovi *Služkinji*. Služkinji sta bila Aleš Valič in Alojz Svete, njuna gospa pa pokojni Srečo Špik. Kasneje so igrali tudi Genetov *Poostreni nadzor*, ki je bil izjemno fizična, kruta predstava. Takrat so me povabili zraven na gostovanje v Sarajevo, to je bilo še pred tamkajšnjo vojno, in spomnim se, kako so se ljudje dobesedno grebli za vstopnice. Tak cirkus je bil kot pozneje ob gostovanjih »Mladinskega« v Bogoti in drugih državah Latinske Amerike.

Prevrtiva film naprej: zadnjih osem let vodite neko drugo, večje gledališče, ki je v zgodovini prav tako pustilo pomembno sled. Ampak tudi pod vašim vodstvom ste v odlični kondiciji, saj »Mladinsko« v tujini

velja za eno najbolj prepoznavnih slovenskih gledališč.

► Rekla bi, da zagotovo najbolj prepoznavno.

Lani ste v tujini odigrali devetintrideset predstav. Kako lahko gledališče iz Slovenije prodre v svet?

► Predvsem mora imeti predstave, ki jih tujci prepoznajo za relevantne. Predstava Oliverja Frlija *Peklet naj bo izdajalec svoje domovine!*, ki je nastala v našem gledališču, je že takšna. To je predstava o ksenofobiji, šovinizmu, nacionalizmu, razpadu Jugoslavije, hkrati je pa res inteligentno narejena. Sploh zadnji del je ključen, saj igralci brez dlake na jeziku govorijo o medčloveških odnosih v našem kolektivu, kar ni le metafora razkralnega sveta, v katerem prihaja do vojn, temveč tudi sovražnih odnosov, ki jih najdemo znotraj čisto vsakega kolektiva. In naš ni pri tem nobena izjema. Ljudje se običajno sicer kolikor toliko lepo vedemo drug do drugega. Če bi se družba popolnoma razgallila in bi postala skupnost brez samocenzure, pa bi bila videti tako kruto kot zadnjih dvajset minut te predstave. **Ampak zakaj je ravno ta predstava postala tako velik hit?**

► Mislim, da je Frlič trenutno eden najbolj talentiranih režiserjev ne le z območja nekdanje Jugoslavije, ampak tudi širše regije. Nekaj posebnega je. Ko vidiš njegovo predstavo, veš, da je njegova. Na izjemno družbenokritični način se loti čisto vsega, hkrati pa mu izjemno dobro uspe najti tiste boleče točke, ki jih družba doživlja kot travmatične, vendar se ni pripravljena soočiti z njimi.

To je tudi eden od razlogov, zakaj je predstava postala takšen hit. Že ko smo jo naredili, se mi je zdelo, da bi lahko postala odmevna na območju nekdanje Jugoslavije, ker pač razumejo razprtije med Srbi, Hrvati, Slovenci, Bosanci in drugimi narodi iz nekdanje skupne države. Potem pa se je izkazalo, da jo razumejo povsod! Ko smo bili v Helsinkih, so rekli, ja, povsem enako je v razprtijami med Švedi, Rusi in Finci. Ko smo bili v Montrealu, so rekli, ja, povsem enako je v razprtijami med frankofonsko in anglofonsko skupnostjo. Ta predstava je dejansko lakmusov papir. Kamorkoli jo pomočiš, bo pokazala tiste najbolj nevalgične točke družbe. In takih predstav, ki bi bile

hkrati tako zelo lokalne in univerzalne, je na svetu zelo malo.

Je evropsko občinstvo drugačno od latinskoameriškega, kjer je vaše gledališče prav tako reden gost?

► Mislim, da sta v Latinski Ameriki samo dve državi, kjer SMG še ni gostovalo. Odprlo se nam je po gostovanju Pandurjeve *Šeherezade*. Večkrat smo obiskali denimo veličasten gledališki festival v Bogoti. To je res praznik, na otvoritev pride na tisoče ljudi. Na festival pridejo res vrhunski projekti in največje zvezde, Royal Shakespeare Theatre, Needcompany, Robert Willson ...

Doma se srečujemo z evropocentričnimi predsodki, pa si ljudje mislijo, seveda, »Mladinka« v Kolumbiji hvalijo, ker tamkajšnji gledalci nimajo pojma in niso videli nič boljšega. Ampak moramo se zavedati, da so prebivalci Bogote odlično občinstvo, saj na račun tega festivala vidijo veliko več in veliko boljše stvari, kot jih bomo v Sloveniji kadarkoli, ker preprosto nimamo gledališkega festivala tako velikega formata. Imamo sicer zelo kakovostne male festivale, kot so Mladi levi, Ex Ponto, Exodus, Mesto žensk ... velikih pa ne.

O »Mladincu« smo lahko brali tudi v Washington Postu in The Guardianu. Katerega gostovanja pa se najraje spominjate?

► Letos smo bili veliko v Franciji, Nemčiji, ravnokar smo se vrnili z največjega evropskega festivala v Romuniji. V najlepšem spominu pa mi je ostalo gostovanje predstave *Zadnji ples Nižinskega* v Washingtonu. Malo zato, ker je Nižinskega napisal Norman Allen, ki je doma ravno iz Washingtona, še bolj pa zato, ker smo to predstavo naredili s tako skromnimi sredstvi in v tako skromni dvorani in potem se pojavil v teatru, 500 metrov oddaljenem od Bele hiše, in dobiš tako dobre odzive in ljudje čakajo v koloni, da bi dobili avtogram Primoža Bezjaka ... meni se zdi to zares neverjetno. To dejansko pomeni, da imamo vrhunsko talentirane umetnike! V tem primeru so to igralci Primož Bezjak, režiser Marko Mlačnik in koreografinja Mateja Rebolj. Takšni talenti ... to se mi zdi tisti presežek, ki te potem žene naprej.

Po drugi strani se zdi, da se SMG doma počuti nekoliko odrinjenega na rob, marginalnega.

► Naše gledališče v resnici ni mainstream gledališče. Že ves čas pomeni idejni in organizacijski odklon od mainstreama. To je za ljudi v našem teatru malo boleče, saj so glede priznanj nenehno na družbenem obrobju. A to je tudi prednost, saj ima tisti na obrobju veliko boljši pregled nad celoto. Poleg tega je kakovostnega mainstreama po svetu zelo veliko in zato je z njim toliko težje prodreti v tujino. Mi pa smo en tak netopir, ne tič ne miš – smo institucionalno gledališče, imamo abonmaje in 59 zaposlenih, pa vendar nismo klasično repertoarno gledališče, ker veliko potujemo in smo bolj podobni gledališki skupini. Nič hudega ni torej, če nas doma sprašujejo, ali smo zaradi besede »mladinsko« v našem imenu gledališče za otroke. To, da v Montrealu pred dvorano čakajo na avtograme in navdušeno razpravljajo o naši predstavi ... takšne stvari nam dajejo samozavest.

Je to tudi razlog, da kljub temu, da ste že večkrat dejali, da položaj kulturnih menedžerjev pri nas ni dovolj cenjen, vztrajate pri tem poklicu?

► Vsak ima v življenju eno reč, za katero se mu zdi, da jo najbolj obvlada. In to je pri meni ta reč. Znam tudi kuhati, urejati vrt, igrati košarko ... ampak ne tako dobro. Navsezadnje sem kulturni menedžent tudi podiplomsko študirala na univerzi v Linzu. Pri nas se večina, ki vodi kulturne institucije, ni izobraževala na tem konkretnem področju, najpogosteje so kar postali umetniški vodje ali direktorji kulturnega zavoda, potem pa so se morali vsega naučiti sami, zaradi česar so pri učenju lahko naredili tudi precej napak. Če te uči kdo drug, že zelo izkušen, je to velika prednost.

Zdaj vam bo ta izkušnja gotovo prišla še bolj prav kot doslej.

► No, že ves čas mi pride prav. Že ko sem se prvič zaposlila v Cankarjevem domu, mi je bila v veliko pomoč.

Tam ste delali, preden ste prevzeli umetniško in poslovno vodenje SMG. Osem let ste skrbeli za program gledališča in sodobnega plesa in uspelo vam ga je dvigniti na zelo visoko raven. Po vašem odhodu pa je šlo vse kar nekako navzdol. Zakaj?

► Zato ker sta ta program po mojem odhodu vodili Alja Predan in Diana Koloini, ki sta v Cankarjevem domu ostali zelo kratek čas, mislim,

Kadar grem v Pariz, mi je zelo všeč, ko v Centru Georges-a Pompidouja vidim ljudi, ki tam sedijo, berejo knjige, jedo, ker je to družaben prostor. V tej smeri bi bilo treba odpreti tudi Cankarjev dom.

86



da ne veliko dlje kot dve leti. To je seveda prekratko obdobje, da bi lahko pustili močan pečat. Pozneje pa za to področje sploh ni bilo nikogar več. Vse to je jasen signal, da programskih vsebin takšnega zavoda, kot je Cankarjev dom, nikakor ne smemo prepustiti naključju. Poklic selektorja, umetniškega vodje v kulturnih institucijah, je ključen. Izkazuje svetovni nazor institucije in hkrati tega človeka.

Kako to, da ste se zdaj odločili vrniti v Cankarjev dom, in to na najvišji položaj, ki ga po 30 letih zaradi upokojitve zapušča Mitja Rotovnik?

► Tudi ko sem prišla v SMG, ga je pred tem več kot 30 let vodil Petar Jovič. Res je, da ni bil tako izpostavljen kot Mitja Rotovnik in da so se medtem menjavali umetniški vodje, a šlo je za podoben primer.

Vračate se ambiciozno: iz Cankarjevega doma želite spet narediti vodilni center za kulturne in kongresne dogodke v širši regiji. Koliko časa boste potrebovali za to?

► Na voljo imam pet let, kolikor traja moj mandat. Teorija menedžmenta sicer pravi, da se prvi rezultati dobrega dela pokažejo šele sedmo leto, in tudi izkušnje iz »Mladinskega« so pokazale, da se, če delaš v pravo smer, najboljši rezultati res pokažejo šele sedmo leto. To pa pomeni, da za to, da se stvari premaknejo, potrebuješ dva mandata. Zdaj se sicer govori o omejitvi mandata, in če bo slučajno uvedena, upam, da bo omejitev na tri mandate in ne na dva, kajti to pomeni, da bo direktor končal drugi mandat in si v času tretjega iskal nove izzive. Daljše obdobje pa ni dobro ne za direktorja ne za institucijo, razen če gre za direktorja, ki je brez konkurence.

Mitja Rotovnik je danes že skorajda sinonim za to institucijo.

► Zadnje čase me pogosto sprašujejo, ali bo težko stopiti v čevlje Mitje Rotovnika. Res je, da nimava iste številke in ne bo enostavno. Mislim, da ima Cankarjev dom za Slo-

venijo precej simbolni pomen, morda celo bolj v smislu kulturne kot kongresne institucije. Ko potuješ po državah nekdanje Jugoslavije, pa jim je Cankarjev dom simbol za prelomne kongrese, ki so se tam zgodili konec osemdesetih in so bili usodni za celoten jugoslovanski prostor. A v Evropi je še veliko podobnih kulturnih centrov, zato se mi zdi, da Cankarjev dom pri nas pogosto že kar preveč mistificiramo. Po mojem moramo imeti do te institucije racionalen odnos. Njena zgodovina je zelo pomembna, ni pa dobro, če jo mistificiramo.

Minister za kulturo je bil precej oster, ko je izjavil, da je treba tudi v prihodnje seveda ohraniti najsvetlejšo točko programa, kot sta Zlati abonma ali filmski festival Liffe, o vsem preostalem pa bi bilo treba temeljito premisliti. Se strinjate s tem?

► Ja, absolutno se strinjam. V čisto vsakem javnem zavodu ali podjetju se da še kaj izboljšati. To ne pomeni, da so doslej delali slabo, sploh

ne. A delali so tako, kot so v danem trenutku najbolje vedeli in znali in so jim narekovale tudi okoliščine. Okoliščine pa so se v zadnjih dvajsetih letih zelo spremenile. Ko so v Cankarjevem domu začeli z neko zelo sodobno kongresno dejavnostjo, drugje v Sloveniji česa takšnega ni bilo. Šele kasneje so se postopoma začele odpirati tudi druge kongresne institucije. V času, ko sem tam delala jaz, prav tako še ni bilo Centra urbane kulture Kina Šiške, Centra kulture Španski borci, ni bilo Kinodvora, Stare mestne elektrarne ... Pred dvajsetimi leti je bil Cankarjev dom prvi, ki je govoril o kulturni vzgoji, zdaj pa se s njo ukvarjamo vsi.

S tem, ko se je okolje tako korenito spremenilo, je Cankarjev dom izgubil monopolni položaj. Mnogim se zdi, da je izgubil tudi malo blišča. Ampak s tem ni nič narobe. Cankarjev dom ima namreč še vedno ogromno prednost: samo v njem so pod eno streho združene različne veje

V slovenski družbi obstaja težnja, da ljudje ne bi odrasli; če te obravnavajo kot otroka, pomeni, da ti hkrati odrekajo pravico do samostojnega in suverenega odločanja.

87

umetnosti, zaradi česar se je mogoče posameznega fenomena lotiti res kompleksno, skozi glasbo, film, likovno umetnost, gledališče, humanizem in kulturno vzgojo hkrati. Ni nam treba torej tekmovali z drugimi, ampak moramo ustvarjati tisto, česar drugi ne zmorejo. Poleg tega je to institucija, ki je veliko močnejša kot druge usmerjena v mednarodno delovanje, zato lahko pomaga pri odpiranju Slovenije. Več pozornosti bomo morali posvetiti tudi razpisom za evropska sredstva, kajti celotnega bremena pač ne moremo preložiti le na našo državo in obiskovalce.

Kako pa bi se lotili spreminjanja programskih vsebin, si želite več takšnih, ki jih doslej skoraj ni bilo, morda intermedijskih projektov, performansov, morda več subkulturnega dogajanja, kak grafičarski jam za mlade? Boste lovili tudi svetovne pop in rock zvezde ali pa likovno-glasbene razstave, kakršna je bila lanska o Davidu Bowieju v londonskem Victoria & Albert Museumu?

► V Cankarjevem domu različna področja umetnosti pokrivajo specialisti in absolutno zaupam njihovi presoji, kaj je kakovostno in kaj ne. Vsako področje pa ima seveda svoje potencialne. Na področju likovne umetnosti, kamor se po navadi prištevajo intermedijske umetnosti, lahko v prihodnosti naredimo še veliko več. Program gledališča in sodobnega plesa je treba postaviti povsem na novo. Zlasti pri sodobnem plesu je pomembno, da se pokaže, da je to zvrst umetnosti, ki ima enak pomen in veljavo za družbo kot vse druge.

Izjemno pomembno pa se mi zdi tudi, da bi sama institucija postala prijetna za obiskovalce. Kadar grem v Pariz, mi je zelo všeč, ko v Centru Georges Pompidouja vidim ljudi, ki tam sedijo, berejo knjige, jedo, ker je to družaben prostor. V tej smeri bi bilo treba odpreti tudi Cankarjev dom. Kmalu bo prenovljen tudi Trg republike, pravzaprav ga že komaj čakam, ker bo okolica potem čisto drugačna.

Bo torej Cankarjev dom skrbel za vsebino tega parka, pa tudi parka Evropa, ki leži na drugi strani hiše?

► Seveda bomo razmišljali o obeh parkih, tudi o parku Evropa, ki ga je Cankarjev dom nedavno menda dobil v upravljanje. Razmišljali bomo tudi o vsebinski oživitvi terase

na strehi in novi osmislitvi dvorane Lili Novy. V slednjo je mogoče priti neposredno s ploščadi na Trgu republike in že pred desetletji so obstajale ideje, da bi jo spremenili v knjižni klub. Ampak vse to bomo morali najprej dobro premisliti. Slišala sem že kritike, češ da bi s tem preveč porabili za vodo, toaletni papir in elektriko. A moramo se zavedati, da se to, da se ljudje v instituciji lahko kreativno družijo, na koncu zelo dobro obrestuje tudi pri prihodu od prodanih vstopnic. V to absolutno verjamem. Če bo ljudem pri nas prijetno, se bodo z veseljem vračali.

Ljubljana ima težave z urbano kulturo. Bikofo se je v zadnjih letih uveljavil kot edini, ki v strogem centru prestolnice goji tovrstno kulturo, a ker so sosedje želeli mir in tišino, jim je občina nedavno prepovedala prirediti koncerte, čeprav so privabljali na stotine obiskovalcev, med njimi tudi številne mlajše turiste. Ali boste gledali na to, da bi Cankarjev dom radi približali tudi mladim, razmislili o tem, da bi tej ekipi ponudili roko, morda celo prostor za sodobnejše elektronske glasbene dogodke?

► Na to vprašanje ne morem odgovoriti, ker bi moral biti nujno zraven vodja za tovrstni glasbeni program Bogdan Benigar. Bomo pa premislili o tem. Prav je, da imajo mladi prostor, kjer lahko srečujejo vrstnike, prav pa se mi zdi tudi, da se generacije kdaj premešajo; umetnost je tudi dober kontekst za medgeneracijski dialog.

SMG zapuščate približno dve leti pred iztekom drugega mandata. Položaj direktorice Cankarjevega doma po boste zasedli le štiri mesece po imenovanju. Janez Pipan je v kolumni za Objektiv to postavil v širši kontekst in način, kako se pri nas na splošno izbirajo vodje kulturnih institucij, da se mandati ne izpeljejo do konca, da časa za pripravo na novi položaj skoraj ni ... označil za neodgovornega.

► V tujini je res normalno, da si na tak položaj izbran leto ali dve prej. Po drugi strani pa so razmere v našem prostoru tako sovražne, da bi človeka, ki bi položaj nastopil šele čez leto ali dve, vmes že tako ogledali, da od njega ne bi ostalo nič več kot le kosti. Pritiski so namreč tako močni, pa sploh ne le v kulturi, da jih lahko zdržiš le, če si iz železa. Družina in prijatelji ti sicer dajejo moč, vsi drugi, interesne

skupine, ljubiji, napadalci, sovražniki, dvomljivci, konkurenti ... pa te zelo izčrpavajo. Že danes, ko sem šla na intervju, me je vsaj petnajst ljudi spraševalo samo o kandidaturi. Kar naenkrat nisi več človek z vsemi svojimi lastnostmi, ampak samo še kandidat za to funkcijo. To je zelo naporno.

Res pa je, da so roki za pripravo pred nastopom funkcije prekratki. K sreči mi zaradi osemletnih delovnih izkušenj v Cankarjevem domu ta institucija ni neznanka. Če te izkušnje ne bi imela, Cankarjevega doma v tako kratkem času gotovo ne bi mogla spoznati. Lahko bi bila le slamnata figura.

Koga vidite na položaju vašega naslednika v »Mladinskem«?

► O tem bo odločala Mestna občina Ljubljana, ki je ustanoviteljica zavoda. Bom pa zelo vesela, če bo novi direktor mlajši od mene, se pravi mlad človek. Tudi zato, ker danes mladi dobijo tako malo priljubljenosti, da bi se izkazali. Razlog je v tem, da se starejši ljudje, kamor prištevam tudi sebe, redko kdaj kam premaknemo. Tako da se mi v nasprotju s kolumnistom Pipanom zdi pomembno, da se premaknem in priljubljenost v »Mladinskem« dobi mlajša oseba. Še več, celo 40- in 50-letnike v naši družbi pogosto obravnavajo kot otroke. Sama bom kmalu stara 50 let, pa mi je nekdo po telefonu rekel, no, saj ti si otrok Cankarjevega doma. Ko sem pozneje razmišljala o tej izjavi, sem ugotovila, da sicer zveni dobro, tako družinsko. V resnici pa v slovenski družbi obstaja težnja, da ljudje ne bi odrasli; če te obravnavajo kot otroka, pomeni, da ti hkrati odrekajo pravico do samostojnega in suverenega odločanja.

Mnogi pravijo, da je položaj direktorice Cankarjevega doma po teži takoj za položajem kulturnega ministra. Vas zanima tudi ta? So vam ga že ponujali?

► (Smeh) Ne, nihče mi ga ni ponudil. Pravzaprav še nikoli nisem pomislila, da bi bilo fino biti kulturna ministrica. Ko smo za kratek čas ostali brez samostojnega ministrstva, se je pokazalo, kako velika je simbolika kulturnega ministrstva in s tem tudi ministra. Ker je s kulturnim ministrom le redko kdo zadovoljen, in sicer ne glede na to, kaj počne, moraš biti izredno močna osebnost, da zdržiš ta položaj. Verjamem sicer, da je to lepa služ-

ba, ker soodločaš o toliko pomembnih stvareh, hkrati pa to ni ravno sanjska služba.

Doslej smo imeli dve kulturni ministrici. Dobili smo tudi prvo predsednico vlade, notranjo ministrico, obrambno ministrico. Ženske torej počasi le prihajajo na najvišje odločevalske položaje. Na prvi pogled se zdi, da se je, odkar ste pred dvema desetletjema zaradi neenakopravnosti med spoloma zagnali festival sodobnosti Mesto žensk, vsaj na tem področju kaj premaknilo. Pa se je res?

► Ko smo pripravili prvi festival Mesto žensk, takrat še pod okriljem Urada za žensko politiko, so bili odzivi precej sovražni. Češ da je to problematika zahodnega sveta, ki nas ne zadeva. Ampak festivala tako ali tako nismo naredili zato, da bi bila javnost zadovoljna z nami. Naredili smo ga zato, da družbena umazanija, ki gnije pod površjem, priplava na plan. Je pa zanimivo, da so tiste najbolj sovražne puščice izstrelile ženske same. Zdi se mi, da so, kadar je treba braniti patriarhat, tudi sicer pogosto v prvi bojni vrsti prav ženske. Tako da ozaveščanje o neenakosti spolov ni le ozaveščanje moških, ampak obeh spolov.

Vas je zelo jezilo, ko so vas v zadnjih tednih spraševali, ali vas je položaja, na katerega odhajate, kaj bolj strah, ker ste ženska?

► To je pač en tak patriarhalni pogled na spol. Zdi se mi, da je moške in ženske čisto enako strah ali pa nas ni strah. Moški so v tem smislu celo prikrajšani, saj jim družba še vedno ne dopušča, da bi svoj strah izražali javno. Če v javnosti joka ženska, je to v veliki meri sprejemljivo, moškemu pa bi kaj takšnega močno omajalo avtoriteto.

In kdaj bomo končno enakopravni? Ne le glede na spol, temveč tudi glede vsega drugega, v čemer se zdaj odraža zatohlost razmišljanja: pri nas vse družine pač niso enakopravne, sploh ne istospolne, samske ženske nimajo pravice do umetne oploditve ...

► Ne vem, kdaj. Vem pa, da vere v spremembe nikoli ne smemo izgubiti. Hkrati pa vera ni dovolj. Tudi pripravljenost na žrtvovanje lastnega udobja in varnosti mora biti vedno zraven, saj spremembe nikoli niso podarjene, ampak vedno izbojevane. Upam seveda, da ne na barbarski način. ✕



Vito Taufer

Gledališki režiser Vito Taufer o svoji legendarni predstavi Razredni sovražnik, o političnem teatru nekoč in danes, o nujnosti tematiziranja človeške narave v današnjem postideološkem času, o humorju in komedijah, ki lahko okrepijo veselje do življenja

Marjan Horvat, foto Uroš Abram

Leta 1982 je Vito Taufer, tedaj še študent AGRFT, s »punkersko« predstavo Razredni sovražnik, ki je nastala po tekstu britanskega dramatika Nigela Williamsa, sprožil pravo revolucijo v slovenskem in tudi jugoslovanskem gledališču, saj je z njo brutalno razgalil vse notranje antagonizme tedanje jugoslovanske družbe.

Njegove kasnejše predstave, v osemdesetih in devetdesetih letih, so njegova implicitno zelo kritična umetniška refleksija dogodkov v razpadajoči, nekdanji skupni državi in nastajanja samostojne Slovenije. Za njegove predstave tistega časa je značilno (revolucionarno) uvajanje pop ikonografije, tehnike paralelne dramaturgije in drugih novosti v gledališče, vendar kot pravi, ni nikoli eksperimentalno samo zaradi eksperimenta samega, ampak je to počel v službi sporočilnosti.

Vito Taufer, ki je domala v vseh slovenskih gledališčih, pa tudi v številnih na tleh bivše Jugoslavije režiral več kot šestdeset predstav, njegove predstave pa so bile nagrajene na domačih in tujih gledaliških festivalih, je zanimiv in kritičen sogovornik, ki verjame le v svobodno gledališče. V današnji družbi pa pogreša prav svobodomiselnost in ljudi, ki bi si drznili misliti onkraj uveljavljenih družbenih okvirov.

Hrvaški režiser Borut Šeparović je leta 2012 v Slovenskem mladinskem gledališču režiral Razrednega sovražnika britanskega dramatika Nigela Williamsa. Njegova predstava zajema tudi del vaše postavitve iste drame iz leta 1982. Šeparovićevo verzijo ste si zagotovo ogledali. Kako ste doživljali uprizoritev? Morda tudi z malce nostalgije?

► Ob posnetkih naše predstave, ki jih je uporabil Šeparović, sem videl, kako dobro smo naredili predstavo leta 1982 in kako sta njena izvedba in sporočilo aktualna še danes. Doživljal pa sem predstavo različno. Mi nismo iskali nobenega rešilnega odgovora. Nismo iskali niti ponujali. Bila je anarhistična in tragična predstava. Provokativno nasilna in brutalna. Na vsaki ponovitvi se je v trske razbilo šest šolskih stolov, tri klopi ter tu in tam tudi kakšna glava. Predstava je kazala brutalno resnico sveta, zameštranega v politikantske floskule. Tako kot je še danes. Šeparoviću, kolikor sem lahko razumel, je šlo za učinek vzporedne postavitve dveh različnih konceptov v časovnem obdobju tridesetih let. Njegova predstava se je vračala k ideološki deklarativnosti obravnavanja političnih tem, kar sem sam prav s to predstavo skušal ukiniti.

A vendar, kako se je spremenila vloga teatra, predvsem političnega, v minulih tridesetih letih?

► Pravzaprav ne vem, kaj je politični teater. Teater je teater. Politični teater je pa to, kar imamo v politiki. Pri nas sta kultura in umetnost preveč odvisna od politikantskih muh. Danes pri nas praktično ni demokratičnega prostora, kjer bi lahko vsakdo mislil in ustvarjal po svoje, brez tradicionalnih slovenskih

»krevljenj«. Vseskozi smo vpeti v procese, ki dušijo ustvarjalnost oziroma generirajo samocenzuro in obup. Glavno besedo imajo pač tisti, ki nam neradi dajejo denar. Kolikor imam vpogleda v mišljenje in delo vodstev gledališč, se ves čas strahoma ozirajo na višje instance, k uradnikom ministrstva, h kritikom in raznim komisijam. V prejšnjih časih tega ni bilo toliko. Ali pa je bilo manj opazno. Tako ravnajo tudi zaradi drastičnega zmanjševanja denarja za produkcijo, saj so vodstva gledališč na eni strani nekonstruktivno razpeta med zahteve odtujene kulturnopolitične nadstavbe in na drugi ugajanje občinstvu. Hkrati pa so ves čas v strahu, da jim ne bi kdo očital mainstreamovstva, ali komercialnega razmišljanja, ali praznih teatrov. Zelo shizofrena pozicija vedno hujske ustvarjalne nemoči. Ustvarjalnost zahteva svobodo in zaupanje v ustvarjalce.

Kdo je potemtakem danes razredni sovražnik, če ga je sploh mogoče še določiti, in kdo je Buto iz Razrednega sovražnika, ki iracionalno razbija stole zaradi svoje nemoči?

► Umetnost v civiliziranem svetu naj bi se po mojem še vedno znala brati z različnih plati in izhodišč. Umetnosti ni mogoče, ne sme se, spraviti v službo politične resnice. Ker potem ni več umetnost. Je lahko recimo nekakšna kultura. Kulturni pa smo, kulturni. To pa zmeraj. Poštirkani hlapci pri maši. Umetnost je nujno neizprosna, ker skozi pogled umetnosti ni ene same, ene zveličavne resnice in svet ni črn ali bel, ali tak, kakršnega vidi tisti, ki ima oblast. Ničesar ne sme biti, kar ne bi bilo podvrženo kritičnemu očesu umetnosti. Ali posmehu. V posmehu je namreč prednost umetnosti, predvsem gledališča, pred bolj eksaktnimi polji. Težko sodim, kdo je danes Buto. Vsak iz med nas je Buto. Tudi že leta 1982 je bilo takšno temeljno sporočilo naše predstave. Ker je treba, v stvarnosti, ne v teatru, takrat in danes, dobro razmisliti, kaj je treba razbiti in česa ne. Predstava iz leta 1982 ni moralizirala, ampak je poskušala artikulirati duha časa, ki je bil usmerjen v neizbežno tragičen konec skupne države. Moje predstave v tistem času so tematizirale to dogajanje. V začetku osemdesetih je bilo drsenje proti razpadu države zelo intenzivno. In politika je ta proces intenzivno generirala in potiskala hkrati v nezavedno. Tako kot to, še bolj intenzivno, praznoglavo in amatersko, počne danes.

Tomaz Toporišič, dramaturg iz SMG-ja, je lani zapisal, da je bila za vaše predstave v osemdesetih letih prejšnjega stoletja značilna – recimo v predstavah Jaz nisem jaz ali Alica v čudežni deželi – dekonstrukcija taktik tradicije modernističnega gleda-

lišča, ki je takrat prevladovala v Jugoslaviji. V bistvu ste v svojih predstavah, z novimi gledališkimi postopki, zajeli silnice razpadanja nekdanje skupne države. Kako ste tedaj razmišljali?

► Tako kot razmišljam danes. Če sarkoli se lotim, skušam predvsem misliti skozi sebe in svojo izkušnjo, pa naj delam »klasičen« tekst ali »avtorsko« predstavo. Moji predhodniki in moji sopotniki v osemdesetih so velika imena. Hočeš nočeš sem moral v svojem delu izraziti svojo generacijo. Ta je bila v nasprotju s prejšnjimi generacijami, ki so se oblikovale v petdesetih ali šestdesetih in celo še sedemdesetih in so zelo dobro vedele, kaj hočejo, ter znale to jasno in glasno povedati, tudi za ceno preganjanja, popolnoma zgubljenja. Moja generacija in vse generacije za nami so bile že v osnovnem iskanju svoje identitete v tej rašomonski situaciji, v katero smo ujeti še zdaj. Plavamo v nekakšnem megljenem postideološkem, posthistoričnem, postmodernističnem in postgeneracijskem svetu. Najbolj točno bi lahko to označili s postludizmom. V svoji prvi predstavi, v Razrednem sovražniku, sem izlil na družbo in svet ves bes, ki se mi je nabiral sedemnajst let šolanja. Tema predstave je bil upor proti vsemu in vsem, prizorišče tega dogajanja pa sta bila šola in razred, kot metafora družbe in mikromodel države, v kateri ima zadnjo besedo vedno golo nasilje. V tem nasilju, verbalnem, psihološkem, fizičnem, so morali biti igralci drastično stvarni in prepričljivi, kar so od njih zahtevale razmere in kar je narekoval čas. Dialog sem oklestil do res le najpotrebnejšega, do v glavnem kletvic. Nobene rešilne ideje ni bilo več. Razen nasilja. **Namesto gledališča besede, ki je modernističen koncept, ki je bil alfa in omega v socializmu, ste razvijali totalno gledališče, ki vključuje podobe, gibe, glasbo, tekst in tehnologijo. Za predstavo Jaz nisem jaz ste dejali, da je multimedijski projekt. Kako se je odzivalo občinstvo in kako kritika?**

► Smo res počeli nekaj novega? Ja in ne. Avantgardistični postopki se pojavljajo že od konca 19. stoletja. Včasih so bili pa odzivi kritike na moje predstave res zanimivi. Ko je v Mariboru v predstavi Tri sestre A. P. Čehova polkovnika Veršinina na oder pripeljal tank v naravni velikosti, je kritik to dejanje označil s stavkom, da če je režiserju dolgčas, naj take reči počne doma. V predstavi Jaz nisem jaz II sem občinstvo obdal s projekcijskimi platni in jih obdrel jeval z laserskimi projekcijami z Instituta Jožef Stefan in s hrupno muziko. Kritika tega ni sprejela. Reprize predstave ni bilo. Zame pa je bila vendarle uspešna, saj mi je z njo uspelo opredeliti in artikulirati duha časa tako, kot sem ga pač čutil. Tudi mojstrsko napravlje-

ni leseni tank je bil zame v duhu časa, ki je dve leti za tem ušel iz steklenice v obliki pravih tankov, ki so prilomastili iz vojašnic JLA. V tistih časih sem se res, veliko več kot zdaj, ukvarjal s formalnim eksperimentiranjem. Takrat je bilo zame eksperimentiranje zelo pomembno. Imel sem srečo, ker sem delal v Slovenskem mladinskem gledališču, kjer se je dalo eksperimentirati. Za predstave smo imeli veliko več časa, nismo bili tako časovno in finančno omejeni kot danes. In nobenega pravega razloga ne vidim za to omejevanje. Pa še nekaj moram poudariti: v tistem času ni bilo tako velikega strahu pred neuspehom, kar je omogočalo eksperimentiranje. Težko je delati kaj novega, če si ne moreš privoščiti raziskovanja stranpoti in napak.

So bili kritiki na jugu prazneselivejši do vašega dela, so bolj razumeli, kaj počnete?

► Ja no, če sem iskren, so bili tudi tu v Sloveniji večinoma prizanesljivi, včasih tudi navdušeni nad mojimi predstavami. Je pa res, da se moram za takratni uspeh v precejšnji meri zahvaliti festivalom in gostovanjem v Beogradu, Zagrebu, v Sarajevu in tudi v Skopju, kjer so prepoznali pomen našega dela. V teh mestih so bili odmevni gledališki festivali, ki jih v Sloveniji ni bilo. Še danes jih ni. V Sarajevu je bil in je še mednarodni gledališki festival Mess, v Beogradu Bitef, v Zagrebu pa med drugim Festival svetovnega gledališča.

Vse pa se je začelo v Slovenskem mladinskem gledališču, ki je omogočalo eksperimentiranje, za vas pa je poleg tega še domicilno.

► Govorim o osemdesetih letih. Pod vodstvom Dušana Jovanovića je od začetka osemdesetih let SMG ohranjalo svoje, recimo temu, revolucionarno poslanstvo in veselje do eksperimentiranja, iskanja novega. Kreativna svoboda je bila tam zagotovljena zaradi radikalnejše umetniške vizije, zaupanja v ustvarjalce in njihovo ustvarjalnost. Hkrati pa so v času, ko se je delala Rističeva Missa in a minor, zaposlili mlade igralce, ki so dali temu teatru vzgon in novo identiteto.

V tistem času ste režirali predvsem na podlagi tekstov, ki sta jih za vas napisala Emil Filipčič (Altamira, 1984, Atlantida, 1988, in Božanska tragedija, 1989) in Andrej Rozman Roza. Dejali ste, da je za vas »pomembno, da dramske tekste piše nekdo, ki pozna gledališče, ki ve, da piše za gledališče. Slovenci imamo malo dramatikov, ki imajo to praktično izkušnjo«.

► Ja, to se mi zdi zelo pomembno, čeprav je seveda lahko izzivalno režirati predstavo tudi po tekstu, ki ga napiše nekdo, ki ga gledališke prakse sploh ne zanimajo. Ampak to je tako kot bi recimo orkester igral skladbo po notah, ki jih je na-



UROŠ ABRAM

**Umetnosti ni mogoče, ne sme se, spraviti v službo politične resnice.
Ker potem ni več umetnost. Je lahko recimo nekakšna kultura.
Kulturni pa smo, kulturni. To pa zmeraj. Poštirkani hlapci pri maši.**

Plavamo v nekakšnem meglenem postideološkem, posthistoričnem, postmodernističnem in postgeneracijskem svetu. Najbolj točno bi lahko to označili s postludizmom.

92



pisal nekdo, ki ne pozna funkcije not. Seveda je lahko zanimivo, a koristneje je, če poznaš medij, ki ga uporabljaš. Čisto enostavno. Tudi to je večina, ki se je je treba dobro naučiti. Zelo uživam, kadar si lahko privoščimo, da nastajajo teksti sočasno s predstavo, v tem primeru lahko res nastane kaj novega, ampak tega časa in svobode nam pravzaprav ne dajejo več.

Kakšne je razlika v pristopu, ko režirate tekst, ki je napisan za vašo predstavo, in režijo teksta klasičnih avtorjev?

► Ključna razlika je v tem, da ti teksti, ki jih je nekdo napisal pred sto, petsto ali dva tisoč leti, ponujajo še dodatno perspektivo. Pri klasičnih tekstih me vedno zanima, kaj se lahko iz njih naučim. Zato navadno vanje ne posegam preveč oziroma se trudim, da so ti posegi neopazni, da ne bi uničil organizma. Večkrat sem že rekel, da je delo s starimi teksti nekakšna arheologija. Ne izmišljaš si stvari, ampak jih odkrivaš. Odkrivaš njihove skriv-

ne resnice. Lepo počasi. Skromno. Tudi to početje me veseli. Nazadnje pri Kdo se boji Virginije Woolf Edwarda Albeeja v koprskem gledališču. Verjamem, da taka besedila, ki so se pretokla skozi čase in prostore, nosijo skrivnosti, ki pridejo na plan v uprizoritvi, če jih seveda hendlaš z občutkom. Če režiram tekst sodobnega avtorja ali avtorja, ki piše prav za mojo predstavo, imam sogovornika tukaj, pri klasičnem avtorju pa je sogovornik onkraj. Albeeja sem zrežiral skoraj nespremenjenega. Je pa res, da smo radikalno spremenili funkcijo besede in govora v primerjavi s prejšnjimi postavitvami. Vključno z znanimi filmom, kjer vsi govorijo s hudimi psihološkimi poudarki, film traja dve uri in pol in je strahotno dolgočasen. Na koncu ničesar ne razumeš. Odkril sem, da je treba, če hočemo razumeti, za kaj pravzaprav gre, ujeti ameriški način mišljenja in govora, ki je hiter, površen, površinski, tudi kadar gre v globini za težke teme. Tako je

moja predstava dobila vzgon in praktično neskrajšana traja samo uro petindvajset. In ljudje se zelo zabavajo, na koncu jokajo, torej razumejo, za kaj gre, če se smem malo pohvaliti.

Ampak v nekem intervjuju, še preden ste se lotili priprav na uprizoritev tega dela, ste dejali, da razmišljate o njegovem zmasakriranju.

► Razmišljal sem o tem, saj sem bil, preden sem se dobro lotil dela, jezen na avtorja Edwarda Albeeja, zato ker zahteva, do skrajnosti konservativno in za režiserjev ego nerazumljivo, da se tekst ne krajša in ne spreminja. Niti didaskalije ne. Ko sem se lotil dela, pa se mi ni zdelo potrebno več ničesar spreminjati. No, v resnici smo malce tekst le oklestili, spremenili smo tudi nekatere poudarke tako, da smo igro lažje zasidrali v naš čas.

Kaj v tem večplastnem tekstu vas je kot režiserja najbolj pritegnilo?

► Kdo se boji Virginije Woolf je tekst, ki odpira več dimenzij. Zakaj ga ne bi brali kot tragično ljube-

zensko zgodbo dveh ljudi, ki ne moreta imeti otrok? Kar precej sem se ukvarjal s to dimenzijo. Prav tako pa ga lahko beremo skozi optiko analize fašizma v vsakdanjih intimnih odnosih. Prav večplastnost te zgodbe je zelo inspirativna. Gre za večno zgodbo, ki korenini v grški tragediji. V čem? Predvsem v tragičnem, izpraznjenem občutju, kar je v današnjem postideološkem svetu še kako aktualno. Danes ni več odrešilne ideje, utopične vizije, nobenega boga.

Je v tem izpraznjenem svetu lahko ljubezen tisto, kar potrebuje človeštvo? Ljubezen vam je uspelo potegniti celo iz Camusove Kaligule.

► Ne, ne bi tako rekel. Ljubezen razumem kot neizbežnost, kot večno človekovo iskanje drugega, pa tudi samega sebe, smisla, boga, tudi užitka, zabave, veselja, topline, radosti, nežnosti – vsega, kar dela človeka človeka. V gledališču raziskujemo vse dimenzije, ne pa samo misli in dela Janeza Janše.

Vrniva se še k eni vaši vizionarski predstavi iz leta 1990. Gre za predstavo Odisej in sin ali Svet in dom, za katero je tekst napisal vaš oče. V njej ste reflektirali krizo slovenske kulture, krizo identitete tradicionalnega dramskega gledališča, krizo političnih in ideoloških identitet v času Jugoslavije. Verjetno tudi vašo lastno identiteto kot režiserja.

► V tej predstavi je šlo za zgodbo o dogodkih, ki so se zgodili leto kasneje, leta 1991. Predstava je govorila o razbitju do konca sfižene in skorumpirane skupne države. V tej igri vzporedno teče zgodba Odiseja, ki se vrača na Itako, da bi svoj svet po dolgih letih in mnogih avanturah spravil v red. Odisej ves čas ureja svet, potuje od avanture do avanture, od ženske do ženske, od boja do boja. Je angažiran. Na drugi strani pa Telemah išče svojo identiteto in možnost realizacije v izpraznjenem svetu, kjer se je že vse zgodilo. Hodi po stopinjah svojega očeta, a ne najde drugega kot prežvečen svet, puščavo in odsotnost česar koli, v kar bi lahko verjel.

Iskanja torej v devetdesetih prejšnjega stoletja. Takrat ste režirali tudi, po Rozmanovi predlogi, Tartifa, ki trguje s človeškimi organi, in Filipičevo Psiho, ki je farsa o poosamosvojitveni Sloveniji. V kaj se je pravzaprav spremenilo gledališče v devetdesetih letih? Otreslo se je ideo-

Ljubezen razumem kot neizbežnost, kot večno človekovo iskanje drugega, pa tudi samega sebe, smisla, boga, tudi užitka, zabave, veselja, topline, radosti, nežnosti – vsega, kar dela človeka človeka.

logij, hkrati pa je še vedno iskalo svoj *raison d'être* v postsocialistični Sloveniji.

► Zanimivo, kajti sprašujete o dveh projektih, ki sta bila pri občinstvu zelo odzivna, pri kritiki pa ne. Teksta sta nastala na mojo pobudo v okviru iskanja naše na novo pridobljene meščanske stvarnosti. Zato sem hotel delati niz tekstov, ki bi sledili Molièrovim vsebinskim in formalnim matricam. Predstavi sta zajemali vsebino iz naše nove družbene in politične stvarnosti ter se do nje opredeljevali skozi brutalen posmeh. Bili sta izrazito politično nekorektni in strupeno vizionarski. V Filipičevi Psihi predsednik, v zameno za olimpijske igre in sprejetje Slovenije v Evropsko unijo, svojo najlepšo hčer prodaja japonskemu multimilijarderju Ogabeju, najbogatejšemu in najgnusnejšemu človeku na zemlji, pošasti, ki jo je igral Janez Škof. Rozmanov tekst Tartif pa je govoril o slovenski trgovini s človeškimi organi na območju nekdanje Jugoslavije. Besedili sta bili bravurozni, ostri in aktualni, priljubljeni pri občinstvu, kritiki pa žal v njihju niso prepoznavali umetniškega presežka. Naša kritika je že takrat postajala akademsko odtujena, čeprav je prisegala in izrecno zahtevala politično deklarativnost gledališča, kar je posledica njene lastne intelektualne in ustvarjalne jalovosti.

Ko sva se pripravljala na intervjuju, ste dejali, da nimate nekakšne rdeče niti, ki bi determinirala vaš pristop. A vendar se zdi, da se v zadnjem obdobju precej posvečate tematiziranju človeške narave, za katero pa ste nekje dejali, da se skozi zgodovino v bistvenih značilnostih dejansko ne spreminja.

► S čim drugim pa bi se ukvarjal, če ne s človekovo naravo? To gledališče vedno počne. Seveda ima pomembno vlogo tudi tehnologija, ampak pri nas dlje od sodobnih pristopov v obliki videoprojekcij in mikrofonov v vsaki predstavi že desetletja dolgo nismo prišli. Gre še za eno eksotično specifikko našega gledališča, ki je finančno podhranjeno in tehnološko popolnoma zaostalo in je, na čelu z osrednjim nacionalnim gledališčem, pristalo na ravni evropskih tretjerazrednih provincialnih kulturnih domov. In čeprav se lahko še tako tolažimo, da poleg drugih bogov tudi deus

ex machina nima več kaj bistvene-ga povedati človeštvu, nas že samo gledališče od nekdanj učil, da je nevarno zapostavljati bogove, kakor tudi, da ima človek čudno potrebo, da sam postane bog, in hkrati postane še mašina. Kakorkoli, v bednem stanju naših gledališč se lahko tolažimo, da je ključna stvar raziskave vedno človek. Razgaljen človek v praznem prostoru. Človekova narava. Kaj je to? Koliko bremena ji lahko zaupamo? Prav to analizira gledališče od svojih izvorov naprej. Koliko smo socialna bitja? Koliko smo sposobni svoje početje racionalizirati? Nam lahko tisti na oblasti prepustijo odločanje? Ali pa morajo vedno sami sebe razglasiti za avantgardo in vzeti bič v roke? Smo sposobni premagati zlo v sebi? Ali sploh je zlo v nas? Nam je morda vsiljeno? Pred kratkim sem bral kratek in zanimiv članek o nekem plemenu v Afriki, ki svoje-ga pripadnika, ki je naredil kaj slabega, »kaznuje« tako, da ga postavi-jo na sredo kroga in mu dva dni prijazno pripovedujejo in dopovedujejo, kaj in koliko dobrega je že naredil v življenju. Na ta način izženejo zlo iz človeka, v bistvu pa sploh ne verjamejo, da je v človeku zlo, saj človek, ki je storil nekaj narobe, na ta način v resnici prosi skupnost za pomoč iz neke stiske. **Za vaše predstave je značilen tudi humor. Uspelo vam ga je vključiti – z dialekti, v katerih govorijo igralci – celo v Camusove Kaligulo, ki ste jo režirali v Drami.**

► Igralci, predvsem senatorji, ne govorijo v dialektu zato, ker bi hotel na silo izzvati smešnost, kot sem prebral v nekakšnih kritikah, ampak sem hotel pokazati Camusove like bolj resnične. Nekakšen vdor realnega, če hočete. Hotel sem, da bi bili denimo senatorji individualizirani, hotel sem ujeti stanje duha v parlamentu. Smešnost je bila stranski produkt. Sicer pa je občinstvo inteligentnejše od tistih, ki zadnja leta pišejo kritike za gledališče, pa se je smejalo vsebini. Temu, kar je bilo izrečeno v predstavi, nečemu, kar so prepoznali kot resnično, ne pa dejstvu, da je v gledališču dialekt a priori nekaj smešnega in konec koncev neustreznega. Zahteva po nekakšni knjižni slovenščini je namreč čudno konservativna in puritanska. **O humorju vas sprašujem tudi zato, ker ste režirali dve komediji igralca**

in kantavtorja Iztoka Mlakarja. Kaj vas pritegne v njegovih tekstih, ki so molièrovski tip komedije?

► V formalnem smislu je morda molièrovski, v bistvu pa je ta humor kar Mlakarjev. Molièra sem mu ponudil za inspiracijo. Ima strašno inteligentne in duhovite tekste songov in dolgo časa sem ga prepričeval, naj napiše kaj za oder, saj je tudi igralec. Je skrajno karizmatičen kantavtor oziroma avtor na kantu, kot pravi sam. Prepričeval sem ga, da bo nastal bum, če bo združil svojo igralsko in kantavtorsko vlogo. Pred tem sem že naredil kar nekaj poskusov prestavljanja raznih dramskih tekstov v živ in trdoživ jezik primorščine, ki je za nas kulturno identitetno zelo pomembna, saj nas povezuje s stari-ram in bogatim izročilom mediteranske kulture. Ne le nemške, ki se nam je vsiljevala stoletja, in anglosaške, ki se nam vsiljuje zdaj. Tako sem v primorščini delal Linhartovega »Matiček se bo uoženu« v tržaškem gledališču. Besedilo je dobilo zelo konkretne in aktualne sporočilne dimenzije za Slovence v Italiji. Še bolj radikalna pa se mi je zdelo prestavitev Beckettovega »Čakajoč Hodota« v primorščino. Malce abstraktno besedilo je dobilo neverjetno živost in imanentno beckettovsko duhovitost, ki jo pač ima primorščina. In postala je zelo naša, tako rekoč realistična igra, neprimerno prepričljivejša, kot če bi jo igrali v abstraktnem okviru knjižne slovenščine, saj je njena metafizična dimenzija prišla s primorščino bolj kontrastno do izraza. In res, ko smo igrali predstavo na solinah, so se domačini neizmerno zabavali in prihajali tudi po večkrat gledat predstavo. Si predstavljate? Becketta?! To je zame merilo žive kulture. Mlakar pa zdaj piše že tretjo komedijo. Kristusov pasijon je delovni naslov.

Bi kazalo v Sloveniji okrepiti veselje do življenja, ta *joie de vivre*, ki je značilen za Sredozemlje, tudi z dobrimi komedijami?

► Z odgovorom sem v rahli zagati. Ne vem, ali je to sploh mogoče spričo naše trmoglave malenkostnosti, potuhnjenosti, samodestruktivnosti, destruktivnosti in hlapčevstva. Komedije delam tudi zato, da ne bi povsem izgubili volje do življenja, saj je to hkrati volja do kreativnosti. Komedija je tudi zabavna. Komedija je izraz avten-

tične ljudske potrebe po kulturi. Verjamem v pravico do kulture, ne pa v kulturo grobišč. Verjamem v terapevtsko in osvobajajočo kulturo. Ki je zabavna. Ker zabava je lahko maksimalno subverzivna, saj preganja strah. Zabava je higiena v vseh časih. Še posebej pa v časih, ko sta strah pred revščino in vesplošno nezadovoljstvo glavno sredstvo manipulacije in prisile. V Sloveniji komedije niso zaželeni, ker to državo vodijo potuhnjeni hlapci. Ti pa hočejo mir v hlevu.

Se pravi, da Slovenci ne znamo biti sami s sabo?

► Mislim, da ne. Smo v osnovi a-socialni. Biti sami s sabo se moramo naučiti. In to se lahko naučimo le s premislekom o svoji naravi. V tem je terapevtska vloga komedije. Ker komedija obravnava človeško naravo. No, o komedijah govorim včasih zaradi provokacije. Za Kaligulo sem izjavljal, da je komedija, za Kdo se boji Virginie Woolf sem rekel, da je komedija. Da bi jezil licemerne malomeščanske pretenciozne puritanke.

Lani ste v SMG-ju režirali projekt Portreti, ki je nastal po devetih izpovedih ljudi iz različnega socialnega okolja o tem, kaj je za njih sreča. Zakaj je ljudje ne najdejo?

► Srečo je treba ohraniti predvsem kot možnost iskanja sreče. Da osmisliš svoje potovanje. Iz preproste radovednosti me je zanimalo, kaj Slovenci mislijo o sreči. V tem slovenskem zaprtem kotlu, ki je značilen po netransparentnosti vsakršnega in vsega, predvsem pa političnega dogajanja in vrednot, imamo zelo malo kritičnih intelektualcev in imamo dejansko krizo mišljenja. So ljudje sploh še sposobni misliti o svojih vrednotah? Hotel sem narediti prerez kolektivne vrednostne lestvice in zato smo izbrali za sodelovanje ljudi različnega socialnega backgrounda, od človeka, ki se vozi po svetu z letali od enega do drugega golf igrišča, do odpuščenih delavcev Vegrada. Dobil sem jasnejšo podobo o stanju duha pri Slovencih.

Vprašanje je seveda, koliko se ljudje, ko dobimo možnost, poskušamo pokazati boljši, kot smo, ampak na podlagi teh pogovorov bi lahko sklepal, da smo lahko optimistični, če toliko volje do življenja, vere, upanja in sposobnosti ljubezni pokažejo ljudje, ki so čisto na psu. ✕



Boštjan Gorenc - Pižama

Stand up komik in prevajalec o huronski knjižni uspešnici Georgea R. R. Martina, ki jo ta sproti piše, sam pa prevaja, o tem, kako bi se Pesem ledu in ognja lahko nadaljevala in ali bo v njej nastopil tudi Predjamski grad, o nadaljevanke Igra prestolov, pa o branju, prevodih, ustvarjanju za otroke, selfijih, stand up nastopih, slovenstvu, naši večni krivdi in obsedenosti s pospravljanjem ter o svojih televizijskih ambicijah brez objemanja in petja

Vanja Pirc, foto Uroš Abram

Boštjan Gorenc - Pižama je multitalent, ki ustvarja z besedami. Najprej je bil improgledališčnik in raper, zadnje desetletje pa na odru praviloma stoji kot eden naših najvidnejših stand up komikov in na tem področju letos obeležuje desetletnico, ki jo je proslavil s celovečerno predstavo 50 odenkov njive. V njej secira naše navade in globoko zakoreninjena prepričanja, ki so pogosto precej bolj absurdni, kot smo si pripravljene priznati.

Je tudi priznani prevajalec, ki se je usmeril zlasti v fantazijsko in otroško literaturo. Med drugim je v slovenščino pretopil priljubljene zgodbe za najmlajše o Gospodu Gnilu in Kapitanu Gatniku, najbolj pa ga poznamo po prevodu še vedno nastajajoče knjižne sage Pesem ledu in ognja, velike svetovne uspešnice ameriškega pisatelja Georgea R. R. Martina o boju za prevlado v Sedmerih kraljestvih Zahodnjega. Doslej je prevedel štiri od petih že napisanih nadaljevanj, od katerih vsako obsega okoli tisoč strani, le drugo knjigo je zaradi prezasedenosti prepustil Branku Gradišniku. Zdaj čaka na šesto nadaljevanje, pa sedmo, morda celo osmo ...

Pri nas torej ob omembi Martinovega imena ne moremo več mimo njegovega. Brez njegovega prevoda, predelanega v podnapise, pa si ne znamo več predstavljati niti gledanja nadaljevanke Igra prestolov, ki je nastala po Martinovi knjižni predlogi in že četrto sezono tolče rekorde ob predvajanju na HBO, še bolj pa na spletnih straneh s *torrenti*.

Čeprav vsebino dobro pozna, ekranizacijo napete zgodbe vneto sproti spremlja tudi sam.

Seveda bova začela z ekskluzivnim razkritjem, kako se bo končala Martinova knjižna saga Pesem ledu in ognja. In z razkritjem, kako se bo končala televizijska nadaljevanke Igra prestolov, ki nastaja po knjižni predlogi in je še bolj priljubljena.

► (Smeh) Tega seveda ne vem!

No, kot eden naših največjih poznavalcev pisatelja Georgea R. R. Martina gotovo veste več od nas, navadnih smrtnikov. Kako bi se po vašem lahko izteklo? Mislite, da bodo vsi junaki umrli, svetu pa zavladali živi mrtveci? Eno od gesel knjižne in televizijske serije je namreč Valar morghulis, kar pomeni Vsi ljudje morajo umreti.

► Hm, kdove, kako se bo končalo. Ker dobro vem, kaj se je zgodilo v prvih petih doslej že izdanih knjigah, imam morda res več podlage za postavljanje hipotez, a kaj vse se bo zgodilo v šesti knjigi, verjetno še niti sam Martin ne ve natančno. To nadaljevanje še le piše. Ne glede na to, koliko nadaljevanj bo še sledilo, pa že ves čas poudarja, da bo konec sladko-trpek. Zato bi si drznil sklepati, da bo nekaj junakov na koncu kljub vsemu preživelo. A bomo videli. Pri Martinu nikoli ne veš, poln je preobratov.

Prav številni preobrati so bili poleg dobro zasnovanih likov in odnosov med njimi tisti, ki so vas, tako kot številne druge oboževalce po vsem svetu, tako zelo pritegnili. A ko ste se pred leti prvič lotili branja, in to na pobudo Mladinske knjige, ki vas je želela angažirati kot prevajalca prve knjige, sprva nad podvigom, ki je bil pred vami, niste bili prav nič navdušeni. Zakaj?

► Ker sem pričakoval nekaj čisto drugega. Klasično fantazijsko zgodbo, kjer bodo vsi liki samo črni ali

samo beli. Takšnih zgodb pa sem imel že vrh glave. Bral sem recimo Terryja Goodkinda in še zdaj ne vem, ali sem prebral tri knjige iz niza ali sem obupal že po drugi. Priznam, da tudi Tolkienovega Gospodarja prstanov nikoli nisem mogel prebrati do konca. Vem, da bo to zvenelo bogokletno in me bodo gilgaladovci, oblečeni v orke, preganjali zaradi tega in me pokončali s krepelom, ampak Tolkien je bil genialen pri vzpostavljanju novih jezikov in mitologije in po tej plati je za fantazijsko literaturo naredil ogromno, po piščoči plati pa se mi ne zdi preveč izstopajoč. Če bi ga bral kot mulc, bi morda menil drugače. Ker sem ga bral v študentskih letih, ko sem imel za seboj že dvajset knjig Terryja Pratchetta, pa me ni prepričal.

No, in potem sem se lotil Martina. In sem ga bral in bral ... in prišel recimo do prizora s krvoskrustvom. Pa do tega, kako je otrok, ki je bil priča skrivnosti, potisnjen z okna visokega stolpa in zgrmi v globino. To me je že presenetilo. Ko pa je proti koncu prve knjige njenemu ključnemu junaku Nedu Starku odletela glava, sem lahko samo nemo zazijal. Katerikoli drug pisatelj bi iz tega lika naredil ne le deset, temveč sto knjižnih nadaljevanj, Martin pa ga je kar obglavil! Pa ne le njega. Še mnogo drugih, na prvi pogled za zgodbo ključnih likov, se je medtem že poslovilo. Ob tistem preobratu sem si rekel, to je to. Seveda bom prevedel knjigo!

Ampak kako to, da sta knjižna serija in nadaljevanka o Sedmerih kraljestvih Zahodnjega postala takšen hit, ko pa sta vendarle fantazijski? Ni jih malo, ki jim je ta oznaka sinonim za nekaj otročjega.

► Tako priljubljeni sta postali ravno zato, ker pomenita popoln odmik od klasičnih, klišejskih izdelkov žanra. V devetdesetih se je nenadoma pojavilo nekaj piscev, ki jim je bilo dovolj, da fantazijski svetovi nastajajo samo po Tolkienovem kopitu in premorejo le totalno polarizirane like. Martin je hotel torej delati drugače. Sprva niti ni želel napisati zgodbe s fantazijskimi elementi, temveč alternativno zgodovino. Šele kasneje je izoblikoval svoj fantazijski svet, v katerem pa je pustil le nekaj likov pogojno svetlih ali temnih, vsi ostali pa predstavljajo tisto sivino, ki je nekje vmes. In tako je tudi v realnem življenju. Tudi največji zlobec je lahko ljubeč družinski oče.

Martin je torej fantazijo približal realnosti, fantazijske like pa resničnim osebam.

► Točno tako. Njegova zgodba je kljub občasnim fantazijskim elementom veliko bolj zasidrana v resničnosti kot marsikatero delo, ki se dogaja v resničnosti. Če za primer vzamem le nadaljevanko, to nikakor ni serija po vzoru fantazijskih nadaljevanj Xena ali Herkul, ki so ju

predvajali pred desetletjem. Serije s takšnimi vsemogočnimi liki danes sploh niso več prepričljive. Kdo pa si še želi princev na belih konjih? Danes hočemo kompleksne like, like z napakami, ki jih v resničnem življenju morda niti ne bi hoteli imeti za sosede. Like, kot jih poznamo iz Sopranovih ali pa novejših serij Kriva pota (Breaking Bad), Oglaševalci (Mad Men), Hiša iz kart (House of Cards) ali Pravi detektiv (True Detective). In Igro prestolov lahko zlahka postavimo ob bok tem odličnim nadaljevankam. Sicer pa je pri Martinu, tako kot denimo v Hiši iz kart, ki se dogaja v Washingtonu, rdeča nit nenehni boj za oblast. Noben položaj v politiki ni večer, nihče nikomur ne zaupa, vse polno je spletk in mahinacij. In tako je tudi v realnosti. Ko že misliš, da si videl vse, pride neki Ivan Vogrin z napovedjo, da bo našel mandatarja. Moram priznati, da se mi je takrat za hip zazdelo, da bi bil Vogrin lahko slovenska preslikava Martinovega lika Littlefingerja, ki, ne da bi kdorkoli to pričakoval, vleče niti v ozadju in poskrbi za totalni kaos.

Ampak Vogrin ni Littlefinger, kajne?

► Mislim, da bi mu spodrsnilo na prvem klinu lestve kaosa.

Kdo bi bil potem lahko slovenski Tyrion Lannister, eden glavnih junakov, ki je sicer pogosto zaničevan zaradi svoje genetske posebnosti, pritlikavosti, a je tudi eden daleč najbolj lucidnih likov?

► Kaj sploh sprašujete? Milan Murgelski, seveda! Ali moram reči Murgelski? (Smeh) V oblačilih Daenerys Targaryen pa bi si v sedanji fazi razvoja televizijskega lika predstavljal Alenko Bratušek, namreč zaradi tega, kar se ji je dogajalo v zadnjem letu, ker je nenadoma postala predsednica vlade in se učila vladati in spoznavati pasti političnega delovanja. Je pa res, da Daenerys ne nosi živalskih vzorcev. Kralja Joffreya pa ne vidim v podobi ene osebe. Mogoče ti študentski funkcionarji, ki mladi dobijo v roke ves tisti denar in moč.

Ko je Martin obiskal Slovenijo, ste bili njegov gostitelj, in čeprav je bil precej zaposlen s podpisovanjem knjig hordam oboževalcev, ste ga peljali tudi naokrog in menda ga je zelo pritegnil Predjamski grad. Dovolj, da bi ga vključil v katero od nadaljevanj sage o Sedmerih kraljestvih?

► Martin je takrat ravno postajal globalna zvezda, začela se je že nadaljevanka in v ljubljanski knjigarni Konzorcij so slutili, da bi lahko na podpisovanje knjig prišlo tisoč ljudi. Sam pa sem bil prepričan, da jih ne bo. Saj veste, kako je z literarnimi večeri v Sloveniji. Pride šest ljudi in Vladimir Gajšek. (Smeh) No, na koncu jih je prišlo dva tisoč, tudi nekaj avtobusov iz Hrvaške. Martin je knjige podpisoval pozno v noč, skupno kar osem ur, in na koncu smo komaj še našli odprto picerijo, da je lahko

vsaj nekaj pojedel. Takrat je zadnjič pisal posvetila v knjige.

Tako smo ga utrudili, da tega odtlej ne počne več?

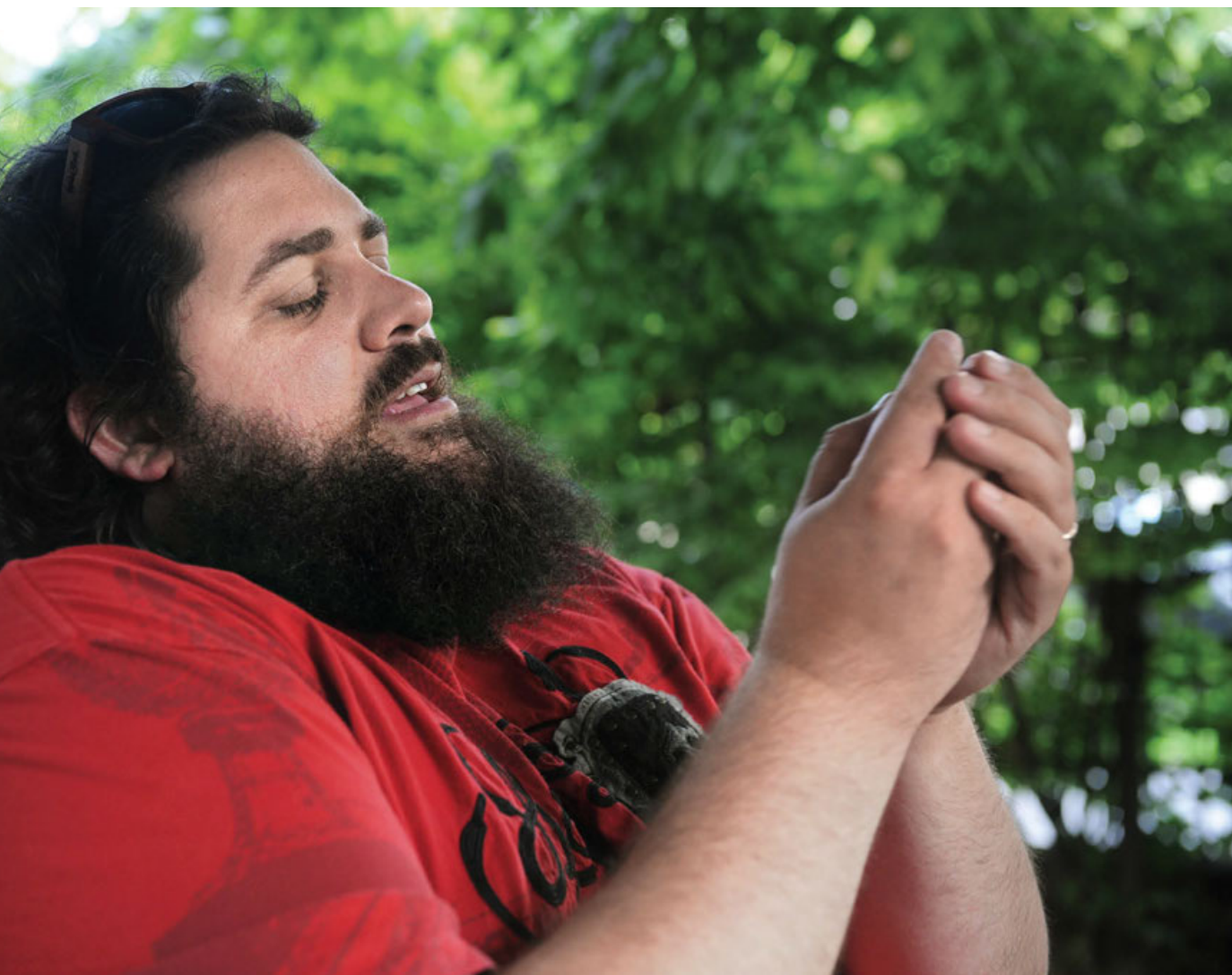
► Tako nekako. Sicer pa je zelo vedoželjen, veliko je spraševal o naši zgodovini, sploh o gradovih. Peljali smo ga na grad Kamen, šli smo en krog okrog Blejskega jezera, kjer si je od daleč ogledal tamkajšnji grad in nato pojedel kremšnito. Želel je še eno, pa mu jo je njegov asistent, tudi sam dober pisatelj, že s pogledom prepovedal, češ, George, še kakšno knjigo bomo potrebovali od tebe. Najbolj pa ga je res navdušil Predjamski grad, ki smo ga obiskali že v temi. Mi smo tega gradu navajeni in ne da se nam več laziti po tistih štengah, tudi zgodbo o tem, kako so Erazma premagali, medtem ko je bil na stranišču, smo že stokrat slišali ... On pa je zagledal ta grad – in ponoči je osvetljen tako, kot da lebdi v zraku – in bil je čisto paf. Rekel je, da bi sistem Predjamskega gradu morda res lahko uporabil v eni od prihodnjih knjig. Nekaterim je pozneje namignil, da bi ga lahko porabil za grad Castamere.

Ko ste prevajali Martinovo serijo, ste veliko truda vložili v to, da ste prirerjali imena. In tudi sicer fantazijsko literaturo vedno prevajate na tak način, tako sta navsezadnje slovenski imeni dobila tudi »vaša« znamenita otroška junaka, Kapitan Gatnik in Gospod Gnilc. Menda je Martin vaše prevode zelo pohvalil.

► Martin se je res odzval, a ne toliko na prevode imen in krajev, za katere se mi zdi prav, da se, če so zelo povedni, v prevodu priredijo. Bolj se je odzval na prevode pesmi in posameznih izrazov. Prve so mi bile v velik užitek in Castamersko deževje je mogoče kljub prevodu še vedno odpeti zlog po zlogu. To je tista, ki so jo za nadaljevanko posneli The National. Je pa to težko. Pri prevajanju napitnic sem kar korenito posegel vanje, a se držal besednjaka, ki bi ga pričakovali od mož, ki imajo v rokah pivo in tolčejo po klopeh. Ponekod pa je imel smolo s prevajalci. Francoz je krvovolke, fantazijske in volkom podobne živali, recimo prevedel v volkodlake. Še hujši je bil Italijan, ki je tudi sam pisec fantazijskih romanov in se mu je zdel Martin premalo fantazijski, zato ga je kar malo popravil. Prizor, kjer najdejo mlade krvovolke, je spremenil tako, da njihove mame ni pokončal jelen, temveč samorog, in s tem uničil simbolizem spopada plemiških družin s krvovolkom in jelenom v grbih.

Še veliko hujšo izkušnjo pa ima Terry Pratchett, še en avtor fantazijske literature. V Nemčiji so v knjige včasih dajali oglasni prostor in kar naenkrat se je njegova zgodba prekini-la, liki pa so se začeli pogovarjati, kako se bodo utaborili in si skuhalo juho znane blagovne znamke. In potem se je zgodba nadaljevala. Ko je izvedel za to, je nemudoma zame-





UROŠ ABRAM

Ta knjižna serija in nadaljevanka, posneta po njej, sta tako priljubljeni postali ravno zato, ker pomenita popoln odmik od klasičnih, klišejskih izdelkov fantazijskega žanra.

Mi smo Predjamskega gradu navajeni in ne da se nam več laziti po tistih štengah. Martin pa je zagledal ta grad – in ponoči je osvetljen tako, kot da lebdi v zraku – in bil je čisto paf.



njal založnika.

Ravno Pratchett je poleg Martina, ki ste ga odkrili v zadnjih letih, eden vaših najljubših avtorjev, za prevod njegovih in Gaimanovih Dobrih znamenj ste si prislužili tudi ugledno nagrado, uvrstitev med izjemne ustvarjalce mladinske literature na mednarodni častni listi IBBY. Danes torej veljate za cenjenega prevajalca fantastične literature, kako pa se je začela vaša obsesija s tovrstnim čtivom?

► Res sem vesel, da sem lahko prevedel vsaj eno Pratchettovo delo. Imel sem srečo, ker je prevajalka, ki je bila sprva predvidena za to delo, odpovedala sodelovanje in potem so se spomnili name, kasneje pa sem ravno za ta prevod dobil še nagrado. Z veseljem bi prevedel še kaj njegovega. Kako pa se je vse skupaj začelo? Hm, veliko sem bral, res veliko. Že od nekdaj. Kot mulca me je zelo zaznamovala knjižica Zmaji so ... slovenskega avtorja Toma Kočarja. Fantazijskega v njej ni bilo skoraj nič, sem se pa ob branju te knjige prvič srečal s postmodernističnimi prijemi. Takrat sem spoznal, da ni nujno, da ima knjiga fabulo, ki gre

iz točke A v točko B, ampak je ta lahko veliko bolj kreativna. Liki se lahko recimo zavedajo, da so le liki v knjigi, in to tudi povedo. Potem sem začel postopoma odkrivati druge avtorje, ki jih nismo srečali v šolskih klopeh, recimo Bulgakova, še več sem jih odkril med študijem angleščine. Pratchett me je popolnoma očaral, ker ti razgrne totalno ogledalo tega sveta. Poln je humanističnih naukov, večplasten je, poleg tega sega po zelo geekovskem humorju in moraš biti že zelo razgledan, da ga razumeš, vse to pa v zgodbe vpleta tako zelo brezšivno, organsko. Vsi tega ne znajo. Rad imam knjige, ki so humorne, zabavne. Popolno odkritje pa je bil zame tudi Robert Rankin, ki ima tako bogat slog, da se, ko ga bereš, kar cedi. Glede tega ga res občudujem, podobno kot pri nas Blaža Ogorevca. Hkrati uporablja veliko samoreferenc, nenehno prebija klasično fabulo ... sredi romana se liki denimo začno pogovarjati, ali je zgodba že dovolj daleč, da bi vpeljali ponavljajoče se šale! Vse skupaj malo spominja na to, kar so počeli Irci. Kaj dru-

gega pa je delal James Joyce, kot se zabaval. Rekel si je, pa napišimo nekaj, s čimer si bodo literarni teoretiki še celo večnost razbijali glave. Ampak ob tem je užival.

Uveljavili ste se tudi kot prevajalec literature za otroke. Morate biti pri prevodih zanje še toliko bolj pazljivi?

► Knjige, ki so namenjene bralcem začetnikom, šest- do desetletnikom, morajo upoštevati, da ti nimajo kulturnega znanja, ki ga premoremo starejši. Kot prevajalec moraš zato predvsem znati presoditi, ali je sporočilna vrednost besedila takšna, da funkcionira v vsakem okolju ali ne. Če funkcionira, se sam rad odločim za priredbe, da bi tudi najmlajšim omogočil razumevanje besednih iger. Če v originalu nekdo muči hrčke in jim ob tem predvaja komad I Got You Babe od Cher in Sonyja, bo pri nas otrok zadevo lažje razumel, če bo šlo za komad Cela ulica nori od Kingstonov, čeprav priznam, da je tudi to vzporednico medtem že malo povozil čas. Ampak fino mi je iskati takšne rešitve, se igrati z jezikom. Podobno je z imeni, če so smešna, je prav, da jih razumejo tudi

naši otroci. Žal mi je le, da sem v seriji knjig o Kapitanu Gatniku za ime šole, v izvorniku poimenovane po enem od originalnih igralcev iz Treh burkačev (Three Stooges), ime priredil tako, da sem vpeljal našega parodika Ivana Roba. Še boljše bi bilo, če bi izbral Pavla Knobla, ki je gojil totalno straniščni humor. A žal sem ga odkril prepozno.

Nikdar ne pozabite poudariti, da je Pavel Knobl avtor naše prve pesniške zbirke. Ampak učili smo se, da je bil prvi Valentin Vodnik.

► Knobl je bil prvi, a ni bil dovolj narodnobuditeljski. Pa saj njegove pesmi, literarno gledano, res niso kak biser. Je znal pa tudi Prešeren, ki velja za našega najpomembnejšega pesnika, razdreti kakšno zelo mastno pesem.

V najzgodnejših letih ste živeli precej na samem, sredi Iskrine tovarne v Kranju, zunaj se ni bilo mogoče igrati, drugih otrok pa ni bilo ... in tako vam je babica brala knjige. Že zelo zgodaj ste jih začeli brati tudi sami in se poglabljati v nenavadne besede, kot sta etuda ali balvan. Ste kdaj pomislili, da s prevodi za najmlajše nanje pravza-

Mogoče pa res prevajam predvsem knjige za tiste otroke, ki ne berejo prav radi. Sploh serija knjig o Kapitanu Gatniku je napisana posebej zanje, ker ima avtor tudi sam diagnosticiran ADHD.

99

prav prenašate to svojo izkušnjo, zaradi katere že praktično vse življenje gojite ljubezen do pisane besede?

► Včasih me nagovori kdo od staršev in pove, da njegov otrok ne mara brati, ampak Kapitana Gatnika in Gospoda Gnilca pa dobesedno požira. To je velik kompliment za original, a hkrati tudi zame, ker mi je duha izvirnika očitno uspelo ohraniti tudi v našem jeziku. Kaj pa vem, mogoče pa res prevajam predvsem knjige za tiste otroke, ki ne berejo prav radi. Sploh serija knjig o Kapitanu Gatniku je napisana posebej zanje, ker ima avtor tudi sam diagnosticirano hiperaktivnost z motnjo pozornosti (ADHD) in je načrtno delal knjižice z veliko ilustracijami, velikimi črkami, smešno vsebino, stripi, ki jih rišeta desetletnika in so polni namernih slovničnih napak ... S tem je želel malim bralcem sporočiti, kako pomembno je razvijanje kreativnosti. In s tem se zelo strinjam tudi sam. Ko smo v šoli v situaciji, kjer potrebujemo knjižno slovenščino, moramo seveda slediti pravilom. Ko pišemo ali govorimo zunaj teh situacij, pa ni treba, da je vse slovnično pravilno in so vse črte popolnoma ravne. A danes k sreči vendarle ni več tako kot včasih, ko se učitelji sploh niso poglobljali v izdelek, ampak so marsikaterega učenca, pa če je bil vsebinsko še tako kreativen, zgolj zaradi formalističnih napak zavrnilo z najnižjo oceno.

Tudi sicer veliko delate z mladimi, sodelujete pri Veseli šoli, skupaj z ilustratorjem Matejem de Ceccom pa že peto sezono soustvarjata strip Pilko in Čopka za mladinsko revijo PIL.

► Mladi so odlično občinstvo, ker takoj povedo, ali jim je kaj všeč ali ne. Pri njih ni nobenega blefa. Vse kaže, da nama je z Matejem uspelo pri tem stripu iznajti recept, ki jim je blizu. Že nekaj časa pa se spravljam tudi k pisanju zgodbic za Ciccibana, a mi za zdaj še ni uspelo zagnati tipkovnice. Urednice so mi že pred desetimi leti težile, naj imam otroka, da bom začel pisati tudi zanje. Zdaj, ko ga imam, pa ni časa. (Smeš) Drugače pa še pogosteje kot za otroke pišem za odrasle. Ne za odrasle v smislu, da bi moral pisane opremiti z Bravničarjevimi fotografijami, temveč predvsem zgodbe, v katerih parodiram naše literature.

Od slovenskih literatov pravzaprav črplate pri vseh vaših vzporednih karierah – najprej kot improvedalščnik, nato kot raper, zdaj že desetletje

tudi kot stand up komik. Ob zadnjem dnevu kulture je na spletu odmevala tudi vaša jezikovno-likovna priredba Prešernove zgodbe o Povodnem možu za Facebook občinstvo, kjer si Urška za začetek naredi selfija, Prešernu, ki ji venomer komentira statute, zabrusi: »Nehaj me stalkat, nerd,« nato pa naznani, da je v zvezi z Mladeničem Prelepim, ki je v resnici seveda Povodni mož.

► Rad se igrati s kulturnimi nanosnicami, stvari postavljam v nov spekter, pokažem nekaj, kar je že znano, skozi neko svežo perspektivo. Morda je to malce lahkotnejši pristop od ustvarjanja originalnih zgodb, a tudi pri parodijah je ločnica med kakovostnimi, kot je denimo film Ali je pilot v letalu?, in obupnimi, kot je Film, da te kap 3. Sicer pa me literati verjetno tako navdihujejo predvsem zato, ker sem že od nekaj veliko bral. V raperskih časih sem se literaturi približal tudi zato, ker nisem odraščal na ulici in se mi zato niso zgodile takšne stvari kot recimo Klemnu Klemnu, ki se je po Trnovem vozil s fičoti in si je izposojal torbice od starejših gospa, da niso imele pretežko za nositi do doma. Pa tudi tisti raperji, ki sem jih najraje poslušal, so imeli odlične tekste, podkrepljene ravno z mitološkimi referencami. In tako sem sam sklenil poskusiti s slovenskimi miti.

Kot raper ste začeli v času, ko so mnogi trdili, da se v slovenščini ne da rapati.

► Ja, ampak se da!

To že, in v vaših časih je scena cvetela, zgodile so se prve bitke fristajljev in sami ste bili celo del skupine, ki je tedaj veljala za najmočnejšo, potem pa je vse skupaj kar nekako zamrlo.

► Takrat smo se N'toko, Trkaj, Valterrap in jaz povezali v Rodbino Trgavšek, naš pridružen bratranec pa je bil Samo Boris. Res smo bili nepremagljivi, na prvih dvobojih v prostem rapanju je celo veljalo, da Trgavška ne more premagati nihče drug kot Trgavšek. Kako hiter je bil N'toko, kakšen flow je bil to! Jaz sem rapal ta ta ta ta, on pa tatatatata. V eni vrstici je povedal dve kitici. Čeprav sam morda nisem bil najhujši flower v hemisferi, pa se mi še vedno zdi fajn, da mi je zmago na četrtem tekmovanju prinesla vsebina. Zelo so mi pomagale izkušnje z improvizacijskim gledališčem, sploh pa spremljanje aktualnega dogajanja. Imeli smo recimo dvoboj Borut Pahor proti Janezu Janši in mulc, ki mi

je stal nasproti, ni imel pojma, kaj naj govori. Jaz pa sem takoj navrgel, »to so vaše domneve«, in prebudil občinstvo. Potem sem se preusmeril drugam, v stand up komedijo, je pa škoda, da je scena tako zamrla.

Kako zelo vam je pri raziskovanju literatov, mitov, zgodovinskih referenc v pomoč Slovenska digitalna knjižnica (dLib)? Drži, da ste eden njenih najzvestejših obiskovalcev?

► Pogosto se vračam, čeprav mislim, da tudi drugih radovednežev ni tako malo. Ta knjižnica, v kateri so zbrani stari in sodobni teksti ter je dostopna prek spleta, je ena redkih stvari v Sloveniji, ki res štimajo. Lahko se vržeš vanjo in odkrivaš nove in nove besede, ki so jih uporabljali nekoč. In potem bereš časopise, stare sto ali sto petdeset let, in vidiš, da so tedanji oglasi skoraj isti kot danes. Sploh zabavno se mi zdi, da šale, ki so jih objavljali takrat, niso nič boljše od teh, ki jih danes na zadnji strani objavljajo Slovenske novice. Še vedno smo tam nekje. No, vseeno je razlika – zdaj imamo barvni tisk.

Za katere arhaične besede je najbolj škoda, da so utonile v pozabo?

► Takoj se spomnim ene! Te sicer nisem našel v digitalni knjižnici, temveč ob urejanju prevoda Húrinovih otrok v času, ko sem bil še urednik na Mladinski knjigi. Prevajalec Branko Gradišnik je za opis stanja žene glavnega junaka, potem ko ta odjezd v boj, uporabil izraz samodruga. To pomeni, da je bila noseča. Čeprav je bila v tistem konkretnem primeru vseeno malce preveč arhaična glede na izvirnik. Braneta res občudujem. Sam si moram kdaj pomagati z brskanjem po Pleteršnikovem slovarju, on pa bi, tudi če bi ga zbudil sredi noči, verjetno za vsako besedo iz rokava stresel po dvajset sinonimov.

Kaj pa nove besede, katere vas najbolj vznemirjajo?

► Sovražim izraz sebek.

Aha, enega od slovenskih prevodov za angleški izraz selfie, ki označuje samopodobo, narejeno s telefonom in objavljeno na spletnih družbenih omrežjih. Večina težkokategornikov v uporabi teh omrežij prevod zavrača. Vi ste oboje, tviteraš težkokategornik in prevajalec. kateri prevod bi bil po vašem najustreznejši?

► Saj ne, da bi ponujal boljši izraz, a izraz sebek ni delan po istem načinu, kot so ga razvili Angleži. Angleži so besedo selfie razvili iz besede self-portrait, kar pri nas prevajamo kot avtoportret. Po tem princi-

pu bi moral biti selfie pri nas avtek ali samko, a oboje zveni precej smešno. Kot prevajalec moraš imeti res srečo, da pri izrazih, povezanih z informacijskimi tehnologijami, najdeš kratko besedo, ki se povrh vsega še prime. Sam imam veliko težavo tudi z izrazi všeček, všečkati, saj nam za nekaj, kar nam je všeč, res ni treba pomanjševalnice, ker to potem dobi prizvok, kot da je za otroke. Ustreznejši bi bil izraz všečiti, ki pa zveni pretrdo, a še vedno boljše kot »s pritiskom na gumb izraziti odobravanje te objave«.

Letos obhajate deseto obletnico svojega prvega stand up nastopa. Bili ste med prvimi, ki so ta žanr prinesli v naš prostor. Kdo se je v tem času bolj spremenil, stand up komiki ali občinstvo?

► Moj prvi poskus se je zgodil že nekaj let prej, ko smo Jurij Zrnec, Janez Usenik in jaz nastopili v okviru Imprologie, ampak takrat smo bolj pripovedovali šale iz skupne malhe. Potem se je s stand upom ukvarjala ekipa okrog Jerneja Kunterja, a se ni prijel, morda tudi zato, ker so precej uporabljali svoje like iz TV Dober dan in drugih nadaljevanj. Leta 2003, 2004 pa je povsod po Sloveniji začelo brbotati. Pojavljati smo se začeli od Ljubljane do Kopra, od Kranja do Štajerske. Najprej so nam dale prostor prireditve za mlade, pa Festival Sanje, ko se nas je nekaj povezalo v skupino Komikaze, pa smo hodili v vsako luknjo, ki je pokazala zanimanje, in pogosto smo nastopili pred le nekaj vaškimi posebnosti. Potem je nastal festival Panč, ki je stand up z dobro obiskanimi prireditvami približal širšim množicam, tudi nekateri klubi so začeli kontinuirano gostiti stand up, po novem pa imamo v Ljubljani tudi stand up klub 10KA, ki je izjemna pridobitev. Končno imamo plac, kjer lahko preizkušamo svež material, kar je še zlasti dobrodošlo za mlade. Stand up je pač obrt in moraš jo obvladati, moraš znati recimo stati na odru, pravilno govoriti v mikrofon ... Občinstvo nas zdaj gotovo bolje pozna, tudi več priložnosti ima, da nas vidi, odziv je dober. So pa tudi takšni, ki so razočarani, češ da stand up ne gre v pravo smer, da smo preveč zabavni in premalo družbeno kritični.

Zakaj niste bolj družbeno kritični?

► Sam si upam trditi, da sem kar precej, a kritike so pavšalne. To nam očitajo zlasti starejši igralci, ki menijo, da bi se morali stand up komiki bolj ukvarjati s političnimi te-

Sploh zabavno se mi zdi, da šale, ki so jih objavljali pred sto leti, niso nič boljše od teh, ki jih danes na zadnji strani objavljajo Slovenske novice. No, vseeno je razlika – zdaj imamo barvni tisk.



mami ali celo izključno z njimi. Z vsem spoštovanjem do tega, kar so ti igralci počeli v preteklosti, ampak če je tako, potem naj sami stopijo na oder in delajo v tem slogu. Ker tudi če se greš politično satiro, to še ni zagotovilo, da boš smešen. Stand up komik je lahko smešen tudi, če ne secira politikov. In tudi če ne omenja politikov, lahko predstavi politični statement. Predvsem pa stand up, kot ga jaz vidim, ni visoka umetnost, to je zabava, ki pa jo skušam znotraj žanra delati na čim višji ravni. Se pravi, da ljudem dam možnost, da tudi sami aktivno sodelujejo pri spremljanju programa. Da jim vsega ne postrežem na pladnju, ampak morajo sami povezovati črte. Najljubši mi je odziv občinstva, ko je po povedanem kratka tišina, nato pa smeh počasi vzbrbota po dvorani.

Koliko časa potrebujete, da pripravite dovolj materiala za en nastop?

► Pri nas verjetno nimamo komika tipa, kakršen je bil George Carlin ali je danes Lewis C. K, ki bi zmoget v enem letu pripraviti za uro vrhunskega materiala. Seveda je razlika, če nastopaš vsak dan ali enkrat na teden, ali še redkeje. Sam za vsak festival Panč, ki je vsakega pol leta, pripravim dvajset minut novega materiala. V bistvu v enem letu pride lam za uro materiala, potem pa za šov izberem najboljše dele. Ko sem pripravljaval celovečerni šov ob dese-

tletnici, sem za osnovo recimo vzel sveži material, ko sem mu določil rdečo nit, pa sem pobrskal po materialu iz preteklih let in naredil nekakšen tematski best of.

Rdeča nit predstave je slovenstvo, naslov pa ste si izposodili pri razvpiti knjigi za zdolgočasene gospodinje 50 odtenkov sive, le da ste sivino zamenjali z njivami.

► Veste, kakšna škoda je, da nisem prevedel knjige 50 odtenkov sive! Ob tem bi gotovo oboleval, saj sem knjigo poskusil brati v originalu, pa je nisem mogel, ker je tako zelo plehka. Ampak ali veste, koliko knjižnične izposoje ima takšna knjiga, koliko knjižničnega nadomestila bi bilo to? Knjižnično nadomestilo pa je edini regres, ki ga dobimo s. p.-ji v moji panogi. No, za simbolični naslov 50 odtenkov njive sem se odločil zato, ker sem namensko iskal bolj ruralno besedo, ki bi pri nas lahko nadomestila sivino v originalnem naslovu. Tako sem pomislil na njivo. Če gledamo skozi socialni realizem in čas pred tem, je to res simbol Slovenstva. Njiva in trpljenje.

Ker je treba na svoji zemlji trpeti?

► Žal mi je, da sem moral ravno na premieri, ker sem bil že na tesnem s časom, izpustiti del o Cankarjevi zgodbi Pehar suhih hrušk, ki zelo dobro ponazorji, kako velik problem je to. To je zgodba, ki je ne bi smeli dajati v branje otrokom. Oprostite,

ampak samo zato, ker v njej nastopajo otroci, to še ni literatura za šestletnike. To delo utrjuje večni kompleks greha, ki pa še zdaleč ni le slovenski. Zadnjič sem bral podobno zgodbo o neki ženski, ki se spominja, kako je pri petnajstih prvič lahko nesla košaro k žegnu in se ni mogla zadržati, zato je odrezala košček šunke in ga pojedla. Doma so takoj opazili in nastala je cela drama in potem so ji prepovedali še kdaj nositi košaro k žegnu. In šele, ko se je poročila, je to spet lahko počela. Nezaslišano se mi zdi, da imaš zaradi enega grizljaja krivdo skozi vse življenje. Pa saj človek ob tem ostane brez besed.

V predstavi o krivdi med drugim govorite tudi skozi zgodbo o Cankarju in skodelici kave, ki je ni hotel prinesiti materi. Zapičite pa se tudi v to, da praznujemo kulturni praznik na dan Prešernove smrti.

► Pri zadnjem ne gre toliko za občutek krivde kot za to, da so umetniki pri nas razumljeni kot pijavke, in zato nam je fino praznovati dan, ko bodo nehali cuzati proračun oziroma nam bodo nehali krasti trdo prigarano davkarski belič. Vprašanje je le, zakaj potem praznujemo smrt največjega pesnika in ne smrti bednega pesnika, recimo človeka, ki je napisal pesmico v oglasu za jogurt Yogobella, ki niti prave rime nima. Takih bizarnosti iz našega vsakdana

je še cel kup, in če se le malo potrudiš, jih lahko odkriješ. Ena luštna, čeprav taka, da veš, da bo za petnajst odstotkov občinstva: Prešerna smo si dobro privoščili tudi z veselimi decembrom, ko praznujemo njegov rojstni dan, mesecu pa smo nadeli pridevnik po njegovem pesniškem tekmevcu Jovanu Veselu Koseškem.

Je še kakšna značilnost Slovencev, ki vam je še prav posebno nedoumljiva?

► Recimo to, da prideš na obisk in ti ne rečejo še niti dober dan, pa že tarnajo, joj, pa ravno danes, ko ni pospravljeno. Ne vem, od kod izvira ta obsedenost s čistočo, to prepričanje, da samo čisto in sterilno stanovanje dokazuje, da si usposobljen za vodenje gospodinjstva, ampak redki so, ki odreagirajo drugače.

Se občinstvo iz različnih delov Slovenije odziva drugače, so razlike med mladimi in starejšimi?

► Mislim, da je edina razmejitev, ali nagovarjaš bolj urbano ali bolj ruralno okolje, a tudi tu niso meje trdno zakoličene. To se je lepo pokazalo ravno ob Peharju suhih hrušk, kjer med drugim seciram prepričanje, da so bili otroci v starih časih skromni in srečni že, če so jim dali suho sadje. Figo so bili skromni. Danes otroci niti suhega sadja ne potrebujejo, da bi bili srečni. Daš jim vrečko suhega listja, pa bodo ves teden hodili naokrog nasmejeni. In potem vidiš, kako se šestdesetletnice sredi kulturnega doma ob tej fori začnejo smejeti na ves glas, ker jo štekajo. Sicer pa mi niti na misel ne pride, da bi pred občinstvom nastopal z vzvišene pozicije, češ, vi ste kreteni in nimate pojma. Raje zavzamem pristop, da smo vsi enako neumni in se lahko režimo na svoj račun. Zdi se mi, da se občinstvo tako lažje poistoveti s povedanim, četudi ga kritiziram.

Ste glede na to, da kot prevajalec odlično obvladate angleščino, kdaj razmišljali, da bi preskusili tudi tuje odre za stand up komike?

► Vse, kar delam, ima zelo globoke korenine v našem kulturnem miljeju, zato bi moral začeti s popolne ničle. Saj sem že nastopal za tuje in vsebina, s katero sem se jim predstavil, je delovala, res pa je, da sem jo moral postaviti na glavo, da so jo sploh razumeli. Poleg tega ne glede na to, kako zelo smo pri nas potopljeni v anglosaški kulturni svet, v njem še vedno nismo tako globoko, kot če bi ga od blizu spremljali vsak

Sam imam veliko težavo tudi z izrazi všeček, všečkati, saj nam za nekaj, kar nam je všeč, res ni treba pomanjševalnice, ker to potem dobi prizvok, kot da je za otroke.

101

dan. Verjetno me bo še kdaj prijelo, da bi se lotil nastopov v tujini, da bi se usmeril samo v tujino, to pa ne. Raje bi še kaj zakuhal doma.

Za zdaj skupaj z Anžetom Tomičem med drugim »sokuhate« podcast o nadaljevanjih z imenom Glave pod okriljem mreže Apparatus.si, kaj pa televizijski medij, kjer ste se že malo preskušali, vas tudi ta mika?

► Podcasti so po bumu v tujini končno našli mesto tudi v Sloveniji. Mislim, da imamo s temi rednimi spletnimi oddajami večji doseg kot kakšne lokalne teve postaje s pisarniškim materialom v imenu. V Glavah gostiva širok nabor sodelujočih, od ljudi, ki so tudi sami ljubitelji dobre televizije, do profesionalcev iz branže, kot sta na primer režiserja Matevž Luzar in Urša Menart. Poleg Glav občasno sodelujem tudi v Podrobnostih, ki jih ustvarjata Anže in Boki Nachbar. Tam pripravljamo oddaje o bizarkah iz sveta znanosti.

S kolegi razmišljamo, da bi zakuhal tudi kaj za televizijo, a tega še nismo natuhtali do konca, ker sem prezaseden s številnimi drugimi projekti. Ne vidim se sicer kot voditelj zabavne oddaje. Zanima pa me kaj bolj pametno-zabavnega. Vodil bi kakšen kviz, preverjanje znanja.

Recimo Male sive celice?

► Takoj. In Pavle Ravnohrib ve za to. Zadnjič sva se srečala na TV Slovenija in pozdravil me je, o, kaj pa ti tukaj. Odvrnil sem, a ti niso povedali, zamenjal sem te. (Smeh) Pavle je super, oddajo vodi že dvajset let in postavil je visok standard. Za odrasle pa je naš najbližji približek temu tipu oddaje Moja Slovenija, ki je za ciljno občinstvo, ki ga nagovarja, super, a bi sam vseeno raje počel kaj kanček bolj komornega. Dobil sem tudi povabilo, da bi kot gost nastopil v njej, a sem ga zavrnil, ker se ne bi počutil sproščeno. Ne maram se objemati z neznanci. Ali pa

prepevati »Nocoj ne rabiš pižame«. Lahko bi imeli tudi kakšno oddajo brez objemanja čez rame in prepevanja. V tem primeru bi me oddaja zanimala tudi kot voditelja.

Če obljubim, da ne bo objemanja čez rame in petja, ali bi nam za konec kljub vsemu postregli s kakšnim namigom iz prihodnjih nadaljevanj Martinove sage? Sam je nedavno naznanil, da bo tistega, ki bo daroval 20.000 dolarjev zavetišču za volkove v Novi Mehiki, vključil v naslednjo knjigo kot nov lik in ga potem tudi ubil.

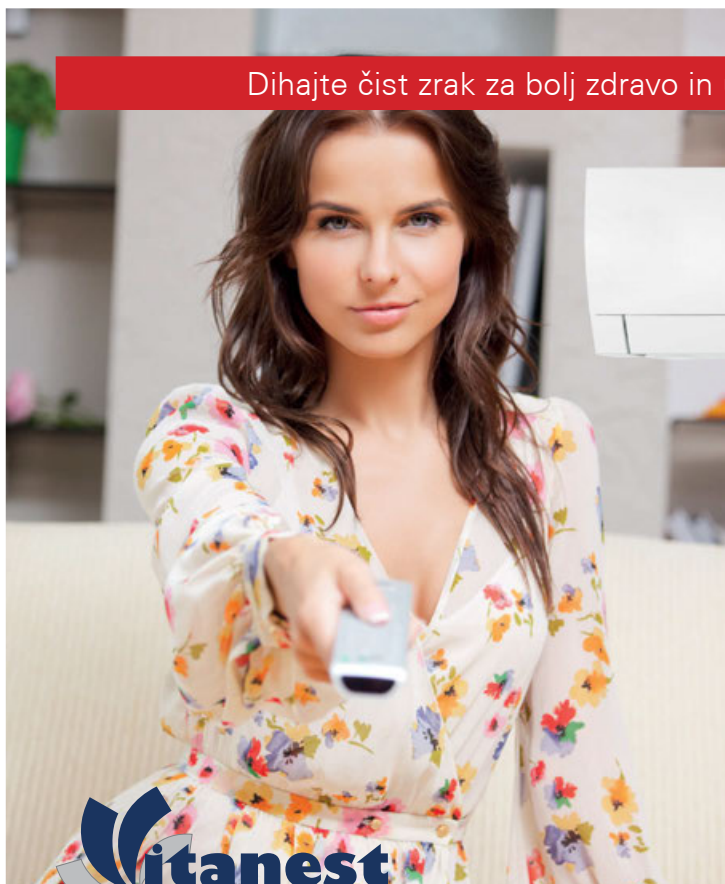
► Vidite, če bi prevajal 50 odtentov sive, bi v nekaj letih mogoče dobil toliko knjižničnega nadomestila, da bi si plačal postati žrtev Martinovega peresa. Sam še dosedanje vsebine želim preveč razkrivati, ker bralcem, ki se je bodo lotili, ali pa gledalcem, ki bodo počakali na še nekaj sezon nadaljevanke, raje ne kvarim užitka, ki ga prinese prvo

srečanje z njo. (Smeh) Res pa je, da Martin občasno postreže s kakšnim namigom.

Kateri se vam zdi za zdaj najpomembnejši?

► Splet je poln raznih teorij, ki se gajo od povsem bizarnih, utemeljenih na stavku ali dveh, pa do tistih, ki dejansko delujejo verjetne, sklepajoč po dosedanjem opusu. Recimo ta, da bo Arya, mlajša hčerka družine Stark, ki je na začetku vladala severu, potem pa so se njeni člani raztepli po vseh Sedmerih kraljestvih, če so seveda preživeli, po končanem urjenju za morilko najbrž morala ubiti koga iz svoje rodbine ... A to je le namig, za katelega ni nujno, da se bo uresničil, ker je Martin pač mojster kratkih zgodb in s tem mojster presenečenj. V bistvu že komaj čakam naslednje nadaljevanje. Upam le, da pride pred naslednjo olimpijado. ✕

Dihajte čist zrak za bolj zdravo in udobno bivanje 12 mesecev na leto



za bolj zeleno prihodnost 

NOVA klimatska naprava serija **MSZ-FH VEHZ**

- učinkovita in varčna, sezonska energetska učinkovitost A+++
- ogrevanje pri nizkih zimskih temperaturah, tudi do -25°C
- ekonomično hlajenje in razvlaževanje
- dovršena filtracija zraka
- usmerjeno delovanje s pomočjo senzorja prisotnosti v prostoru omogoča nastavitve posrednega ali neposrednega zračnega toka
- enostavno upravljanje s tedenskim tajmerjem

www.vitanest.si



brezplačna telefonska številka za uporabnike

vitanest
KLIMA CENTER

Uvoz in distribucija klimatskih naprav in toplotnih črpalk
VITANEST d.o.o., NOVA GORICA | tel.: 05/338 49 99 | e-pošta: vitanest@vitanest.si



Alenka Berlot Košiček

Terapevtka in poznavalka kakovosti partnerskih odnosov Alenka Berlot Košiček pomaga slovenskim parom in posameznikom premagovati čustvene krize in celiti rane, ki ob nesmotrni rabi zazijajo v občutljivem tkivu medsebojnih odnosov, pri tem pa se drži načela, ki ga je zapisal njen učitelj, mentor in življenjski sopotnik: »Ne tolažimo se z lažnim upanjem, da so nebesa ali kake vesoljske sile odgovorne za naše življenje, za napake, ki jih delamo, za predsodke, ki jim sužnjujemo, za samoprevare, s katerimi se slepimo.«

Max Modic, foto Uroš Abram

Alenka Berlot Košiček, diplomirana socialna delavka z bogatimi pedagoškimi izkušnjami pri delu z mladino in ustanoviteljica studia za kakovost odnosov, že 12 let uspešno svetuje posameznikom in parom pri partnerskih težavah. Praktično in terapevtsko znanje je izpopolnila, ko je bila asistentka in življenjska sopotnica pokojnega prim. dr. Marijana Košička, uglednega psihiatra in strokovnega publicista, ki so ga generacije ohranile v spominu kot najbolj priljubljenega seksologa, ki je najprej Jugoslovanom, potem pa predvsem Slovencem skušal dopovedati, da ljubezen ne pride sama od sebe in da takrat, ko pride, pogosto boli. Alenka Berlot Košiček ve, kako to bolečino ublažiti in utišati. Za svojim delom stoji z vsem znanjem in izkušnjami, toda para ali posameznika nikoli ne sili, da sprejme njene odgovore. Ta odločitev je popolnoma stvar posameznika.

Kdaj ste se odločili, da se posvetite terapiji in svetovanju za boljšo kakovost partnerskih odnosov?

► To se je zgodilo popolnoma spontano, rekla bi celo, da nepričakovano. Doštudirala sem na visoki šoli za socialno delo in moja poglobljena motivacija je bila postati svetovalna delavka. Pred tem sem dolga leta opravljala poklic učiteljice in pogosto se je zgodilo, da sem morala reševati številne težave med učenci, učitelji in starši. Ugotovila sem, da na tem podočju zelo dobro funkcioniram, da delujem pomirjajoče in povezovalno. Zlahka sem našla skupni jezik z učenci, ki so na splošno veljali za težavne in so se jih drugi izogibali. To je bila tudi moja osnovna spodbuda, da nadaljujem delo kot socialna delavka.

Kaj je bilo tisto, kar vas je prepričalo, da je treba vztrajati?

► Ob koncu študija sem spoznala dr. Marijana Košička in nanoslo je, da sva se tudi zasebno

zblížala. Pet let in pol sva preživela skupaj in to je bila moja največja šola za terapevtsko delo, ki ga še vedno uspešno opravljam. Marijan je imel vsak večer terapijo za stranke. Po večerji sva predebatirala težave, ki so se najpogosteje pojavljale v partnerskih odnosih, in tako je začel popolnoma spontano prenašati znanje name, kar je vselej ponazoril s primeri iz vsakodnevne prakse. Opazil je, da sem za to problematiko zelo dojemljiva, da si stvari odlično zapomnim in jih znam praktično uporabljati, kar je s časom še dodatno spodbudilo njegovo željo, da me izpopolni na tem področju. Ne glede na to, da sva bila par tudi v zasebnem življenju, je imel Marijan zelo zdrav in kritičen odnos do mene kot svoje učenke. Znal je realno preceniti, kakšno je moje znanje in koliko sem medtem napredovala po seansah, ki so več kot pet let vsak večer trajale najmanj dve uri. Na neki točki mi je izrekel priznanje, da sem strokovno dovolj usposobljena za terapevtsko delo.

Kdaj ste začeli samostojno prakso?

► Vzporedno z Marijanom sem začela delati oktobra 2002, ker je imel toliko strank, da je bila čakalna doba tudi po mesec in več. Tistim, ki so se napovedali prvič, je rekel, da bodo prej na vrsti, če se prijavijo pri meni, ki sem njegova učenka, kar pomeni, da bodo deležni enakovrednega strokovnega svetovanja. Od takrat se je Marijanovo predajanje znanja spremenilo v supervizijo. Opisovala sem mu težave strank in svoje odgovore, ki naj bi pripomogli k rešitvi teh težav. Njegovo priznanje mi je bilo v veliko spodbudo in največja motivacija, da sem tudi po njegovi smrti vztrajala v tem poklicu. Marijan je bil do zadnjega dne v polni delovni formi. Tudi pisal je do zadnjega dne.

Pari, ki se odločijo živeti skupaj, zvezo vse redkeje formalno potrdijo s poroko. Zakaj? Se poroka šteje za preveliko obvezo?

► Marijan je vedno govoril, da se dva poročita v srcu. Če kdo v formalni poroki, ki je povsem izenačena z zunajzakonsko skupnostjo, vidi neko prisilo ali nekakšen pritisk družbe, potem nima povsem razčiščenih odnosov s samim sabo in partnerjem. To pomeni, da se ni poročil v srcu, če se navežem na Marijanovo misel, in bo zato s časom naletel na težave v taki ali drugačni obliki življenja v dvoje. Zato je Marijan vedno govoril, da se moški pred 30. letom sploh ne bi smel poročiti. Ko se partnerja počutita resnično povezana, se podpisata in si stojita ob strani, tudi če tega ne podpišeta. Ne potrebujeta papirja, da delujeta skladno z zapisanimi poročnimi obvezami. Pravzaprav jih sploh ne bi smela čutiti kot obveze. Moje mnenje – morda se bo komu zdelo tudi zgrešeno – je, da si bo mlada žen-

ska, ki uživa v svoji ženskosti in ima rada partnerja, vedno želela nekoč postati lepa nevesta.

So ljudje, ki verjamejo v večno ljubezen in si jo konec koncev tudi obljubijo, pogosto razočarani?

► Težko odgovorim na splošno. Ko si mlad in zaljubljen, dejansko verjameš v to in izbranega partnerja idealiziraš prek vseh meja in vanj projiciraš tudi vse tiste pozitivne lastnosti, ki jih nima. Prepričuješ se pač, da je tvoj partner najboljši. In že to je zgrešeno. V dolgotrajni zvezi se eden od partnerjev pogosto – ni pa nujno – čustveno ohladi in drugi mora nato to čustveno energijo, ki jo zahteva vsak odnos, na neki način črpati drugje. Bodisi pri otrocih, prijateljih, starih starših, kjerkoli. V takem primeru na koncu te večne ljubezni ostane čustvena praznina in apatija.

Zaljubljenost potemtakem očitno ni zdrava? Koliko časa bi morala trajati, da ne bi povzročala škode?

► Ha, ha, dobro vprašanje. Zaljubljenosti žal ne moremo brzdati, ko govorimo o mladih ljudeh, kajti njen biološki vzrok izvira iz potrebe po nadaljevanju človeške vrste in zato utegne biti včasih tudi zelo boleča. Zaljubljenost je lahko zdrava, če skozi ta proces dozorevamo in prihajamo do nekih novih spoznanj in v stabilni partnerski zvezi postavimo stvari na pravo mesto. In čeprav je zaljubljenost lahko zelo naporna, navadno na koncu nanj o vsi ohranimo lepe spomine.

Svetovanje v partnerskih odnosih je vsekakor zelo občutljivo področje, ki se ga morate tudi vi lotevati odgovorno. Imate kdaj kako reklamacijo?

► Reklamacij v pravem pomenu te besede nimam, imam pa veliko pozitivnih povratnih informacij od parov, ki jim je moja terapija pomagala in jo zato priporočijo še drugim parom. To je zame največje priznanje. Po vseh teh letih svetovanja in ukvarjanja s problematiko kakovosti partnerskih zvez me res nič, kar se dogaja med ljudmi, ne more več presenetiti.

Je delo stresno?

► Nekatere zgodbe so izjemno boleče in tragične in tudi v take se moram vživeti, ker sem po naravi zelo empatična. Vsaka taka zgodba in terapija me razumljivo obremeni, toda ko je konec seanse, moram najti način, da se izvijem iz njunega primeža in se prepričam, da to zdaj ni več moj problem.

Delo pogosto nosite domov?

► Ne jemljem težav strank nase, ne jemljem jih osebno, ker če bi to počela, strankam ne bi mogla pomagati. Če z nekom skupaj jokam, mu s tem ne pomagam. Znam se hitro razbremeniti, to je nujno. Tisti, ki tega ne zmore, v tem poklicu ne bo dolgo ostal. Distanca je obvezna.

Kakšna bi bila torej vaša diagnoza stanja v kakovosti partnerskih odnosov v slovenski družbi?

► V odnosih najbolj šepa komunikacija. To je prva stvar. Komunikacija v partnerskih zvezah postaja vse bolj pomanjkljiva in neustrezna. Druga stvar je skrb zbujujoče pomanjkanje čustvene inteligence. Ljudje preprosto ne znajo več začutiti drug drugega. Pare učim, kako se je treba pogovarjati, kako si prisluhniti, kako izraziti čustva, predvsem jezo. Jeza ni nujno destruktivna, če jo znamo izraziti na pravi način: brez žalitev, brez poniževanja, tako da nikogar ne prizadene mo.

Pa se to da?

► Da se. In to bi morali učiti že majhne otroke. Jeza je velik problem tudi zato, ker v naši kulturi ni dovoljena. Otroke od malega vzgajamo, da ne smejo biti jezni. Pa bi jim morali dovoliti, da so jezni. Ali bolje, razumeti bi jih morali, da so jezni, ker jim nečesa ne dovolimo, in se o tem pogovarjati, da je to zato, ker jih imamo radi in ker vemo, da je tako prav. Recimo, da ga otrok kaj polomi. Straši se najpogosteje odzovejo tako, da ga naderejo – kar je destruktivno – ali pa tako, da se delajo, kot da ni nič narobe, se pravi, da jezo potlačijo. Pravilno je glasno priznati, da smo jezni, in jezo spustiti iz sebe. Če je pri tem ne usmerimo v otroka, se bo iz tega nekaj naučil in velika verjetnost je, da bo razmislil, kaj je pravzaprav naredil. V partnerskih situacijah ni nič drugače.

Na kaj ste pri celjenju partnerskih odnosov najbolj pozorni, na kaj se osredotočate pri svetovanju?

► Najprej poskušam v pogovoru karseda dobro spoznati oba partnerja, nato pa pogovor peljati v smeri, da bi prišli do rešitve, ki je po njuni meri in sprejemljiva zanj. Neka univerzalna rešitev namreč ni nobena rešitev. Ljudje, ki pridejo na pogovor k meni, želijo konkretne odgovore in jaz jim jih tudi povem. Za odgovori stojim z vsem svojim znanjem in izkušnjami, toda para ali posameznika nikoli ne silim, da to sprejme. Lahko sprejmejo, lahko zavrnejo ali pa rečejo, da nimam pojma, to je popolnoma njihova stvar.

Kaj pa če eden od partnerjev vztraja, da neznancu, se pravi terapevtu, osebnih stvari ne bo razlagal? Je svetovanje v takem primeru smiselno?

► Načelno ni smiselno, toda ljudje, ki si resnično želijo sprememb na bolje, se po navadi kmalu odprejo, kar že samo po sebi učinkuje terapevtsko. Včasih pomaga že to, da jih nekdo zbrano posluša, da se lahko zjočejo, ne da bi jim bilo pri tem nerodno. Svetovanje samo enemu od partnerjev, ki sta v zvezi, pomaga le izjemoma. Moški so v tem pogledu še zmeraj dokaj zaprti, toda ko moški opazi, da seanse koristijo partnerji, se ji kmalu pridruži, seveda če mu je kaj do nje in do





Ni trdnega partnerstva, ni zdravega zakona brez spolnosti. Pri tem seveda ne gre šteti, kolikokrat to počnemo, ampak kako. Kaj odnesemo od tega, kaj nam pomeni.

Vsaka taka zgodba in terapija me razumljivo obremenita, toda ko je konec seanse, moram najti način, da se izvijem iz njunega primeža in se prepričam, da to zdaj ni več moj problem.

106



tega, da ohranita kakovosten odnos. Če se ji ne pridruži, potem se njuna zveza ne bo ohranila.

Nekje ste zapisali, da vsak dobi takšnega partnerja, kot si ga zasluži glede na to, koliko je naredil na sebi ...

► Stojim za tem, to absolutno drži. Imeti rad sebe nima ničesar skupnega z domišljavostjo, o čemer lepo piše Anthony De Mello v knjigi Zavedanje. Čutiti moraš, da si vreden, da te nekdo spoštuje, in to znati tudi vračati.

Do kdaj naj čakamo na pravega partnerja? In kako naj konec koncev vemo, da je pravi?

► Čeprav imamo potrebo, da živimo tudi za druge, je vsekakor bolje ostati sam kot pa izbrati napačnega partnerja. Pri izbiri partnerja je treba v prvi vrsti prisluhni sebi in svoji intuiciji, ne pa analizirati izbire na racionalni podlagi.

Koliko naj partnerja vesta drug o drugem. Bi morala vedeti vse?

► Bolj ko sta povezana, bolj ko sta si čustveno blizu, bolj v njihju raste želja, da si zaupata tudi skrivnosti. In obratno, bolj ko se drug drugemu izpovešta, bolj sta si blizu. Res je, s tem, ko partnerju zaupaš neki neprijeten dogodek, osebno skrivnost, o kateri je mučno govoriti, veliko tvegaš, ampak sočasno tudi veliko pridobiš. Osebno sem prepri-

čana, da se splašča tvegati, kajti če te partner zaradi tega zavrne, pomeni, da ni pravi. V zdravem, trdnem odnosu bo partner tako zavedo poskušal razumeti v kontekstu kraja in časa, ko se je pač zgodila.

Česa partnerju pod nobenim pogojem ne bi smeli oprostiti?

► Ni pravila, ni univerzalnega, dokončnega odgovora, toda prepričana sem, da partnerju nikakor ne smemo dopustiti laži, čustvenih manipulacij in nasilja.

Smo ljudje monogamna bitja?

► Zdrava, komplementarna intimnost izključuje tretjo osebo. Monogamna oblika partnerstva, ki se je potrdila skozi zgodovino, verjetno ni idealna, ampak za zdaj najboljša mogoča. Marijan je trdil, da smo ljudje sukcesivno monogamni, se pravi, da ni nujno, da imamo v življenju enega samega partnerja, toda ko ga imamo, živimo samo z njim.

Odprte zveze se potemtakem ne obnesejo?

► Ne, ker vsaka prej ali slej razpade. V odprtih zvezah se znajdejo ljudje s čustvenimi primanjkljaji. Smiselno je poudariti, da monogamnost ni posesivnost, ker tudi ljubezen ni posesivnost. Ljubezen je vedno svoboda. Ko imaš koga resnično rad, ta pa se zaljubi v druge-

ga, mu boš pustil, da gre – težko mi je, ampak želim, da ti je dobro, torej pojdi.

Se vam zdi sporno, da cerkveni uslužbenci, ki živijo v celibatu, poučujejo o zakonskih zvezah?

► Ne zdi se mi sporno, ker načelno poudarjajo specifiko tistega, kar naj bi se dogajalo v zdravem partnerskem odnosu. Širše gledano pa poučujejo o pozitivnih odlikah, ki naj bi obstajale v vseh odnosih – partnerskem, družinskem, prijateljskem. To po mojem ni sporno. Če pa gre za težave v spolnosti, se normalno od tega distancirajo ali pa svetujejo, da se pomoč poišče drugje, ker za to pač niso kompetentni. Je pa res, da so težave v spolnosti pogosto močno prepletene s težavami v partnerskih odnosih.

Zakaj ljudje varajo?

► Najpogosteje zaradi težav, ki jih imajo sami s sabo. Osebe, ki imajo težave s samopodobo, stalno iščejo samopotrditev v okolici. Tudi potrditev v seksualnem smislu. To so osebe, ki jim je še tako ljubeča in nesporna potrditev, ki jo dobijo od partnerja, premalo. Takih ljudi ni malo, navadno pa gre za osebe, ki v otroštvu niso dobile zelene potrditve staršev. Ta primanjkljaj iz otroštva se izraža tako, da vse življenje begajo in iščejo tisto, kar so zamudili, kar jim ni bilo dano. Taki

ljudje se težko ustalijo, saj nikoli niso zadovoljni s tistim, kar imajo.

Kako najti kompromis v zvezah, v katerih ima denimo eden od partnerjev večje potrebe po spolnosti od drugega? Ali pa se njegove spolne želje ne skladajo s partnerjevimi?

► Če je zveza dobra in trdna po čustveni plati, se take dileme redko pojavljajo. To, da imamo ženske manjše spolne potrebe, absolutno ne drži. Gre za popoln stereotip, ki naj bi bil v potuho moškim. Kakorkoli že, partnerja nikoli ne smemo siliti v nekaj, kar zavrača, še posebej pri spolnih praksah.

Kaj storiti, če želi eden od partnerjev v seksu poskusiti kaj, v kar drugi nikakor noče privoliti? Naj partner potešitev želje poišče drugje?

► V takih primerih mora tisti, ki je domnevno prikrajšan, najti neko obliko zadovoljitve, ki partnerja ne bo prizadela. Če bo to iskal s tretjo osebo, bo partner tako ali drugače prizadet.

Na splošno velja, da skoka čez plot, ki naj bi bil prvi in zadnji, partnerju ni treba priznati.

► Spet zelo odvisno od vsakega posameznika. V takih položajih se pogosteje znajdejo moški, a nato pri skoku čez plot ne doživijo pričakovanega zadovoljstva. V spolnem smislu je lahko zelo vznemirljivo, ampak nazadnje vseeno nekaj zmanjka. In če se moški – ali ženska –, ki živi v nekem urejenem odnosu, tega zaveda, je po mojem bolje, da partner za tako avanturo ne izve. Presoditi mora, kaj bi njegova odkritost prinesla: večjo škodo ali korist. In to za oba. Kot sva z Marijanom ugotavljala, se take reči najpogosteje dogajajo moškim, ki se poročijo s prvo žensko, s katero so doživeli spolno izkušnjo. Polasti se jih občutek, da v življenju nekaj zamujajo.

Druga puberteta?

► Niti ne, gre za neko obliko zakašnelega dozorevanja, kar je navsezadnje dobro, saj po svoje pomeni, da smo v teh letih še razmeroma mladi, aktivni in sposobni.

Ali partnerja oziroma zakonca pogosto vztrajata skupaj samo zato, ker se bojita ostati sama ali pa se jima ne ljubi iskati drugega partnerja?

► Ljudje definitivno ostajajo skupaj iz zelo nezdravih razlogov. Ostajajo v zvezi, v kateri so zelo osamljeni, saj je druga oseba samo fizično prisotna. Dejansko bi bili manj osamljeni, če bi bili sami. Takih parov,

ki navzven hlinijo idilične odnose, je ogromno.

Ali moški varamo drugače kot ženske?

► Pomembnejše vprašanje je, kako se oseba, ki je varana, s tem spopriema. Tisti ali tista, ki to z lahkoto prenaša, je zagotovo oseba s kritičnim čustvenim primanjkljajem. Ne da bi zagovarjala posesivnost, na delu je pač normalen čustveni odziv do nekoga, ki ga imaš rad.

Koliko je spolnost ključ do zdravega in srečnega razmerja?

► Za razmerje je zelo pomembna. Smo spolna bitja in tega ne moremo zanikati. Ni trdnega partnerstva, ni zdravega zakona brez spolnosti. Pri tem seveda ne gre šteti, kolikokrat to počnemo, ampak kako. Kaj odnesemo od tega, kaj nam pomeni. Lahko je enkrat na mesec, enkrat na pol leta, pomembno je, da takrat spolnost v popolnosti in celovito doživimo kot nekaj osrečujočega. Vsak čustveno inteligenten človek namreč seksualnost povezuje z ljubeznijo.

Kako po vaših izkušnjah na čustveno življenje vplivajo sedanje družbenoekonomske razmere, to nenehno poudarjanje odrekanja in zategovanja pasu?

► Seveda se trenutne razmere odražajo tudi na čustvenih odnosih, saj se povečujeta število frustracij in stopnja negotovosti. Na srečo pa

take razmere partnerja, ki sta v zdravem odnosu, navadno še bolj povežejo. Uživati se da tudi v malih stvareh, saj se partnerstvo in razumevanje ne merita z materialnimi vatli.

Kje lahko v spolnosti med dvema odraslima potegnemo ločnico med perverzним in normalnim?

► Težko jo potegnemo. Osnovno pravilo je, da s svojimi dejanji ne škodimo ne sebi ne drugim in da nikogar v nič ne silimo. Vse je stvar dogovora med odgovornimi in čustveno zreli odraslimi. Osebnost se mi ljudje, ki uživajo v sadomazohističnih odnosih, zelo smilijo.

Svetujete tudi istospolnim parom?

► Tudi. Pridejo bolj poredko, toda njihove težave so na las podobne tistim, s katerimi se srečujejo heteroseksualni pari. In veste, kaj je zanimivo? Da homoseksualcev še nikoli niso tako etiketirali in smatrali za manjvredne, kot se to dogaja sedaj. Spomnim se pripovedovanja dedka in babice, ki sta se gibala v širokih družbenih krogih, kjer se je dobro vedelo, kdo je istospolno usmerjen, ampak nikoli se o teh ljudeh ni govorilo nespoštljivo, kaj šele, da bi jih imeli za bolne, kot je to še do nedavnega razglašala stroka. Nikoli.

Kakšno je vaše mnenje o posvojitvah otrok v istospolnih družinah?

► To je sicer zelo občutljivo vprašanje, vendar če danes pogledamo tako imenovane klasične družine, takoj opazimo, da pogosto ne zadovoljujejo potreb, ki jih imajo otroci po očetu in materi. Žal ne. Niso odsotni samo očetje, odsotne so tudi matere in ni rečeno, da urejen in usklajen istospolni par ne bi bolje odigral te tradicionalne starševske vloge. Ne glede na to pa zagovarjam stališče, da otrok po naravni liniji razvoja potrebuje mater in očeta.

Zagovarjate uvedbo predmeta spolna vzgoja že v osnovni šoli? Kdaj je pravi čas, da se začne otrok poučevati o vlogi spolnosti v življenju?

► Otroka je treba začeti poučevati o vlogi spolnosti v življenju takrat, ko začne spraševati takšne stvari. In odgovoriti mu moramo na njemu razumljiv način. Spolne vzgoje v osnovni šoli ne zagovarjam, ker sem prepričana, da nimamo dovolj usposobljenih ljudi, ki bi lahko kakovostno in celovito izvajali ta program. Tu ni dovolj znanje, tu je pomembna osebnost človeka, ki to znanje podaja. Marijan se je na Hrvaškem 20 let trudil, da bi uvedli tak program v šole. Vodil je seminarje za učitelje, ki so se nato vedno izrodili v svetovanje odraslim, torej tem učiteljem, in v odpravljanje njihovih težav. Tudi pri nas je zelo malo ljudi, ki imajo sami pri sebi razčiščene

osnovne pojme o spolnosti, še manj pa je takih, ki bi to znanje kompetentno posredovali otrokom.

Kje staršem pri vzgoji otrok najpogosteje spodsrsne pri vprašanih ljubezni in spolnosti?

► Spodsrsne nam pri lastnem zgledu, ki ga dajemo otrokom. Zgled je najmočnejše sredstvo vzgoje otrok. Ne potrebuje odvečnih besed. Besede so na vrsti kasneje, ko otrok odraste in začne spraševati. Če odrasča v okolju, kjer se imata oče in mati rada, kjer se to čuti in vsakdanjem razpoloženju, besed sploh ne potrebujete. Otrok to srka vase kot goba. Vedenjski vzorci se neposredno prenašajo nanj. Ne idealiziram, prav je, da se starši včasih tudi sprejo, toda dostojanstveno, tako da otrok vidi, da se skušajo pobotati in da skupaj iščejo neko rešitev, ki bo sprejemljiva. In jo nato tudi najdejo.

Menite, da so kazni za spolne delikte – s tem mislim predvsem na posilstvo – pri nas premile?

► Absolutno premile. Še najmanj ustrezne pa so kazni za tiste, ki izvajajo nasilje v družini. V družinskem okolju je nasilnež pogosto oče, enako odgovorna pa je tudi mati, ki to mirno gleda in dopušča. Rekla sva že, da se vedenjski vzorci neposredno prenašajo na otroke. V takem okolju še toliko bolj. ✕

Naj vas pri izbiri naslednjega potovanja navdihne Adria.

ADRIA

Življenje v gibanju



Astella Počitnice v glamuroznem stilu

Astella Glam Edition predstavlja vrhunec prestiža in modernega stila. Počitniška prikolica, ki si zares zasluži ime, ki ga nosi. Kot prejemnik Evropske nagrade za inovativnost v letu 2012, ta prikolica postavlja standard vsem počitniškim prikolicam. Inovativne prednosti, prostorna in luksuzna notranjost, izredna opremljenost in širok izbor tlorisov - pojdite na dopust s počitniško prikolico v glamuroznem stilu.



Tone Partljič

Tone Partljič o svojem otroštvu, o vplivu Ivana Cankarja na svoje pisateljevanje, o delu učitelja, o težavah z Udbo, o predsednikovanju Društvu slovenskih pisateljev v kritičnem času sredi osemdesetih let, o svoji izkušnji poslanca v DZ in seveda o svojem pisateljskem delu

Marjan Horvat, foto Uroš Abram

Tone Partljič (1940), pisatelj, dramatik, scenarist in politik, je znan predvsem kot komediograf. Napisal je več kot trideset komedij, med katerimi sta najodmevnejši *Moj ata*, socialistični kulak (1983), ki je doživela tudi filmsko upodobitev z Mileno Zupančič in Poldetom Bibičem v glavni vlogi, in komedija *Ščuke* pa ni (1973), v kateri karikira samoupravljanje v podjetjih.

Partljič črpa teme za svoje pisateljsko delo iz življenja, ki ga živi in opazuje, temačnega in barvitnega, zato so tudi njegova dela takšna. Po učiteljevanju v Slovenskih goricah je bil v sedemdesetih dramaturg mariborske Drame, leta 1987 je prevzel umetniško vodstvo Mestnega gledališča ljubljanskega, leta 1991 postal direktor ljubljanske Drame, vseskozi pa je sodeloval tudi pri Boršnikovem srečanju. Upokojil se je po treh poslanskih mandatih v slovenskem parlamentu.

Odraščali ste v Pesnici pri Mariboru v težkih in zapletenih povojnih časih. Kasneje ste napisali, da ste se kot otrok želeli dotakniti sonca. Verjetno gre za metaforo. Česa, kakšnega življenja, ste se želeli dotakniti?

▶ Pravzaprav ne gre za metaforo. V pogovoru boste sami videli, da si kaj dosti ne izmišljam v svojem pisanju, ampak poskušam tisto, kar se mi dogaja, zapisati tako, kot sam vidim ali sem videl. Seveda ne dobesedno. Zares sem se namreč odpravil na daljni hrib, da bi se dotaknil sonca.

Seveda pa je sonce, ki sem se ga želel dotakniti, tudi metafora. Cankar je napisal morda našo najboljšo simbolistično pesem, v kateri pravi: *»Fant je videl rožo čudotvorno, v sanjah jo je videl, daljno, žarko, zdramil se je in šel je na pot.«* In vse življenje je romal za rožo, potem pa se je zgrudil ob cesarski cesti in trudna roka, s katero je segal za njo, je padla v prah. *»Takrat jo je spet videl, ob poslednji uri.«* To je lepa metafora. Dokler nekaj hočemo in verjamemo, pa čeprav vemo, da mogoče ni uresničljivo, mi ta metafora o soncu, ki sem ga hotel prijeto, vseeno ustreza, pa čeprav je iz otroške anekdote. Saj smo kot na sonce čakali tudi svojo državo. Leta 1990 sem bil malo zraven, no, res sem mislil, da sem zraven. Mislili smo, da smo zgrabili sonce, pa ga nismo. Človek sreča svojo ljubo, in tudi misli, da *»je sonce zgrabil«*, pa sčasoma vidi, da je le komet, kot je sam.

V intervjujih večkrat omenjate, da vam je bil

Ivan Cankar pisateljski vzor v mladih letih. Nekatere njegove tekste znate na pamet še danes. Kaj vam je kot mlademu človeku dal Cankar?

► Name je Cankar močno vplival. Po osnovni šoli, torej v zgodnji puberteti, sem se celo preveč identificiral s Cankarjevimi liki, najbrž po socialni plati. Prevzele so me njegove socialne zgodbe otrok. Bil sem reven podeželski otrok, ki bi se rad šolal in postal pisatelj; potem sem se res, na učiteljski, čeprav si tega poklica nisem želel. Cankar me je zapeljal tudi s slovenskim jezikom, ki je tako speven. Sam nisem tako talentiran za finese jezika. Cankar pa je bil. Na pamet sem znal cele strani njegove proze. Sem pa znal tudi celega Prešerna na pamet. Kot majhen otrok sem ga deklamiral po vasi. Nekaj tega ima tudi Tinček iz Kulaka. Ko sem bil učitelj na višji stopnji, sem morda malo pretiraval s Cankarjem. In moja prva prozna zbirka črtic *Ne glej za pticami* je precej cankarjanska. Mislim sem: Cankar je res genij, in če bom vsaj dva odstotka tako dober kot on, bo to že nekaj! Potem pa sem spoznal, da je Cankar večinoma zelo otožen in pesimističen, jaz pa sem celo šaljiv optimist, ki se mu smeji povsod, kjer se pojavi. In da naj se raje ne »štulim« pod njegovo pazduho.

Začeli ste z režiranjem komedij na vaških odrih.

► Začel sem seveda z žalostnimi dramami. Potem sem rekel, nič, komedija je zame. In smejala se jim je cela dvorana. Nato sem uvidel, da imam tudi dar za pisanje in sem si dejal: »Kaj le silim v to cankarjansko žalost, poleg tega pa vsaj osemdeset odstotkov slovenskih pisateljev piše v molu, ne pa v duru.« V šoli je imela prednost zatežena literatura in sklenil sem, da moram z njo v sebi zaključiti. Leta 1973 sem napisal prvo dramsko uspešnico Ščuke pa ni. V njej pa so vseeno, če natanko pogledate za narodov blagor, nastopale osebe, ki so nosile priimke kot v tej Cankarjevi komediji (Kadivec, Kremžar, Helena ...). Hotel sem povedati, da imamo v javnem življenju enake pigzigmarje, kot so bili v Cankarjevem času. Le novinarja tipa Julijan Ščuka ne, od tod Ščuke pa ni. Kasneje, leta 1976, ko je bila stota obletnica Cankarjevega rojstva, sem napisal komedijo Oskubite jastreba. Naslov je citat iz Hlapcev. Napisal sem tudi parafrazo Hlapcev in dodal Cankarjevi dramati šesto in sedmo dejanje, ko Jerman gori na Goličavi peče odojka in se gre kmečki turizem. Satiro, in ljudje so se lepo zabavali, kritiki pač ne. Sicer pa je bil vseskozi problematiziran Cankarjev lik Jermana, že med obema vojnama in še danes, saj poznamo »jermanov problem«, podoben Črtomirovemu. Zakaj govorim o Hlapcih? Ker je imel današnji kardinal Rode morda prav, ko je v nekem intervjuju dejal,

da s tem jokajočim Cankarjem Slovenci ne bomo prišli v svetovno literaturo. Prevajali so ga, pa ni uspelo. Rode pa se moti, ko pravi, da Hlapci niso nič drugega kot spopad dveh vaških petelinov, enega nervoznega učitelja in malo avtoritarnega župnika. So precej več. Seveda pa je Cankar ostal nepresežen dramatik in politični analitik (njegova »republika« jugoslovanskih narodov se je uresničila in veljala desetletja).

Če sva že pri tem – vseskozi smo pričevali ideološkemu prisvajanju Cankarja.

► Res je. Pred prvo svetovno vojno se je bil boj za Cankarjevo podobo. Vsi so si ga lastili skozi zgodovino. Komunisti neupravičeno, socialisti pa zagotovo upravičeno, saj je Cankar napisal spis Zakaj sem postal socialist. In leta 1907 je kandidiral za poslanca v rudarskih revirjih na listi Socialdemokratske stranke. Zato je lahko napisal Hlapca Jerneja in Hlapce, dramo o volitvah. Prisvojiti pa si ga je hotela tudi katoliška stran, sklicujoč se na njegove zadnje tri besede v Podobah iz sanj: Mati, Domovina, Bog. Zanimivo je bilo, da se je pravzaprav katoliška stran vseskozi borila za krščansko Cankarjevo podobo. Potem pa ga je ljubljanski metropolit Rode »vrgel« skozi krščansko okno. Ko sem o tem pisal v Delu in seveda dodal tudi, kako je leta 1899 škof Bonaventura Jeglič kupil izvode Cankarjeve Erotike in jih sežgal, Rode ni nič odgovoril. Ko sem se mu kasneje na nekem novoletnem sprejemu predstavil in ga spomnil na svoj članek v Delu, mi je malce zadržano, če že ne vzvišeno, dejal, da je tiste besede o Cankarju izrekel kot Franc Rode, ne pa kot slovenski nadškof. V intervjuju pa je dajal sodbe kot nadškof. A že kdaj prej je omalovaževal Cankarja. Meni pa se zdijo Hlapci izvrstni. Spopad med vaškim učiteljem in župnikom je kot spopad med »bogovi in kralji« v starih tragedijah. Meni se zdi, da je Cankar v Hlapcih vendarle iskal »spravo«, saj Jerman ni pokončen junak do konca. Poglejte in na koncu pravi, da bo molil, župnik pa pravi, da bi ravnal tako Jerman. Sprava? Pa je metropolit ni hotel videti. Pravijo, da je zelo izobražen, jaz pa sem čutil bolj, da je nestrpen.

Kar nekaj časa ste si služili kruh kot učitelj?

► V tem poklicu sem užival, a le pri urah slovenščine v razredu, v zbornici nikoli. Imel sem kar precej težav. Tudi zato, ker sem še pil in se v pijanosti v neki gostilni postavil pred Titovo sliko ter rekel: »Kaj ti, svinja, ne boš nikoli crknila?« Pa ga nisem sovražil. Najbrž sem bil tako našgan, da sem hotel vzbujati pozornost. Mogoče pa so tisti, ki so me prijavi, tudi kaj narobe slišali. Prišli so policisti z marico in me odpeljali na zaslišanje, streznil sem že

sam, ko mi je ravnatelj povedal, kaj me čaka. Sicer pa sem bil v tedanji partiji vseskozi na opominu pred izključitvijo tudi zato, ker sem kakšno »disidentsko« rekel in naredil tudi v razredu. Ravnatelj me je pogosto opozarjal, kaj da sem rekel v razredu, in mi naznanjal, da bomo imeli težave. Da takoj razčistimo: zelo bi se napihoval, če bi se delal kak disident. Nisem te vrste človek, čeprav sem imel kar precej slabih izkušenj z upravo državne varnosti in bil deležen njenih groženj.

Zakaj?

► Leta 1965 sem organiziral literarni večer Perspektiv v Mariboru na Pedagoški akademiji. Prišli so Dane Zajc, Veno Taufer, Braco Rotar, Jože Pučnik, ki ga do takrat nisem poznal, in še kdo. Niso pa prišli, čeprav so obljubili, Taras Kermauner, Janko Kos, Primož Kozak, ker so imeli ravno takrat pogovore s Stanetom Kavčičem o Perspektivah. Dvorana je bila nabita, kar se mi je zdelo čudno, kajti ne samo profesorji in dijaki, tudi drugi so prišli. Med njimi tudi človek iz Udbe, ki je trikrat padel v prvem letniku učiteljskega in je bil moj in sestrin sošolec. Ko ni mogel več ponavljati, so rekli, zdaj pa je ta Andrej na Udbi. Seveda nisem vedel, kaj počne na literarnem večeru. Pučnik je prebral dva spisa, kritiko filma Iz oči v oči (v resnici drame Primer tovariša Koprivice) in še en spis o položaju kmetijstva, četudi seveda smo vsi bolj poslušali pesmi Zajca, Tauferja, Rotarja ... Nisem čutil političnega ozračja. In po dveh dneh me je iskal doma z marico nesojeni sošolec in me kasneje še z dvema kolegom zasliseval na mariborski upravi za notranje zadeve o literarnem večeru. Tam so mi pojasnili, da gre za ta literarni večer in Pučnikovo sodelovanje na njem. Sam takrat nisem imel pojma o Pučniku. Šele kasneje sem izvedel, da je bil mariborski dijak, da so ga skupaj s Poldetom Bibičem, Marjanom Belino, Petrom Božičem in Stankom Jarcem vrgli z gimnazije. Zanimal jih je samo Pučnik in to, kdo je zadaj. Ja, tudi Udbo so zanimali strici iz ozadja. Kdo me je nagovoril, da organiziram ta literarni nastop? Kako smo jim plačali dnevnice? Seveda ni bilo nič zadaj razen KUD-a Študent, kjer sem vodil literarno sekcijo. Ideja je bila le moja.

Dolgo so me zaslisevali, saj jih je zanimalo tudi moje sodelovanje v časopisih Katedra in Tribuna. V slednjem sem urejal mariborsko stran po takratni ukinitvi Katedre. Na Tribuni sem prvič srečal Jovanovića, Nika Grafenauerja, Andreja Inkreta, Iva Vajgla, Ivana Krefta in druge, vsi so bili stari okoli dvajset let. Udbovec Andrej pa me je nekega dne povabil na srečanje o Tribuni. Otepal sem se, vendar sva se vseeno dobila v gostilni, ki jo je on izbral. Tam sem mu takoj rekel, da sem za to





UROŠ ABRAM

Zdi se mi, da je Cankar v Hlapcih vendarle iskal »spravo«, saj Jerman ni pokončen junak do konca. Poklekne in na koncu pravi, da bo molil, župnik pa pravi, da bi ravnal tako Jerman. Sprava? Pa je metropolit Rode ni hotel videti. Pravijo, da je zelo izobražen, a jaz sem čutil bolj, da je nestrpen.

Ko sem v osemdesetih izstopil iz tedanje partije, je Švajncer napisal v Komunistu veliki spis o tem, kako je »takim« partija pomagala, da smo se prebili na položaje v gledališču in drugod, zdaj pa, ko bi se morali pokazati pravi komunisti, zapuščamo barko.



srečanje z njim povedal ženi, ki je bila noseča, materi in prijateljem. »Nimam živcev za pogovor s tabo,« sem mu dejal, vstal in odšel. In če so kje kaki arhivi, se vidi, da nisem nikoli ničesar rekel tem ljudem in jih srečal le, ko sem dobil dvakrat, trikrat pisne zahteve, naj se oglasim. Vedno so mi grozili, nazadnje v času Jančarjevega »procesa«. **Prišli pa so po vas tudi na Sladki vrh, kjer ste učiteljevali.**

► Takrat so me bolj trdo prijeli. Trejtjič pa me je zasliševal v zvezi z Jančarjem Janez Švajncer, ker so dobili pri Jančarju prepovedano knjigo *V Rogu ležimo pobiti*. Nisem vedel za to knjigo in kaj se je z njo zgodilo, kar sem svojemu zasliševalcu tudi povedal. Čudno se mu je zdelo, da ne vem, kaj se je zgodilo, ko pa vsak teden pijemo skupaj Andrej

Brvar, pokojni France Forstnerič, Jančar, Marjan Kramberger in jaz. Jančar je imel v sebi precej političnega naboja, pa tudi skeptični Kramberger, ki je še danes največji intelektualec v Mariboru, ga je morda imel, saj je pisal politične spise, a o slovenski bratomorni vojni ni hotel govoriti in se je jezil na Draga in Franceta, če sta ga maltretirala s tem. Ko sem zasliševalcu rekel, da govorimo le o knjigah in drug drugemu beremo prozo, me je prosil, naj mu vendarle povem kaj oprijemljivega, sicer bo ob službo. Zagrozil mi je še, da me bodo drugič bolj trdo prijeli, in pred mano na mizi pustil vse štiri izjave, ki so jih nekaj dni prej dali moji prijatelji in jih podpisali. Čudna priznanja so bila to. Ko sem v osemdesetih izstopil iz tedanje partije, v kate-

ro sem bil sprejet na učiteljišču kot odličan dijak, je Švajncer napisal v Komunistu veliki spis o tem, kako je »takim« partija pomagala, da smo se prebili na položaje v gledališču in drugod, zdaj pa, ko bi se morali pokazati pravi komunisti, zapuščamo barko.

V času socializma ste napisali kopico komedij in v njih implicitno trdili, da ljudje vendarle, ne glede na družbenoekonomski sistem, delujejo po svojih obče človeških nagonih. Smešite pravzaprav nemoč sistema, ki bi se rad polastil človeških duš. Je tako?

► To je zame največji kompliment. Morda se tega nisem najprej niti zavedal, kasneje pri Kulaku pa sem hotel napisati prav to. Zato oprostite mojemu napuhu – zaradi tega, kar ste zdaj povedali – se mi zdi, da

je Kulak še lahko živ. Lani je bil premiera v Šentjakobskem gledališču in še ga igrajo menda pred polno dvorano. Je živ in tudi režiser Gojc je pokazal svoj radikalni odnos do zgodovine in sedanjosti in zato še danes »štima«. Otroci še naprej gledajo film s tistim Tinčkom. Če bi pisal samo politično satiro, ne bi Kulaka nihče več gledal, ker tistega sistema ni več. Zato sem pisal o čakanju na očeta, ljubosumnosti, Olgini nosečnosti, norosti informbiroja na vasi ... Ne bi rad izpadel nadut ali nerealen, ampak Kozakove drame so seveda fenomenalne, da ne govorim o Jančarjevih, a če so preveč »ideološke«, jih danes ne gledajo radi. No, Dragov Veliki briljantni valček so lani igrali v Mariboru, vendar se je režiser zelo trudil, da je zanemaril politično-ideološki

Neprijetno me je presenetilo predvsem spoznanje o skorajda paničnem strahu partijskih šefov pred Beogradom, češ, zdaj pa jim bomo s to tribuno dali v roke argumente za napade na Slovenijo. Eden od njih mi je celo rekel, da me bo postavil pred zid, če bo v Beogradu kaj narobe.

113

moment in iskal (in našel) druge dimenzije. Se mi zdi, da Kulak živi, ker je bolj »človeški«. Predvsem pa slišim, da je postal tudi »mladinska igra«, ki razveseljuje otroke.

Odmeval je tudi film Vdovstvo Karoline Žašler. Zanj ste napisali scenarij, film pa je bil nominiran tudi za srebrnega medveda v Berlinu. Je ta film, ki govori o ženski, ki ima različna ljubezenska razmerja na slovenskem podeželju, pravzaprav odmev seksualne revolucije leta 1968?

► Nisem imel tega v mislih. Sem pa imel s filmom težave, veliko večje, kot je zdaj videti, kar je, še enkrat ponavljam, normalno, če pišeš o temah, ki so aktualne in žgečkljive. Skoraj na kolenih sem prosil Bojana Štiha in potem Milana Ljubiča, da bi film snemali na Štajerskem. Nekje blizu Ljubljane so že imeli izbrano lokacijo, kar bi bilo seveda veliko ceneje, kot da preleš filmsko ekipo za en mesec na Štajersko živeti v hotel. Na koncu je Viba privolila na snemanje v Slovenskih goricah in v tovarni v Sladkem Vrhu. Žašlerca je bila pogojno resnična oseba, imela otroke in recimo podobno usodo kot v filmu. A so se mnogi kar prepoznali v filmu.

Kako ste prišli do vsebine Vdovstva Karoline Žašler?

► V papirniški šoli sem učil tudi odrasle in k meni je prišel človek s svečo v roki in oznanal, da gre Gagarin »v veselje«. Bil je zelo pijan. (Jaz sem bil tak »pijanec«, ki je zjutraj spil tri vinjake in eno radensko, pa sem mislil, da nisem pijan, saj čez dan navadno nisem pil.) Ko sem odhajal iz šole, so mi povedali, da je šel Žašler v Muro in se utopil. Njegovo vdovo sem nato srečeval, s tranzistorjem v rokah in z motiko na ramenu, ko je hodila h kmetom delat. Ko sem jo nekega dne leta 1968 zapeljal z avtom, se mi je pohvalila, da je zdaj tudi ona gospa, kajti dobra sta si z onim zidarjem, ki ji je kupil tranzistor. Kmalu pa je umrla. In v učiteljski zbornici mi je ena izmed učiteljic, ki je učila njeno hčerko, mimogrede povedala, da bo deklica ravno takšna »k...«, kot je bila njena mati. Sama sva bila v zbornici in kolegici sem napel nekaj krepkih, kako da lahko sploh kaj takega reče za štirinajstletno punco, Karolina (kar seveda ni resnično ime) pa seveda sploh ni bila »k...«. Le poročila se je premlada, mož je postal pijanec, ne edini v

industrijskem Sladkem Vrhu sredi Goric, po njegovi smrti pa je štiridesetletna hotela imeti še kaj od življenja. Umrla je čez nekaj mesecev in na pogrebu nas je bilo osem. Ker se me je njena življenjska zgodba dotaknila, sem napisal novelo Vdovstvo in pogreb Karoline Žašler. Pohvalil jo je celo Dušan Pirjevec. Nekdo od filmarjev je prebral novelo in presodil, da bi po njej lahko nastal dober film. In napisal sem scenarij. Ko pa smo zaprosili za snemanje v tovarni, da bi bil film posnet v zares avtentičnem okolju, se je sestal politični aktiv krajca, nekateri nekdanji učiteljski kolegi, morda tudi zavistni, ker sem odšel iz šole in napredoval, pa so še dodatno naredili vse, da bi preprečili snemanje. To je bilo sicer obdobje jugoslovanskega črnega filma (seveda tudi z malo nasilnimi seksualnimi prizori), nekdo je lokalni politiki to prišepnil in tako so v SZDL Sladki Vrh nasprotovali temu, da se dovoli snemanje v kraju in tovarni, meni pa so še očitali, da žalim spomin na znano žensko. Zgodbo in scenarij za film pa sem seveda napisal prav zato, da bi bilo vsem jasno, da je bila Karolina tragična oseba, ne pa lahka ženska, kakor so jo zvečine ocenjevali. In ko sem prišel na premiero v vas, mi je eden izmed vaščanov zagrozil, da mi bo razbil gobec.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja ste bili predsednik Društva slovenskih pisateljev.

► Predsednik sem bil od leta 1982 do 1987 in v tem obdobju se je društvo začelo jasneje pozicionirati v družbi in hkrati odpirati nekatera vprašanja v družbi, ki so bila tabu. Pred menoj je bil predsednik Tone Pavček, za mano pa Rudi Šeligo. Društvo pisateljev je bilo takrat zelo izpostavljeno, bolj kot se danes misli, ker ljudje niso več verjeli ne SZDL-ju ne partiji, na nas so naslavljali vprašanja, ki bi jih morali političnim organizacijam. Kjerkoli smo imeli literarni večer, so spraševali o povojnih pobojih, ne pa o knjigah. In pa, ali bo v Jugoslaviji počilo. Bo nastala konfederacija? Poskušali smo odgovorjati na ta vprašanja z vidika pisateljev in našega društva, vendar so bili tudi med nami različni pogledi na številna družbena vprašanja. V sedemdesetih sta bila dva tabora v društvu, perspektivni in intimisti, recimo okoli Cirila Zlobca. Očitno

so mene izbrali za predsednika, ker se Ljubljančani med sabo niso trpeli, skoraj sovražili so se. O tem je že pisal Janez Menart. Zato so izbrali nekoga, ki se jim je zdel simpatičen, malo vesel štajerec, ki pa ne spada ne v en in ne v drugi tabor. Že Pavček je razčistil z razmerjem do vodstva Zveze komunistov, saj so nekateri hoteli imeti v okviru društva partijsko organizacijo. Takrat je Pavček dejal zagovornikom te ideje, da je pripravljen oditi na sestanke v okviru tedanje SZDL, povsod povedati, kaj mislijo pisatelji o kakšni stvari, ni pa pripravljen partijskih komand prenašati v društvo. Tako je ravnal in sam sem nato vzel njegovo ravnanje kot dediščino in uspelo mi je ubraniti društvo pred ustanovitvijo partijske celice v njem.

V tistem času se je DSP izpostavljalo tudi s podporo disidentom v drugih delih države, z bojem za svobodo mišljenja in predvsem z doslednim bojem proti skupnim jedrom v izobraževanju.

► Od drugod so nas začeli napadati zaradi ustanovitve Vilenice, ki jo je zasnoval Venko Taufer, sam pa sem opravil številna mučna pota od politikov do financierjev. Danes je to tradicionalno srečanje pisateljev in pesnikov srednje Evrope. In ne več le – Srednje Evrope. V tem so po tedanji državi videli izdajo Jugoslavije, nekakšno odtujevanje »dežele« in prilizovanje Evropi. Potem smo ustanovili Odbor za svobodo mišljenja, ki je s peticijami na jugoslovanske državne organe zahteval prenehanje preganjanja nekaterih pisateljev. Zelo odmevna je bila tudi javna tribuna v Cankarjevem domu z naslovom Slovenski narod in slovenska kultura leta 1985. Organizirali smo jo tudi kot protest proti krčenju proračunskih sredstev za kulturo. Nanjo smo povabili vse, ki so kaj pomenili v slovenski kulturi ali pa odločali o njej. Tudi zamejska pisateljica Borisa Pahorja in Alojza Rebulu. Pri slednjih se je zataknilo, saj je skupina petih ali šestih tržaških pisateljev nasprotovala njuni prisotnosti in zagrozila, da jih na tribuno ne bo, če bo sta tam onadva. Od tistih iz Slovenije smo posebej povabili Josipa Vidmarja, ki je tudi prišel in sodeloval na tribuni do konca. Ni pa bilo politične in pisateljske vrhuške (razen Vidmarja!), ta je sodelovanje odpovedala, ko je slišala, da bo

do imeli referate na tribuni tudi perspektivni ali oporečneži kot Pahor ... Pred tribuno so me poklicali na pogovor z nekaterimi člani vodstva ZKS, med njimi so bili France Popit, Andrej Marinc, Janez Vipotnik in pisatelj Filip Kumbatovič, kjer so vpili name in zahtevali, da govorijo samo »naši« in ne »oni«. Čeprav nisem kak radikalec, sem rekel, da bom sestanek zapustil, če bodo člani DSP označevali za naše in »nenaše«, saj sem vendar predsednik vseh. Na tribuni je bilo več kot tisoč ljudi, namesto en popoldan je trajala dva popoldneva v večji dvorani in z zasloni na hodniku. Beseda je tekla o položaju slovenske kulture in, pravzaprav najbolj glasno, o Beli knjigi Stipeta Šušvarja, tedanjega ideologa jugoslovanske komunistične organizacije, kjer je označil kar lepo število pisateljev iz vseh republik za kontrarevolucionarje.

Takrat ste dobili malce globlji uvid v razmišljanje partijske elite.

► To je bilo sredi osemdesetih let, ko je bila komunistična stranka še dokaj trdna, čeprav najedena. Neprijetno me je presenetilo predvsem spoznanje o skorajda paničnem strahu partijskih šefov pred Beogradom, češ, zdaj pa jim bomo s to tribuno dali v roke argumente za napade na Slovenijo. Eden od njih mi je celo rekel, da me bo postavil pred zid, če bo v Beogradu kaj narobe. Sicer pa mi je bilo jasno, da nas nočejo disciplinirati, niti meni kaj narediti, ampak se hočejo le zavarovati. Zato so nas na koncu prosili, naj ne provociramo. Njih je bilo samo strah. Sam pa sem spoznal, kar me je osupnilo, da se, če bi do česa v Jugoslaviji prišlo, na Popita, Kraigherja in podobne ne moremo zanesti. Zanesel bi se lahko morda na Vidmarja, ki si je prizadeval za kulturno slovenstvo in je bil koristen tudi zaradi stikov s Titom, kjer je branil slovenstvo.

V pogovoru s Cirilom Zlobcem ste konec osemdesetih v reviji Sodobnost dejali, da ste takrat podpirali politiko Milana Kučana, sami pa se niste nameravali vključiti v politiko.

► Sam nikdar nisem natančno vedel, kakšna je njegova politika ali politika koga drugega. A če sem Kučana primerjal s starimi partijskimi kadri, nekateri sem prej omenil, in če sem ga primerjal s predsedniki partij v drugih repu-

Mariborska vstaja je v celoti uspela. V mojih očeh je uspela tudi zato, ker je župan Kangler odšel, saj ni bil kos svojemu delu. Na volitvah smo hoteli dobiti 114 nestrankskega novega župana. Dobili smo ga. Če zdaj kdo hoče kaj drugega, moramo narediti novo vstajo.

blikah, ko se je pojavil že tudi priimek Milošević, mi je bil Kučan človeško zelo simpatičen. Preden so naši odšli z zadnjega partijskega kongresa, sem mu pa le napisal, da se distanciram od tega, kar dela Milošević, in da izstopam. In po kongresu me je poklical, ali bi se ponovno vključil v ZKS. Odvrnil sem mu, da je Drava odnesla komunizem.

Kot zasebnik in upokojenec ste sodelovali v mariborski vstaji. To je bil najprej sicer protest proti županu Francu Kanglerju in njegovemu načinu vladanja v Mariboru. Za kakšen Maribor ste se borili?

► Zdaj vas bom presenetil in mogoče bo kdo v meni videl celo porcijo oportunistična. Mislim namreč, da je mariborska vstaja v celoti uspela. Bila je koristna, poučna in napoved nečesa, raje ne rečem česa, kar se utegne dogoditi, če se razmere ne bodo spremenile. V mojih očeh je uspela tudi zato, ker je župan Kangler odšel, saj ni bil kos svojemu delu. Ne sovražim ga, le smili se mi. Ne bom našteval vsega, kar je bilo narobe in kako je ravnal. Niti ne bom našteval zaposlovanja lojalnih Duplečanov v Mariboru. Dejstvo je, da smo se v Mariboru znebili župana z ljudsko vstajo, ker sam ni hotel odstopiti. V zadoščenju mi je tudi, da se je v parlamentu le prebila ideja, da bo s spremembami zakonodaje mogoče zamenjati poslanca in župana. Na volitvah smo hoteli dobiti nestrankskega novega župana. Takšnega župana imamo v Andreju Fištravcu, in če zdaj kdo hoče kaj drugega, moramo narediti novo vstajo in artikulirati naše zahteve. Za zdaj, se mi zdi, da je mariborska vstaja preprosto uspela. Tudi proti Kanglerju svetniku smo protestirali in zdaj tudi ni več državni svetnik. In zahtevali, da sodišče naredi svoje v zvezi z njim, seveda pravično. Večina obravnava ga še čaka, ta kazen v zvezi z vedeževalnim stanovanjem se mi zdi malo visoka.

In Tone Partljič se je za nekaj časa spet znašel na politični sceni, vendar tokrat, če malce karikiramo, kot možen politični skrajnež.

► Kljub temu da se je vstaja iz Maribora razširila po Sloveniji, čeprav njene zahteve in sama organizacija

ne morejo biti vzorec za druge, pa so mene v parlamentarni komisiji za preiskavo vstaje nehote naredili za nekakšnega heroja in me potegnili iz politične anonimnosti. Ampak to ni bistveno. Bistveni sta farsa, ki so jo naredili parlamentarci s tem zasliševanjem, in raven tega početja v komisiji. To je bila prava bedarija in destrukcija. Vedno isti tipi z desnice bi kar naprej iskali strice iz ozadja, zarote, slabe name... Ker imajo takega »šefa«, ki mu ne dajo spati lustracija in razčiščevanja in maščevanja za nazaj ... Štiri ure sem bil tam, postavili so mi eno vprašanje, tri ure pa so se člani komisije med seboj dajali okrog proceduralnih zadev in o tem, kaj je pri njihovem delu v redu in kaj ne. Kot na dlani je bilo jasno, da se hoče desna politična opcija maščevati leviči, ker je zgubila oblast. In prestrašiti bodoče vstajnike in malo požugati intelektualcem, saj so bili na vstaji tudi univerzitetni profesorji, kar se je v Mariboru zgodilo prvič. Počasi pa se pravne razmere vendar urejajo. Zidar iz SCT se ne guga več z ministrico za zdravje Janševu vlade, Hilde Tovšakovu, nekdanje direktorice Vegrada in še prej glavne tajnice Krščanskih demokratov, ni več. Prav farsično pa je, da ljudje niso jezni na Janeza Janšo, za katerega niti ne vemo, kje vse je pobiral denar, pa čeprav kar nekaj vemo, ker je ženina sorodnica manevrirala z njegovo gotovino. Viranta, pa nič nimam z njim in nikoli ne bi šel v njegovo stranko, pa »jebejo« na vse pretege, ker je letalske karte dobil bolj poceni. Povsem brez meril smo. Enemu bi bili pripravljene oprostiti vse finančne transakcije, drugega, kot Fištravca, pa bi »obesili« zaradi 180 evrov, ki jih je takoj vrnil, ko je videl napako. Za medije so »vsi isti«.

Vrniva se k vašemu umetniškemu delu. Leta 2006 ste prejeli Glazerjevo nagrado, najvišjo literarno nagrado mesta Maribor. Sprašujem vas zato, ker ste nekje izjavili, da »niste Štajer-rec. Slovenec sem, ki ima na Štajerskem svoj dom in samo tam lahko pišem«. Malce drugačno razmišljanje o lokalpatriotizmu, kot smo ga navajeni pri mariborskih intelektualcih.

► Francu Kanglerju, nekdanjemu

županu, sem nasprotoval tudi zato, ker se je nenehno repenčil o tem, kako bo postavil zid na Trojanah. Za vse je krivil Ljubljano, doma pa nismo bili sposobni, niti nismo poskušali, identificirati mariborskih nesposobnežev in kriminalcev, ker naj bi bili vsi v Ljubljani. Pa tudi v času Rousa si je nekdo omislil majice z napisom »Hvala bogi, da sem Štajerc«, kar je bilo naravnost debilno. Nihče namreč ni zaslužen za to, da je Ljubljancan ali Mariborčan, saj si človek ne izbira sam rojstnega mesta. Poceni nabiranje političnih točk z napadanjem Ljubljane kot prestolnice sem zmeraj odklanjal. Da se razumemo, moj dom je vsekozi Maribor. Ko sem postal v ljubljanski Drami umetniški vodja, mi je direktor ponudil ključke dvosobnega stanovanja, vendar sem jih zavrnil, kajti pri petdesetih letih si nisem znal predstavljati, kaj bi v nedeljo na ljubljanskih ulicah delal drugega kot gledal izložbe. Nič mi ne govorijo te ulice. V Mariboru pa mi vse govori. Na tem in tem mostu so ubili ob vojaškem uporu ljudi, spet na drugem kraju sem izgubil nedolžnost, nekje drugje sem čakal mamo, če bo prišla iz bolnice ... Maribor je moj dom. Da pa bi si na račun izjav, da je vsega kriva Ljubljana, kar nekateri radi počno, pridobival glasove, pa je bolno. Klinc gleda državljana, ki sovraži svojo prestolnico, pravim. Sam se najprej počutim Slovenec, potem pa Mariborčan. V Hemingwayevem romanu Komu zvonji je v motu zapisano: Noben človek ni Otok, je del celine. Vsak je del zemlje. Če grudo od rta odtrga morje, je manj cele Evrope. Če umre en človek, je manj tudi mene, ki sem del človeštva. Zato ne sprašuj, komu zvonji. Zmeraj zvonji vsem nam. Mi pa bi gojili neko štajersko zaprto držo.

Dolga leta ste bili dramaturg Drame, leta 1987 ste prevzeli umetniško vodstvo MGL, leta 1991 vodstvo Drame SNG v Ljubljani, po upokojitvi ste bili nekaj let predsednik Borštnikovega srečanja. Kaj pomeni za to ustvarjalnost BS, pomembno »zborovanje« gledališčnikov, ki pa ne poteka v Ljubljani?

► »Gledališče je seveda v veliki krizi, ker je Sofoklej že mrtev, pa tudi Shake-

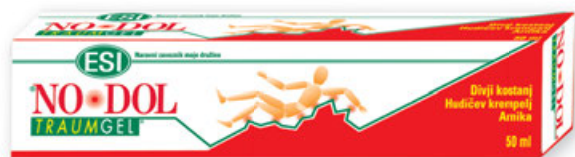
peare, jaz pa se danes slabo počutim.« To ni moja anekdota, to je simpatična anekdota Bernarda Shawa. Gledališče vedno išče novih poti in zdi se mi, da so prišli tudi časi nove estetike, nove oblike gledališča, performansov, izraznega plesa in vsega mogočega. Sam, star triinšestdeset let, se ne počutim najboljši v tem novem, ker sem pač starokopiten in še naprej mislim, da literarna beseda dela gledališča. Ne vi ne jaz, nikjer v družbi se ne bi mogli pogovarjati o Antigoni, pa o tem, da je treba pokopati oba brata, če ne bi Sofoklejeva drama prišla skozi tisočletji do nas. V azijskem gledališču so na primer ples in mimika in krik del religiozne sheme, ki se prenaša iz roda v rod in v tem je neka druga logika obstoja gledališča. Pri nas pa ne moreš vedeti za Hamleta brez literarne predloge Hamlet. Prav je, da prihajajo tudi nove stvari v gledališče. Izzivalne. Brez besed. Kot komediografu pa se mi pojavlja vprašanje, kaj se bo zgodilo s komedijo. Imamo stand up komedijo, imamo komercialno komedijo, improvizacijo. Prej so gledališča uvrščala na repertoar eno domačo in morda eno tujo komedijo, zdaj pa komedija dobiva mesto skoraj le še v komercialnih gledališčih. Kar pa seveda ni pravo gledališče. Od pisatelja zahtevajo tekst za komedijo z dvema osebama. Brez kostumov in scene, da sedeta v avto in jo odigrata zdaj tu in tam. Moja vizija, morda utopična, pa je, da bi imeli, tako kot imamo Slovensko narodno gledališče – Dramo, tudi Slovensko narodno gledališče – Komedijo. Z odličnim ansambлом, z zahtevnimi merili za delo v njem, državnim financiranjem kot za Opero in Dramo. Tako je namreč po svetu. Mi smo mogoče, ker je Cankar pisal malo zagrenjene komedije, malce nesproščeni, smeh je v gledališču skoraj greh, če ne gre za smeh skozi stisnjene zobe. Cankarja nismo presegle. S položajem komedije nisem zadovoljen. Res se je demokratizirala, postala bolj plebejska, kar je prav, estetsko pa bi morala biti nekaj višjega. Naj bo tudi tržno blago, vendar le zato, ker je odlična, ne pa zato, ker je bedasta. ✕

Ustavite bolečine v sklepih, križu, mišicah, ramenih ali vratu

NO•DOL

Gibanje je življenje.

Žal so bolečine skoraj stalnica številnih posameznikov. Omejujejo gibanje, preprečujejo dnevne aktivnosti in nas silijo v jemanje vedno večjih odmerkov protibolečinskih zdravil. To na koncu pomeni veliko obremenitev za srce, jetra, ledvice in naše telo kot celota. Redno moramo skrbeti za gibanje, saj le telesna aktivnost ohranja naše mišično tkivo močno in s tem ščiti sklepe in križ pred prevelikimi obremenitvami. Ne govorijo zaman, da je gibanje življenje. Da pa bo lažje odpraviti bolečino, si lahko pomagata z učinkovitimi naravnimi medicinskimi pripomočki, ki jih že vrsto leto priporočajo farmacevti in fizioterapevti na eni strani ter številni zadovoljni posamezniki na drugi.



NODOL Traumgel

Naravna prva pomoč pri zvinih, oteklinah, podplutbah in natrganih ter utrujenih mišicah. Gel pospeši prekrvitev ter tako blaži otekline in pospeši obnovo poškodovanih tkiv. Prijetno hladen občutek zagotavlja vsebnost mentola, za hitrejše zdravljenje pa poskrbi kombinacija vražjega krepplja, escina, arnike in sivke. Poškodbe bodo manj boleče, vi pa boste hitreje spet v polnem pogonu.



NODOL Krema

Že vrsto let najbolj priporočena naravna krema proti kroničnim bolečinam in različnim revmatskim obolenjem v sklepih. Idealna kombinacija naravnih izvlečkov vražjega krepplja, aloe vere, arnike, bele vrbe, glukozamin sulfata in metilsulfonilmetana (MSN) poskrbi za učinkovito lajšanje bolečine. Pomembno pa je, da ob lajšanju bolečine povečuje prekrvitev, umirja vnetja in obnavlja hrustanec, torej deluje tako, da odpravlja vzrok bolečine. Zadovoljni boste vi in vaši sklepi, saj bodo vaše aktivnosti spet brez bolečin, gibanje pa vam bo v veselje in zadovoljstvo.



NODOL Oblži

So nova generacija medicinskih pripomočkov za bolečine v križu, vratu in mišicah, edini oblži v Sloveniji, ki delujejo kar 24 ur. Zaradi enostavnosti in praktičnosti jih uporabljajo številni posamezniki pri zdravljenju kroničnih bolečin ter tudi rekreativci in športniki pri lajšanju posledic poškodb. Učinkovitost že po enem samem dnevu uporabe zagotavlja naravne sestavine, kot so kafa, arnika, sivka, vražji krepelj in vrba. Za vse, ki želijo ostati aktivni in potrebujejo učinkovit pripomoček za odpravljanje bolečine.



NOVO v Sloveniji!

NODOL Glukozamin 500

100% naravni glukozamin. Zaradi popolnoma naravnega izvora brez neželenih učinkov tudi ob dolgotrajnejšem jemanju. Ni iz školjk, zato ne povzroča alergij. Ne vsebuje glutena, mlečnih snovi, laktoze in je brez dodanih sladkorjev, konzervansov, barvil, umetnih arom in GSO. Zadostuje že ena tableta na dan in je odlično dopolnilo drugim izdelkom NODOL.





Goran Dragić

Košarkarski zvezdnik Goran Dragić o nošenju trenirk, o življenju v ZDA, otrocih, načrtih za prihodnost in o tveganju, ki se je izplačalo

Staš Zgonik, foto Uroš Abram

Eden najboljših svetovnih košarkarjev je bil vidno utrujen. Ne od dolge sezone v ligi NBA, od te si je vmes že odpočil, pač pa od ponavljajočih se novinarskih vprašanj. Dan prej je namreč sporočil, da bo vendarle nastopil za Slovenijo na letošnjem svetovnem prvenstvu v Španiji. Njegove medijske obveznosti so s statusom zvezdnika, ki si ga je v zadnjem letu pridobil na košarkarskih igriščih, postale izčrpljujoče. A čeprav bi ga pri 28 letih in po šestih sezonah v ligi NBA že lahko prištevali med veterane, o svojih izkušnjah, ko se malo sprosti, še vedno govori s skoraj otroško navdušenostjo.

Kdaj ste se nazadnje udeležili volitev?

▶ Nikoli. Pri 18 letih, ko sem dobil volilno pravico, sem šel v Španijo.

Načeloma je možno voliti po pošti ...

▶ Ne poznajo mojega naslova.

Namigujem na to, da bi morali kot zvezdnik in vzornik številnih mladih biti zgled.

▶ Zelo nerad se kakorkoli ukvarjam s politiko. Verjetno pa bi vseeno šel na volitve, če bi živel v Sloveniji.

Iz vaše kariere se spomnim ene same geste, ki bi jo lahko označili za politično. Kot odziv na znameniti zapis Tomaža Majerja na spletni strani SDS o trenerkarjih pred volišči s telefonom v roki in številko, ki jo je treba obkrožiti na dlani, ste na Twitterju objavili svojo fotografijo, ki je ustrezala temu opisu. Vas je zadelo v živo?

▶ Zmotilo me je, da ljudi ocenjujejo samo na podlagi njihovega načina oblačenja. Konec koncev vsi športniki večinoma nosimo trenirke. Poleg tega je zapis posredno namigoval na »čefurje«, češ, če se pišeš na »-ič«, nisi dovolj pameten, da bi si zapomnil najbolj osnovne stvari.

Ste se v mladosti kdaj srečevali z zmerljivkami zaradi priimka?

▶ Niti ne. Morda kdaj, ko smo bili še otroci in nismo niti dobro razumeli besed, s katerimi smo se obkladali. Kasneje pa ne. Me pa, ko grem na obisk k dedku v Bosno, pogosto kličejo »Slovenac« ali »Janez«.

Ali sicer zelo pazite na svojo javno podobo?

▶ Sem takšen, kakršen sem. Če me kaj zmoti, to tudi povem. Zelo me na primer moti, kako so komentatorji po forumih obravnavali moje odločanje o nastopu za reprezentanco na svetovnem prvenstvu. Jaz za reprezentanco igram zastonj in tvegam svoje zdravje, oni pa sedijo na kavču in opravljajo, ne da bi se dejansko zavedali moje situacije in ne da bi me osebno poznali. Nikoli ne bom napadel nikogar, ki ga osebno ne poznam, če pa kdo napade mene, se bom pač branil. Enako je bilo z zapisom SDS. Kot nekdo, ki se piše na -ič in nosi trenirko, sem se počutil tudi osebno napadenega.

Vaš status pa zahteva tudi druženje s politiki.

Predsednik republike vam je na primer maja kot

priznanje za status vzornika mladim podelil jabolko navdih.

► Pomembno je bilo, da so bili tam tudi otroci. V tem, da sem otrokom vzor, uživam. Tudi zato letos prvič pripravljam košarkarski kamp.

Se je ta skrb za otroke z rojstvom sina še okreplila?

► Verjetno res, sem pa že prej temu namenjal zelo velik poudarek. Spomnim se namreč, kaj mi je kot otroku pomenilo, ko nas je na trening prišel pogledat Rašo Nesterović. Gledal sem ga kot boga. Podpisal se mi je na majhen list papirja, ki sem ga imel prilepljenega na omaro, mislim, da še do 20. leta. Z mano je spregovoril nekaj besed, kar mi je pomenilo ogromno. In to je ostalo v meni.

Skupaj z nagrado za igralca, ki je v pretekli sezoni najbolj napredoval, ste dobili tudi avto, ki pa ste ga podarili lokalni organizaciji za boj proti raku.

► Z organizacijo City of Hope sodelujem že od začetka sezone. Večkrat sem jih obiskal. Imajo pravo malo naselje, kamor pridejo živet bolni otroci skupaj s svojimi družinami. Razvijajo in preizkušajo inovativne terapije, poskušajo jim čim bolj olajšati življenje. Kar stisne te, ko vidiš dveletnega otroka s tako hudo boleznijo. Moja babica je umrla za rakom, zato se me ta bolezen tudi čisto osebno dotakne.

V letošnji sezoni ste iz statusa odličnega igralca prišli do statusa zvezdnika. Kako se to pozna?

► Vse skupaj je precej drugače. Več imam obveznosti, bolj sem prepoznaven. Od mene se pričakuje več, težko si privoščim nihanje v igri, ne da bi to postala medijska tema.

Ste pogost gost rumenih medijev v Arizoni? Tarča paparacev?

► V Arizoni sploh ne poznam nobenega tabloida. Sem pa poleg športnih prispevkov že nastopal tudi v revijah, ki promovirajo zdrav življenjski slog. Te so zaradi težav Američanov s prekomerno težo zelo priljubljene.

Ste v svojem obnašanju zunaj igrišča zelo drugačni od svojih ameriških soigralcev?

► Zagotovo obstajajo kulturne razlike. Večina je odraščala v ZDA. Več hodijo ven, imajo širši krog prijateljev. Jaz sem bolj miren, največ sem doma, sploh odkar sem dobil sina. Ven sem hodil tisto leto, ko sem kot posojeni igralec igral v Olimpiji. Takrat sem se »očistil«.

Kdaj ste se nazadnje napili?

► (Razmišlja) Lahko rečem, da sem bil po koncu lanskega evropskega prvenstva, ko smo šli s soigralci skupaj proslavljat, malo vesel.

Se vam dogaja paradoks, da več ko imate denarja, več stvari dobite za stonj?

► Res je. Ko gremo v ZDA z družino na kosilo, pogosto pristopi lastnik restavracije in vztraja, da plača hiša. Tudi če grem v kakšen nakupovalni center, mi kaj podarijo. Saj razu-

mem, da je moja prisotnost zanje reklama in si želijo, da bi prišel večkrat, se pa vseeno počutim čudno, glede na to, da sem finančno preskrbljen do konca življenja.

Katera ameriška navada vam gre najbolj na živce?

► Res me moti, da se ljudje, ki me prvič vidijo, z mano pogovarjajo, kot da me poznajo že 20 let. In sprašujejo zelo osebna vprašanja. Ob tem se počutim zelo nelagodno. Vsi so zelo prijazni, vendar se mi zdi, da ta prijaznost ni vedno iskrena.

Kaj zdaj, ko ste v Sloveniji, najbolj pogrešate?

► Vreme. V vsem času, ki sem ga preživel v Phoenixu, je morda deževalo dvakrat po deset minut.

In kaj takrat naredijo ljudje?

► Na avtocesti nastane pravi kaos, vsi vozijo dvajset na uro, promet se dobesedno ustavi. Res sem se navadil sonca. Zjutraj, ko se zbudim, je vse svetlo. Jutranja oblačnost v Ljubljani pa me lahko »zamori«. Ok, recimo, da pogrešam tudi suši. V Sloveniji enostavno ni enak.

Katero igrico največ igrate na telefonu ali tablici?

► To se zelo spreminja, najbolj pa mi je v spominu ostala Doodle Jump, s katero je soigralec Miha Zupan na svetovnem prvenstvu leta 2010 v Turčiji zasvojil celotno reprezentanco. V ZDA pa na tablici večinoma gledam filme.

Kakšne?

► Najraje imam zgodovinske filme, od grške mitologije do srednjega veka.

Povejte po pravici: ali nosite tablico s seboj na stranišče?

► Priznam. Žena me včasih jezno sprašuje, kaj delam, ko me 40 minut ni s stranišča. Pač malo visim na internetu. Tam je mir.

Imate doma kakšno košarkarsko žogo?

► Šest. Ampak so vse podpisane. Po sezoni se podpišejo vsi igralci. Eno imam z letošnjega All-star vikenda.

Pa koš?

► Ne. No ja, v bazenu je majhen koš, velik koš pa je obešen v sinovi sobi. Za zdaj ga nihče ne uporablja.

Imate doma kakšen kos orožja?

► Razen kuharskih nožev ne.

Pa vaši sosedje?

► Arizona je Divji zahod. Orožje imajo skoraj vsi, celo na cesti kdaj opaziš kaj za pasom. Meni se to ne zdi potrebno. Soseska, v kateri živim, je zelo varna, sosedje so fenomenalni. Zdjaj sem se spomnil, da imam tudi kij za bejzbol, ki sem ga dobil, ko sem bil gost na tekmi lokalne ekipe. Ta je vsekakor večnamenski.

Znana zgodba je, da ste se za svojo trenutno pogodbo s Phoenixom z lastnikom kluba dogovorili kar na parkirišču pred domačo dvorano. Kako je to potekalo?

► Skupaj z nižjimi trenerji smo šli na kosilo, ker sem imel sestanek v prostorih kluba predviden šele ne-

kaj ur pozneje. In med kosilom je poklical lastnik moštva Robert Sarver, naj me pripeljejo v dvorano. Čakal je kar v garaži, zraven je bil tudi moj menedžer. Pa smo se začeli pogovarjati. Njegova prva ponudba je bila pet milijonov na sezono, prva zahteva mojega menedžerja je bila deset milijonov. In smo se našli na sredini, si dali roke in to je bilo to. S Sarverjem sem v zelo dobrih odnosih, ker mi je priskočil na pomoč pri mojem prihodu v NBA, saj mi je posodil denar, da sem lahko plačal svoj delež odškodnine španski Tau Ceramici. Več kot milijon evrov sem namreč moral plačati iz svojega žepa.

Očitno ste si zelo želeli v NBA.

► Vsekakor, pripravljen sem bil tudi tvegati. Prve tri sezone, ko sem še moral vračati posojilo, sem igral tako rekoč zastoj. Ampak vse se je dobro izšlo.

Ste prišli do točke, ko se zaradi vašega statusa klub z vami posvetuje o morebitnih okrepitevah, ko imate pravico soodločanja?

► Veliko je odvisno od načina vodenja moštva. Lani so na primer vse igralce na sestanku vprašali, kaj si mislijo o načrtovanih okrepitevah. Načeloma vprašajo za mnenje, seveda pa je končna odločitev njihova. Je pa verjetno res, da moje mnenje zdaj šteje več kot nekoč.

Katerega igralca si najbolj želite ob sebi?

► Klub si je zadal pripeljati Kevina Lova iz Minnesote. Tudi igralce so prosili, naj ga osebno pokličemo in ga poskušamo spodbuditi, da bi se odločil za nas.

V ZDA so gledalci, sploh v rednem delu lige, praviloma bolj zadržani. Vas sploh kdo obkłada z žaljivkami, kot smo navajeni v Evropi?

► Se dogaja, ampak večinoma na gostovanjih na vzhodni obali ZDA, recimo v Bostonu, Chicagu, vsekakor pa mnogo manj kot v Evropi. V Philadelphii za našo klopjo vedno sedi neki gospod, ki na tekmo prinese majhno tablo in nanjo piše provokativne komentarje, na primer, da bi se moral pisati 'Tragic'. Pozna celo podrobno statistiko posameznih igralcev.

Pa pogrešate »evropsko« vzdušje na tekmah?

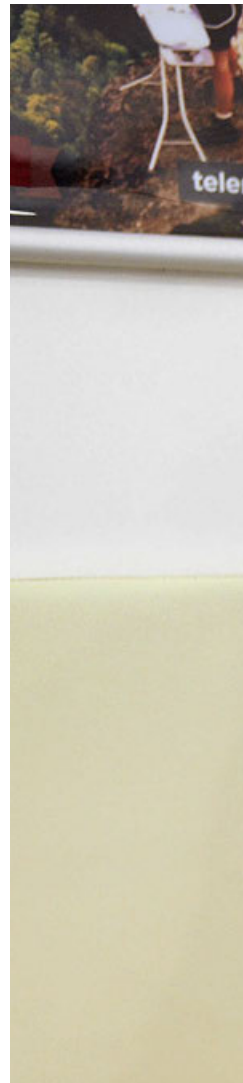
► Pogrešam pravo, glasno navijanje. Je pa odvisno, kje igramo. Tudi doma v Phoenixu letos sploh ni bilo tako slabo. Gledalci so se po nekaj slabih sezonah začeli vračati.

Kaj pa besedne bitke, »trash talk« med igralci?

► Tega pa je veliko. Hočejo ti zlesti v glavo, te vreči iz tira. Ampak to je zame sestavni del športa in sem nanj pripravljen. Če se ne odzoveš, te ne spoštujejo.

Ena vaših bolj znanih potez je bila, ko vam je nasprotnik spravil žogo med nogami, vi pa ste mu takoj v naslednjem napadu vrnili z enako mero.

► To je bil Jamal Tinsley in to se je zgodilo v moji prvi sezoni v NBA.





V vsem času, ki sem ga preživel v Phoenixu, je morda deževalo dvakrat po deset minut. Na avtocesti je nastal kaos.

Prve tri sezone v NBA sem zaradi odškodnine, ki sem jo moral iz svojega žepa plačati španski Tau Ceramici, igral tako rekoč zastonj.

120



Trenirka: JE. Telefon: JE. Št. na roki: JE ... ok, lahko grem volit.:)
(Zapis Gorana Dragiča Twitterju decembra 2011, ko so v SDS zmerjali volilce Zorana Jankovića s polpismenimi trenirkarji)

Igrali smo doma. Ko me je »osmešil«, je med občinstvom završalo. Priznam, da takrat nisem razmišljal, kako bom odigral naslednji napad, ampak kako mu bom to vrnil. In ko mi je uspelo, je celotna dvorana izbruhnila, kot da bi dal odločilni koš. Kako se je odzval Tinsley?

► Smejal se je. »Dobra,« je rekel. Nekateri igralci so s tega vidika v redu. Tudi če te osmeši, ne moreš biti zven nanj, ker je vse v šali. **Eden najbolj gledanih posnetkov na YouTubu, v katerem nastopate, pa je zabijanje zvezdnika Chicago Bullsov Derricka Rosa čez vas.**

► Tisto je bilo kar hudo. Ampak vsak igralec v NBA je že kdaj bil na napačni strani zabijanja. Se zgodi. V žaru borbe sem želel malo preveč. Na začetku mi je bilo malo težko, ampak sem zadevo vseeno vzel kot pozitivno izkušnjo in zabavno anekdoto.

Lahko bi rekli, da ste zaradi minimalne možnosti, da bi met blokirali, žrtvovali del svojega ugleda za moštvo.

► Ameriški novinarji to spoštujejo in pravijo, da bi se večina igralcev raje umaknila. Jaz pa bi tudi danes ravnal enako. Mogoče bi nad njim storil večji prekršek, da ne bi mogel zabit.

Veljate za zelo žilavega igralca. Se vam zdi, da so nekateri igralci mehkužni?

► So. Bežijo od kontakta, ne prodirajo pod koš, samo stojijo in mečejo. Meni je to ostalo še iz otroštva, ko smo se na igrišču tudi »stepli«.

Phoenixova zdravniška ekipa uživa sloves najboljše v NBA. Kako se to kaže v praksi?

► To se vidi že iz statistike poškodb in odsotnosti igralcev, ki jo morajo klubi oddati po sezoni. Sicer pa veliko pove to, da so na primer Steve Nash, Grant Hill in Shaquille O'Neal, ko so igrali v Phoenixu, redko izpustili kakšno tekmo, ko so odšli v druge klube, pa so bili neprestano poškodovani. Sezono in pol sem igral v Houstonu in razlika med zdravniškima službama je kot dan in noč. V Phoenixu me vsak dan »naravnajo«. Velikokrat so na primer mišice ene noge bolj zakrčene od drugih in nogi nista enako dolgi, kar popravijo s pritiskanjem na mišice, da se sprostijo. Kot mehaniki so.

Ko dosežeš status zvezdnika, se lahko začneš ukvarjati tudi s postranskimi dejavnostmi. Kaj sledi? Linija spodnjega perila, parfum, morda video-

spot?

► Da bi jaz pel? O takih stvareh še nisem razmišljal, so mi pa izdelali osebni logotip (zmaj, zvit v obliki črke G, op. a.). Zagotovo bomo natisnili kakšne majice, ampak bolj kot darilo otrokom na kampu ali pa za moje prijatelje. Morda bi odprl tudi kakšno trgovino, v kateri bi bilo mogoče dobiti drese in drugo košarkarsko opremo iz NBA. Ko sem bil mlad, nikakor nisem mogel dobiti dresa Raša Nesterovića iz Minnesote. **Na katero vprašanje najtežje odgovarjate?**

► Po pravici povedano so me letos najbolj izčrpala vprašanja o mojem igranju za reprezentanco. Čisto vsi so me spraševali samo o tem. Preveč.

Imam svojo teorijo, zakaj ste se odločili nastopiti na svetovnem prvenstvu. Da bi bili po končani sezoni mesec dni ves čas doma z majhnim otrokom in ker potrebujete počitek.

► (Smeš) Ne. Bom pa povedal povsem po pravici, zakaj sem se tako dolgo odločal in zakaj sem se na koncu tako odločil. Res me je skrbelo, kaj bo z mojim načetim gležnjem, poleg tega pa sem bil po koncu sezone prvič v življenju nekoliko zasičen s košarko. Glavni razlog, da sem se odločil igrati, pa je v tem, da bi moral v nasprotnem primeru avgusta na priprave v Los Angeles, Maja in Mateo pa bi morala ostati v Sloveniji, tako da ju ves ta čas ne bi videl. Tukaj pa bom v dobri družbi svojih kolegov iz reprezentance in svojega brata, pa še vsaj vsakih nekaj dni bom lahko videl družino. **Zagotovo pa tudi zato, ker si želite igrati v finalu svetovnega prvenstva.**

► Ne gremo na ekscurzijo. Realno gledano je sicer kar nekaj ekip močnejših od nas, ampak nikoli ne več. ✕

Q = DOBRO

QR code

„Minister za zdravje opozarja: Uživanje alkohola lahko škoduje zdravju!“

KLET BRDA

S Quercusom nikoli ne zgrešiš

www.klet-brda.si



**VRHUNSKO VINO
ZGP GORIŠKA BRDA**





NEVSAKDANJI VOZIČEK. NEVSAKDANJI DRUŽINSKI AVTO.



ŠKODA Octavia RS

1% ŠKODA
ZA 1% NA
MESEC

6 ŠKODA
6-LETNO
JAMSTVO

škoda.si

Kombinirana poraba goriva in izpusti CO₂: 4,6-6,4 l/100 km in 119-149 g/km, emisijska stopnja: EURO 6 (bencin), EURO 5 (dizel), specifična emisija dušikovih oksidov (NO_x): 0,0328-0,1605x10¹¹ g/km, trdi delci: 0-0,06 g/km, število delcev: 0,04-0,79. Ogljikov dioksid (CO₂) je najpomembnejši toplogredni plin, ki povzroča globalno segrevanje. Emisije onesnaževal zunanega zraka iz prometa pomembno prispevajo k poslabšanju kakovosti zunanega zraka. Prispevajo zlasti k čezmerno povišanim koncentracijam prizemnega ozona, delcev PM₁₀ in PM_{2,5} ter dušikovih oksidov.



ROLL JET®



KUPON ZA POPUST
V VREDNOSTI

20.00
EUR

VELJA DO 31.7., POPUSTI SE NE SEŠTEVAJO.

Najhitrejša torba v mestu

Predstavljamo
vam Rolljet!
Hibrid med skirojem,
nahrbtnikom in rolko



HITROST

Trole se ustavijo, še preden sploh dobro speljejo. Avtomobili se gnetejo v kolonah. In ti? Ti na RollJet-u svobodno drviš mimo njih. V torbi imaš vse, kar potrebuješ. Z RollJet-om si vedno prvi na cilju.



UDOBJE

Polna torba je včasih hudo težka, ti pa si nekje, kjer rolanje ni dovoljeno. Ni problema - v trgovinah ali v šoli se RollJet v trenutku enostavno spremeni v udobno torbo na kolesih.



PRILAGODLJIVOST

Celo v mestu včasih zaideš na teren, kjer morajo kolesca priznati poraz. Tedaj RollJet v trenutku zložiš, ga vržeš čez rame in mimogrede premagaš oviro.



ZABAVA

Vsi potrebujemo nekaj trenutkov za šport in razvedrilo! Snemi nahrbtnik z RollJet-a in si privošči dober skejterski trik, ali pa se zapelji na zabavo s prijatelji.

RollJet je čisto pravi transformer, v nekaj sekundah ga spremeniš v skiro, torbo na kolesčkih ali ga uporabiš kot nahrbtnik. Vrhunski izdelek za prosti čas in za vse tiste poti, ki se jim ne moreš izogniti – celo za pot v šolo in domov.



ROLLJET SHOP: LJUBLJANA: HAM D.O.O. | GERBIČEVA ULICA 102 | 1000 LJUBLJANA SLOVENIJA | TELEFON 01 320 6000 | GSM 051 677 810 | INFO@ROLLJET.COM

WWW.ROLLJET.COM